

Honvédségi Szemle

149. ÉVFOLYAM

2021/6. SZÁM

**A Magyar Honvédség szakmai,
tudományos folyóirata**
Kiadja a Magyar Honvédség Parancsnoksága

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)

(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes (PhD)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Lóderer Balázs százados (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)

(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)

(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)

(Bournemouthi Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD)

(Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A szerkesztőbizottság titkára:

Dr. Stohl Róbert százados (PhD)

(Stohl.Robert@hm.gov.hu)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadó vezetője:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Szerkesztő: Havasi Máté

Tördelőszerkesztő: Bányai Tamás

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/b

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. Sokszorosítóosztály

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi NKft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedsegiszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemléz az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődői: Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrás-azonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült: a *Felhasznált irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után – amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemlé*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

149. ÉVFOLYAM,
2021/6. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

- Szenes Zoltán ny. vezérezredes:*
Merre tovább, NATO? 3
- Porkoláb Imre ezredes – Hőnich Artúr:*
A NATO útja a DIANA létrehozásáig
és főbb fókuszterületei a védelmi innováció keretében. 20

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

- Pölöskei János ezredes:*
A képességalapú haderőtervezés 36
- Négyesi Imre ezredes:*
A katonai kognitív intelligencia fejlesztésének lehetőségei
mesterséges intelligencia alkalmazásával. 47
- Somogyi Zoltán Márk főhadnagy:*
A második hegyi-karabahi háború katonai szemszögből (2.). 60

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

- Novák András:*
Migráció a Balkánon: Hogyan látják a menekültek
a balkáni bejutást és a saját helyzetüket? 77

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

- Ádám Barnabás ezredes:*
A Honvéd Huszár Díszalegység létrehozása
és tervezett részvétele az állami protokolláris feladatokban. 95

LOGISZTIKA

Szajkó Gyula őrnagy:

A hadfelszerelési igények tervezése és biztosítása
 a különleges jogrendi időszak bevezetésekor 105

HADTÖRTÉNELEM

Reszei Zsolt:

Ejtőernyős lövészek és honvéd ejtőernyősök.
 A német és a magyar ejtőernyős ugrókiképzés összehasonlítása
 a német ejtőernyős-kiképzési szabályzat ismertetésével 118

SZEMLE

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Nemzetközi szakirodalmi szemle 145

Gál Csaba ny. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 159

ABSTRACT 167

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes (CSc),
 professor emeritus, a Magyar Hadtudományi
 Társaság elnöke

Porkoláb Imre ezredes (PhD), a Matthias Corvinus
 Collegium Vezetőképző Akadémiájának igazgatója

Hőninc Artúr, a King's College London (Department
 of War Studies) végzős mesterszakos hallgatója

Pölsökei János ezredes, az MHP Haderőtervezési
 Csoportfőnökség Vezetési és Irányítási Rendszerek
 Fejlesztési Főnökség főnöke

Dr. Négyesi Imre ezredes (PhD) ezredes,
 egyetemi docens, tanszékvezető (Nemzeti
 Közszolgálati Egyetem Hadtudományi
 és Honvédtisztképző Kar Informatikai Tanszék)

Somogyi Zoltán Márk főhadnagy, szakaszparancsnok
 (MH 5. Bocskai István Lövészdandár)

Novák András televíziós újságíró,
 a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi
 és Honvédtisztképző Kar Nemzetbiztonsági Intézet
 tudományos munkatársa, az Óbudai Egyetem
 Doktori Iskolájának hallgatója

Ádám Barnabás hkő. ezredes, az MH vitéz Szurmay
 Sándor Budapest Helyőrség Dandár 32. Nemzeti
 Honvéd Díszegység parancsnoka

Szajkó Gyula őrnagy, tanársegéd
 (Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és
 Honvédtisztképző Kar Hadtáp, Pénzügyi és Katonai
 Közlekedési Tanszék)

Reszei Zsolt levéltáros (HM Hadtörténelmi Intézet
 és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár)

Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD)

Gál Csaba ny. ezredes

Szenes Zoltán ny. vezérezredes:

MERRE TOVÁBB, NATO?

A Szövetség új stratégiai koncepciót készít

DOI: [10.35926/HSZ.2021.6.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.6.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a mai NATO helyzetét, feladatait és új kihívásait mutatja be, és abból a szempontból vizsgálja az eseményeket és történéseket, hogy a Szövetség mikor és hogyan lesz képes elkészíteni az új stratégiai koncepciót. A NATO régóta adós ezzel a feladattal, hiszen a jelenlegi stratégiai koncepció 2010-től hatályos. A vizsgált csúcstalálkozóak közül a 2019. decemberi londoni vezetői értekezlet felülvizsgálatot rendelt el, a 2021. júniusi brüsszeli csúcstalálkozó pedig jóváhagyta a NATO 2030 elnevezésű koncepciót és legfontosabb javaslatait. A szerző áttekinti a Szövetség jelenlegi helyzetét, az új biztonsági kihívásokat, értékeli a formálódó jövőkép erősségeit és gyengéit. A NATO a hidegháború vége óta első alkalommal nevesít nagyhatalmi ellenfeleket (Oroszország, Kína), átfogó és globális biztonsági fenyegetettségképpel dolgozik, globális, többnemzeti és multidimenziós hadviselésre készül. A tanulmány azzal a következtetéssel zárul, hogy a NATO-nak csak akkor lesz stabil, hosszú távú stratégiai koncepciója, működési „iránytűje”, ha az Amerikai Egyesült Államoknak sikerül globális nagystratégiai kérdésekben megegyezésre jutnia a Szövetség többi tagállamával és Európával.

KULCSSZAVAK: NATO, stratégiai koncepció, NATO 2030 jelentés, NATO-főtitkári jelentés, londoni NATO-vezetői értekezlet, brüsszeli NATO-csúcstalálkozó, NATO-jövőkép

BEVEZETÉS¹

A NATO nincs könnyű helyzetben, amikor új stratégiát kell alkotnia a 21. század harmadik évtizedére. Ez azonban nem szokatlan az észak-atlanti szervezet számára, hiszen a megélt több mint hét évtized is folyamatos sikerekről és nehézségekről, állandó alkalmazkodásról szólt. A negyedik fejlődési szakasz (NATO 4.0) a szépkorba lépett transzatlanti szervezet életében 2014-ben, az ukrán válság kialakulásával és az Iszlám Állam felemelkedésével kezdődött, amikor a Szövetségnek újra a hidegháborús időszakhoz hasonló katonai védelmi és elrettentési feladatokkal kellett szembenéznie.² Azonban az elmúlt hét évben az események felgyorsultak (migrációs válság, elhúzódozó háborús krízisek, fegyverzetkorlátozási rezsimek eróziója, Covid–19 globális járvány), összetett, hibrid fenyegetések alakultak ki, amelyek magukkal hozták a *hatalmi erőviszonyok átrendeződését, a bizonytalanság és az instabilitás*

¹ Jelen tanulmány a szerzőnek a Zrínyi Kiadónál 2021-ben megjelent, A mai NATO. A szövetség helyzete és feladatai című könyve zárotanulmányának aktualizált változata.

² Szenes Zoltán – Siposné Kecskeméthy Klára: NATO 4.0 és Magyarország. 20 év tagság, 30 év együttműködés. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.

állandóságát a nemzetközi biztonsági helyzetben. A NATO folyamatosan reagált a kül- és a biztonságpolitikai változásokra. A csúcstalálkozókon (Wales 2014, Varsó 2016, Brüsszel 2018, London 2019, Brüsszel 2021) fontosabbnál fontosabb kérdésekben hozott határozatokat, amelyek azonban – mint később kiderült – csak a katonai területen voltak elégségesek. Politikai területen elmaradtak az adaptációhoz szükséges döntések, hiányzott a bizalomra épülő szövetségi politikai klíma.

Az elmúlt négy évben korábban nem tapasztalt nyíltsággal kerültek felszínre a szervezetben belüli viták, amely fejleménynek az egyik „élharcosa” Donald Trump korábbi amerikai elnök volt. A NATO lépéshátrányba került, történelmében talán most először nem tudott időben új stratégiát megfogalmazni az új évtizedre. A lemaradás akkor lett nyilvánvaló, amikor a Szövetség katonai vezetése 2019-ben előrukkolt az új – titkosnak minősített – katonai stratégiával. Nem tudott már tovább várni a politikai iránymutatásra, a katonai szembenállás Oroszországgal hosszú távú hadászati koncepciót követelt. Nem véletlen, hogy a NATO vezetői a 2019. decemberi londoni találkozóan a szervezet politikai helyzetének felülvizsgálatáról, a Szövetség politikai dimenziójának (beleértve a konzultációt) megerősítéséről határoztak.³ Az azóta elkészült NATO 2030 – Együtt egy új korszakért címet viselő tanulmány⁴ értékeli a Szövetség helyzetét, javaslatokat fogalmaz meg a nehézségek meghaladására, a következő évtized kihívásainak tudatos és koncepcionális kezelésére.⁵ Ilyenformán a 2019. évi londoni találkozó indítja el a harmadik évtizedre kialakítandó új stratégiai koncepció reménybeli kidolgozását, ezért hasonló jelentőséggel bír, mint az 1990. júliusi londoni csúcstalálkozó, ahol szintén stratégiai irányváltásról (nyitás a közép- és kelet-európai országok felé) határoztak. A döntés az új stratégiai koncepció kidolgozásáról azonban már a 2021. júniusi brüsszeli csúcstalálkozóon született.

A LONDONI VEZETŐI ÉRTEKEZLET

A londoni vezetői találkozót 2019. december 3–4-én tartották azzal a céllal, hogy megemlékezzenek a NATO alapításának 70. és a vasfüggöny lebontásának 30. évfordulójáról. A helyszín megválasztása ezúttal is szimbolikus volt, hiszen London volt az észak-atlanti szervezet központjának első otthona. Ez volt a NATO 70 éves ünnepségsorozatának utolsó eseménye, amit ezért nem is csúcstalálkozóknak, hanem vezetői értekezletnek neveztek el. A találkozót romló biztonsági helyzetben tartották, ráadásul a nehézségek nyilvánosságot kaptak a médiában. Ezek közül talán Emmanuel Macron francia elnöknek az *Economist* számára adott nyilatkozata „robbant” a legnagyobbat, amikor „agyhalottnak” nevezte a NATO-t,⁶ továbbá megjelentek a vezetők közötti személyes konfliktusok is. Nagy ér-

³ London Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3–4 December 2019. NATO E-Library, 04. 12. 2019., 7. bek. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 23.)

⁴ NATO 2030: United for a New Era – Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General. 25. 11. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

⁵ Szenes Zoltán: NATO 2030. Az Észak-atlanti Szövetség újabb adaptációs kísérlete. In: Kajtár Gábor – Sonnevend Pál (szerk.): A nemzetközi jog, az uniós jog és a nemzetközi kapcsolatok szerepe a 21. században. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021, 811–824.

⁶ The future of the EU – Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead. *The Economist*, 07. 11. 2019. <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

deklódés kísérte Trump amerikai, Macron francia és Recep Tayyip Erdoğan török elnök londoni szereplését, mert ők voltak az akkori NATO-n belüli viták főszereplői, akik nyíltan is megfogalmazták kritikáikat a Szövetség működéséről. Az Észak-atlanti Tanács (NAC⁷) informális ülése azonban csendben, látszólagos egyetértésben zajlott le, mindössze egy kilenc pontban megfogalmazott nyilatkozat – ellentétben például a korábbi csúcstalálkozók 10-15-ször hosszabb deklarációival – jelent meg.

A kommuniké lényegében összefoglalta és megerősítette a NATO aktuális tevékenységét és érvényben lévő határozatait, ami miatt az elsődleges elemzések „félsikernek” értékelték a találkozót.⁸ A szövegben viszont megjelentek olyan új döntések és politikai megállapítások, amelyek akár *stratégiai irányváltásokat* is jelenthetnek a szövetségi politikában. Különösen a kínai veszély beemelése jelent nagy problémát, amelynek kooperatív vagy konfrontatív megoldása a NATO jövőjét befolyásoló fontos tényező lehet. Az új műveleti téré nyilvánítása pedig felgyorsíthatja azt a fegyverkezési versenyt, amely a „Big3” katonai szuperhatalom (Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Kína) között már elkezdődött.

A vezetői értekezlet határozatai:

- szerepvállalás a humánbiztonság feladataiban;
- az új műveleti térséggé nyilvánítása;
- Kína felemelkedésének napirendre tűzése;
- a jövőbe tekintő felülvizsgálati folyamat elrendelése.⁹

A négy új határozati pontból (új, humánbiztonság, kínai kérdés, felülvizsgálat) egyedül az újrel kapcsolatos döntés volt előzetesen kalkulálható, a kibertér után (2016) a NATO hadszíntérré nyilvánította az újrel is, hogy képes legyen a Szövetség a multidimenziós (szárazföldi, tengeri, légi, újrel, információs tér) hadműveletekben részt venni. Az Amerikai Egyesült Államok 2019-ben létrehozta hatodik haderőnemként az újrelök parancsnokságát, és megkezdte a felkészülést a globális és integrált többdimenziós hadászati műveletekre, ezért várható volt, hogy előbb-utóbb ez a követelmény begyűri a NATO-ba is.¹⁰ Az újrelháború olyan fegyveres küzdelem, amely a világújrelben, a légkörön kívül zajlik, és magában foglalja a föld és az újrel közötti (műholdak ellen földről induló támadás), valamint az újrelből újrelbe irányuló (műholdak ellen műholdakról induló támadás) hadviselést. Ezzel a döntéssel a NATO helyzetbe hozta magát a tekintetben, hogy egy esetleges újrelbeli katonai konfliktus esetén számíthat az Amerikai Egyesült Államok katonai erejére. 2020 nyarán 2787 működőképes műhold volt Föld körüli pályán, amelyből 208 szolgált katonai célokat.¹¹ Bár ma az Amerikai Egyesült Államok messze a legerősebb újrelhatalom – 1425 műholddal rendelkezik, szemben Kínával (382) és Oroszországgal (174) –, de az újrelszközök katonailag védtelenek, a vetélytársak/ellenfelek hozzákezdtek fejlett elhárító rendszerek telepítéséhez és fejlesztéséhez.

⁷ North Atlantic Council.

⁸ Csiki Varga Tamás: Ha nincs kudarc, az már félsiker – A NATO vezetőinek londoni találkozója. Nemzet és Biztonság, 2019/3., 2–3. http://real.mtak.hu/109617/1/NB_2019_3_01_csiki_varga_tamas_ha_nincs_kudarc.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

⁹ London Declaration..., i. m.

¹⁰ Várdai Mihail Istvanovics: A világújrel militarizálásának kérdéseiről. Honvédségi Szemle, 2021/1., 42. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honv szemle/article/view/192/185> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

¹¹ Edl András: Az Egyesült Államok Újrelparancsnoksága és Újrelereje. Létrehozásuk okai és folyamata. Hadtudomány, 2020/4., 23. https://www.mht.eu/hadtudomany/2020/2020_4szam/020-030_Edl-Andras.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

A NATO *humánbiztonság* programjának megerősítését jelenti a feladatkör megjelenése a londoni nyilatkozatban: „*Fokozzuk a NATO szerepét a humánbiztonság területén.*”¹² Bár a humánbiztonságot sokféleképpen lehet értelmezni, a kutatások szerint¹³ a humánbiztonság és a nemzeti biztonság nem egymással versengő koncepciók. Általában a humánbiztonság az egyénnel és a közösséggel foglalkozik, míg a NATO az államok közötti kapcsolatokat intézi. Az ENSZ felfogása szerint a humánbiztonsághoz hét terület tartozik: gazdasági biztonság, élelmiszer-biztonság, egészségügyi biztonság, környezeti biztonság, személyi biztonság, közösségek biztonsága és politikai biztonság. Ezekhez kapcsolódóan a NATO a civilek és a gyerekek katonai konfliktusokban való védelmét, az embercsempészek elleni harcot, a szexuális erőszak elleni fellépést a válságövezetekben, valamint a kulturális örökség megóvását tartja elsődleges feladatának. A Covid–19 globális járvány azonban azt is mutatja, hogy az emberek egészségügyi biztonságáért a fegyveres erők még többet is tudnak tenni. Nyilván ez áll a NATO szándéka mögött, hiszen a *NATO 2030* jelentésben két másik humán terület – nők, biztonság és béke, valamint az éghajlatváltozás – is szerepel. A NATO-főtitkár gyakran hivatkozik beszédeiben arra, hogy a Szövetség több mint egymilliárd ember biztonságát garantálja. Ettől függetlenül a Szövetség itt nyilván szűk értelemben gondol a humánbiztonságra, ami az emberek szervezett politikai erőszaktól mentes életét jelenti, amihez a válságkezelés eredményeként az észak-atlanti szervezet is hozzá tud tenni.

Komoly, *ma még be nem látható változásként* értékelhető Kína napirendre emelése, amit a londoni vezetői találkozó az alábbiak szerint értékelt: „*Felismertük, hogy Kína növekvő befolyása és nemzetközi politikája lehetőségeket és kihívásokat egyaránt jelentenek, amelyekkel közösen, szövetséggént kell foglalkoznunk.*”¹⁴ A Kína felemelkedéséből eredő biztonsági következmények áttekintése – növekvő katonai képessége, afrikai és északi-sarki jelenléte, a kínai *Egy Övezet Egy Út* kezdeményezés beruházásaiból fakadó függőségek kialakulása, az új korszakalkotó technológiák területén elért eredményei – bizonyos szempontból logikus döntés, még ha az Amerikai Egyesült Államok sürgetését is látjuk a háttérben. Kína korábban sohasem szerepelt a NATO-tanácskozások napirendjén, hacsak nem említjük a belgrádi kínai nagykövetség lebombázását 1999-ben, a Jugoszlávia elleni légi háborúban. Bár a tagállamok véleménye nem egységes a Kína-kérdés megítélésében, a *NATO 2030* jelentés Kínát már *potenciális rendszerszintű ellenfélként* jelölte meg. A 2021. évi müncheni biztonságpolitikai konferencián elhangzott vélemények alapján látható, hogy az amerikai mellett már az európai álláspont is formálódik, amely az EU és Kína közötti gazdasági együttműködésen, illetve Kína és a kelet-közép-európai országok, az ún. 17+1 Csoport közötti gazdasági-fejlesztési kooperáción alapul. Egyes szakértők ezt a bonyolult kapcsolatrendszert már a „*szerelem és gyűlölet háromszögének*” nevezik.¹⁵

A 2019. decemberi vezetői találkozó jelentős volt azért is, mert a végén itt született döntés arról, hogy a főtitkár kérjen fel független szakértői testületet a szövetségi politika helyzetének átvilágítására.¹⁶ A német javaslatra megszületett döntést az a szándék vezette, hogy az

¹² London Declaration..., 6. bek.

¹³ Szászi Ivett: A humán biztonság koncepciója és mérésének lehetőségei. Nemzetbiztonsági Szemle, 2019/2., 111–114. http://real.mtak.hu/104387/1/WEB---NSZ_2019_2---109-127_Szaszi.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

¹⁴ London Declaration..., 6. bek.

¹⁵ Sophia Besch et al.: Europe, the US and China: A love-hate triangle? Centre for European Reform, Policy Brief, 21. 09. 2020. <https://www.cer.eu/publications/archive/policy-brief/2020/europe-us-and-china-love-hate-triangle> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

¹⁶ London Declaration..., 7. bek.

előretekintő reflexiók felülvizsgálat során a Szövetség meghaladja nehézségeit, szakértők bevonásával egy helyzetértékelést és jövőbeni kitekintést készítsen a „szolidaritás, egység és a kohézió” megerősítésére. Jens Stoltenberg főtitkár 2020. március végén bízott meg egy szakértői csoportot,¹⁷ hogy értékelje az észak-atlanti szövetség helyzetét, fogalmazza meg a legfontosabb feladatokat, tegyen javaslatokat az „egység megteremtésére” az új korszakban. A koronavírus-járvány miatt online végzett munka (tapasztalatgyűjtés, konzultáció, jelentés elkészítése) hét hónapig tartott. A csoport vezetői, Thomas de Maizière volt német védelmi miniszter és Wess Mitchell Európáért és Euráziáért felelős egykori amerikai külügyminiszter-helyettes 2020. november 25-én tették le összefoglaló értékelésüket és javaslataikat Jens Stoltenberg asztalára. A *NATO 2030: Együtt egy új korszakért* című szakértői jelentést 2020. december 3-án hozták nyilvánosságra.

A BRÜSSZELI CSÚCS

A NATO vezetői 2021. június 14-én csúcstalálkozót tartottak Brüsszelben, amelynek jelentőségét nemcsak a témák és a hozott döntések adták, hanem Joe Biden új amerikai elnök bemutatkozása is az Észak-atlanti Tanácsban. Már a csúcstalálkozó időpontját is az amerikai elnök nemzetközi programjához igazították – Joe Biden egy hét alatt találkozott a brit miniszterelnökkel, részt vett a G7-csúcstalálkozón, találkozott az EU vezetőivel, de tárgyalt az orosz elnökkel is Genfben –, ezért brüsszeli tevékenysége bilaterális tárgyalásokra és a NAC ülésén történő kétórás részvételre korlátozódott. Megnyugtatólag hatott az amerikai elnök szereplése az európai NATO-vezetőkre, mert a Szövetség támogatását az Amerikai Egyesült Államok „szent kötelességének” nevezte. A csúcstalálkozó három hivatalos dokumentumot hagyott jóvá: a hivatalos közleményt,¹⁸ az *Ellenálló képesség megerősítése* elnevezésű kötelezettségvállalást¹⁹ és a NATO Klímaváltozás és Biztonság Akciótervet.²⁰ A kilenc pontban összefoglalható döntések egyértelműen a *NATO 2030* jelentés „aprópénzre váltását” jelentik, amelyet a megvalósítás első programjának tekinthetünk.

A csúcstalálkozó határozatai:

- új stratégiai koncepció kidolgozása;
- mélyebb politikai konzultáció és koordináció;
- az elrettentés és védelem erősítése;
- az ellenálló képesség növelése;
- a DIANA²¹ védelmi innovációt gyorsító program elindítása;
- kiképzési és képességfejlesztési programok a partnerek részére;

¹⁷ A reflexiók csoportot Anja Dalgaard-Nielsen (Dánia), Wess Mitchell (Amerikai Egyesült Államok), John Bew (Egyesült Királyság), Hubert Védrine (Franciaország), Herta Verhagen (Hollandia), Greta Bossenmaier (Kanada), Anna Fotyga (Lengyelország), Thomas de Maizière (Németország), Marta Dassù (Olaszország) és Tacan Ildem (Törökország) alkotta. Secretary General appoints group as part of NATO reflection process. NATO E-Library, 31. 03. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174756.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

¹⁸ Brussels Summit Communiqué – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021. NATO E-Library, 14. 06. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2021. 08. 16.)

¹⁹ Strengthened Resilience Commitment. NATO E-Library, 14. 06. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185340.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 16.)

²⁰ NATO Climate Change and Security Action Plan. NATO E-Library, 14. 06. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185174.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 16.)

²¹ Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic.

- a szabályok szerint működő nemzetközi rend támogatása;
- a Klímaváltozás és Biztonság Akcióterv jóváhagyása;
- a *NATO 2030* javaslati finanszírozása.

A találkozón egyetértés volt abban, hogy meg kell kezdeni a NATO új stratégiai koncepciójának kidolgozását, amelyet a főtitkár irányításával a 2022-es spanyolországi csúcstra kell elkészíteni. A hírek alapján nem teljesen világos, hogy teljesen új koncepcióról van szó, vagy a 2010. évi stratégia frissítéséről, de az új stratégiai dokumentumnak mindenképpen tükröznie kell a *NATO 2030* jelentés felfogását és legfontosabb javaslatait. A brüsszeli nyilatkozat megerősítette, hogy Oroszország továbbra is „*alapvető fenyegetést*” jelent, Kína pedig növekvő „*rendszerszintű kihívás*” a NATO-tagállamok számára. Emiatt a NATO-vezetők a Szövetség globális szerepének nagymértékű megerősítésével számolnak, ahogyan ezt a *NATO 2030* agenda javasolta. Oroszország és Kína előretörésének megakadályozása, az új biztonsági veszélyek és fenyegetések, a hibrid hadviselés elleni felkészülés továbbra is igényli a védelmi kiadások növelését a világválság okozta gazdasági sokk körülményei között is. A NATO alapító szerződésének 5. cikkét – a kibertámadáshoz hasonlóan – kiterjesztették az üreszközök elleni támadás esetére is.

A NATO-vezetők szimbolikusan búcsút vettek (Nyilatkozat 18–19. bek.) a közel 20 éves afganisztáni szerepvállalástól, bár akkor még nem sejtették, hogy ilyen gyorsan lezajlik a tálib hatalomátvétel. A történések nem igazolják vissza a pozitív kommunikét, hiszen minden hangoztatott pozitív eredmény – a terroristák menedékhelyének megszűnése, az afgán hadsereg és a biztonsági erők felkészítése, demokrácia és biztonság megteremtése – megkérdőjeleződik az Afganisztáni Iszlám Emirátus létrejöttével, sőt a világ többsége ma teljes kudarcról beszél. A Brown Egyetem adatai szerint²² egyedül az Amerikai Egyesült Államok 2261 milliárd dollárt költött a háborúra a két évtized alatt, a szövetségesek veszteségei megközelítették a 3600 főt – ebből 2442 fő amerikai –, 69 ezer kormányzati személy és 51 ezer lázadó halt meg, a civil veszteség pedig meghaladta a 47 ezret. Az afganisztáni összveszteséget 174 ezer főre becsülik. Bár a szakértői elemzések figyelmeztettek az amerikai, illetve a NATO-csapatkivonások veszélyeire,²³ a valóság azonban – mint általában – rosszabb annál, mint ami várható volt.

Az ellenálló képesség megerősítése a korábbi varsói elkötelezettség megújítását jelenti, és azt a Szövetség a nemzeti felelősség és a kollektív elkötelezettség elvei alapján kívánja továbbvinni. A rezilienciát a *NATO az elrettentés és a védelem fontos részének tekinti*, amit állami és nem állami szereplők ellen egyaránt folytatni kell. A NAC döntött arról, hogy a Szövetség *dolgozzon ki rezilienciacélokat*, amelyeket a NATO polgári és katonai hatóságai követnek majd figyelemmel, értékelnek és szükség szerint továbbfejlesztnek. A világválság elleni küzdelem megerősítette a civil-katonai együttműködés fontosságát tagállami és nemzetközi szinten egyaránt, új területeket – globális ellátórendszerek, fontos iparágak, kritikus infrastruktúra működésének feltételei – helyezett az ellenálló képesség prioritási listájára.

²² US Costs to Date for the War in Afghanistan, in \$ Billions, 2001–2021. Watson Institute, Brown University. <https://watson.brown.edu/costsofwar/figures/2021/human-and-budgetary-costs-date-us-war-afghanistan-2001-2021> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 16.)

²³ Csiki-Varga Tamás et al.: Kivonulás Afganisztánból – Egy politikai döntés és várható következményei. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2021/11., 2021. 04. 23. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2021_10_Kivonulas%20Afganisztanbol_Egy%20politikai%20dotes%20es%20varhato%20kovetkezmenyei_\(Csiki_T_Kemeny_J_Talas_P\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2021_10_Kivonulas%20Afganisztanbol_Egy%20politikai%20dotes%20es%20varhato%20kovetkezmenyei_(Csiki_T_Kemeny_J_Talas_P).pdf) (Letöltés időpontja: 2021. 04. 30.)

A csúcs új kezdeményezésének tekinthető a *Klimaváltozás és Biztonság Akcióterv* kidolgozásáról szóló határozat, amelyet Joe Biden amerikai elnök irányába tett gesztusnak is tekinthetünk – az elnök egyik stratégiai prioritása a klímaváltozás elleni harc –, de fontosságához nem férhet kétség. Aktualitását különösen megerősítette az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testületének 2021. augusztusi jelentése, amelyben a tudósok azt bizonyítják, hogy az atmoszféra, az óceánok és földek hőmérséklete az ember tevékenysége miatt növekszik. A NATO az éghajlatváltozás káros hatásaira először a 2010. évi stratégiai koncepcióban reflektált. A walesi csúcson (2014) már a *biztonságra káros jelenségnek* nevezte az éghajlatváltozást, a vízhiányt és a növekvő energiaszükségletet. Márciusra az Észak-atlanti Tanács már egy új klímaváltozási és biztonsági napirendet dolgozott ki azzal a céllal, hogy csökkentse a NATO-szervezetekben az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását és 2050-re elérje a nettó nulla kibocsátást.

Az Akcióterv négy fontos területet ölel fel: (1) éves hatásvizsgálat; (2) alkalmazkodási stratégia; (3) csökkentési/enyhítési stratégia; (4) tájékoztatási stratégia. Az előrehaladásról, a nehézségekről, az új feladatokról a 2022. évi NATO-csúcsra kell helyzetjelentést készíteni. A célok elérése nem lesz könnyű, hiszen a katonai fejlesztések, a védelmi kiadások növelése nem az üvegházhatású gázok csökkentésének irányába hat, ezenkívül a haderőkben nem mérik a szén-dioxid-lábnyomot, így valójában senki sem tudja, hogy csökken vagy növekszik az üvegházhatású gázok kibocsátás mennyisége. Ezért először egy mérési rendszert kell kidolgozni, amit el kell fogadtatni a tagállamokkal. El kell indítani a haderők „zöldítését”, hogy elérjék a kitűzött célokat. Ez új technológiai megoldásokat (pl. a nap- és a szélenergia egyre szélesebb körű használata a haderőben), energiatakarékosságot és az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését igényli.

Összességében tehát a brüsszeli csúcs a *NATO 2030* Agenda „operacionalizálását” jelenti, amelynek döntéseiben nem nehéz felismerni a washingtoni adminisztráció törekvéseinek támogatását. Az látszik, hogy az észak-atlanti szervezet folytatja a Kínával megkezdett konfrontációs politikáját, amelynek támogatottsága – egyes nyugat-európai országok vezetői ellenvéleménye (Franciaország, Egyesült Királyság, Németország) ellenére – egyre erősebb a Szövetségben, pedig a kelet-ázsiai óriás nem tartozik az észak-atlanti geopolitikai térséghez. Hasonló ellentmondásos szövegezés figyelhető meg a leszerelés, a fegyverzet-ellenőrzés és a nukleáris proliferáció területén, amely szintén az amerikai álláspontot támogatja. Egyrészt a NATO kijelenti, hogy nem szándékozik szárazföldi nukleáris rakétákat telepíteni Európába (Nyilatkozat 26. bek.), ugyanakkor nem fogadja el az orosz moratóriumi javaslatot ezen a területen. Másrészt a NATO a nukleáris fegyverek területén is ellentmondásos politikát követ: kitartóan szorgalmazza az atomsorompó-egyezmény²⁴ teljes körű betartását, ugyanakkor fenntartja a Szövetség nukleáris jellegét (Nyilatkozat 40. pont), viszont nem ratifikálja a nukleáris fegyverek tilalmáról szóló szerződést²⁵ sem. A NATO nagyobb globális szerepre törekvő politikájának egyre több érdek-különbséggel, ellentmondással és konfliktussal kell számolnia.

²⁴ Non-Proliferation Treaty (NPT), 1968.

²⁵ Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (TPNW), 2017.

A NATO HELYZETE – 2020

A 2020-as év a harmadik évtized „nekirugaszkodási” esztendője, amit a *NATO-főtitkári beszámoló*,²⁶ illetve a *NATO 2030* jelentés alapján könnyen áttekinthetünk. Amíg a közel 150 oldalas főtitkári helyzetkép inkább tényszerű összegzésnek, addig a 67 oldalas reflexiós riport kritikus leírásnak tekinthető. A főtitkári értékelések már egy évtizedes hagyománnyal rendelkeznek, fontos forrásul szolgálnak a kutatók számára. A jelentés első helyre teszi a *NATO 2030* felülvizsgálatot, majd a 3D – az elrettentés (*deterrence*), a védelem (*defence*) és a párbeszéd (*dialogue*) – eseményeit értékeli.²⁷ A 3D témaköréhez tartozik a NATO előretolt jelenléte az Oroszországgal határos országokban, a készenléti feladatok ellátása a tengeren, a levegőben és a kibertérben, de idesorolják a nem hagyományos fenyegetéseket is. A tevékenység ezeken a tradicionális területeken a már jóváhagyott döntések szerint folyik, de azért meg kell említeni 2020 legfontosabb újdonságait:

- az új NATO-tag, Észak-Macedónia (március 27.) légtérfelügyeletét Olaszország és Görögország vette át;
- a norfolki haditengerészeti parancsnokság (JFCNF) szeptemberben elérte a teljes műveleti készenlétét;
- októberben felállt a NATO Űrközpontja (*NATO Space Center*) Ramsteinben, a szövetséges légierő-parancsnokságon;
- elkészült a NATO első kiberstratégiája, valamint az elrettentés és a védelem átfogó (*Capstone*) koncepciója;
- a Kiberműveleti Központ megkezdte működését a monsi hadászati parancsnokságon;
- megalakultak a logisztikai támogatócsoportok (*Joint Logistics Support Group*) a hadműveleti parancsnokságokon (Brunssum, Nápoly).

A párbeszéd fenntartása különös fontosságú Oroszországgal, amely két pilléren, a védelem és a dialóguson áll. A NATO 2014 óta Moszkvával az ún. kettős megközelítés politikáját (*dual-track approach*) alkalmazza: fenntartja a politikai kapcsolatokat, de megszüntette a gyakorlati együttműködést (a biztonsági intézkedések kivételével) az Oroszországi Föderáció fegyveres erőivel. Sajnos a NATO–Oroszország Tanács 2020-ban *nem* ülésezett, informális – például a müncheni biztonspolitikai konferencia margóján – politikai és katonai találkozót azonban tartottak. A Szövetség folytatja stratégiai kommunikációs kampányát Oroszország irányába, hogy minél nagyobb számban érje el az orosz lakosságot hiteles információkkal.

2020-ban teljesen új tevékenységet jelentett a *járványügyi helyzet* kezelése. A koronavírus-járvány egyrészt korlátozta a gyakorlatokat (25 gyakorlatot töröltek, hármat átütemeztek, sok kiképzési feladatnak pedig csökkentették a méreteit – pl. a Defender Europe 2020 hadtestszintű gyakorlat dandárszintű nagyságrendre „szelídült”), más tekintetben pedig új teendőket adott, előtérbe kerültek a polgári hatóságok támogatási feladatai szövetségi és tagországi szinten is. A megbetegedések mintegy 60%-a, a halálesetek 50%-a a NATO-tagországokban történik.²⁸ Bár a pandémia kezelése nem kifejezetten katonai feladat, a Szövetség széleskörűen használta a válságkezelésben és a katasztrófahelyzetek nemzetközi kezelésében szerzett széles körű tapasztalatait és katonai képességeit. Így 2020 tavasza óta

²⁶ The Secretary General’s Annual Report 2020. NATO E-Library, 16. 03. 2020., 6. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/sgar20-en.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

²⁷ Uo. 13–46.

²⁸ COVID-19 Coronavirus Pandemic. Worldometer, coronavirus. <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 04.)

elsősorban az egészségügyi ellátás közvetlen katonai támogatásával, logisztikai-szállítási kapacitás biztosításával, valamint egészségügyi-járványkezelési eszközök biztosításával támogatja a tagállamok civil intézményeit és a partnerállamok járványkezelési törekvéseit.

A főtitkár beszámolója²⁹ szerint a pandémia kitörése óta a NATO *Euroatlanti Katasztrófareagálási Koordinációs Központja* (EADRCC³⁰) folyamatosan fogadja a tagállamok és a partnerállamok segítségkéréseit és felajánlásait is, valamint biztosítja ezek logisztikai hátterét a Szövetség releváns ügynökségei, katonai szervezetei támogatásával. Így 350 repülőjárat szállított egészségügyi személyzetet és 1500 tonna felszerelést, NATO-tagállamok katonái felépítettek 100 mobil katonai kórházat 25 ezer kórháziágy-kapacitással. A tagállamok védelmi miniszterei még 2020 júniusában, a járvány második hullámát megelőzően döntöttek arról, hogy közös pénzügyi alapot (*Pandemic Response Trust Fund*) hoznak létre egészségügyi készletek, eszközök beszerzésére és tartalékolására. A kezdeményezéshez 16 tagállam csatlakozott, és 2020 őszén már e készletekből tudtak segélyszállítmányokat (lélegeztetőgépeket, egészségügyi védőfelszerelést és más eszközöket) biztosítani Albániának, Csehországnak, Montenegrónak, Észak-Macedóniának és több partnerállamnak (Bosznia-Hercegovina, Irak, Moldova, Ukrajna). Elképzelhető, hogy a járványhelyzet kezelésében a NATO a jövőben is tartós szerepet tud vállalni (ez humánbiztonsági kérdés is), amivel hozzájárulhat a járvány súlyos destabilizáló (gazdasági, majd társadalmi) hatásaiból eredő helyi válságok (Közép-Kelet, Észak-Afrika) kezeléséhez, nemzetközi következmények (segélyezés, menekültek, irreguláris migráció) megoldásához. A *NATO 2030* jelentés már meg is fogalmazott egy ilyen követelményt, amire a Szövetségnek már most fel kell készülnie.

A főtitkári beszámoló nélkülözhetetlen részét képezi a *közös teherviselés és képességfejlesztés* kérdéseinek tárgyalása. A védelmi kiadások tovább növekedtek, a fejlesztések eredményeképpen egyre több új katonai képesség jön létre – ilyen például a NATO RQ-4D pilóta nélküli megfigyelő-felderítő repülőgépekkel működő földfelszíni felderítőrendszere (AGS³¹) már elérte a kezdeti műveleti készenléteket. 2014 óta az európai tagállamok több mint 20%-kal (50 milliárd euróval) növelték védelmi kiadásaikat, a teherviselési arány az Amerikai Egyesült Államok és a többi tagország között 4%-kal javult. A védelmi költségvetés már 11 ország esetében elérte a walesi csúcson meghatározott 2%-os GDP-arányt, 18 tagállam pedig már a védelmi költségvetés legalább 20%-át fejlesztésre fordítja.³² A keleti „frontországok” (Bulgária kivételével) mindkét területen teljesítették a meghatározott követelményeket. Magyarország is szépen fejlődik, a 2020-as adatok szerint a 13. helyen áll a GDP-arányos kiadások tekintetében, és ezüstérmes a fejlesztési arányok vonatkozásában.

A hosszú távú fejlesztés szempontjából fontos szempont, hogy a *NATO-erők mennyire alkalmasak* a rendeltetészerű feladatokra (*fit for purpose*). A főtitkári jelentés 20 oldalon keresztül³³ tárgyalja a katonai képességfejlesztés (élenjáró technológiák, hírszerzési, légtér-ellenőrzési és -felderítési, haderőnemi képességek, támogató és kiszolgáló szervezetek) feladatait, a kiképzés fontosságát, az energiabiztosítás és az iparral való együttműködés kérdéseit. A modernizációhoz a NATO 2020-ban *négy új képességfejlesztési projektet* (európai repülő-kiképzés, moduláris légvédelmi rakétarendszer, mobil rakétavédelmi, tüzérségi és aknavető eszközök, új generációs helikopterek) indított, amelyek vegyes (NATO, illetve multinacionális)

²⁹ The Secretary General's Annual Report 2020, 33–38.

³⁰ Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre.

³¹ Alliance Ground Surveillance.

³² The Secretary General's Annual Report 2020, 48.

³³ Uo. 53–74.

finanszírozásúak lesznek. Ezzel 2014 óta 13-ra emelkedett a fejlesztési programok száma. A Szövetség a tavalyi évet használta fel az új korszakalkotó technológiák (Emerging and Disruptive Technologies, EDTs) kutatásával, fejlesztésével és alkalmazásával kapcsolatos feladatok belső együttműködési rendszerének megszervezésére.

A NATO-főtitkár júliusban létrehozta az úttörő technológiák fejlesztésével és alkalmazásával kapcsolatos 12 fős *tanácsadói csoportot* (NATO Advisory Group on EDTs), amelynek feladataihoz a szövetségi és a tagállami erőfeszítések szervezése és koordinálása, projektek indítása, a jó gyakorlat megosztása és a téma oktatása tartozik. Az EDTs tanácsadó csoportnak szorosan együtt kell dolgoznia a NATO Ipari Tanácsadó Csoportjával (NIAG³⁴) és a Fegyverkezési Igazgatók Konferenciájával (CNAD³⁵), támaszkodnia kell a NATO Tudományos Technológiai Szervezetére (NSTO³⁶) és a NATO Híradó és Informatikai Ügynökségre (NCIA³⁷).

A Szövetség a válságkezeléssel és a partnerséggel összefüggő tevékenységeit a *stabilitás kivetítése* címmel szokta összefoglalni,³⁸ céljuk a békéhez és a biztonsághoz történő hozzájárulás. E tevékenységek közé tartoznak a béketámogató műveletek – a már befejezett Eltökélt Támogatás Misszió (*Resolute Support Mission*) Afganisztánban, a NATO Iraki Missziója (*NATO Mission Iraq*), a Koszovói Erő (*Kosovo Force*), a Tengeri Őr Művelet (*Operation Sea Guardian*) a Földközi-tengeren –, a partnerségi együttműködések (40 partnerországgal), valamint az együttműködés nemzetközi szervezetekkel (ENSZ, EU, EBESZ, AU). A 2020-as év jelentős fejleményeihez tartozik a „megerősített lehetőségek” státusz megadása Ukrajnának, informális tárgyalások megkezdése Kínával, oktatás-képzés elindítása az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés (ICI³⁹) keretében a kuvaiti NATO-ICI regionális központban (1200 fő vett részt az online kurzusokon). A partnerországok 2200 fővel és pénzügyi támogatással járultak hozzá a NATO-műveletekhez és -missziókhoz. A pandémia elleni küzdelem gyakorlatiasabbá tette az együttműködést különböző ENSZ-szervezetekkel és a partnerországokkal.

A főtitkári jelentés végül összegezte a *NATO szervezeti kérdéseit*, ahol nagy változások 2020-ban nem történtek.⁴⁰ A NATO-központban 30 tagország állandó képvisellete és 19 partnerország missziója, valamint a NATO-ügynökségek brüsszeli irodái találhatóak. Az állandó integrált parancsnoksági rendszerben összesen 14 (alárendeltekkel együtt 22) parancsnoksági szerv található:

- két hadászati parancsnokság: a Szövetséges Transzformációs Parancsnokság (Allied Command Transformation, ACT) és a Szövetséges Műveleti Parancsnokság (Allied Command Operations, ACO);
- három ACT-alárendelt szakmai központ: az Összhaderőnemi Elemző és Tapasztalatfeldolgozó Központ (Joint Analysis and Lessons Learned Centre, JALLC), az Összhaderőnemi Kiképző Központ (Joint Force Training Centre, JFTC) és az Összhaderőnemi Hadviselési Központ (Joint Warfare Centre, JWC);

³⁴ NATO Industrial Advisory Group.

³⁵ Conference of National Armaments Directors.

³⁶ NATO Science and Technology Organization.

³⁷ NATO Communications and Information Agency.

³⁸ The Secretary General's Annual Report 2020, 75–100.

³⁹ Istanbul Cooperation Initiative.

⁴⁰ The Secretary General's Annual Report 2020, 109–146.

- négy hadműveleti parancsnokság: egy-egy összhaderőnemi műveleti parancsnokság (Joint Force Command) Brunssumban (JFCB), Nápolyban (JFCN) és Norfolkban (JFCNF), valamint egy Összhaderőnemi Támogató és Biztosító Parancsnokság (Joint Support and Enabling Command, JSEC);
- egy Szövetséges Szárazföldi Parancsnokság (Allied Land Command, LANDCOM) és egy Szövetséges Légierő Parancsnokság (Allied Air Command, AIRCOM) többnemzeti légi hadműveleti központokkal (Combined Air Operation Centre, CAOC), valamint egy Szövetséges Haditengerészeti Parancsnokság (Allied Maritime Command, MARCOM);
- egy Kommunikáció és Információ Rendszer Csoport (NATO Communication and Information System Group, NCISG);
- egy Állandó Összhaderőnemi Logisztikai Támogatócsoport (Standing Joint Logistic Support Group, SJLSG).

A NATO-központban és parancsnoksági struktúrában tavaly 6500 katona – a tagországoktól vezényelve – és 1200 polgári tisztviselő dolgozott.

Az ügynökségi rendszerben nem történt változás, négy szervezet – a NATO Híradó és Informatikai Ügynöksége (NATO Communications and Information Agency, NCIA), a NATO Támogatási és Beszerzési Ügynöksége (NATO Support and Procurement Agency, NSPA), a NATO Tudományos és Technológiai Szervezete (NATO Science and Technology Organization, NSTO) és a NATO Szabványosítási Hivatala (NATO Standardization Office, NSO) segíti a szervezet működését. Tavaly három új kiválósági központ (tengeri biztonság, Isztambul; integrált lég- és rakétavédelem, Chania/Görögország; földrajzi, meteorológiai és oceanográfiai, Lisszabon) kezdte meg működését, amivel 28-ra emelkedett az ACT felügyeletével működő kiválósági központok (Center of Excellence, CoE) száma. A NATO három költségvetési része 2020-ban összesen 2,46 milliárd euróból működött (civil – 211 millió EUR, katonai – 1550 millió EUR, beruházási 700 millió EUR), ami igazán nem tekinthető jelentős büdzsének. Persze ennél a kiadások jóval nagyobbak, hiszen az ügynökségek saját költségvetésből működnek (pl. az NCIA 1 milliárd EUR, az NSPA 3,6 milliárd EUR, a folyó biztonsági beruházások értéke pedig 16 milliárd EUR), mint ahogyan a fegyverkezési programok is multinacionális finanszírozásúak.

A NATO sokszínű és gazdag tevékenységét a reflexiós munkacsoport is elismerte, a stratégiai környezet értékelése során azonban hangsúlyozta, hogy 21. század harmadik évtizede különbözni fog az előzőektől, legfontosabb feladata és egyben túlélésének záloga a változó környezethez való *folyamatos alkalmazkodás* lesz. Ehhez a reflexiós csoport a NATO-nak *proaktív stratégiát és taktikát* javasol, amely figyelembe veszi a Szövetség történelmi tapasztalatait, korábbi és új jövőképeit.

A NATO 2030 JÖVŐKÉPE

A Szövetség legfontosabb feladata most az *új stratégiai koncepció kidolgozása*, amely nem tarthat tovább egy évnél.⁴¹ A koncepció kidolgozásához – most már a brüsszeli csúcstól jóváhagyottan – a *NATO 2030* jelentést fogják használni. Az új körülmények között is meg kell őrizni a Szövetség három alappilléreinek tekinthető feladatokat (kollektív védelem, válságkezelés, kooperatív biztonság), amelyeket célszerű lenne a *konzultációval kiegészíteni*, mint

⁴¹ NATO 2030..., 23.

ahogyan az a korábbi 1991-es és 1999-es stratégiai koncepciókban is megjelent. A tartalmi stratégiai kérdések kezeléséhez elengedhetetlenek értékelik a Szövetséget összetartó értékek folyamatos erősítését, a geostratégiai környezet változásainak előrejelzését, a terrorizmus minden formája elleni harcot, valamint az új korszakalkotó technológiák fejlődését. Mind ehhez új értékelő kapacitások létrehozását, korszerű előrejelzési módszerek (hadijátékok, fenyegetési szcenáriók, rendszerelemzési technikák) széles körű alkalmazását javasolják.

A *NATO 2030* jelentés a biztonsági kihívásokat és a kockázatokat többféleképpen csoportosította: egyrészt felosztotta *geopolitikai értelemben* (Oroszország, Kína, Dél, világűr, kibertér), másrészt *szektorálisan* (energiabiztonság, klímabiztonság és a Föld védelme, humánbiztonság, a nők szerepe a béke és a biztonság fenntartásában, pandémia és természeti katasztrófák), végül vizsgálta *tevékenységi fajták* (úttörő technológiák, terrorizmus, hibrid és kibertámadások, stratégiai kommunikáció, nyilvánosság és dezinformációs tevékenység) szerint.

A jövőkép egyik gyengesége, hogy *nem értékeli* az Amerikai Egyesült Államok eljövendő politikáját, szándékát, erejét és elkötelezettségét. Ennek oka abban keresendő, hogy 2020 végén még nem volt ismert, hogy milyen NATO-politikát fog követni a megválasztott új elnök, Joe Biden és az új amerikai adminisztráció. Bár Washington jövőbeni erejének változásaira, vezető szerepének fenntartási lehetőségeire, mozgásterének bővülésére vagy szűkülésére rendelkezésre állnak hosszú távú előrejelzések, sajnálatos módon ezeket a reflexiós munkacsoport nem vette figyelembe. Például az amerikai Nemzeti Hírszerző Tanács (National Intelligence Council, NIC) 2030-as jelentése⁴² szerint az Amerikai Egyesült Államok gazdasági ereje gyengül az elkövetkező évtizedben, már nem lesz hegemon szuperhatalom, egyre kisebb mértékben vállalja a „világ csendőre” szerepét a világ konfliktusaiban.

Az amerikai hírszerző közösség elemzése szerint az elkövetkező évtizedben háromféle forgatókönyv valósulhat meg: 1. a *megfordított fejlődés (reverse) modellje* szerint Washington fokozatosan elveszíti erőfölényét a nemzetközi színtéren, ami miatt egyre több geopolitikai válság keletkezik a Közel-Keleten, Ázsiában és Afrikában; 2. a „*szintézis*” *forgatókönyve (synthesis)* szerint az Amerikai Egyesült Államok és Kína sikeresen együttműködik a következő évtizedben, ami a nemzetközi kapcsolatok új aranykorát jelentené; 3. a *nemzetközi rendszer szétesése (disintegration) lehetőség* szerint a Nyugat vezető szerepe és befolyása jelentősen csökken az ázsiai növekedéssel szemben. Mindegyik változat másképpen hatna a Szövetségre, ezért célszerű lett volna a transzatlanti kapcsolatokat globális politikai megközelítésben is vizsgálni, különösen annak fényében, hogy a NATO globálisan is befolyásosabb szeretne lenni. Nagy kérdés, hogy ebben a nagyhatalmi háromszögben (Amerikai Egyesült Államok, Kína, EU/NATO) hogyan sikerül az Amerikai Egyesült Államoknak és a NATO-nak stratégiai megegyezésre jutniuk, a belső kohéziót megerősíteni. Az látszik, hogy Washington maga mellé szeretné állítani a NATO-t a Kínával folytatott hatalmi harcban (ezért is kezdte tematizálni a kínai veszélyt 2019-ben), kérdéses azonban, hogy mennyire vonja be a transzatlanti szövetséget – és Európát – az amerikai nagystratégiai kérdések alakításába. Ebben a NATO-nak vannak pozitív és negatív tapasztalatai, a változáshoz egy új „transzatlanti alkura” lenne szükség.⁴³

⁴² Global Trends 2030: Alternative World's. National Intelligence Council, 12. 2012. https://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 27.)

⁴³ Csiki-Varga Tamás – Tálás Péter: Stratégiai szolidaritástól az új „transzatlanti alkuig”? Joe Biden európai körútjának mérlege. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések, 2021/12., 2021. 07. 15. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2021_12_Strategiai%20szolidaritastol%20egy%20uj%20transzatlanti%20alkuig_Joe%20Biden%20eurpai%20korutjanak%20merlege%20\(Csiki%20Varga%20T.%20-%20T%C3%A1las%20P_.pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2021_12_Strategiai%20szolidaritastol%20egy%20uj%20transzatlanti%20alkuig_Joe%20Biden%20eurpai%20korutjanak%20merlege%20(Csiki%20Varga%20T.%20-%20T%C3%A1las%20P_.pdf) (Letöltés időpontja: 2021. 07. 20.)

Nagy szerepe lehet az új stratégiai együttműködésben a *Szövetség biztonsági percepciójának*, a fenyegetések – ez a kifejezés 154-szer szerepel a dokumentumban – leírásának. A *NATO 2030* tanulmány első helyen tárgyalja Oroszországot és Kínát mint fenyegetést, szorgalmazza a két nagyhatalom politikai, katonai és technológiai együttműködésének figyelemmel követését. *Oroszország megtétele a jövőben sem változik, 2030-ban valószínűleg továbbra is megmarad a NATO legnagyobb katonai fenyegetésének.*⁴⁴ A NATO–Oroszország relációban megfogalmazott javaslatok megrekedtek a jelenlegi kettős megközelítés (*dual-track*) politikájában, amely várhatóan az új amerikai adminisztráció erőteljes Ukrajna-politikája ellenére sem fog változni. A Szövetségnek folytatnia kell Moszkvával az elhidegült párbeszédet a NATO–Oroszország Tanács (NATO–Russia Council, NRC) keretében és informálisan is, de nem lehet visszatérni a megszokott politikához az ukrán válság megoldása nélkül. Amíg a politikai kapcsolatok nem normalizálódnak, a NATO-nak fenn kell tartania a védelemhez és az elrettentéshez szükséges konvencionális és nukleáris katonai képességeket, valamint fejlesztenie kell a hibrid hadviseléshez nélkülözhetetlen nem kinetikus eszközrendszereket.

A tagállamok Oroszországgal kapcsolatos politikájára a szakértők mint a *Szövetség politikai egységének szimbolikus kifejezésére tekintenek*, amelyben törekedni kell a teljes politikai szolidaritásra. Bár explicite egyik tagállamot sem marasztalja el a dokumentum, érezhető azonban a nehezítés azokra az országokra, amelyek politikájukban nem feltétlenül utasítják el az együttműködést Oroszországgal. Oroszország mellett *Kínát* tekintve sincs teljes egység a Szövetségben, hiszen a jelentés már jelentősen túlmutat a londoni nyilatkozatban megfogalmazott „lehetőség és kihívás” állásponton. A tanulmány erős felemelkedő hatalomként és globális hatalmi vetélytársként írja le a hatalmas kelet-ázsiai országot, amely *azonnali rendszerszerű kihívást jelent* a nyílt és demokratikus társadalmaknak. A javaslatok arra irányulnak, hogy a Szövetség 2030-ra már ne gazdasági hatalomként vagy ázsiai biztonsági szereplőként tekintsen Kínára, hanem egy globális kihívást jelentő szuperhatalmi aktorként fogja fel, amely már most biztonsági kihívást, veszélyt és fenyegetést jelent az euroatlanti térségben. A reformerek számos javaslattal élnek a Szövetség Kína-centrikus veszélyérzetének kialakítása érdekében: konzultatív testület felállítása, politikai stratégia kidolgozása, kínai katonai-polgári fúziós doktrína kidolgozása, biztonsági percepció megerősítése. A NATO-nak sokkal több politikai figyelmet, erőt és erőforrásokat kell fordítania az erősödő kínai hatalmi politikára, hogy megakadályozza a Szövetség meggyengülését, tagállamainak megosztását.

A NATO közös biztonsági percepcióját azonban nem csak az eltérő tagországi orosz és kínai politikák gyengítik. Hasonlóan *különböző nézetek* léteznek a déli irányból érkező fenyegetésekkel kapcsolatban is, hiszen a terrorizmus, az észak-afrikai és a közel-keleti instabilitás különbözőképpen érinti a tagországokat. A déli stratégiai irány biztonságpolitikai megerősítésére van szükség, ami nemcsak a meglévő lehetőségek jobb felhasználását jelenti, hanem szorosabb együttműködést feltételez az Európai Unióval és az Afrikai Unióval is.

Más területeken viszont – mint például az új korszakalkotó technológiák, a terrorizmus elleni harc, a fegyverzetkorlátozási és a nonproliférációs egyezmények betartása, új megállapodások (például új START III) megkötése tekintetében – *egyetértés* van a tagállamok között. *Hasonlóképpen látják* a szövetségesek a nem katonai biztonsági kihívások és veszélyek (energiabiztonság, klímabiztonság, pandémia, kiberbiztonság, stratégiai kommunikáció, genderügyek) kezelésének lehetőségeit és feladatait is. Összességében azonban nehezen

⁴⁴ NATO 2030..., 25.

elképzeltető, hogy a Szövetség közös biztonságpercepciója sokat javul a mai helyzethez képest, ha kétséges, hogy a legfontosabb kérdésekben (Oroszország, Kína) sikerül-e tartós konszenzust elérni a tagállamok között.

A NATO jövőjére meghatározó befolyást gyakorol, hogy *milyen hatékonyan tud együttműködni az Európai Unióval*, mennyire tudja összehangolni az észak-atlanti szövetség kollektív védelmi feladatait az EU globális kül- és biztonságpolitikai törekvéseivel. A két nemzetközi szervezet közötti együttműködés 2016-tól, majd 2018-tól magasabb fordulatot vett,⁴⁵ 21 ország tagja mindkét regionális szervezetnek. A szakértői csoport az együttműködés *további mélyítését* javasolja (vezetői meghívások, állandó összekötő politikai elem létrehozása, koordinált programmenedzsment), felhívja a figyelmet a két szervezet közötti kooperáció hatékonyságának javítására (például átfedések kiszűrése), egymás előnyeinek jobb kihasználására. A dokumentum rámutat: *a NATO-t és az EU-t alkotó demokráciák kivételes erőt képeznek a nyugati térségben*. A jövőt érintő kérdés az, hogy az EU mennyire tud és akar geopolitikai szereplővé válni, képes lesz-e európai álláspontot megfogalmazni az Amerikai Egyesült Államokkal és Kínával szemben.⁴⁶ Úgy tűnik, hogy a négyéves Trump-időszak zsarolási kísérletei vagy a mostani vírusjárvány negatív tapasztalatai az európai önvédelemről, ellenálló képességről és európai szuverenitásról szóló vitát *pozitív irányba mozdították el, és az EU a jövőben többet fog tenni saját biztonsága érdekében*.

Az EU-nak fontos szerepe lehet a Washington és Peking közötti vitában, egyensúlyozhat, de fel is használhatja a transzatlanti kapcsolatokat Európa érdekében. Az EU hasonlóképpen gondolkodik Kínáról, mint a NATO, *rendszereszerű kihívóként és gazdasági versenytársként* jellemzi a kelet-ázsiai országot, amellyel azonban folyamatosan kell tárgyalni és együttműködni. Az új fenyegetésekről, jövőbeni konfliktusokról, a legjobb katonai és politikai lépésekről szóló vitákat össze kell hangolni a NATO-ban és az EU-ban. Amíg a NATO-nak a katonai védelemről, addig az EU-nak a gazdasági védelemről is gondoskodnia kell a kínai, az orosz és az amerikai befolyás ellen. Az EU-nak – ellentétben a NATO-val – lehet egy viszonylagos mozgásszabadsága az amerikai–kínai hatalmi harcban, ha Washington saját érdekeitől vezérelve be akarja sorolni európai szövetségeseit a kínai dominancia felemelkedésének megállítására tett kísérletbe. Az EU-nak van lehetősége az Amerikai Egyesült Államok elleni álláspontjának kifejtésére is, ha Washington vitális európai érdekek ellen ható transzatlanti stratégiát akar kidolgozni Kínával szemben. Ugyanakkor az EU-nak a geopolitikai hatalma növeléséhez a közép- és hosszú távú transzatlanti partnerségre is szüksége lesz. Ha többet tesz saját biztonságáért, akkor növeli Európa hozzájárulását a transzatlanti tervekhez. Sőt arra is van lehetősége, hogy saját napirendjét a szélesebb körű transzatlanti biztonsági politikák részévé tegye (például az indiai–csendes-óceáni térség, Oroszország, Irán). *Egy ilyen együttműködési politikával az EU a jövőben komolyan tudná erősíteni a NATO szerepét*.

⁴⁵ A NATO és az EU között hét területen (hibrid fenyegetések, műveleti együttműködés, kiberbiztonság, védelmi képességfejlesztés, védelmi K+F és gyártás, gyakorlatok, keleti és déli partnerországok képességfejlesztése) 74 projektben van együttműködés. A Covid-19-pandémiahelyzet 2019-től a tömeges járványkezelésben is kooperációt indított el. EU-NATO Cooperation – Factsheets. European External Action Service, 17. 06. 2020. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/28286/eu-nato-cooperation-factsheet_en (Letöltés időpontja: 2021. 08. 27.)

⁴⁶ Daniella Schwarzer: Europe's Geopolitical Moment. Internationale Politik Quarterly, Issue 2021/1., 06. 01. 2021. <https://ip-quarterly.com/en/europes-geopolitical-moment> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 27.)

Végül nagy kérdés, hogy az elkövetkező évtizedben milyen lesz a NATO folyamatos alkalmazkodóképessége, belső megújulási ereje. A felülvizsgálati anyag végül pedig nagy figyelmet fordít a *Szövetség belső megújulására*. A szakértők hangsúlyozzák a konszenzusos döntéshozatal intézményének fontosságát, de megengedhetetlenek tartják, hogy egy ország blokkolja a döntéseket. Bár a szöveg nem nevezett meg tagállamokat, de Magyarország magára veheti ezt a megjegyzést, hiszen hosszú idő óta akadályozza a NATO–Ukrajna Bizottság összehívását a magyar kisebbséget sújtó oktatási törvény miatt. „Az a tendencia, hogy egyes szövetségesek egyszólagos vétőt⁴⁷ alkalmaznak, aláássa a Szövetség megbízhatóságát.”⁴⁸ A szervezeti javaslatok elsősorban a főtitkár pozíciójának megerősítését szolgálják (globális stratégiai kérdésekkel foglalkozó civil-katonai értékelő-elemző csoport létrehozása, hatáskör szélesítése, döntéshozatali időlimitek bevezetése), a működést javító megoldások pedig széles spektrumban mozognak (intenzívebb ülésezések, informális találkozók, tagállami viselkedést szabályozó működési kódex, transzatlanti konzultációt javító módszerek). A politikai konzultáció eszközt jobban fel kell használni a tagállamok közötti nézeteltérések javítására, a partnerségi kapcsolatok erősítésére. Új elemként jelent meg a partnerségi kapcsolat kiépítése Indiával.

A szakértői javaslatcsomag tehát *ellentmondásos jövőképet* rajzol fel a NATO 2030-ig tartó fejlődésére. A Szövetség központi apparátusának feladata lesz az, hogy mindezek figyelembevételével kidolgozza a közös jövőt alakító és konszenzust élvező új stratégiai koncepciót.

KÖVETKEZTETÉSEK

A NATO most sincs könnyű helyzetben, amikor egy új stratégia alkotásának nehézségeivel kell szembenéznie. Vannak pozitív jelek, amelyek egyértelműen optimizmusra adnak okot. Tavaly elkészült a Szövetség politikai-szakmai felülvizsgálata, a 2030-as jövőkép kialakítása, amely a NATO-t elsősorban mint politikai szövetséget szeretné megerősíteni. A 138 javaslatból álló, négy területet – a Szövetség politikai célja és eszközrendszere, jövőbeni fenyegetések, politikai egység és kohézió erősítése, politikai konzultáció és döntéshozatal – értékelő tanulmány legfontosabb megállapításait a 2021. júniusi brüsszeli csúcstalálkozó elfogadta, amihez mindjárt hozzátett egy kilencpontos programcsomagot is. *A NATO-nak 12 év után újra lehet egy jövőbe mutató „iránytűje”, amely a harmadik évtized működését vezérli.*

Az új stratégia kidolgozásához a Szövetség szilárd háttérrel rendelkezik. A NATO-főtitkár 2020. évi jelentése szerint az észak-atlanti szövetség szép eredményeket ért el az elmúlt évben. Észak-Macedónia felvételével már 30 tagállama van, de mint biztonsági közösség 70 országot tudhat az együttműködés soraiban. A Szövetség sikeresen megoldotta az elretentés és a védelem feladatait a keleti stratégiai irányban, tovább erősítette jelenlétét a déli irányban. Folyamatosan növekedtek a védelmi kiadások, közös katonai képességfejlesztési projektek indultak el, új parancsnokságok kezdték meg működésüket. A NATO eredményesen vett részt a járványügyi helyzet nemzetközi feladatainak megoldásában, erősödtek civil és nemzetközi kapcsolatai.

A Szövetség teljes jövőképehez azonban sok minden hiányzik még, amit a kidolgozás során kell tisztázni. Nem tudjuk, hogy változik-e a NATO műveleti ambíciószintje,

⁴⁷ A vétó szót nem tartalmazza az eredeti szöveg, single-country blockage-nak nevezi.

⁴⁸ NATO 2030..., 61.

- EU-NATO Cooperation – Factsheets. European External Action Service, 17. 06. 2020. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/28286/eu-nato-cooperation-factsheet_en
- Global Trends 2030: Alternative World's. National Intelligence Council, 12. 2012. https://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf
- London Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019. NATO E-Library, 04. 12. 2019. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm
- NATO 2030: United for a New Era – Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General. 25. 11. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf
- NATO Climate Change and Security Action Plan. NATO E-Library, 14. 06. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185174.htm
- Schwarzer, Daniella: *Europe's Geopolitical Moment*. Internationale Politik Quarterly, Issue 2021/1., 06. 01. 2021. <https://ip-quarterly.com/en/europes-geopolitical-moment>
- Secretary General appoints group as part of NATO reflection process. NATO E-Library, 31. 03. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174756.htm
- Secretary General launches NATO 2030 to make our strong Alliance even stronger. NATO E-Library, 08. 06. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_176193.htm
- Strengthened Resilience Commitment. NATO E-Library, 14. 06. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185340.htm
- Szászi Ivett: *A humán biztonság koncepciója és mérésének lehetőségei*. Nemzetbiztonsági Szemle, 2019/2., 109–127. http://real.mtak.hu/104387/1/WEB---NSZ_2019_2---109-127_Szaszi.pdf; DOI: 10.32561/nsz.2019.2.9
- Szenes Zoltán (szerk.): *A mai NATO. A szövetség helyzete és feladatai*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021.
- Szenes Zoltán: *NATO 2030. Az Észak-atlanti Szövetség újabb adaptációs kísérlete*. In: Kajtár Gábor – Sonnevend Pál (szerk.): *A nemzetközi jog, az uniós jog és a nemzetközi kapcsolatok szerepe a 21. században*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021, 811–824.
- Szenes Zoltán – Siposné Kecskeméthy Klára: *NATO 4.0 és Magyarország. 20 év tagság, 30 év együttműködés*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.
- The future of the EU – Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead. The Economist, 07. 11. 2019. <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>
- The Secretary General's Annual Report 2020. NATO E-Library, 16. 03. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/sgar20-en.pdf
- US Costs to Date for the War in Afghanistan, in \$ Billions, 2001–2021. Watson Institute, Brown University. <https://watson.brown.edu/costsofwar/figures/2021/human-and-budgetary-costs-date-us-war-afghanistan-2001-2021>
- Várdai Mihail Istvanovics: *A világhír militarizálásának kérdéseiről*. Honvédségi Szemle, 2021/1., 34–50. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/192/185>; DOI: 10.35926/HSZ.2021.1.3

Porkoláb Imre ezredes – Hónich Artúr:

A NATO ÚTJA A DIANA LÉTREHOZÁSÁIG ÉS FŐBB FÓKUSZTERÜLETEI A VÉDELMI INNOVÁCIÓ KERETÉBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.6.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.6.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO 2021. júniusi brüsszeli csúcstalálkozóján minden korábbinál részletesebben foglalkoztak a feltörekvő és felforgató technológiák kérdéskörével, valamint a védelmi innováció terén két új intézmény létrehozásáról is határoztak. Az újonnan létrehozandó intézmények tekintetében a DIANA betűszóval fémjelzett Észak-atlanti Védelmi Innovációs Akcelerátor (Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic) és a NATO Innovációs Alap (NATO Innovation Fund) biztosítanak szervezeti támogatást a kettős felhasználású technológiák fejlesztésén dolgozó startupok számára. A tanulmány feldolgozza a NATO útját a védelmi innovációs törekvések területén, és ajánlásokat fogalmaz meg a hazai védelmi ipar, valamint a haderő számára, amelyek segítségével kapcsolódni tud a NATO-kezdeményezésekhez.

KULCSSZAVAK: innováció, modernizáció, Magyar Honvédség, védelmi ipar, NATO, stratégiai előrelátás

BEVEZETÉS

A NATO 2021. júniusi brüsszeli csúcstalálkozóján a szövetséges állam- és kormányfők minden korábbinál részletesebben foglalkoztak a feltörekvő és a felforgató technológiák¹ kérdéskörével, valamint a védelmi innováció terén két új intézmény létrehozásáról is határoztak. A zárónyilatkozat érvelése szerint „[a] technológiai változások sebessége soha nem volt még ilyen gyors, ami új lehetőségeket és kockázatokat teremt a biztonsági környezetben és a NATO működésében”.²

A NATO vezetői által elfogadott Koherens Végrehajtási Stratégia³ szintén egyértelművé teszi, hogy a feltörekvő és felforgató technológiák azonosítására, kifejlesztésére és megfelelő sebességgel történő alkalmazására kiemelt figyelmet kell fordítani, az operatív végrehajtás során pedig a felelős felhasználás elveit és a nemzetközi jog normáit kell követni.

¹ A „feltörekvő és a felforgató technológiák” kifejezés a NATO által használt Emerging Disruptive Technologies (EDT) magyar megfelelője – a szerzők szerint ez a kifejezés adja át legjobban a NATO által használt terminológia jelentéstartalmát.

² Brussels Summit Communiqué – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021. NATO E-Library, 14. 06. 2021., 37. bek. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2021. 08. 04.)

³ NATO: Emerging and disruptive technologies. 2021. június 18. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_184303.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 04.)

Az újonnan létrehozandó intézmények tekintetében a DIANA betűszóval fémjelzett Észak-atlanti Védelmi Innovációs Akcelerátor (Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic) és a NATO Innovációs Alap (NATO Innovation Fund) biztosítanak szervezeti támogatást a kettős felhasználású technológiák fejlesztésén dolgozó startupok számára.⁴ A DIANA éppen ezért nem kifejezetten katonai, hanem egy hibrid, polgári-katonai intézményi formában lesz felállítva, hogy fellendítse a kritikus technológiák terén a transzatlanti együttműködést, előmozdítsa az interoperabilitást és fejlessze az együttműködést a tudományos világgal, valamint a magánszektorral – köztük a startup vállalkozásokkal.⁵

A tervek szerint a DIANA 2023-ra érné el a kezdeti műveleti képességet, tevékenysége pedig lefedné a NATO által a Koherens Végrehajtási Stratégiában megjelölt hét technológiai prioritás mindegyikét. Az elképzelés szerint a DIANA egy észak-amerikai és egy európai központon túl számos további tagállamban jelen lenne fizikailag is irodák, illetve műszaki vizsgálóállomások és kutatóintézetek létesítésével.⁶ A NATO reményei szerint a DIANA akceleratori tevékenysége erősítené a tagállamok ipari bázisát, áthidalná az innovációs hiányosságokat, valamint biztosítaná, hogy a Szövetség gyorsabban tudjon alkalmazkodni a jelenlegi biztonságpolitikai kihívásokhoz, képes legyen rendkívül rövid idő alatt átvenni és rendszeresíteni új technológiákat annak érdekében, hogy a technológiák megjelenésével párhuzamos adaptív alkalmazás révén folyamatos stratégiai versenyelőnyt biztosítson a tagállamoknak.⁷

A NATO Innovációs Alap kapcsán a hírek egymilliárd eurós tőkealapról szóltak, ami „seed”, azaz magvető szerepű, és amit „early stage”, azaz korai szakaszukban lévő startupok támogatására különítenének el.⁸ David van Weel, a Szövetség – új biztonsági kihívásokkal foglalkozó – főtítkárhelyettese azt nyilatkozta, hogy az Innovációs Alap napi szintű működtetését a kockázatitőke-piacon tapasztalt cégekre bíznák, ugyanakkor a tőkealap pénzügyi keretét a projektekben részt vevő NATO-tagállamok biztosítanák, illetve az Alap működésének fő irányvonalait is a Szövetség határozná meg.⁹ Mindezek alapján egyértelmű, hogy a NATO védelmi innovációs törekvései új szakaszba értek, és a közeljövő fő kérdése, hogy az egyes tagállamok, köztük Magyarország hogyan képzelik el együttműködésüket a DIANA-val, illetve miként látják részvételüket az Innovációs Alapban.

Tanulmányunkban bemutatjuk azt a viszonylag hosszú utat, amely elvezetett idáig, fókuszba helyezve azokat a stratégiai dokumentumokat, amelyek keretet adnak a NATO jelenlegi védelmi innovációs törekvéseinek. Írásunk zárásaként ajánlásokat fogalmazunk meg arra vonatkozóan, hogy mindez milyen lehetőségeket biztosíthat hazánk számára, hogyan tud a megújuló hazai védelmi ipar és a Magyar Honvédség kapcsolódni ezekhez a törekvésekhez.

⁴ Brussels Summit Communiqué – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021. NATO E-Library, 14. 06. 2021., 6/d bek.

⁵ NATO 2030 Factsheet. NATOpress, Public Diplomacy Division, 06. 2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 04.)

⁶ Vivienne Machi: NATO Hopes to Launch New Defense Tech Accelerator by 2023. Defense News, 22. 06. 2021. <https://www.defensenews.com/global/europe/2021/06/22/nato-hopes-to-launch-new-defense-tech-accelerator-by-2023/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 04.)

⁷ NATO 2030 Factsheet.

⁸ Maija Palmer: NATO Launches €1bn Fund to Invest in War Startups. Sifted, 22. 06. 2021. <https://sifted.eu/articles/nato-war-startups/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 04.)

⁹ Machi: i. m.

A NATO STRATÉGIAI ELŐRELÁTÁSÁNAK KEZDETEI: A SZÖVETSÉGES TRANSZFORMÁCIÓS PARANCSNOKSÁG LÉTREJÖTTE

Az új évezred kezdetén az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének a biztonsági környezete is átalakulófélben volt. A 2002 novemberében megtartott prágai csúcstalálkozó zárónyilatkozata leszögezte, hogy „[a] Washingtoni Szerződésben foglalt közös jövőképünkhöz híven elkötelezzük magunkat partnereinkkel a NATO átalakítása, új tagokkal való bővítése, valamint új képességek fejlesztése mellett”.¹⁰ A prágai csúcs döntést hozott a Szövetség parancsnoki struktúrájának reformjáról is, amelyet a tagországok védelmi miniszterei 2003 tavaszán hagytak jóvá.¹¹ Az újonnan létrehozott Szövetséges Transzformációs Parancsnokság (Allied Command Transformation, ACT) fő feladata az lett, hogy a NATO felkészüljön a jövőbeli kihívásokra a katonai struktúrájának és képességeinek átalakítása és folyamatos fejlesztése által, különös tekintettel a NATO-erők műveleti készenlétére, reagálóképességére és a szövetségesek közötti interoperabilitásra helyezve a hangsúlyt.¹² E célok érdekében az ACT feladatai lettek: a NATO katonai alkalmazkodásának koncepcionális keretbe helyezése és megvalósítása, a képességfejlesztés, a hosszú távú stratégiai tervezés, az összhaderőnemi doktrínafejlesztés, az oktatás és a kiképzés, valamint a kapcsolattartás az akadémiai és ipari szereplőkkel is.

Ahhoz, hogy a NATO a jövő kihívásaira felkészülten tudjon működni egy dinamikusan változó biztonsági környezetben, kiemelten fontos volt az a stratégiai előrelátással (*strategic foresight*) foglalkozó elemzői munka, amely a távlati politikai, védelmi, gazdasági, technológiai folyamatok vizsgálata által kísérletet tett a jövőbeni biztonsági kihívások feltérképezésére. A hosszú távú trendek kutatása, elemzése és a Szövetségre gyakorolt potenciális hatások megértése révén a NATO képessé vált a kihívások és a kockázatok elleni hatékonyabb felkészülésre, valamint a jövőbeli lehetőségek megragadására is.

Ez a tevékenység az ACT szervezetén belül a Stratégiai Tervező és Védelempolitikai Főnökség (Strategic Plans and Policy Directorate) feladata volt, és az ACT-nek a stratégiai előrelátás területén végzett munkája hamarosan hasznosulni látszott a NATO politikai döntéshozatala és védelmi tervezési folyamata során is.

A stratégiai előrelátás területén az ACT első meghatározó eredménye az úgynevezett *Jövőképek* projekt (Multiple Futures Project, MFP) volt, amelynek *Navigating Towards 2030* című zárójelentését 2009 áprilisában James Mattis tábornok, az ACT akkori főparancsnoka terjesztette fel a NATO stratégiai döntéshozói számára.¹³ A projekt célja az volt, hogy a NATO

¹⁰ Prague Summit Declaration – issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague, Czech Republic. NATO E-Library, 21. 11. 2002., 1. bek. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm? (Letöltés időpontja: 2021. 08. 29.)

¹¹ Molnár Ferenc: NATO-csúcstalálkozók Washingtontól Bukarestig. Nemzet és Biztonság, 2008. 04., 51. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/molnar_ferenc-nato_csucstalalkozok_washingtontol_bukarestig.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 29.)

¹² What Is Transformation? An Introduction to Allied Command Transformation. NATO Allied Command Transformation, January 2015, 3. http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2015/NATO_Introduction_AlliedCommand_Transformation_Jan2015.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 29.)

¹³ A zárójelentés anyaga 21 workshop egyeztetéseinek következményeképpen állt össze, melyeken 45 szövetséges, illetve NATO-partnerszám mintegy 60 intézményéből összesen több mint 500 szakértő vett részt, képviselve az államigazgatást, a magánszektort, a civil szervezeteket és nemzetközi szervezeteket is. Multiple Future Project – Navigating Towards 2030. Final Report – April 2009. NATO Allied Command Transformation, 4. https://www.act.nato.int/images/stories/events/2009/mfp/20090503_MFP_finalrep.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 05.)

előtt álló kiszámíthatatlan és meghatározhatatlan jövő ellenére módszeresen feltárja a világ változásának mozgatórugóit, és beazonosítja azokat a trendeket, amelyek a következő 20 évben hatással lesznek a Szövetség működésére.¹⁴

A tanulmány a változások kilenc mozgatórugóját azonosította, és ezek alapján vázolt fel négy különálló jövőképet 2030-ra vonatkozólag. Ezután felsorolta a különböző jövőképekből következő kockázatokat és fenyegetéseket, valamint megnevezett két további lehetőséget is „stratégiai meglepetésként”: a tömegpusztító fegyverek használatát, illetve egy globális szintű járványt. Végezetül a zárójelentés 33 biztonsági és 26 katonai vonatkozású következtetést tett az azonosított jövőképekhez kapcsolódóan a kockázatok és a fenyegetések vonatkozásában, valamint olyan ajánlásokat fogalmazott meg, amelyekkel a NATO-szintű stratégiai párbeszédet és az egyes nemzetek szakpolitikai megfontolásait kívánta informálni.

A STRATÉGIAI ELŐRELÁTÁS HATÁSA: A HOSSZÚ TÁVÚ KATONAI KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI PROGRAM

A 2010-es években folytatódott a stratégiai előrelátással kapcsolatos elemzőmunka az ACT berkeiben. A 2012-es chicagói csúcstalálkozót követően a NATO Katonai Bizottsága megbízta az ACT-et, hogy készítsen egy elemzést a jövő várható biztonságpolitikai környezetéről.¹⁵ A 2013-ban megjelent *Stratégiai előrelátás elemzés* (Strategic Foresight Analysis, SFA) elnevezésű jelentés¹⁶ lett az első konkrét eredménye annak a *Hosszú távú katonai átalakulás* (Long-Term Military Transformation, LTMT) programnak, amelynek keretében az ACT azóta is folyamatosan elemzi a jövőbeli dinamikusan változó biztonsági környezetet, az azt alakító tendenciákat, ezáltal támogatva a NATO katonai átalakulásához szükséges döntéseket és folyamatokat.¹⁷ Külön érdekessége a dolognak, hogy az ACT ez irányú képességfejlesztéseit, illetve kutatómunkáját végző főnökséget egy magyar ezredes irányította és irányítja mind a mai napig.

Az SFA mellett az LTMT-program másik fő eleme a *Jövőbeli szövetséges műveletek keretei* (Framework for Future Alliance Operations, FFAO) című dokumentum, melynek első kiadása 2015-ben jelent meg, hogy a Szövetség katonai erejének átalakítására vonatkozóan képességfejlesztési ajánlásokat fogalmazzon meg 15 évre kitekintve. Összegezve, az ACT keretein belül működő hosszú távú átalakulási folyamat két fő pillére az SFA-jelentés, amely próbál válaszokat adni a „*vajon milyen lehet a jövő?*” kérdésre, valamint az FFAO-dokumentum, amely a „*mit jelent mindez a haderő tekintetében?*” felvetésre fókuszál.¹⁸

¹⁴ A Multiple Futures Project – Navigating Towards 2030 zárójelentés részletes módszertana online elérhető: Annex A: The Multiple Futures Project Methodology. http://www.bits.de/NRANEU/nato-strategy/20090503_MFP_annexes.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 05.)

¹⁵ Porkoláb Imre – Szönyegi János: NATO-megújulás vagy vissza a gyökerekhez? Honvédségi Szemle, 2013/3., 8. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c44b66b5b289647226.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 05.)

¹⁶ Strategic Foresight Analysis 2013 Report. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/sfa_security_implications.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 05.)

¹⁷ Allied Command Transformation Strategic Foresight Work. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation. <https://www.act.nato.int/futures-work> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 05.)

¹⁸ Framework for Future Alliance Operations 2018 Report. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation, 10. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/180514_ffao18.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 05.)

Az LTMT-program szorosan kapcsolódik a NATO védelmi tervezési folyamatához (NATO Defence Planning Process) is, melynek minden lépését, de különösen az NDPP első elemét, a politikai iránymutatást (*political guidance*) informálják a nyilvánosan közzétett SFA- és FFAO-dokumentumok jövőorientált elemzései.¹⁹ Ezenfelül az SFA- és a FFAO-dokumentumok deklarált célja az is, hogy a megállapításaikkal segítsék a tagállamok nemzeti biztonsági stratégiáit és védelmi tervezési folyamatait is.

Fontos kiemelni, hogy az ACT stratégiai előrelátás területén végzett elemzőmunkája nem egy elefántcsonttoronyban végzett elmélkedés, hanem kiterjedt és intenzív együttműködésen és konzultáción alapuló folyamat. Már az MFP is több mint 20 alkalmas egyeztetéssorozatot tartalmazott, a későbbi dokumentumok pedig hatványozottan több katonai és civil szervezet közös szellemi termékeként nyerték el végső formájukat.

Az első, 2013-ban megjelent SFA-jelentést 2015-ben követte az első FFAO-dokumentum. 2015-ben megjelent egy köztes SFA (Interim Update) is, majd 2017-ben érkezett a menetrend szerinti újabb teljes értékű SFA-jelentés, majd 2018-ban a második FFAO-dokumentum. A soron következő SFA-anyag az ACT tervei szerint 2021 második felére várható. Az ACT stratégiai előrelátás terén végzett munkájának szemléltetéseképpen az alábbiakban röviden bemutatjuk az eddig publikált dokumentumok lényegi strukturális és tartalmi elemeit.

A 2013-as SFA szűk két évtizedes periódust lefedő, 2030-ig történő kitekintést végzett, mely során épített a 2010-ben elfogadott stratégiai koncepció alapelveire és a 2009-ben lezárult MFP eredményeire is. A jelentés öt különféle területen (politika, társadalom, technológia, gazdaság és erőforrások, természeti környezet) belül azonosított összesen 15 folyamatot, melyek kapcsán 34 védelmi és biztonsági vonatkozású következtetést vont le a NATO-ra nézve.²⁰

A 2015-ben publikált FFAO a 2013-as SFA-jelentésre közvetlenül alapozva arra tesz javaslatokat, hogy a Szövetség haderői milyen képességfejlesztéseket hajtsanak végre a 2030-ig hátralévő 15 évben. A dokumentum bevezetőjében Jean-Paul Paloméros tábornok, az ACT akkori főparancsnoka hangsúlyozta, hogy az FFAO „*olyan hosszú távú utat vázol fel, amely hasznos információkkal szolgál a stratégiai erőfeszítések számára a jövőbeli műveleti kihívások fényében*”.²¹

A 2015-ös FFAO-jelentés három részből áll: az első fejezet röviden felidézi az SFA 2013 által részletesen elemzett jövőbeli biztonsági környezetet, majd az SFA-ban azonosított 15 globális folyamat szinergiái alapján felvázol 10 olyan kiszámíthatatlan helyzetet²² (*instability situations*), amelyekkel a NATO szembesülhet a 2015–2030 közötti periódusban. A jelentés függelékében bemutatják az ilyen helyzetek kontextusait, a szituációk esetleges bekövetkezéséhez hozzájáruló folyamatokat, az instabilitás okait és jellegét, valamint a 2030-as jövőképre jellemző „újdonosságfaktorokat” is.

Az FFAO legfontosabb eleme az öt úgynevezett stratégiai katonai perspektíva (*strategic military perspectives*), amelyek az ACT főparancsnokának iránymutatásaként alapvető

¹⁹ Jordan Becker – Robert Bell: Defense planning in the fog of peace: the transatlantic currency conversion conundrum. *European Security*, Vol. 29, Issue 2, 20. 01. 2020., 131. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09662839.2020.1716337> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 06.)

²⁰ Strategic Foresight Analysis 2013 Report. 43.

²¹ Framework for Future Alliance Operations. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation, August 2015, 1. <https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/ffao-2015.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 06.)

²² Például konfliktus az euroatlanti térségben, nem állami és állami szereplők közötti konfliktus, járványok, tömegpusztító fegyverek használata.

irányvonalakat jelölnek ki a jövőbeli katonai képességfejlesztéssel és a védelmi tervezéssel foglalkozó szakemberek számára.²³

2015-ben az FFAO-jelentés debütálása mellett az LTMT-program részeként ugyanazon évben kiadtak egy időközi SFA-helyzetjelentést, amely az SFA aktualizálása volt a 2013 óta történt jelentős geopolitikai fejlemények (a Krím félsziget elfoglalása, a Kelet-Ukrajnában folytatott háború, a szíriai polgárháború elmélyülése, az Iszlám Állam előretörése, az eurózána gazdasági gyengélkedése, az energiaárak bizonytalansága és a fokozódó klímaproblémák) kapcsán.²⁴ A 2015-ös időközi SFA-helyzetjelentésnek három deklarált célja volt: egyrészt felülvizsgálni az SFA 2013 dokumentumban már azonosított folyamatokat, másrészt azonosítani olyan új trendeket, amelyeket a rá következő, 2017-es SFA-jelentés részleteiben elemez majd, harmadrészt pedig fenntartani az ACT stratégiai előrelátás területén végzett munkájának átláthatóságát a NATO-tagországokkal, partnerekkel, tudományos és ipari körökkel történő nyílt együttműködés által. A 2013-as dokumentumhoz hasonlóan a 2015-ös helyzetjelentés is ugyanarra az öt fő területre fókuszált, és ezekhez fűzött hozzá megállapításokat az újonnan kirajzolódó folyamatokról, viszont a tendenciákból származtatott védelmi és biztonsági jellegű következtetések tárgyalását meghagyta a 2017-es SFA-jelentés számára.²⁵

A 2017-ben publikált SFA-jelentés struktúrájában követte az előzőekben is használt öt területi fókuszot (politika, társadalom, technológia, gazdaság és erőforrások, természeti környezet), a vizsgálgódás távlatát azonban kiterjesztette 2035-ig. Az elemzőmunka az öt területen összesen 20 folyamatot azonosított, amelyekből 59, a NATO számára védelmi és biztonsági szempontból releváns következtetést vont le.²⁶

A 2017-es SFA fő újszerű motívuma az államokon belüli, illetve az államok közötti polarizáció fokozódása, ami a nagyhatalmak közötti versengés élesedésével egy instabilabb, érdekkonfliktusok által dominált jövőt vetít előre. A dokumentum felhívja továbbá a figyelmet a nem állami szereplők befolyásának növekedésére, valamint arra, hogy az állami és a nem állami szereplők hibrid és kibereszközökkel befolyásolják a biztonsági környezetet a konfliktusküszöb alatti sűrű zónában.²⁷ A szöveg számos helyen „különvélemény” címmel rövid ellenpontokat is tartalmaz, mivel a dokumentum készítését megelőző egyeztetési folyamatban jelentős véleménykülönbségek fordultak elő.²⁸

²³ Az öt stratégiai katonai perspektíva: műveleti tempó (operational agility); biztonsági hálózatok (security networking); megosztott reziliencia (shared resilience); stratégiai helyzetudatosság (strategic awareness); stratégiai kommunikáció (strategic communications). Uo. 15.

²⁴ Strategic Foresight Analysis 2015 Interim Update to the SFA 2013 Report. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation, 1. <https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/160121sfa.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 06.)

²⁵ A dokumentumban újonnan kirajzolódó folyamatokként megnevezett trendek közül példaként említhető meg a hatalmi politika és az államok közötti fegyveres konfliktus eshetőségének visszatérése, a liberális világrend elleni kihívások erősödése, a migrációs folyamatok fokozódása, az autonóm rendszerekkel kapcsolatos technológiai fejlődés és ennek katonai vonatkozásai, illetve a jelentős természeti katasztrófák tovagyűrűző hatásai.

²⁶ Strategic Foresight Analysis 2017 Report. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation, 76–77. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 06.)

²⁷ Juhász István: Kihívások, kockázatok, fenyegetések – a katonai képességek transzformációja a jövő műveleti környezetében. Szakmai Szemle, 2021/2., 35. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2021_2_szam.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 07.)

²⁸ E témák közé tartoznak többek között a globalizáció hatásairól, Kína felemelkedéséről, a mesterséges intelligencia hasznosításáról és a társadalmi polarizáció következményeiről szóló viták.

A 2018-ban megjelent második FFAO-jelentés az elsőhöz hasonlóan a stratégiai előrejelzés katonai vonatkozású implikációra fókuszál, és a 2035-ös év távlati jövőképét vizsgálva fogalmaz meg javaslatokat arra vonatkozóan, hogy a NATO-erőknek a következő két évtizedben is olyan katonai képességekkel kell rendelkezniük, amelyekkel érvényesülni tudnak a jövőbeli kihívások és lehetőségek közepette. Ugyanakkor a 2015-ös FFAO-hoz képest a 2018-as változatban több jelentős különbség is megfigyelhető.

Bár a stratégiai katonai perspektívák fontossága megmaradt központi motívumként, a „*milyenek kell lenniük a haderőknek?*” kérdésre viszont a 2018-as FFAO már részben eltérő, újragondolt választ adott. Az új megközelítésben a stratégiai katonai perspektívák egy átfogó központi gondolat (*central idea*) köré szerveződnek, amelyekről a dokumentum így fogalmaz: „*A katonai előny megtartása és a jövőbeni műveletekben való győzelem érdekében a NATO-erőknek folyamatosan fejlődniük, alkalmazkodniuk és újítaniuk kell, valamint hiteleseknek, hálózatosítottaknak, helyzetudatosaknak, agilissáknak és ellenállóknak kell lenniük.*”²⁹ A stratégiai katonai perspektívák tehát a központi gondolatban megfogalmazott öt jellemzőt részletezik, és ennek alapján adnak támpontokat a szövetségesek transzformációs, védelmi tervezési és képességfejlesztési folyamataihoz.

Másrészt a 2018-as dokumentum kiegészült egy értekezéssel a háború Clausewitz által jellemzett állandó természetéről, ugyanakkor változó jellegéről.

A harmadik eltérés jól példázza a Szövetség biztonságikörnyezet-percepciójának romlását: míg a 2015-ös FFAO 10 kiszámíthatatlan helyzetet vázol fel, addig a 2018-as jelentés már 15 ilyen lehetséges szituációt azonosít, ráadásul rögzíti azt is, hogy ez távolról sem egy teljes körű lista.

Egy további lényegi eltérés a feltörekvő technológiák fókuszba kerülése. Ugyan már a 2015-ös FFAO-ban is szerepelt egy bekezdés azokról a feltörekvő technológiákról, amelyek a jelentés szerint a Szövetség számára lehetőségeket nyújthatnak, illetve kihívásokat jelenthetnek,³⁰ a 2018-as FFAO jelentős változást hozott a NATO-nak a védelmi innovációhoz történő hozzáállása terén is.

Végezetül fontos kiemelni, hogy az LTMT-program stratégiai előrelátás területén végzett munkája keretében az ACT rendszeresen publikál a periodikus SFA- és FFAO-jelentéseken túl is különféle elemzéseket. Az ACT stratégiai előrelátással foglalkozó szervezeti egysége 2018-ban kezdett el regionális fókuszú anyagokat készíteni a NATO számára különleges érdeklődésre számot tartó térségek jövőbeli biztonsági környezetéről, illetve az ezekben a régiókban zajló folyamatoknak az euroatlanti térségre gyakorolt lehetséges hatásairól. Az eddig elkészült regionális fókuszú jelentések közül az első Észak-Afrikával és a Száhellel foglalkozik, míg a második Oroszországot vette szemügyre. 2021 folyamán egy-egy további jelentés várható az északi-sarkvidéki és az indiai–csendes-óceáni térségről. Az ACT főparancsnokának utasítására a stratégiai előre jelző részleg (Strategic Foresight Branch) 2020 óta Kína jövőjével kapcsolatos elemzőmunkát is folytat az ország felemelkedéséből következő stratégiai következtetések levonása érdekében. Ezenfelül – gyorsan reagálva a terjedő koronavírus-járványra – az előre jelző részleg már 2020 júniusában publikált egy gondolatébresztő írást a NATO stratégiai környezetének lehetséges változásairól a járvány alatti és az azt várhatóan követő trendek tükrében.³¹

²⁹ Framework for Future Alliance Operations 2018 Report, 7.

³⁰ Framework for Future Alliance Operations (2015), 41–42.

³¹ Food for Thought (FFT) Paper: Post COVID-19 Global Security Landscape. ACT Strategic Foresight Branch, 06. 2020. https://www.act.nato.int/application/files/6716/1915/3701/20200623_fft-covid.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 07.)

AZ ELŐRELÁTÁS MŰVELETI HATÁSA: A NATO INNOVÁCIÓS TÖREKVÉSEI

A stratégiai előrelátás terén végzett elemzőmunka eredményeinek elsősorban az lett az műveleti hatása, hogy központi szerepet kapott a feltörekvő és felforgató technológiák (Emerging and Disruptive Technologies, EDT) vizsgálata. Míg a 2015-ös változatban az innováció epizód szerepet kap, addig a 2018-as FFAO-jelentés már hangsúlyozza az innováció fontosságát. A központi gondolatban történő rögzítésén túl kiemeli azt is, hogy az innováció és a technológiai változások a katonai előny megőrzéséhez szükséges előnyt jelentenek, másrészt a technológiák kihasználatlansága esetén a NATO-t akár felül is múlhatják majd jövőbeli ellenfelei.³² A 2018-as FFAO-jelentés tehát komoly mérföldkő, mivel felhívja a figyelmet arra, hogy a technológiai újítások előnyös hatással lehetnek az interoperabilitásra, a műveleti hatékonyságra, a műveleti tempóra, a vezetési és irányítási rendszerekre, valamint a döntéshozatali folyamatokra is.

A technológiai trendek vizsgálata azonban nem képezi cikkünk témáját. Ehelyett elsősorban azt a kérdést szeretnénk megválaszolni, hogy a NATO-tagországok hogyan lesznek képesek újragondolni az eddigi kutatás-fejlesztési folyamataikat, valamint hogyan tudják felgyorsítani az újonnan megjelenő eszközök rendszeresítését az innováció előtérbe helyezésével.

Az innováció fogalma viszonylag új keletű eleme a NATO-csúcstalálkozó politikai nyilatkozatainak. Az *innováció* kifejezés nem is szerepelt például a 2010-es stratégiai koncepcióban és a 2012-es chicagói csúcstalálkozó zárónyilatkozatában sem. A 2014-es walesi csúcson elfogadott dokumentum viszont már szán egy rövid bekezdést az „*inkluzív, fenntartható, innovatív és globálisan versenyképes védelmi ipar*” fontosságának a nemzeti védelmi képességek fenntartása és fejlesztése szempontjából.³³

A 2016-os varsói csúcson elfogadott zárónyilatkozat pedig már bővebben foglalkozik a kérdéssel: ebben a dokumentumban jelenik meg elsőként a Szövetség technológiai előnyének, pontosabban a technológiai előny megtartásának gondolata, valamint a *feltörekvő technológiák* azonosításának, katonai relevanciájuk vizsgálatának és az innovatív megoldások katonai hasznosításának motívuma is.³⁴ A varsói csúcson elfogadott dokumentum leszögezi továbbá, hogy a NATO üdvözli azokat a védelmi célú innovációs kezdeményezéseket, amelyek az ezzel kapcsolatos szövetségen belüli együttműködések támogatják és ösztönzik.

A 2018-as brüsszeli csúcstalálkozó zárónyilatkozata megerősítette a fejlődő és minden hadszíntérre hatást gyakorló képességek szerepének fontosságát. A tagállamok vezetői elkötelezettségüket fejezték ki a védelmi kiadások növelése iránt, és kiemelték a kutatás-fejlesztés, valamint az innovációs tevékenységek fontosságát a technológiai előny megőrzése érdekében.³⁵

³² Framework for Future Alliance Operations 2018 Report, 17.

³³ Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. NATO E-Library, 04. 09. 2014., 74. bek. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 07.)

³⁴ Warsaw Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016. NATO E-Library, 09. 07. 2016., 136. bek. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 07.)

³⁵ Brussels Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11–12 July 2018. NATO E-Library, 12. 07. 2018., 31. bek. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 07.)

Az állam- és kormányfők 2019-es londoni találkozója több szempontból is fontos változásokat hozott. Egyrészt a világűr megjelent egy újabb, immáron az ötödik hadszíntérként, másrészt pedig a zárónyilatkozat szövegében a már korábban is használt *technológiai előny megőrzése* célkitűzés kibővült a „*miközben megőrizzük értékeinket és normáinkat*” félmondatdal, utalva a NATO-tagállamokban zajló etikai vonatkozású diskurzusokra a feltörekvő technológiák fejlesztése és alkalmazása kapcsán.³⁶ Harmadrészt az állam- és kormányfők is ratifikálták a *Feltörekvő és felforgató technológiák megvalósítási ütemterve* (Emerging and Disruptive Technology Implementation Roadmap) elnevezésű dokumentumot, amelyet korábban, 2019 októberében a védelmi miniszterek már elfogadtak.³⁷

A következő évben a NATO intézményrendszerén belüli változások is tükrözték, hogy a Szövetség mennyire komolyan veszi az innováció kérdéskörét. 2020-ban megalakult a NATO Innovációs Testülete (NATO Innovation Board), melynek a fent említett EDT-ütemterv megvalósításán túl feladata még az innovációhoz kapcsolódó szakpolitikák és törekvések szövetségi szintű koordinálása is.³⁸ Létrejött továbbá egy innovációs egység (Innovation Unit) is a brüsszeli NATO-parancsnokság feltörekvő biztonsági kihívások (Emerging Security Challenges) divízióján belül, amely kifejezetten a szövetségi innovációs ökoszisztéma fejlesztésén dolgozik.

Ezt követően, 2020 júliusában Stoltenberg főtitkár felállított egy 12 fős, a magánszektorban és az egyetemi közegben működő külsős szakértőből álló EDT Tanácsadói Csoportot (Advisory Group on Emerging and Disruptive Technologies) a NATO Innovációs Testületének támogatása érdekében.³⁹

A Tanácsadói Csoport első éves jelentése 2021 márciusában jelent meg, amelyben öt kulcsfontosságú területen – mesterséges intelligencia és gépi tanulás; kvantumtechnológia; adatbiztonság; számítástechnikai rendszerek; biológiai és a szintetikus anyagok – jelölték ki a Szövetség közvetlen érdekeit.⁴⁰ A külsős szakértők felhívják a figyelmet arra, hogy a NATO kivételes helyzetben van abban a tekintetben, hogy globálisan is motorja legyen az értékalapú technológiai innovációnak. A Tanácsadói Csoport szerint a Szövetség akkor lesz felkészült az EDT által előrevetített jövőre, amennyiben befektet az oktatásba és a tehetségfejlesztésbe, hálózati alapon működő innovációs ökoszisztémát hoz létre NATO-szerte az ipari és a tudományos világ szereplőit is bevonva, illetve átgondolja, hogy milyen szerepet vállalhat a védelmi innováció finanszírozási rendszerének kialakításában annak érdekében, hogy az agilis kis- és középvállalatok is kapcsolódhassanak a védelmi innovációs vérkeringésbe.

³⁶ London Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3–4 December 2019. NATO E-Library, 04. 12. 2019., 6. bek. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 07.)

³⁷ Emerging and disruptive technologies. NATO E-Library, 18. 06. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_184303.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 07.)

³⁸ Simona R. Soare: Innovation as Adaptation: NATO and Emerging Technologies. German Marshall Fund of the United States, 11. 06. 2021. <https://www.gmfus.org/news/innovation-adaptation-nato-and-emerging-technologies> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 07.)

³⁹ Uo.

⁴⁰ NATO Advisory Group on Emerging and Disruptive Technologies – Annual Report 2020. 09. 03. 2021., 9. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/210303-EDT-adv-grp-annual-report-2020.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 08.)

A NATO-főtitkár által kinevezett Reflexiók Csoport (Reflection Group) 2020. november végén, több hónapos intenzív egyeztetés után közreadott jelentése⁴¹ is külön fejezetet szentelt az innováció és az EDT témakörének. A Reflexiók Csoportot a londoni találkozózn megfogalmazódott önvizsgálati igény nyomán jelölte ki a főtitkár 2020 márciusában azzal a céllal, hogy egy külső nézőponttal támogassa a Szövetség *jövőállóságát* célzó, *NATO 2030* néven futó közös gondolkodási folyamatot.

A Reflexiók Csoport jelentése szerint bár az innováció és a képességfejlesztés elsősorban nemzeti szinten történik, a NATO kulcsfontosságú koordináló intézmény szerepét töltheti be, és ennek megfelelően kellene szolgálnia a szövetségesek közötti információmegosztást és együttműködést – erre alkalmas más transzatlanti léptékű koordinációs eszköz híján.⁴² A javaslatok között megtalálható továbbá egy NATO-szintű védelmi innovációt támogató szervezet létrehozása az amerikai Fejlett Védelmi Kutatási Projektek Ügynöksége (DARPA⁴³) vagy az Európai Védelmi Alap (EDF⁴⁴) mintájára. Szorosan ehhez kapcsolódóan a jelentés egy másik fejezete tartalmaz egy javaslatot egy szövetségi kockázatitőke-alap létrehozására is, amely tagállami befektetéseket követően újszerű finanszírozási módszerként nyithatna utat az innovatív startup világhoz.⁴⁵

A NATO innovációs törekvései terén a következő mérföldköre 2021 februárjában került sor, amikor a NATO védelmi miniszterei elfogadták a *Koherens végrehajtási stratégia a feltörekvő és felforgató technológiákról* (Coherent Implementation Strategy on Emerging and Disruptive Technologies) című dokumentumot, amely irányt mutat a Szövetségnek a feltörekvő és felforgató technológiák átvételére vonatkozóan, valamint javaslatokat fogalmaz meg az azokhoz való alkalmazkodás terén. A dokumentum két fő fókuszja egyrészt a kettős felhasználású technológiák fejlesztésének előmozdítása, másrészt a NATO transzatlanti fórumként való működése a fenyegetések elleni védelmet segítő jó gyakorlatok megosztása révén.

A Koherens Végrehajtási Stratégiában megjelölt hét technológiai prioritás⁴⁶ mindegyikéről különálló stratégiai dokumentum készül, amely közül az első, a NATO mesterségesintelligencia-stratégiája várhatóan még 2021 harmadik negyedében megjelenik.⁴⁷

Végül, ahogyan azt a bevezetőben is kifejtettük, a legfrissebb és akár hosszú távon is legkiemelkedőbbnek számító gyakorlati fejlemények a 2021. júniusi brüsszeli csúcstalálkozóhoz köthetők, ahol a védelmi innováció terén két új intézmény létrehozásáról is határoztak. Az egyik az Észak-atlanti Védelmi Innovációs Akcelerátor (Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic), a másik pedig a NATO Innovációs Alap (NATO Innovation Fund).

A NATO reményei szerint ezek a szervezetek hivatottak arra, hogy erősítsék a tagállamok ipari bázisai közötti együttműködést, áthidalják az innovációs hiányosságokat és támogassák a fő célkitűzést: nevezetesen, hogy a Szövetség gyorsabban tudjon alkalmazkodni, illetve

⁴¹ NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General. 25. 11. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 08.)

⁴² Uo. 13.

⁴³ Defense Advanced Research Projects Agency.

⁴⁴ European Defence Fund.

⁴⁵ NATO 2030: United for a New Era. 63.

⁴⁶ Mesterséges intelligencia; adattudomány és számítástechnika; autonóm rendszerek; kvantumtechnológia; biotechnológia és az embert fejlesztő technológiák; hiperszonikus technológiák; űrtechnológia.

⁴⁷ Vivienne Machi: Artificial intelligence leads NATO's new strategy for emerging and disruptive tech. C4ISRNet, 15. 03. 2021. <https://www.c4isrnet.com/artificial-intelligence/2021/03/14/artificial-intelligence-leads-natos-new-strategy-for-emerging-and-disruptive-tech/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 08.)

képes legyen a technológia felgyorsult fejlődési és megjelenési tempójának megfelelő ütemben rendszeresíteni új technológiákat.⁴⁸

Összességében megállapítható, hogy a NATO védelmi innovációs törekvései rendkívüli mértékben felgyorsultak az elmúlt néhány évben, így a magyar haderő szempontjából a közeljövő fő kérdése az lesz, hogyan tudjuk a hazai védelmi ipari szempontokat képviselni, hogyan tudunk aktív szerepvállalást biztosítani és befolyást gyakorolni a NATO innovációs szervezeteivel az együttműködés során, illetve hogyan kívánjuk támogatni a részvételt a NATO Innovációs Alapban.

A VÉDELMI INNOVÁCIÓ MAGYAR VONATKOZÁSAI

Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke a Bledben 2020. augusztus 30-án tartott stratégiai fórumon⁴⁹ hangsúlyozta, hogy a közép-európai régió egyik stratégiai előnye a védelmi iparhoz kapcsolódó kutatás-fejlesztési kapacitások kihasználása lehet. Ennek a vízióknak a tükrében érthető, hogy a haditechnológia csupán egy eszköz, és valójában a stratégiai előnyt egy a nemzetközi rendszerhez kapcsolódó nemzeti védelmi innovációs rendszer megteremtése jelenti, amelynek elemei az oktatást is magában foglaló védelmi innovációs ökoszisztéma, egy hosszú távú kutatás-fejlesztési elképzelés, valamint az ezekre épülő védelmi ipari cégek, amelyek támogatni tudják a kettős felhasználású technológiák fejlesztését.

A hazai biztonságpolitikai szakértők – a NATO szakértőihez hasonlóan – szintén felhívják a figyelmet a kiszámíthatatlanságra, amit az is bizonyít, hogy a nemzeti biztonsági stratégiánk az új kihívások tekintetében hangsúlyozza a technológiai forradalom társadalomformáló hatásait is.⁵⁰ A stratégia kitér a hazai védelmi ipar, azon belül is a kutatás-fejlesztés és az innováció támogatására, azt nemzetbiztonsági érdekként azonosítja, mivel ezek által csökkenthető az importfüggőség, növelhető az ellátásbiztonság és a védelmi eszközök hazai gyártmányokkal korszerűsíthetők.

A stratégia szerint a forradalmi technológiák fejlesztése stratégiai fontosságú kérdés. Hazánk biztonsága megkívánja, hogy a kulcsfontosságú területeken – mint például a kibervédelem, a mesterséges intelligencia, az autonóm rendszerek, a biotechnológia – kiemelt figyelmet fordítsunk a kutatás-fejlesztésre és annak védelmi összetevőjére.

Mindez nem véletlen, hiszen a hazai védelmi ipari környezet lehetőségeket rejt magában. Az újonnan megjelenő nemzetközi védelmi ipari nagyvállalatok megjelenésével a hazai védelmi ipari piacon egyre több nagyvállalkozás (úgynevezett *integrátor*) kialakítására is lehetőség kínálkozik, amelyek képesek támogatni a hazai kutatás-fejlesztési bázist, mindez pedig elvezethet odáig, hogy megteremtjük a feltételeket a nemzetközi innovációs projektekbe történő bekapcsolódáshoz.

A Magyar Honvédség tekintetében cél a katonai előny fejlesztése és fenntartása azáltal, hogy szervezetet adaptív vá alakítjuk, vagyis képessé kell tenni a haderőt a rendkívül gyorsan változó biztonsági környezet kezelésére, az új technológiák szinte azonnali rendszeresítésére, valamint az alkalmazási készenlét elérésére.

⁴⁸ NATO 2030 Factsheet.

⁴⁹ Viktor Orbán at the Bled Strategic Forum. Miniszterelnöki Kormányiroda, 31. 08. 2020. <https://www.miniszterelnok.hu/viktor-orban-at-the-bled-strategic-forum/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 08.)

⁵⁰ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny, 2020/81., 2101. <https://magyarkozlony.hu/hivatalos-lapok/2NGUpJ5l4oAaRpmHiGFq5e98d4798d150/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/letoltes> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

A Magyar Honvédség modernizációjára elengedhetlenül szükség van, a védelmi képességek átalakítását a meghirdetett Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretében hajtja végre.⁵¹ A program célja a katonai előny elérése és megőrzése, de ennek érdekében nemcsak új eszközök beszerzésére van szükség, hanem arra is, hogy a haderőt tanuló szervezeté átalakítsuk át.

A modernizáció egyértelműen látható. A 2019-ben megrendezett budaörsi haditechnikai bemutatón már láthatuk az Airbus H145 típusú helikopterek⁵² első példányait. Bemutatták a Leopárd 2A4 harcokocsikat is, amelyeket azóta már rendszeresítettek is, az A7+ változat pedig a 2023-as rendszeresítésével újabb generációs ugrást tesz lehetővé a Magyar Honvédség számára. A gyalogsági harcjárművek tekintetében szintén arról született döntés, hogy a Magyar Honvédség a legmodernebb típust szerzi be. Palkovics László innovációs és technológiai miniszter és Maróth Gáspár védelmi fejlesztésekért felelős kormánybiztos közös közleményükben hangsúlyozták, hogy Magyarország a NATO-nak tett vállalásai részeként helyreállítja szárazföldi haderejének nehézfegyverzetét. „A harcokocsikat és a tüzérseget követően rövidesen a képességsomag gerincét alkotó gyalogsági harcjárművekre kerül sor”⁵³ – fogalmaztak, hozzátéve: kategóriájában a legkorszerűbb típusként a Lynx páncélozott gyalogsági harcjármű bizonyult alkalmasnak arra, hogy az elkövetkező évtizedekben ezt a központi szerepet betöltse az MH eszközparkjában.

A modernizáció fontosságáról beszélt Maróth Gáspár, amikor felhívta a figyelmet arra, hogy „Magyarország 2014 óta rendelkezik saját védelmi ipari stratégiával, jelenleg ennek az aktualizálása zajlik”. Maróth arról is beszélt, hogy 2021-ben „a kutatás-fejlesztési projektek és gyártelepítések beindítása viszi a prioritást, első lépésként ezek összehangolása végezt létrehozzuk a Védelemipari Kutatóintézetet, ahova koncentráljuk a hazai és külföldi erőforrásainkat a programok beindításához”.⁵⁴

Az új eszközök beszerzésével tehát a Magyar Honvédség egy új korszakba lépett. A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósítása azonban jócskán túlmutat a modernizáción. Az újonnan beszerzésre tervezett eszközök rendszeresítése magával hozza az egész oktatási, képzési és felkészítési spektrum átalakítását. Ezek szinte kivétel nélkül innovációs feladatok. A szövetségi rendszerek kereteit tehát felhasználhatjuk együttes képességfejlesztésekre, de ki kell tágítani ezeket az együttműködések a szoros értelemben vett haderőfejlesztésen túl az innovációs együttműködések irányába.

Nem elég azonban itt megállni, hiszen manapság sok katonai újítás a civil szektorból származik. Egy innovációs rendszer hiányában a fegyveres erők sajnos csak akkor figyelnek fel ezekre az újításokra, amikor azok megjelennek a kereskedelmi célú drónokban, az

⁵¹ A magyar kormány a hidegháború vége óta a legjelentősebb fejlesztési programot indította be, amely érinti a Magyar Honvédség minden szegmensét, sőt kiterjed a védelmi iparra is. Az MH modernizálása nagy volumenű beszerzési tervet is magában foglal a védelmi ipar újjáélesztése érdekében, amelyet tudástranszfer, technológiai korszerűsítés és a védelmi ipar kapacitásainak létrehozása útján hajtanak végre.

⁵² H145M – The battlefield support helicopter. Airbus. <https://www.airbus.com/helicopters/military-helicopters/light/h145m.html> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 08.)

⁵³ Stephen Kuper: Rheinmetall secures launch customer for KF-41 Lynx IFV. Defence Connect, 19. 08. 2020. <https://www.defenceconnect.com.au/land-amphibious/6668-rheinmetall-secures-launch-customer-for-kf-41-lynx-ifv> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

⁵⁴ Huszák Dániel: 2021-ben is dübörög a magyar hadiipar fejlesztése – Megtudtuk, mit tervez a kormány. Portfolio, 2021. 02. 10. <https://www.portfolio.hu/global/20210210/2021-ben-is-duborog-a-magyar-hadiipar-fejlesztese-megtudtuk-mit-tervez-a-kormany-465188>; Ősztől épül a kaposvári fegyvergyár. Mandiner, 2021. 04. 15. https://mandiner.hu/cikk/20210415_osztol_epul_a_kaposvari_fegyvergyar (Letöltések időpontja: 2021. 08. 08.)

információs hálózatok ellen indított kibertámadások során, a mesterséges intelligenciával támogatott autonóm rendszerekben, vagy esetleg a biotechnológia és a neurobiológia által előállított újdonságokban.

A Magyar Honvédség sem tudja önállóan végrehajtani a kutatás-fejlesztési feladatokat, ezért részt kell vennie olyan interfészelemek kiépítésében, amelyek segítenek csatlakozni a már meglévő civil innovációs ökoszisztémához. Ennek első lépése volt a 2018-ban létrehozott MH Modernizációs Intézet, amelynek feladata a már meglévő kutatás-fejlesztési folyamatok újragondolása és egy új védelmi innovációs rendszer alapjainak lerakása. A 2020-ban létrejött MH Transzformációs Parancsnokság pedig azt a feladatot vállalta fel, hogy tanuló szervezetté alakítsa át a Magyar Honvédséget.

Ezen túlmenően azonban szükség volt egy olyan interfészszerkezetre is, amely a civil innovációs kezdeményezéseket karolja fel és köti össze a védelmi fejlesztésekkel. Erre a felismerésre jutottak a védelmi ipari stratégia készítői is, valamint az Innovációs és Technológiai Minisztérium, melynek vezetője 2021-ben bejelentette a Védelmi Innovációs Kutatóintézet létrehozását és a finanszírozásra egy védelmi ipari kockázattitőke-alap létesítését.⁵⁵

A hazai startup ökoszisztéma mindehhez olyan tehetségbázist nyújthat, amelyet ki kell használni a védelmi problémák megoldása érdekében. A NATO által kiemelt fókuszterületekhez kapcsolódóan hazánkban is különösen érdekesek lehetnek az automatizált terepjárók, a hidrogén üzemanyagcellákra épülő hibrid energiaforrások által támogatott energiarendszerek, a mesterséges intelligencián alapuló dinamikus útvonaltervezés, a kvantumkriptográfiai algoritmusok, a mesterséges valóság/virtuális valóság alapú szimulációs rendszerek, valamint a vezető nélküli rendszereken alapuló repüléstechnikai képességek fejlesztése.

KÖVETKEZTETÉSEK

Összességében azt kell felismernünk, hogy egy jól működő, a NATO-törekvésekkel összhangban lévő kutatás-fejlesztési és innovációs (KF+I) rendszer hazánk biztonságának egyik elengedhetetlen záloga. A védelmi innováció valójában az a képesség, amely segít a leghatékonyabb technológia és harcászati módszerek lehető leggyorsabb és legköltséghatékonyabb eljuttatásában a végfelhasználóhoz, vagyis a harcoló katonákhoz.⁵⁶

A védelmi innováció tehát nemcsak technológiai fejlesztésekről szól, hanem szemléletváltást is feltételez, ennek eredményeként hatással van a hadviselési elvekre, a gondolkodásmódra, ezáltal megváltoztatja a haderő szervezeti kultúráját, növelve annak hadrafoghatóságát, biztosítva az interoperabilitást, illetve fenntartva a versenyképességet.

A NATO által felkínált helyzet óriási lehetőséget rejt magában, ugyanakkor feladatokat is ró a hazai képességfejlesztéssel foglalkozó szakemberekre, akiknek a magyar érdekeket szem előtt tartva kell az alábbi problémákra választ adni:

1. A növekvő költségvetés során tervezett beszerzések mellett a hagyományos kutatás-fejlesztési kezdeményezéseken túl innovációs programokat is be kell terveznünk a költségvetésbe.
2. Szükség van arra, hogy folyamatosan nyomon kövessük az innovációs ökoszisztémában zajló fejlesztéseket, valamint képessé kell válnunk arra, hogy értékalapú partnerségre

⁵⁵ Palkovics László: Védelmi ipari stratégia készül. Magyar Nemzet, 2021. 01. 21. <https://magyarnemzet.hu/gazdasag/palkovics-laszlo-vedelmi-ipari-strategia-keszul-9257876/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 08.)

⁵⁶ Porkoláb Imre: Védelmi Innováció és katonai képességfejlesztés. In: Mernyei Ákos – Orbán Balázs (szerk.): Magyarország 2020: 50 tanulmány az elmúlt 10 évből. MCC Press Kft., 2021.

lépjünk azokkal a civil szervezetekkel, amelyek megoldásokat adhatnak a védelmi jellegű problémákra.

3. A NATO-tagállamok között kölcsönös érdek az innovációs tapasztalatok megosztása, ezért aktívan, sőt proaktívan hozzá kell járulnunk a KF+I terén szerzett tapasztalataink megosztásához a Szövetség keretein belül a DIANA-ban történő részvételünkkel és a Védelmi Innovációs Alap támogatásával.
4. Nem szabad arról sem megfeledkeznünk, hogy a technológiai fejlesztések egyik legfontosabb összetevője a humándimenzió, hiszen az emberi adaptációs képességnek, a döntéshozatalnak és a szervezeti tanulási folyamatoknak lépést kell tartaniuk a technológiai fejlesztésekkel. Éppen ezért kiemelt figyelmet kell fordítani az emberi kognitív dimenzióhoz kapcsolódó kutatás-fejlesztéssel foglalkozó intézmények és kutatóintézetek támogatására.

Egy innovációfókuszú védelmi képességfejlesztési stratégia segítséget nyújt abban, hogy a technológiára csupán eszközként tekintsünk. A jövő konfliktusaiban a siker kivívásához a biztos alapokon álló védelmi ipar jó alapot szolgáltat, de a tartós versenyképesség megszerzése és fenntartása érdekében arra van szükség, hogy a rendelkezésre álló technológiai eszközöket újszerű módon használjuk. Mindez a tradicionális technológiai fejlesztéseken (modernizáción) túl megköveteli a haderő szemléletmódjának és szervezeti kultúrájának az átalakítását, illetve komoly hangsúlyt helyez a honvédek adaptív készségeinek és tanulási képességének fejlesztésére – vagyis az innovációra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny, 2020/81., 2101–2119. <https://magyarkozlony.hu/hivatalos-lapok/2NGUpJ514oAaRpmHiGFq5e98d4798d150/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/letoltes>
- Allied Command Transformation Strategic Foresight Work. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation. <https://www.act.nato.int/futures-work>
- Annex A: The Multiple Futures Project Methodology. http://www.bits.de/NRANEU/nato-strategy/20090503_MFP_annexes.pdf
- Becker, Jordan – Bell, Robert: *Defense planning in the fog of peace: the transatlantic currency conversion conundrum*. European Security, Vol. 29, Issue 2, 20. 01. 2020., 124–148. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09662839.2020.1716337>; DOI: 10.1080/09662839.2020.1716337
- Brussels Summit Communiqué – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021. NATO E-Library, 14. 06. 2021., 37. bek. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=en
- Brussels Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018. NATO E-Library, 12. 07. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm
- Emerging and disruptive technologies. NATO E-Library, 18. 06. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_184303.htm
- Food for Thought (FFT) Paper: Post COVID-19 Global Security Landscape. ACT Strategic Foresight Branch, 06. 2020. https://www.act.nato.int/application/files/6716/1915/3701/20200623_fft-covid.pdf
- Framework for Future Alliance Operations 2018 Report. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation, 10. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/180514_ffao18.pdf

- Framework for Future Alliance Operations. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation, August 2015. <https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/ffao-2015.pdf>
- H145M – The battlefield support helicopter. Airbus. <https://www.airbus.com/helicopters/military-helicopters/light/h145m.html>
- Huszák Dániel: *2021-ben is dübörög a magyar hadiipar fejlesztése – Megtudtuk, mit tervez a kormány.* Portfolio, 2021. 02. 10. <https://www.portfolio.hu/global/20210210/2021-ben-is-duborog-a-magyar-hadiipar-fejlesztese-megtudtuk-mit-tervez-a-kormany-465188>
- Juhász István: *Kihívások, kockázatok, fenyegetések – a katonai képességek transzformációja a jövő műveleti környezetében.* Szakmai Szemle, 2021/2., 23–45. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2021_2_szam.pdf
- Stephen Kuper: *Rheinmetall secures launch customer for KF-41 Lynx IFV.* Defence Connect, 19. 08. 2020. <https://www.defenceconnect.com.au/land-amphibious/6668-rheinmetall-secures-launch-customer-for-kf-41-lynx-ifv>
- London Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019. NATO E-Library, 04. 12. 2019. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm
- Machi, Vivienne: *Artificial intelligence leads NATO's new strategy for emerging and disruptive tech.* C4ISRNet, 15. 03. 2021. <https://www.c4isrnet.com/artificial-intelligence/2021/03/14/artificial-intelligence-leads-natos-new-strategy-for-emerging-and-disruptive-tech/>
- Machi, Vivienne: *NATO Hopes to Launch New Defense Tech Accelerator by 2023.* Defense News, 22. 06. 2021. <https://www.defensenews.com/global/europe/2021/06/22/nato-hopes-to-launch-new-defense-tech-accelerator-by-2023/>
- Molnár Ferenc: *NATO-csúcstalálkozók Washingtontól Bukarestig.* Nemzet és Biztonság, 2008. 04., 48–57. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/molnar_ferenc-nato_csucstalalkozok_washingtontol_bukarestig.pdf
- Multiple Future Project – Navigating Towards 2030. Final Report – April 2009. NATO Allied Command Transformation. https://www.act.nato.int/images/stories/events/2009/mfp/20090503_MFP_finalrep.pdf
- NATO 2030 Factsheet. NATOpress, Public Diplomacy Division, 06. 2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf
- NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General. 25. 11. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf
- NATO Advisory Group on Emerging and Disruptive Technologies – Annual Report 2020. 09. 03. 2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/210303-EDT-adv-grp-annual-report-2020.pdf
- Ősztől épül a kaposvári fegyvergyár. Mandiner, 2021. 04. 15. https://mandiner.hu/cikk/20210415_osztol_epul_a_kaposvari_fegyvergyar
- Palkovics László: *Védelmi ipari stratégia készül.* Magyar Nemzet, 2021. 01. 21. <https://magyarnemzet.hu/gazdasag/palkovics-laszlo-vedelmi-ipari-strategia-keszul-9257876>
- Palmer, Maija: *NATO Launches €1bn Fund to Invest in War Startups.* Sifted, 22. 06. 2021. <https://sifted.eu/articles/nato-war-startups/>
- Porkoláb Imre: *Védelmi Innováció és katonai képességfejlesztés.* In: Mernyei Ákos – Orbán Balázs (szerk.): Magyarország 2020: 50 tanulmány az elmúlt 10 évből. MCC Press Kft., 2021.
- Porkoláb Imre – Szönyegi János: *NATO-megújulás vagy vissza a gyökerekhez?* Honvédségi Szemle, 2013/3., 7–9. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c44b66b5b289647226.pdf>

- Prague Summit Declaration – issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague, Czech Republic. NATO E-Library, 21. 11. 2002., 1. bek. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm?
- Soare, Simona R.: *Innovation as Adaptation: NATO and Emerging Technologies*. German Marshall Fund of the United States, 11. 06. 2021. <https://www.gmfus.org/news/innovation-adaptation-nato-and-emerging-technologies>
- Strategic Foresight Analysis 2013 Report. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/sfa_security_implications.pdf
- Strategic Foresight Analysis 2015 Interim Update to the SFA 2013 Report. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation. <https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/160121sfa.pdf>
- Strategic Foresight Analysis 2017 Report. NATO Headquarters Supreme Allied Commander Transformation. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf
- Viktor Orbán at the Bled Strategic Forum. Miniszterelnöki Kormányiroda, 31. 08. 2020. <https://www.miniszterelnok.hu/viktor-orban-at-the-bled-strategic-forum/>
- Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. NATO E-Library, 04. 09. 2014. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm
- Warsaw Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016. NATO E-Library, 09. 07. 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm
- What Is Transformation? An Introduction to Allied Command Transformation. NATO Allied Command Transformation, January 2015. http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2015/NATO_Introduction_AlliedCommand_Transformation_Jan2015.pdf

Pölöskei János ezredes:

A KÉPESSÉGALAPÚ HADERŐTERVEZÉS

DOI: [10.35926/HSZ.2021.6.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.6.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: *A szerző írásában a manapság népszerű kifejezés mögöttes tartalmát és a kihívásokat mutatja be. A katonai potenciál képességalapú fejlesztése nem új keletű dolog, de a jelenleg is futó beszerzési programok kapcsán néhány területen szembemegy a megszo- kott szakági beszerzésekkel. A két képességfejlesztési irány közötti ellentmondások feloldása szükséges a kialakítandó képességfejlesztési folyamatban.*

KULCSSZAVAK: *haderő, védelmi tervezés, haderőtervezés, képességfejlesztés, Magyar Hon- védség*

BEVEZETŐ

Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája kiemeli, hogy: „*A stratégia ennek érdekében kijelöli a haderő alkalmazásának és fenntartásának fő elveit, fejlesztésének irányait, meg- határozza azokat a célokat és eszközöket, amelyek révén a Magyar Honvédség korszerű, rugalmasan és hatékonyan alkalmazható képességekkel, kiegyensúlyozott struktúrával rendelkező haderővé válik.*”¹

A katonai képességek fejlesztése kiemelt feladat jelenleg is a Magyar Honvédség életé- ben. A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program egy régóta esedékes és nagyarányú fejlesztési folyamatot indított be, mely ugyanakkor nagy terhet ró a haderőtervezéssel, haderőszerzéssel és beszerzéssel foglalkozó szakemberekre. Különösen fontos ez, hiszen a teljes folyamatot a kialakítandó képességek határozzák meg, így a tervezési folyamatnak is a képességek megvalósítását kell szolgálnia. Ennek érdekében képességalapú haderő- tervezési folyamatot szükséges kialakítani. Felmerül azonban a kérdés, hogy mit is jelent ez valójában, hogyan valósul meg a képességalapú tervezés, valamint ebből származtatva a beszerzések miként valósulnak meg. Írásomban a gyakorlat oldaláról közelítem meg a képességalapú tervezés folyamatát.

Írásom nem titkolt célja olyan szakmai vita kezdeményezése e folyóirat hasábjain, mely elősegíti a képességfejlesztési folyamat felépítését és alkalmazását. Teszem ezt annak ismeretében, hogy elődeink is hasonló tartalmú vitákat folytattak a magyar *Katonai Szemle* hasábjain. Példaként lehetne hozni akár Réczey Ferenc vkszt. százados *A gyalogság jövője* című írását,² melyre az utána következő számokban mindjárt két reagálás is érkezett. Re- ményeim szerint mind a HM védelmi tervezési szakértői, mind az MH haderőtervezéssel

¹ 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról. Netjogtár, 1. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A12H1656.KOR&targetdate=&printTitle=1656/2012.+%28XII.+20.%29+Korm.+hat%C3%A1rozat&getdoc=1> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 03.)

² Réczey Ferenc vkszt. százados: *A gyalogság jövője*. Magyar Katonai Szemle, 1. évf. 1931/4. https://adpluss.arcanum.hu/hu/view/MagyarKatonaiSzemle_1931_4/?pg=2&layout=s (Letöltés időpontja: 2020. 12. 06.)

foglalkozó szakemberei válaszolnak az általam leírt gondolatokra. Ennek fontosságát hadd jellemezzem ismét egy idézettel Gerbert Károly ny. á. altábornagy 1932-es írásából: „Háború hiányában csakis elméleti elgondolások, természetesen gyakorlati kísérletekkel karöltve, adhatják meg a jövő harcmód, fegyverkezés, felszerelés, kiképzés és hozzáteszem Szervezés irányelveit.”³ Tehát nekünk is fejlesztenünk kell az elméleti alapokat a jövő haderejének kialakításához.

MI A KÉPESSÉG? – FOGALMI MEGHATÁROZÁSOK

A különböző lexikonokban a képesség fogalmának számos meghatározását találhatjuk. A *Magyar értelmező kéziszótár* szerint a képesség valamely teljesítményre, tevékenységre való testi-lelki adottság, rátermettség.⁴ A *Kislexikon* értelmezése szerint a képesség „[a] személyiség jellemzője, amely a jártasság és készség szintjén történő ismeretsajátítás és feladatmegoldás arányai, mértéke és automatizáltsága alapján jellemzi a személyiséget. A képesség nem az emberrel vele született, készen kapott valami, hanem az élet, a tevékenység során alakul ki, fejlődik. Ugyanakkor szoros kapcsolatban áll a személyiség vele született, öröklött és szerzett adottságaival és hajlamaival, valamint a személyiség struktúrájának olyan összetevőivel, mint az emlékezés, az emocionális sajátosságok, a jellemvonások és az intellektuális tulajdonságok. A képességeknek azt a komplexumát, amely társadalmilag jelentős, új és a maga nemében tökéletes alkotás létrejöttét feltételezi, tehetségnek nevezzük. Kétségtelen, hogy a képességek és a tehetség létrejöttében fontos szerepet játszanak a vele született adottságok, de ezek kibontakoztatásában a gyakorlati tevékenység és a környezeti hatások a leglényegesebbek.”⁵

A képesség fogalmának e meghatározásai egy tág gyűjtőfogalomként tekintve bizonyos tudás megszerzését helyezik középpontba, mely által meg tudunk tenni valamit. Az általános fogalmi kör a pszichológiához és a pedagógiához köti a kifejezést, ezzel jellemezve a személyiséget, így a képesség valamely teljesítményre, tevékenységre való testi-lelki adottság, rátermettség. A katonai terminológiában azonban a személyiségfejlődés leírására alkalmazott meghatározások nem alkalmazhatók, ide speciálisan a haderő céljait, az azokhoz vezető út elérése érdekében végrehajtandó feladatokat alapul vevő definíció szükséges. A *Hadtudományi lexikon* a harcképesség fogalmát tárgyalja, miszerint az „a fegyveres erők harckészültségének alapja, a magasabbegységeknek, egységeknek, alegységeknek harctevékenység folytatására való alkalmassága, a harckészség függvénye”.⁶

A képességfejlesztés szempontjából ugyancsak értékes fogalmi meghatározás található a 98/2009. (XII. 11.) HM utasításban: „g) katonai képesség: a haderő egyes szervezeti elemeinek vagy azok csoportosításának azon tulajdonságai, amelyek lehetővé teszik egy adott képesség létrehozását, fenntartását és alkalmazását. Egy katonai képesség létezése több, egy adott képességhez szükséges valamennyi összetevő (doktrína, szervezet, humán, hadfelszerelési

³ Gerbert Károly ny. á. altábornagy: A gyalogság jövője. Magyar Katonai Szemle, 2. évf. 1932/2. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/arcanum2/MagyarKatonaiSzemle_1932_2/adatok.html#page/617 (Letöltés időpontja: 2020. 12. 06.); valamint további hozzászólások, lásd Gyurócsik-Jászay Mihály ny. á. ezredes: A gyalogság jövője. Magyar Katonai Szemle, 1932/1. és Réczy Ferenc vkszt. százados: Még néhány szó a gyalogság jövőjéről. Magyar Katonai Szemle, 1932/2.

⁴ Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008, 646.

⁵ Kislexikon. <http://www.kislexikon.hu/kepesseg.html> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 25.)

⁶ Hadtudományi lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 515.

és infrastrukturális feltételek, kiképzettség, interoperabilitás) meglétét feltételezi, amely biztosítja a kívánt katonai hatás elérését valamennyi képességre vonatkozóan.”⁷

Így tekintve a képességre elmondható, hogy a katonai képességen olyan mutatók összességét értjük, melyek lehetővé teszik a haderő feladatainak végrehajtását egy meghatározott cél elérése érdekében.

A haderő tervezése szempontjából azonban a katonai képességek kialakításához kapcsolódó más fogalmakat is tisztázni szükséges. Ezek:

- haderőfejlesztés – politikai és katonai stratégiai tervezési és szervezési folyamat, mely a Nemzeti Biztonsági Stratégiában és a Nemzeti Katonai Stratégiában meghatározottaknak megfelelően biztosítja a célként kitűzött haderőkép elérését;
- haderőtervezés – tervezési folyamat, mely a felső szintű szabályozók iránymutatásait alapul véve meghatározza és kidolgozza a meghatározott célok eléréséhez szükséges katonai képességeket;
- katonai képesség-összetevő – a katonai képességet meghatározó alap-építőelemek, melyek együttes megléte létrehozza a katonai képességet; ezek a doktrína, a szervezet, a kiképzés, a hadfelszerelési eszközök és anyagok, a vezetés és irányítás, a személyi állomány, az infrastrukturális feltételek és az interoperabilitás;
- képességfejlesztés – tervezési és végrehajtási tevékenység, amely képességfejlesztési programok megvalósításával biztosítja a haderőképben megjelenített minden egyes katonai képesség kialakítását;
- képességfejlesztési program – a katonai képesség elérését és a képességfejlesztés végrehajtását biztosító programok, projektek összessége;
- képességfejlesztési program-elgondolás – a haderő hosszú távú képességei kialakítását biztosító tervezési dokumentum;
- képességfejlesztési program végrehajtási terve – a haderő rövid távú képességei kialakítását biztosító tervezési dokumentum;
- lajstrom – a *Magyar értelmező kéziszótár* szerint a lajstrom főnévként jegyzéket, listát jelöl;⁸ a haderőtervezési fogalomkörben a lajstrom alatt egy olyan listát értünk, amely a haderőtervezés alapegységeit tartalmazza, ennek alapján a lajstrom a haderőtervezés alap-építőelemeinek a halmaza, listája, mely alapján a tervezési folyamat során az egyes strukturális elemek egységes elvek mentén felépíthetők.

Mint már a fogalmi meghatározásokból is látható, a képességalapú haderőtervezési folyamat egy összetett struktúrát képez, melynek alapja a képesség-összetevőkből kialakított rendszer. Ilyenek lehetnek például a gépesítettlövész-képesség, légvédelmirakéta-képesség, légtérelőző képesség stb. E képességeket alegységekre kivetítve kaphatjuk meg azokat a ténylegesen megvalósítandó programokat, melyek az alapját képezik a Magyar Honvédség képességalapú tervezési folyamatának.

Ha nemzetközi kitekintésben tárgyaljuk a katonai képességek fejlesztését, akkor Csiki Tamás, Németh Bence és Tóth Péter cikke ad nagyon jó magyarázatot, nemzetközi környezetbe állítva a képességek fejlesztésének, megosztásának, csoportosításának és beszerzésének

⁷ 98/2009. (XII. 11.) HM utasítás a honvédelmi tárca védelmi tervező rendszere felső szintű tervezési szabályainak alkalmazásáról. 2. § (2) bekezdés g) pont. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A09U0098.HM&targetdate=&printTitle=98/2009.+%28XII.+11.%29+HM+utas%C3%ADt%C3%A1s&getdoc=1> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 30.)

⁸ Magyar értelmező kéziszótár, 784.

kérdéseit.⁹ Fontos kérdéskör ez, mert egy esetleges képességmegosztás egy szövetségen belül sokkal kedvezőbb beszerzési környezetet teremthet. Értekezésükben kifejtik az ilyen nemzetközi képességfejlesztés előnyeit, a gyakorlati élet azonban nem a többnemzeti együttműködés megvalósulását mutatja, hanem inkább a nemzeti képességek önálló fejlesztését, és ezek a képességek kerülnek később be a szövetségi kalapba. Nehéz is megvalósítani ezt, hiszen különböző nemzetek különböző követelményeket fogalmaznak meg egyes képességek megvalósítására. Vannak azonban olyan célok, amelyek megvalósíthatók közösen is, ezek azonban csak az egyes képességek kiegészítő területei lehetnek (pl. lőszerbeszerzés).

A HADERŐTERVEZÉS ÉS A TÁRCA VÉDELMI TERVEZŐ RENDSZERE

Amennyiben a honvédelmi tárca felső szintű tervezési folyamatait tekintjük át, akkor elsődlegesen a Honvédelmi Tárca Védelmi Tervező Rendszerét (HTVTR) szükséges értelmezni. A felső szintű folyamatokat, a felelős szervezeteket és azok feladatait a honvédelmi tárca védelmi tervező rendszere felső szintű tervezési szabályainak alkalmazásáról szóló, már említett 98/2009. (XII. 11.) HM utasítás tartalmazza részletesen. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a HTVTR nem működik a gyakorlatban. Ennek oka nem is igazán a rendszer rossz felépítésében rejlik, hanem inkább annak nem alkalmazása, valamint annak nem a mai kor viszonyaihoz történő alakítása lehet.

A HM utasítás kiemeli: „A HTVTR-ben a tervezés képesség/szervezet és feladat alapú. A prognosztizáltan rendelkezésre álló forrásoknak és erőforrásoknak az MH-jogszabályokban és az állami irányítás egyéb jogi eszközeiben meghatározott feladatrendszeréhez történő hozzárendelése biztosítja a feladatok végrehajtásához szükséges képességek elérését, működtetését, fenntartását és alkalmazását.”¹⁰

Ezzel tulajdonképpen megteremti a képességalapú tervezés lehetőségét. A folyamatot a HM utasítás a következő lépésekben határozza meg:

- stratégiai iránymutatás;
- képességszükségletek azonosítása és megállapítása;
- 10 éves célok, feladatok meghatározása, források elosztása;
- végrehajtás tervezése;
- elemzés, értékelés.¹¹

Mint látható, a felső szinten meghatározott tervezési előírások elviekben biztosítják, hogy hosszú és rövid távon is megvalósulhasson a képességalapú tervezés, azt csak egyszerűen alkalmazni szükséges.

Csontos András mk. ezredes doktori értekezésében a következő érdekes megállapítást teszi: „2001. év második félévében Stockholmban – a HM Közigazgatási Államtitkár egyik tanácsadójával egy társaságban – lehetőségem volt egy előadást meghallgatni a svéd hadsereg erőforrás tervezésén alapuló védelmi tervező rendszeréről. A tanácsadó – a hazai viszonyainkat, a meglehetősen áldatlan állapotokat ismerve – maximális elismeréssel adózott annak az eredménynek, amit a svédek ezen a téren elértek, és annak az állapotnak, amely

⁹ Csiki Tamás et al.: A többnemzeti katonai képességfejlesztésről a Közép-európai Védelmi Együttműködési Kerekasztal kapcsán. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2012/14. <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2012-14-a-tobbnemzeti-katonai-kepessegfejlesztessel-csiki-t-nemeth-b-talas-p.original.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 06.)

¹⁰ 98/2009. (XII. 11.) HM utasítás... 10. § (2) bek.

¹¹ Uo. 12. § (1) bek.

az említett rendszernek köszönhetően a svéd hadsereget jellemezte. Meglepődött akkor, amikor az előadást követő beszélgetésünk során némi nosztalgiával és keserőséggel azt mondtam, hogy »ha 1998 nyarán a mi VTR-ünk fejlesztését nem állítják le, és végre tudjuk hajtani a rendszerkísérletet, akkor valószínű, hogy ma a svédek tanulni járnának hozzánk«. Meggyőződésem, hogy akkor nem jártam messze az igazságtól.”¹²

Felmerülhet akkor a kérdés, hogy ha nekünk most már rendelkezésre áll egyfajta rendszer, továbbá a korábbi tapasztalatok a fentiek szerint bizonyítják annak szükségességét, akkor miért nem alkalmazzuk, még ha a kor követelményeinek megfelelően kicsit módosítani is szükséges azon. Ennek fényében (és azt remélve) fogalmazom meg elképzeléseimet, hogy szakmai vita alakul ki a témában, elkerülve a Csontos ezredes által említett hatalmi harcokra¹³ történő fókuszálást, ami sejtetően teljesen elvetné a szakmai alapokon történő vita lehetőségét.

A KÉPESSÉGALAPÚ HADERŐTERVEZÉS FOLYAMATA

A képességalapú haderőtervezési folyamat olyan mozzanatok összessége, mely folyamat végén a beszerzési feladatok megindíthatók.

A Magyar Honvédség szempontjából a tervezési folyamat két fő lépésből állhat: hosszú távú tervezési folyamat és rövid távú tervezési folyamat.

Tekintettel arra, hogy a rövid távú tervezés során alapvetően a hosszú távra elkészített programelgondolások szolgálnak alapként, és a program-végrehajtási tervek elkészítése igazán csak a hosszú távú elgondolások rövid távú finomhangolása, ezért a továbbiakban csak a hosszú távú tervezés folyamatára fókuszálok. A hosszú távú folyamat végrehajtása több lépésből állhat:

- a képességstruktúra kialakítása;
- a tervezési feladatok meghatározása, munkacsoportok összeállítása;
- a képességalapú tervezés végrehajtása, egyes programok és projektek megfogalmazása, forráskorlátok nélküli tervezése, programelgondolások kialakítása;
- a programelgondolások forráskorlátok közé szorítása;
- a programelgondolások átfogatása szakági programokká.

A képességstruktúra felépítése

A képességstruktúra megfelelő kialakítása alapvető fontosságú a tervezés megalapozása érdekében. A képességstruktúra tükrözi azokat az elérendő képességeket, melyek a stratégiai dokumentumokban meghatározott célok eléréséhez szükségesek. Ennek megfelelően a képességek tervezését a következő rendszerben lehetséges kialakítani:

- a szárazföldi haderőnem képességei;
- a légierő haderőnem képességei;
- támogatóképességek;
- vezetési és irányítási képességek;
- tartalékos képességek.

¹² Csontos András mk. ezredes: A haderőreform, a védelmi tervezés és az erőforrások kölcsönhatása (A Védelmi Tervező Rendszer). Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2002, 4. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9844/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=2&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 30.)

¹³ Uo. 4. lábjegyzet.

Fontos kiemelni, hogy a képességstruktúrában érintett minden szervezetnél az összes képesség-összetevőt figyelembe kell venni, így (elméletileg) a képesség felépítéséhez szükséges minden elemi rész betervezésre kerül az adott képesség felépítése érdekében. A fenti képességcsoportosítás vonatkozásában a szárazföldi haderőnem felelős a haderőnem kötelékében megvalósítandó összes képesség kialakításáért, ideértve a harcoló, harctámogató és harcbiztosító fegyvernemek és szakcsapatok képességeinek meghatározását. A légielő vonatkozásában hasonló a helyzet, itt szükséges tervezni az összes fegyvernem és szakcsapat képességeinek megvalósítását. Különösen fontos a légielő vonatkozásában is, hogy a légielőbázisok fejlesztése is ebben a csoportban történjen, együtt a harcoló alakulatok kialakításával.

A támogatóképességek vonatkozásában alapvetően a központi támogatóképességek kialakítását, rekreációs és központi nyilvántartó képességeket szükséges megfogalmazni, hiszen a haderőnemek a csapatszintű támogatóképességek kialakítását a haderőnemi struktúrában már egyszer kezelték.

A vezetési és irányítási rendszerek vonatkozásában a haderőnemek tervezik a csapatszintű vezetési és irányítási képességeket, így itt csak a központi képességek fejlesztését szükséges megoldani. Ennek megfelelően ebben a körben kell kezelni a stacioner rendszerek fejlesztését, melyek nem köthetők szorosan az alakulatokhoz, de kiszolgálják azokat. Ugyancsak itt kell megoldani az MHP támogatóelemek, az MH-szintű műholdas képességek, az információbiztonsági és a kibervédelmi képességek kialakítását, a stratégiai és a hadműveleti szintű parancsnokságok fejlesztését. A vezetési és irányítási képességek megteremtése átfonja az összes területet, így annak *egységes kezelése kiemelt fontosságú*.

Mivel a haderőnemek, a támogató-, a vezetési és irányítási képességek és a tartalékos rendszer lefedik a Magyar Honvédség képességfejlesztésének egészét, ezért további képességcsoportok kialakítása nem javasolt. Ugyanakkor azok részletes kibontása indokolt, ennek egy változata olvasható alább:

Képességfejlesztési struktúra (változat)

1. Szárazföldi haderőnem fejlesztése

- Gépesített lövészdandár fejlesztése
- Lövészdandár fejlesztése
- Hadosztályközvetlen támogatóképesség fejlesztése
 - Tüzérezred
 - Sorozatvető-ezred
- MH 43. Infokommunikációs és Vezetéstámogató Ezred fejlesztése
- MH 64. log. dd. fejlesztése
- 37. mű. e. fejlesztése
- Különleges műveleti dandár fejlesztése
- Felderítőképeségek fejlesztése
- Önkéntes tartalékos képesség fejlesztése
- Geoinformációs támogatóképesség fejlesztése
- Helyőrségtámogató képesség fejlesztése
- Katonai Rendész Központ fejlesztése

2. Légielő haderőnem fejlesztése

- Harcászati repülőképeség fejlesztése
- Helikopterképeség fejlesztése
- Szállítórepülő-osztály képeség fejlesztése

- PBRT-képesség fejlesztése
 - Légi vezetés-irányítási rendszer képességfejlesztése
 - Légierő műveleti vezetési irányítási központ fejlesztése
 - MH 12. Arrabona Légvédelmi Dandár fejlesztése
 - MH Strat UAV-ezred fejlesztése
 - MH Légierő támogató-zászlóalj képesség fejlesztése
 - MH Légierő Kiképzési Központ fejlesztése
3. Támogatóképességek fejlesztése
- Központi logisztikai képesség fejlesztése
 - Hadműveleti logisztikai képesség fejlesztése
 - Rekreációs képesség
 - MH Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság
 - Tisztképzési képesség fejlesztése
 - Altisztképzési képesség fejlesztése
 - Egészségügyi képességek fejlesztése
 - Békétámogató és kiképzőképesség
 - Szimulációs és kiképzést támogató képesség
4. Vezetési és irányítási rendszerek fejlesztése
- MHP fejlesztése
 - Hadosztály-parancsnokság kialakítása
 - MH Transzformációs Parancsnokság
 - Kiberképesség fejlesztése
 - MH Információvédelmi képességek fejlesztése
 - Az MH KCEHH Stacioner rendszer képességfejlesztése (KIT-2)
 - Az MH műholdas képességének fejlesztése
5. Tartalékos képességek fejlesztése
- Minden haderőnem vonatkozásában egységesen.

A tervezési feladatok meghatározása, munkacsoportok összeállítása

Minden tervezés első lépése a tervezés menetének megszabása és a szükséges tervezőcsoportok felállítása. A tervezőcsoportok nagy száma megnehezíti a munkát, ezért számukat a képességcsoportoknak megfelelően szükséges meghatározni. A tervezőcsoportok beosztott állománya minden esetben le kell fedje a képesség-összetevők szerinti szakembergárdát, mert így biztosítható, hogy az összes terület képviselője megjelenjen a tervezőcsoportokban. A tervezőcsoportok vezetése minden esetben a haderőnemi szemlézők (szárazföld, légierő), illetve a vezetési és irányítási rendszerek vonatkozásában az MHP Infokommunikációs és Információvédelmi Csoportfőnökség lehetnek. Ezzel biztosítható, hogy a haderőnemek (és azok fegyvernemei és szakcsapatai), valamint a támogató- (logisztikai szemléző) és a vezetést és irányítást tervező csoportok a megfelelő szakmai vezetéssel rendelkeznek. A tervezés másik nagyon fontos lépése a tervezési ütemterv összeállítása, mely egy hosszú távú tervezés esetében a másfél évet is elérheti.

A tervezés végrehajtása

A képességalapú tervezésnek is fontos eleme a már meglévő képességek felmérése. A had-erőhelyzet-jelentés megadja az alapokat arra, hogy a tervezők behatárolják a fejlesztés fő

területeit, valamint pontosan leírja a haderő állapotát, alapot adva ezzel a fejlesztési területek meghatározásához.

Kiemelt feladat a tervezőcsoportok részére, hogy feldolgozzák a Nemzeti Biztonsági Stratégia és a Nemzeti Katonai Stratégia iránymutatásait, majd az ezekből készült tervezési iránymutatást. Ezek a dokumentumok határozzák meg a fejlesztések fő irányait, fő területeit. További kiemelt feladat a kiadott forrásallokáció feldolgozása és értelmezése, mely megszabja az egyes területek által tervezhető forráskereteket. A fenti dokumentumok feldolgozásával a tervezés keretei meghatározhatók, melyek alapján a tervezés megkezdhető a következő lépések szerint:

- előkészítés;
- tervezés, programelgondolások elkészítése;
- forráskorlátok közé szorítás, a programelgondolások kiegyensúlyozása;
- a hosszú távú terv véglegesítése.

A forráskorlátok nélküli igények meghatározásának kiemelt szerepe van, mert ez az igény tükrözi a meghatározott célok eléréséhez szükséges teljes képességeket. A tervezés során a képességigényeket annak elemei szintjén kell tervezni, így a képességigényekben a legapróbb részletességgel szükséges megadni az adatokat. Az egységes tervezés alapja, ha minden tervezőcsoport azonos elvek mentén végzi el a feladatot, így a tervezés első lépése a lajstrom pontosítása, szükség szerinti módosítása. Így már megjelenhetnek a rendszerben a tervezett új rendszerek is. A tervezés során a fent megjelölt képesség-összetevők mentén kell az egyes elemi részegységek tervezését elvégezni. Példaként említve a vezetési és irányítási rendszerek fejlesztési területet – itt eltekintve a központi beszerzés alá vont területektől, mint például a rendszer-integráció – minden egyes alegység vonatkozásában a következő területekkel lehet tervezni:

- vezetésipont-készletek;
- hírközpontok;
- GPS-berendezések;
- harcászati rádiók;
- interoperabilitást biztosító rádiók;
- műholdas eszközök;
- stb.

Amennyiben ezt az egyes katonára vetítjük le, ott minden alegység vonatkozásában tervezni szükséges az egyéni felszerelés minden elemét.

Az elemi szinten történő tervezéssel, továbbá az egységes alapokon történő adatkialakítással elérhető, hogy a terv elkészítése egységes adatbázisban valósuljon meg, így elősegítve a pontos és részletes pénzügyi terv összeállítását is.

Előkészítés

Minden tervezés alapja a megfelelő előkészítés végrehajtása (tervezd meg a tervezést), mert nélküle a folyamatok szétcsúsznak, a tervezőszervezetek nem egységesen kezelhetik a kiadott iránymutatásokat. Az előkészítés részeként megvalósul a felső szintű dokumentáció feldolgozása, a haderőhelyzet-jelentés feldolgozása, a lajstrom pontosítása, a képességstruktúra kialakítása és a tervezőcsoportok megalakítása.

Fontos kiemelni, hogy a tervezőcsoportok felkészítése központi helyet foglal el a folyamatban, mert a tervezési lépéseket, a stratégiai dokumentáció tartalmát, az iránymutatásokat minden résztvevőnek egységesen kell ismernie. A tervezőcsoportokban feladatot végrehajtó minden személynek részletesen ismernie kell a tervezési folyamat lépéseit, fő

időpontjait, céljait és a tervezési lépések végtermékeit, meg kell ismernie a kitöltendő egységesített dokumentumrendszert. E fázis eredményeként pontosítják a lajstromot, meghatározzák a képesség-összetevőket, kialakítják azt a dokumentumrendszert, melyet minden tervezőcsoportnak azonos formában kell kitöltenie. Így tehát ennek a fázisnak a végeredménye a kialakított dokumentumrendszer, a felkészített állomány és a tervezésre előkészített infokommunikációs támogatórendszer – például a SharePoint felület.

Tervezés, programelgondolások elkészítése

A tervezés során a tervező csoportok a haderőtervezésben jártas szakemberek közreműködésével pontosítják az adatbázisokat. A kialakított képességstruktúra alapján elemi szinten elvégzik a képességek pénzügyi tervezését, majd ennek eredményeként véglegesítik az egyes képességek előzetes forrásigényét.

Fontos lépés a tervezés során, hogy a jóváhagyott képességeket részletesen meg kell tervezni. Ez egy dandárképesség kialakítása esetén az alegységek részletes felépítését jelenti a képesség-összetevők segítségével. Ez adja majd a későbbi pénzügyi tervezés alapját. A tervezést lehetőség szerint a vizuális megjelenítés segítségével kell végrehajtani, mert ez ad áttekinthető képet az adott alegység részletes felépítéséről.

Minden egyes képességhez a korábban már rendelkezésre álló piackutatások adatait is fel kell használni, ezzel is pontosítva a költségbecsléseket. A folyamat végén rendelkezésre állnak az előzetes képességfejlesztési program-elgondolások.

Ebben a lépésben:

- azonosítani kell a képesség kialakításához szükséges feladatokat (a képesség-összetevők szerint részletesen);
- meg kell becsülni a szükséges költségeket, évenkénti bontásban;
- a fentieknek megfelelően ki kell tölteni a képességfejlesztési program-elgondolás táblázatait.

Forráskorlátok közé szorítás, a programelgondolások kiegyensúlyozása

A HM által kiadott forrásprognózis alapján el kell végezni a programelgondolások pontosítását, illetőleg az előre jelzett forráspálya ismeretében a képességfejlesztési program-elgondolásokat hozzá kell igazítani a forráspályához. A források ismeretében ez elvégezhető, de csak komplexen kezelve a korábban megtervezett igényeket. Fontos, hogy különösen a több területet átfogó programelgondolások (vezetés és irányítás, logisztika, infrastruktúra stb.) kapjanak kiemelt figyelmet a kiegyensúlyozás során, mert egy haderónemi elem időbeni eltolása vagy kivétele a tervből azonnal hatással van ezek megvalósítására. *A komplex szemlélet és átfogó megközelítés nélkül a terv végrehajthatatlan dokumentumcsomaggá silányul csupán, melynek értéke egyenlő lesz a nullával.*

A kiegyensúlyozás során minden esetben az iránymutatások által meghatározott prioritások az irányadók, olyan súlyozással, hogy a több területre is hatással lévő elemeket egységesen kell kezelni. Ezzel elérhető, hogy a több területen is átívelő képességek (például a vezetés és híradás) egyenletesen az adott képességhez köthetően legyenek tervezve.

A programelgondolások átforgatása szakági programokká

A képességfejlesztési programelgondolások kialakításának fő célja, hogy meghatározzuk az egyes képességek fejlesztésének ütemét, illetőleg az azokra rendelkezésre álló forrásokat.

A képességek fejlesztésének tervezése – mint fent láttuk – egységes alapokon, elemi szinten történik, így minden egyes képességfejlesztési program-elgondolás tartalmaz minden elemet a képesség elérése érdekében.

A beszerzések a jelenlegi szabályozások szerint szakági formában történnek, így a képesség-alapokon történő tervezésből a megfelelő adatokat szükséges átforgatni szakági formába. Indokolja ezt az is, hogy a több képességnél is meglévő hasonló képesség-összetevőket vagy a központilag tervezett beszerzéseket nem érdemes szétbontani egyes képességekre, mert ez azt eredményezné, hogy minden képességért felelős szervezet külön-külön szerezne be például harcászati rádiót.

Ennek ismeretében tehát a képesség-alapú tervezési folyamat végén le kell válogatni a szakágak szerinti adatokat, ezzel teremtve meg az egységes beszerzéshez szükséges adatbázisokat. Jó példa erre például a harcászati vagy akár az interoperabilitást biztosító rádiócsaládok beszerzése, mert azokat nem lehet külön képességként beszerezni, hanem csak egy csomagban, egy szerződésben célszerű kezelni őket, így biztosítva az egységes rádiócsalád beszerzését a Magyar Honvédség egészére.

ÖSSZEGZÉS

A fentiekből is látható, hogy a képesség-alapú haderő-tervezési folyamat elemi szinten történő tervezése megfelelő alapokat ad a beszerzések beindításához. Ki kell azonban hangsúlyozni azokat a fontos elemeket, melyek a tervezés és a végrehajtás alapját biztosítják.

- A képességstruktúra kialakítása elsődleges fontosságú, azt a politikai és a katonai célkitűzések alapján kell felépíteni.
- A tervezőcsoportok számának minimalizálásával egy áttekinthető és menedzselhető tervezési struktúra hozható létre.
- Fontos feladat az egységes adatbázisok kialakítása, hogy az egyes elemi részekben mindenki ugyanazt értse.
- A tervezési folyamat felépítése és lépcsőzetes kialakítása lehetővé teszi az érthető végrehajtást.
- A képességek hadműveleti követelményeinek rögzítése lehetővé teszi a haderőtervezési folyamat végrehajtását, mert azok állandó változtatása csak hátráltatja a folyamatot, illetőleg a képességek nem megfelelő kialakításához vezet.
- A képességek kialakítását csak komplex szemléletben és az átfogó megközelítés elvével lehet végrehajtani, ennek elhagyása képességvesztéseket eredményez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról. Netjogtár. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A12H1656.KOR&targetdate=&printTitle=1656/2012.+%28XII.+20.%29+Korm.+hat%C3%A1rozat&getdoc=1>
- 98/2009. (XII. 11.) HM utasítás a honvédelmi tárca védelmi tervező rendszere felső szintű tervezési szabályainak alkalmazásáról. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A09U0098.HM&targetdate=&printTitle=98/2009.+%28XII.+11.%29+HM+utas%C3%ADt%C3%A1s&getdoc=1>
- Csiki Tamás – Németh Bence – Tálás Péter: *A többnemzeti katonai képességfejlesztésről a Közép-európai Védelmi Együttműködési Kerekasztal kapcsán*. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2012/14. <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2012-14-a-tobbnemzeti-katonai-kepessegefejlesztesrol-csiki-t-nemeth-b-talas-p.original.pdf>

- Csontos András: *A haderőreform, a védelmi tervezés és az erőforrások kölcsönhatása (A Védelmi Tervező Rendszer)*. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2002. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9844/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=2&isAllowed=y>
- Gerbert Károly: *A gyalogság jövője*. Magyar Katonai Szemle, 2. évf. 1932/2. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/arcanum2/MagyarKatonaiSzemle_1932_2/adatok.html#page/617
- Gyurócsik-Jászay Mihály: *A gyalogság jövője*. Magyar Katonai Szemle, 1932/1.
- Hadtudományi lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
- Kislexikon. <http://www.kislexikon.hu/kepesseg.html>
- Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008.
- Réczey Ferenc: *A gyalogság jövője*. Magyar Katonai Szemle, 1. évf. 1931/4. https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarKatonaiSzemle_1931_4/?pg=2&layout=s
- Réczey Ferenc: *Még néhány szó a gyalogság jövőjéről*. Magyar Katonai Szemle, 1932/2.

Négyesi Imre ezredes:

A KATONAI KOGNITÍV INTELLIGENCIA FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ALKALMAZÁSÁVAL

DOI: [10.35926/HSZ.2021.6.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.6.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: A következő generáció mesterséges intelligenciájának már úgy kell kölcsönhatásba lépnie a felhasználókkal, hogy meggyőzzék őket abban, hogy képesek megérteni az emberi elméket, beleértve az érzelmeket is. Ehhez mesterséges érzelmi intelligenciára van szükség, amely képes a társadalmi érzelmi interakciókban megfelelő, hihető viselkedésre. A tanulmány az ilyen típusú mesterséges intelligenciák lehetséges katonai hasznosításáról szól.

KULCSSZAVAK: mesterséges intelligencia, társadalom, kognitív intelligencia, katonai kutatások

BEVEZETÉS

Nem túlzás azt állítani, hogy manapság a mesterséges intelligencia (MI) vizsgálata a kutatások egyik legfontosabb területévé vált. Növekvő népszerűsége elsősorban az új gépi tanulási technikáknak, valamint a folyamatosan és gyorsan növekvő számítási sebességeknek köszönhető, amelyek korábban elképzelhetetlen képességek létrehozását teszik lehetővé. Mégis valami sokkal nagyobb dolog várható a közeljövőben. Azok a kihívások, amelyek eddig csak álmok voltak, ma érthetővé és megoldhatóvá válnak. A témával már több írásomban foglalkoztam,¹ ebben a publikációban jelentős részben az amerikai hadsereg által közzétett, nyílt anyagként elérhető kutatási összefoglalót használtam fel.²

¹ Dr. Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának társadalmi kérdései. Honvédségi Szemle, 2021/1., 133–144. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvetszemle/article/view/199>; Porkoláb Imre – Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek kutatása a haderőben. Honvédségi Szemle, 2019/5., 3–19. <https://honvedelem.hu/images/media/5f2bd1646eeb8298912683.pdf>; Dr. Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia és a hadsereg. Hadtudomány, 2019/3., 71–79. https://www.mhht.eu/hadtudomany/2019/2019_3/2019eA%20mestersleges%20intelligencia%20es%20a%20hadseregek_Negyesi%20Imre.pdf; Dr. Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia és az etika. Hadtudomány, 2020/1., 103–113. http://mhht.eu/hadtudomany/2020/2020_1szam/Hadtudomany_2020-1-szam.pdf (Letöltések időpontja: 2021. 01. 05.)

² Tad T. Brunyé et al.: A Review of US Army Research Contributing to Cognitive Enhancement in Military Contexts. Journal of Cognitive Enhancement, Vol. 4, 12. 02. 2020., 453–468. <https://link.springer.com/article/10.1007/s41465-020-00167-3> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 05.)

AZ EMBERI INTELLIGENCIA ÉS A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA KAPCSOLATA

Tanulmányomban a kognitív intelligenciával foglalkozom, ezen belül is elsősorban a katonai kognitív teljesítmény növelésének lehetőségeivel és az MI kapcsolatával. Először áttekintem, hogy jelenleg milyen fő kihívások foglalkoztatják a kutatókat, amelyekre az elkövetkező években várhatóan sikerül megoldást találni, és amelyek hatással lehetnek a katonai kognitív képességek fejlesztési lehetőségeire is. A kiindulási alapot az emberi intelligencia jelenti, hiszen ez lesz a „minta” az MI számára. Alapértelmezésben az intelligenciának három szintjét különböztethetjük meg:

- a számítási intelligencia szintje (a gyors számítás és a memória képessége);
- a perceptuális (észlelési) intelligencia szintje (a látás érzékelési képessége, a hallás és az érintés, beleértve a számítógépes látást, a beszédfelismerést, a nyelvtudást és a fordítást);
- a kognitív intelligencia szintje (a megértés, a reagálás képessége, az érvelés és a döntéshozatal).

Ebben az írásomban a kognitív intelligencia szintjét vizsgálom a katonai intelligencia szempontjából, ahol az *első kihívás* az „emberszintű” mesterséges érzelmi intelligencia megalkotása. A cél az, hogy az emberekkel kölcsönhatásban álló gépek az érzelmeket is használják döntéshozatalukhoz és viselkedésük generalálásához. Ez teheti lehetővé számukra, hogy az emberi kapcsolatokhoz hasonlóan az MI-k is hosszú távú társadalmi kapcsolatokat alakítsanak ki az emberekkel, minden jogi és etikai következménnyel, amelyek ma egyre nagyobb figyelmet érdemelnek. Ezáltal képesek motiválni cselekedeteiket és döntéseiket, a célok és a tanulási célok megválasztását. Ezért az érzelmi intelligencia a kulcs a többi kihívás megválaszolásához. Ez nem csak az érzelmelek felismerésének és kifejezésének a képességében rejlik, amely kérdésre jelenleg a legtöbb kutatás, így a katonai kutatások is irányulnak. Bár mindkét képességre szükség van, sokkal fontosabb és nehezebb megérteni az összekötő részt, az érzelmi intelligenciát önmagában.

A *második kihívás* úgy definiálható, mint egy cél a történések összefüggéseinek megértésére. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a rendelkezésre álló információk alapján az MI-nek önállóan kell feldolgoznia és folyamatosan frissítenie a múlt és a jövő eseményeit, meg kell határoznia abban betöltött szerepét, majd konkrét célokat kell kitűznie és ezek alapján terveket kell kidolgoznia a célok eléréséhez.³

A *harmadik kihívást* az emberéhez hasonló aktív tanulás megvalósítása jelenti. Az MI – hasonlóan egy személyhez – olyan értékrendszert alakít ki, amely motiválja a tanulási folyamatát. Ez az értékrend segít a tanulóknak abban, hogy eszközöket – például kísérleteket – válasszon a hipotézisek teszteléséhez, az elérhető források online kereséséhez vagy egy személy megkérdezéséhez. Az MI saját kezdeményezésre keresi ezeket az eszközöket tanulási céljainak elérése érdekében. Ebben az esetben az MI képes lesz autonóm módon felnőni, kezdve a gyermeki szinttől az emberi felnőtt szintjéig – és azon túl is. Ezt a képességet nevezhetjük „emberszintű tanulási intelligenciának” – megkülönböztetve a „mély tanulástól” és a gépi tanulás egyéb, ma népszerű formáitól.

A kiinduló feltételezés az, hogy egy robot képes lehet minderre. Mi hiányzik még a robotból az emberhez képest? Először is az emberhez hasonló szabad akarat, érzelmesség és társas kapcsolat felnőtt szintű kezelésének képessége – például a humorérzék. Hiányzik

³ Ezt a képességet „narratív intelligenciának” hívják.

továbbá az a képesség, hogy korlátozások nélkül növekedjen értelmileg és érzelmileg is. De ami a legfontosabb, hiányzik belőle egy „emberi lélek”, amely képes másokra gondolni, álmokban és emlékekben élni; kívülről látja önmagát, és a mindennapi feladatok nyüzsgése felett áll. Ez a képesség áll az emberi elme felépítésének csúcán, kezeli az emberi képességeket és meghatározza az önkéntes viselkedést. Ha azt akarjuk, hogy a robot olyan legyen, mint egy ember, akkor a robotnak olyan „lélekre” van szüksége, amely felelős a kognitív és az intellektuális képességeiért.

A leírt összefoglalásaként megállapítható, hogy eddig a kutatók az MI-vel kapcsolatban olyan megoldások keresésével voltak elfoglalva, amelyek lehetővé tehetik az MI számára problémák megoldását és döntések meghozatalát, adatok elemzését, konkrét dolgok megtanulását, a természetes nyelv megértését és használatát, a világról való tudás felhalmozását. Tehát látni, hallani, irányítani a mozgásokat, kidolgozni a forgatókönyveket, utánozni a kreativitást, önállóan új célokat kitűzni – vagy jelezni, hogy nem hajlandó teljesíteni a parancsokat. A fő kérdés tehát az, hogy miként lehet elérni a robot ilyen szintű „emberiesítését”. Kutatók szerint a fő kulcs az általános célú emberszintű szociális-érzelmi intelligencia. A jelenség elméletének kidolgozása és empirikus validálása létfontosságú és elkerülhetetlen, ha egy erős „emberszerű” mesterséges intelligenciát akarunk felépíteni.

A KATONAI KOGNITÍV KÉPESSÉGEK FEJLESZTÉSE

Ebben a fejezetben áttekintem, hogy milyen lépések történtek eddig a katonai kognitív képességek fejlesztésének területén. Irányadó példaként az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának tevékenységét tekintettem, beleértve a hadsereget, a légierőt, a haditengerészetet is. A Fejlett Védelmi Kutatási Projektek Ügynöksége (DARPA⁴) tevékenységét is érdemes figyelembe venni, mert már több mint fél évszázada kognitív fejlesztési kutatással is foglalkozik, valamint új gyógyszerészeti, étrendi, idegtudományi, oktatási, technológiai és az alvással kapcsolatos fejlesztési stratégiákat dolgoz ki.

A jelenleg is folyó kutatói munkának az átfogó célja olyan biztonságos, megbízható és robusztus stratégiák és technológiák meghatározása, amelyek segítik a katonai személyzet erőfőlényének elérését a fokozott készségszerzés, az éberség és a fenyegetések felderítése, a helyzetfelismerés, a döntéshozatal, a csapatmunka és az érzelmi ellenőrzés révén. Az Amerikai Egyesült Államok haderejének legújabb kutatásai a kognitív fejlesztés számos megközelítését vizsgálják. Idetartoznak olyan megközelítések, amelyek kifejezetten a feladatok fokozottabb teljesítéséért közvetlenül felelős neurális mechanizmusokat és folyamatokat célozzák meg, és magukban foglalják a transzkraniális elektrostimulációt (tES⁵), a kiterjesztett valóságot (AR⁶) és a célzott készségfejlesztést.

Az Amerikai Egyesült Államokban az emberi kognitív teljesítmény fokozását célzó kutatás és fejlesztés kiemelt terület a Védelmi Minisztérium számos szolgálata és ügynöksége számára, beleértve a hadsereget, a légierőt, a haditengerészetet és a DARPA-t. A haderőn belül a kognitív fejlesztés kutatását elsősorban a modernizációval foglalkozó parancsnokság beosztott szervezetei irányítják. Ezek a szervezetek magukban foglalják a hadsereg Viselkedés- és Társadalomtudományi Kutatóintézetét (ARI⁷), a Harcképességek Fejlesztési

⁴ Defense Advanced Research Projects Agency.

⁵ Transcranial Electrical Stimulation.

⁶ Augmented Reality.

⁷ Behavioral and Social Sciences.

Parancsnoki Központját (CCDC SC⁸), az Adat- és Elemzőközpontot (CCDC DAC⁹), a hadsereg Kutatólaboratóriumát (CCDC ARL¹⁰) és a Fegyverkezési Központot (CCDC AC¹¹). Idetartoznak az Orvosi Kutatási és Fejlesztési Parancsnokság (MRDC¹²) laboratóriumai is, beleértve a haderő Környezetgyógyászati Kutatóintézetét (USARIEM¹³), az amerikai hadsereg Repüléstechnikai Kutatólaboratóriumát (USAARL¹⁴) és a hadsereg Walter Reed Kutatóintézetét (WRAIR¹⁵).

Ezeknek a szervezeteknek együttesen több mint 15 ezer tudósa és mérnöke van, közülük sokan a katona kognitív teljesítményének növelését célzó megoldásokat hoznak létre, integrálnak és alkalmaznak. A kutatás-fejlesztés általános célja a katonai erőfölény elérése és fenntartása képességének a növelése például gyorsított kiképzés és készségszerzés, célzott értékelés és visszacsatolás, valamint fokozott éberség, fenyegetésészlelés, helyzetfelismerés, döntéshozatali csapatmunka és érzelmi ellenőrzés révén. E kutatási témák sokféleségére és összetettségére tekintettel a legtöbb védelmi kutatócsoport eredendően multidiszciplináris, átfogja a kognitív, az affektív, a társadalomtudományi és a viselkedéstudományi területeket, valamint felhasználja a robotika, az informatika és az orvosbiológiai mérnöki szakértelmet. Az amerikai hadsereg kutatásának és fejlesztésének jelentős részét a védelmi szféra tudósai és mérnökei végzik, de mindegyik szervezet évente vagy félévente kérelmeket intéz tudományos szervezetekhez és az ipar szereplőihez, hogy segítsék a munkájukat.

A kutatás fontosságát nemcsak a felsorolt sok szervezet és a nagy létszámú kutatószemélyzet jelzi, hanem a kutatási témák sokrétűsége is, ami az amerikai haderő által finanszírozott sokféle alap- és alkalmazott kutatási programhoz vezet. A kutatási témák közül kiemelek néhányat, amelyek elsődleges hangsúlyt fektetnek a kognitív fejlesztésre. A témák leírásakor az eredeti angol megnevezést használtam, mert a magyar fordítás nem minden esetben határozza meg pontosan a téma tartalmát, de az a célok rövid meghatározásában megtalálható:

- Measuring and Advancing Soldier Tactical Readiness and Effectiveness (MASTR-E)
– Célok: a katonák taktikai felkészültségének és hatékonyságának mérése és elősegítése, valamint a katonák fegyverhasználatának, mozgásának, kommunikációjának és döntési képességeinek javítása;
- Biomedical Performance Enhancement – Célok: orvosbiológiai teljesítménynövelés, orvosbiológiai stratégiák kidolgozása, validálása és terjesztése az egyéni harcosok egészségének és felkészültségének – ideértve a kognitív funkciókat is – javítása érdekében;
- Team Overmatch Program – Célok: a kognitív teljesítményt negatívan befolyásoló egészségtelen stressz-szintek megelőzése, valamint az ellenálló képesség és a helyzettudat javítása;
- Continuous Multi-faced Soldier Characterization for Adaptive Technologies (CMSCAT) – Célok: a külső tényezők befolyása a katonák teljesítményére, analitikai

⁸ Combat Capabilities Development Command Soldier Center.

⁹ Data & Analysis Center.

¹⁰ Army Research Laboratory.

¹¹ Armaments Center.

¹² Medical Research and Development Command.

¹³ US Army Research Institute of Environmental Medicine.

¹⁴ US Army Aeromedical Research Laboratory.

¹⁵ Walter Reed Army Institute of Research.

technikák segítségével valós idejű adaptív technológiák kidolgozása a teljesítménynövelés érdekében;

- Restorative Sleep for Performance and Health (RSPH) – Célok: az alvás helyreállító előnyeinek megértése és előrejelzése, valamint a helyreállító alvás megkönnyítése a teljesítmény javítása érdekében;
- Physiological Basis of Resilience – Célok: olyan fiziológiai mutatók meghatározása, amelyek előre jelzik a katonák stressz-szintjét, valamint fokozzák a fizikai, érzelmi és viselkedési funkciókat.

Ezek a témák a kognitív teljesítmény fokozására összpontosítanak, de fontos megkülönböztetni a teljesítménynövelést az optimalizálástól. A teljesítmény optimalizálása a hadseregekben gyakran olyan technológiák és technikák alkalmazásával jár, amelyek célja az egyének és a csapatok csúcsteljesítményének fenntartása a környezeti vagy feladattal kapcsolatos zavarok ellenére. A kognitív teljesítményoptimalizálási stratégiák rövid és hosszú távon pontos irányítással, kombinációval és alkalmazással érhetik el ugyanazokat a célokat. Például a valós idejű helyfrissítések rendelkezésre bocsátása nehezen érzékelhető célpontok esetében segíthet a katonai személyzet számára a lövészi teljesítmény optimalizálásában a pontosság és a hatékonyság fenntartása mellett stressz, terhelés és bizonytalanság esetén.

Ezzel szemben a teljesítménynövelés magában foglalja az egyén és a csapat teljesítményének a meglévő csúcsképekségeken túli felgyorsítását vagy felerősítését, valójában a teljesítményeloszlás megváltoztatását. Ez a meghatározás összhangban áll a Bostrom és Sandberg által javasolt definícióval.¹⁶ Ők a kognitív fejlesztést úgy határozták meg, hogy „*az elme alapvető képességeinek felerősítése vagy kiterjesztése a belső vagy külső információfeldolgozó rendszerek fejlesztésével vagy bővítésével*”. A kognitív fejlesztéssel elért minden új teljesítményszint az egyének új személyes csúcspontjává válik, emelve a jövőbeni teljesítmény színvonalát. Fontos, hogy mind az optimalizálás, mind a fejlesztés megvalósítja az egyének teljesítményelőnyeit, de csak az utóbbi esetben lépik túl az előnyök a meglévő emberi képességeket.

Egy másik lehetséges megkülönböztetés a kognitív fejlesztés viszonylag közvetlen vagy közvetett megközelítései között van. Közvetlennek tekintjük a módszertanokat és a technológiákat, ha azok azonnal a tanulás, az észlelés, a megismerés vagy az érzelm mögött álló strukturális vagy funkcionális mechanizmusokat és folyamatokat célozzák meg. A közvetlen fejlesztési megközelítések közé tartoznak a célzott képzési technológiák és módszerek. A közvetett javító megközelítések közé tartoznak a táplálkozási és az étrendi beavatkozások, az ellenálló képesség és a csapatmunka képzése, a perifériás idegstimuláció, a testmozgás beavatkozásai és az alvás módosítása.

Az Amerikai Egyesült Államok hadereje például már több évtizede sikeres tevékenységet folytat a kutatás-fejlesztés terén, ami közvetlenül a kognitív teljesítmény fokozására irányul, és igyekszik erősíteni az olyan folyamatokat és állapotokat, mint az éberség, a helyzetfelismerés, a döntéshozatal és az érzelmek szabályozása. Különösen három terület kapott jelentős figyelmet a katonai kutatási és képzési összefüggésekben. Ezek a vizsgált területek, amelyeknél a későbbiekben áttekintjük az MI alkalmazásának lehetőségeit is, az alábbiak:

- a célzott képzési technológiák és módszerek;
- a transzkraniális elektromos agyi stimuláció és a valóság fokozásának kérdései;
- a kapcsolódó kognitív rehabilitációs kutatások áttekintése.

¹⁶ Nick Bostrom – Anders Sandberg: Cognitive Enhancement: Methods, Ethics, Regulatory Challenges. *Science and Engineering Ethics*, Vol. 15, 19. 06. 2009., 311–341. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11948-009-9142-5> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 06.)

A *célzott képzés* célja, hogy közvetlenül befolyásolja a tudás vagy a készségek elsajátításának mértékét akár egy speciális területen (például megtanulják, hogyan kell felszerelni egy málhamellényt, karbantartani a fegyvert, ellenőrizni az ejtőernyőt, programozni a rádiót stb.). A kognitív és az eljárási készségek elsajátítására, gyakorlására és azoknak a speciális területeken történő tanulás javításának alkalmazásához már rendelkezésre áll különböző szakirodalom, amely felhasználható a katonai képzések során is. Ezek közül néhány példa a közvetlen megközelítési módszerekből:

- gazdag multimédiás tanulási tapasztalatok, amelyek növelik a tananyagok realizmusát és élénkségét, többszenzoros modalitást integrálnak, átfogóbb és rugalmasabb mentális modelleket építenek, valamint több lehetséges utat kínálnak a visszakereséshez;^{17, 18}
- validált oktatási stratégiák, amelyek elősegítik a memória megszilárdulását és továbbfejlesztését, ideértve a visszakeresési gyakorlatot, az elsajátításhoz szükséges tanulást, az osztott tanulást és a nehézségek bevezetését a tanulásba a hosszú távú memória javítása érdekében;^{19, 20, 21}
- szimulációalapú képzés, amely valós képzési feladatokat és környezetet emulál, hogy növelje a realizmust és a felhasználói elkötelezettséget a speciális képzési tapasztalatok terén, valamint megkönnyítse az ismeretek átadását;²²
- visszacsatolási módszerek (beleértve a biofeedbacket,²³ a neurofeedbacket²⁴ és a szemmozgás modellezését), amelyek ösztönzik a kritikus önreflexiót és növekedést, a hibák felismerését és javítását, valamint a mélyebb megértést.^{25, 26}

¹⁷ Paul N. Blankenbeckler et al.: Designing interactive multimedia instruction to address soldiers' learning needs. United States Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, Research Report 1979, 12. 2014. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA616380.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 29.)

¹⁸ Charlotte Campbell et al.: Interactive multimedia instruction for US Army training. In: Thomas Reeves – Shirley Yamashita (eds.): Proceedings of E-Learn 2006 – World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare, and Higher Education. Honolulu, 2006, 1105–1110. <https://www.learnedlib.org/p/23854/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 05.)

¹⁹ Tad T. Brunyé et al.: Verbal long-term memory is enhanced by retrieval practice but impaired by prefrontal direct current stimulation. *Brain and Cognition*, Vol. 128, 2018, 80–88. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0278262618302628?via%3Dihub> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 05.)

²⁰ Tad T. Brunyé et al.: Retrieval practice enhances near but not far transfer of spatial memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning Memory and Cognition*, Vol. 46, 2020, 24–45. <https://doi.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F10000710> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 05.)

²¹ Randall D. Spain et al: Current trends in adaptive training with military applications: An introduction. *Military Psychology*, Vol. 24, Issue 2, 2012, 87–95. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08995605.2012.676984> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 05.)

²² Stephanie J. Lackey et al.: A study in training effectiveness. *Interservice/Industry Training, Simulation, and Education Conference (I/ITSEC)*, Orlando, 2014. https://www.researchgate.net/publication/292984866_Virtual_World_Room_Clearing_A_Study_in_Training_Effectiveness (Letöltés időpontja: 2021. 01. 05.)

²³ A biofeedback olyan módszereket jelent, amelyek élettani működések tudatosítására irányulnak – mindenképp olyan készülékekkel, amelyek információt szolgáltatnak ezeknek az élettani rendszereknek a működéséről – az akaratlagos befolyásolás képességének megszerzése céljával.

²⁴ A neurofeedback egy noninvazív, fájdalommentes agytornatechnika. A módszert a NASA fejlesztette ki negatív stresszhatások kiküszöbölésére, a psziché és a teljesítőképesség javítására.

²⁵ Mark A. McDaniel – Gilles O. Einstein: Material appropriate difficulty: A framework for determining when difficulty is desirable for improving learning. In: Alice F. Healy (ed.): *Decades of behavior. Experimental cognitive psychology and its applications*. American Psychological Association, 2006, 73–85. <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F10895-006> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 05.)

²⁶ John A. Swets – Robert A. Bjork: Enhancing human performance: An evaluation of "new age" techniques considered by the U.S. Army. *Psychological Science*, Vol. 1, Issue 2, 1990, 85–96. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1467-9280.1990.tb00074.x> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 05.)

Míg a célzott kiképzési megközelítéseket az Amerikai Egyesült Államok hadserege több évtizede alkalmazza, a kialakuló multimédiás oktatási stratégia és a visszacsatolási megközelítések fokozatosan beépülnek az alap- és haladó képzési kontextusba, amint azok elérhetővé válnak és érvényesülnek. A már említett CCDC SC MASTR-E program egy alkalmazott kutatási projektet tartalmaz, amely a tanulási és az oktatási tudományok legjobb elveit közvetlenül a hadsereg oktatási helyeire közvetíti.

A *noninvaszív agyi stimuláció* (NIBS²⁷) célja a kognitív teljesítmény fokozásában szerepet játszó specifikus agyi régiók aktivitásának közvetlen megcélzása és megváltoztatása számos feladat és folyamat során. Az amerikai hadsereg számos NIBS-módszert azonosított és vizsgált a teljesítménynövelő tulajdonságaik miatt, különös tekintettel a transzkraniális egyenáramú stimulációra²⁸ (tDCS²⁹) és a transzkraniális váltakozó áramú stimulációra (tACS³⁰). Ez a két technika magában foglalja az alacsony intenzitású (közvetlen vagy váltakozó) elektromos áram adagolását az agykérgi (kortikális) területekre a fejbőr felületén elhelyezett két vagy több elektróda segítségével. Az amerikai hadsereg által vizsgált, megcélzott agyi régiók és mentális folyamatok közé tartozik a dorzolaterális prefrontális kéreg³¹ például az emlékezet fokozása érdekében. A további kutatási irányok között szerepel a jobb mediális temporális lebeny stimulálása a navigáció és a térbeli memória fokozásához, a jobb oldali orsó alakú agytekervény (*fusiformis gyrus*) az arcmemória javításához és a bal frontopolaris régió a kreatív problémamegoldás fokozásáért. Általánosságban elmondható, hogy a hadsereg kutatása ezen a területen viszonylag alapkutatásként kezdődött, és az utóbbi években egyre bővül és egyre inkább alkalmazható. Például a MASTR-E program tartalmaz egy alkalmazott kutatási projektet, amely a bizonytalanság és a stressz körülményei között vizsgálja a prefrontális tDCS hatását a döntéshozatalra és a lövészteljesítményre. Ezek az általános hatások arra engednek következtetni, hogy az NIBS kutatásai rendkívül ígéretesnek tűnnek az észlelés, a megismerés és az érzelemszabályozás számos aspektusának fokozására, amelyek kritikusak a katonai személyzet működéséhez.

A *valóság fokozásának* (Reality Augmentation) célja, hogy a katonáknak kontextus-specifikus és a feladatra vonatkozó információkat nyújtson olyan módon, amely nem feltűnően, vagyis intuitív módon integrálódik a meglévő berendezésekbe. A vizuális és a multimodális érzékelés bővítése releváns, időszerű és cselekvésre alkalmas információkkal közvetlenül befolyásolhatja a katona feladat-végrehajtásának több aspektusát. Két példán keresztül nézzük meg, hogy ez a cél a katonai feladatok során hogyan realizálható.

A *területi tudatosság növelése* érdekében a kibővített valóság rendszerei térinformációkkal szolgálhatnak, amelyek közvetlenül segítik a lokalizációt, a tájékozódást, az útvonaltervezést és a navigációt. A fokozott lokalizáció valós idejű rácskoordináták vagy minitérkép-jelölések frissítésével érhető el grafikus átfedések segítségével. A fokozott tájékozódást úgy lehet elérni, hogy „beúszó” jelzőfényekkel mutatjuk meg a kiemelt tereptárgyak irányát és távolságát, valamint az ismert baráti és ellenséges egységeket. Ennek pozitív hatása lehet a bizonytalanság és a szorongás csökkentésére, valamint a pontosság és a döntéshozatali sebesség növelésére a döntéshozatalok során. A továbbfejlesztett útvonaltervezés interaktív, háromdimenziós terepábrázolások biztosításával érhető el, tanulmányozható és manipulálható az egyének és az együttműködő csapatok által.

²⁷ Noninvasive Brain Stimulation.

²⁸ A neuromoduláció egy olyan formája, amely állandó alacsony egyenáramot használ a fej elektródjain keresztül.

²⁹ Transcranial Direct Current Stimulation.

³⁰ Transcranial Alternating Current Stimulation.

³¹ Elsősorban az agyban a parietális kéreg felől érkező rövid távú téri memóriefunkciókat biztosító pályák fogadási helye.

A *kiterjesztett valóság* javíthatja a fenyegetések észlelésének, osztályozásának és sikeres kezelésének a képességét is. A fenyegetések fokozott felderítését olyan rendszerek kínálják, amelyek képesek jelezni és ráirányítani a felhasználó figyelmét a lehetséges potenciális fenyegetésekre. Fokozott besorolást kínálnak azok a rendszerek, amelyek képesek észlelni a cél tulajdonságait, ezzel segítenek besorolni egy kialakuló fenyegetés felbukkanását és nagyságát, jellemzően gépi látás és mesterséges intelligencia segítségével. Célzott célmegkötés valósítható meg valós idejű információkkal a környezeti információkról és megjelölhető a célok tömegközéppontja is.³² A kiterjesztett valóság nagy lehetőségeket kínál a vizuális és multiszenzoros észlelés, valamint a döntéshozatal javítása területén, de a kihívások közé tartozik a figyelemelterelés, a mentális terhelés, a vizuális „elzáródás” rövid és hosszú távú kockázatainak a vizsgálata is.

A kognitív készségek rehabilitációja olyan terápiás megközelítéseket foglal magában, amelyek vizsgálatára a hadseregek jelentős befektetéseket fordítanak. Például több évtizedes kutatás során megvizsgálták az enyhe és a mérsékelt traumás agysérülések (TBI³³) megelőzését, felmérését és kezelését, amelyek rövid és hosszú távú kognitív károsodásokkal is társulnak, például figyelem, memória, nyelv és problémamegoldás képessége.

A közvetlen megközelítés kiegészítéseként az amerikai hadsereg számos közvetett kognitív teljesítménynövelési technikát is kutatott. A közvetett technikák általában széles kognitív és szociális-érzelmi készségfejlesztést, valamint a biológiai rendszerek, például a bél, az agy és a perifériás idegrendszer közötti interaktív kapcsolatokat használják fel. Itt tágabb értelemben öt közvetett javító kategóriát vehetünk figyelembe:

- a táplálkozási és étrendi beavatkozást;
- az ellenálló képességet és a csapatmunkát;
- a perifériás idegstimulációt;
- a testmozgást;
- és az alvásmódosítást.

A *táplálkozási és étrendi beavatkozás* a pótlási vagy táplálkozási szokások rövid vagy hosszú távú módosítását foglalja magában, hogy közvetett módon befolyásolja az izgalmi állapotot, az éberséget, az irányítási képességet, a kreatív problémamegoldást és/vagy az érzelmek szabályozását. A pszichostimuláns koffein formájában történő fogyasztása rendkívül gyakori a katonai személyzetnél, és ez a központi és a *perifériás idegrendszeri aktivitás* megváltoztatására szánt kiegészítések egyik példája. Az amerikai hadsereg megvizsgálta számos stimuláns, a koffein, az amfetamin, a modafinil, a nikotin és a deprenil hatását a kognitív teljesítményre. Ezek közül több azt ígéri, hogy átmeneti izgalmat és éberséget biztosít, és javíthatja a katonák kognitív teljesítményét az alváskorlátozás és a nélkülözés körülményei között. A koffein fokozhatja a vizuális éberséget és a végrehajtó ellenőrzés szempontjait az alacsony vagy magas fogyasztási szokásokkal rendelkező katonákban. A koffein kognitív hatásainak hátterében álló mechanizmust általában egy vagy több neurotranszmitter-rendszer (például adenzin, dopamin és noradrenalin) modulációja révén megnövekedett központi és perifériás idegrendszeri izgalomnak tekintik.

Az Amerikai Egyesült Államok hadserege a Védelmi Egészségügyi Program kezdeményezését vezeti, amely a katonák bélmikrobiomját – a belekben élő mikrobaikat – manipulálja polifenolos (antioxidánsok) táplálás révén, valamint a kognitív és a fizikai teljesítményt méri

³² A MASTR-E program például tartalmaz egy alkalmazott kutatási projektet, amely a kiterjesztett valóság hasznosságát vizsgálja ezeknél a katonai feladatoknál.

³³ Traumatic Brain Injury.

nagy magasságban (szimulációs környezetben). A magaslati környezetek különös kihívást jelentenek a katona teljesítménye szempontjából, tekintettel az alváásra, az érzelmekre, a megismerésre és a fizikai képességekre gyakorolt káros hatásokra. A kutatási eredményeknek megvan a lehetősége a bélmikrobiom- és metabolitprofilok meghatározására, amelyek a valós teljesítményhez szükségesek a valós taktikai környezetben, és irányíthatják a táplálkozást vagy a táplálékkiegészítést, amely szükséges a kognitív teljesítmény közvetett megváltoztatásához. A prebiotikus – emészthetetlen növényi rostok, amelyek serkentik a bélbaktériumok szaporodását – és a probiotikus – a bél mikrobiota összetételének megváltoztatására szánt élő baktériumtörzsek – táplálékkiegészítések egyértelműen hatással vannak az emberi bél mikrobiomjára, valamint – valószínűleg kisebb mértékben, de – befolyásolhatják az emberi kognitív teljesítményt.

Az *ellenálló képesség, a kognitív és a csapatmunka képességek képzése* magában foglalja a kognitív képességek területének általános fejlesztését, amelyek kihatnak a stresszhelyzeti kognitív teljesítmény fokozására egy csapat részeként. Az amerikai hadsereg régóta kutatja, fejleszti és alkalmazza a rugalmasságot és az éberségi képzést. Az átfogó katona és családi fitnesz (CSF2³⁴) programmal az ellenállóság mesterképzés (MRT³⁵) részeként a hadsereg arra törekszik, hogy növelje a katonák szellemi, fizikai, érzelmi és viselkedési képességét, hogy szembenézzenek a nehézségekkel és megbirkózzanak velük, alkalmazkodjanak a változásokhoz, gyorsan felépüljenek és tanuljanak. A hivatalos ellenállóság-képzés magában foglalja az MRT alapvető kompetenciáinak megtanulását és gyakorlását. A tréning célja a mentális erőnlét növelése, az optimális teljesítmény fenntartásának képessége a stressz alatt, a mások hatékony vezetése és a kihívásokkal teli célok elérése. Az amerikai hadsereg az éberségen alapuló gyakorlatokat is feltárta, ideértve az éberségen alapuló elmefitneszedzést (MMFT³⁶) és a pozitív érzelemellenálló képesség edzését (P-ERT³⁷).

Az amerikai hadsereg kifejlesztette a *Squad Overmatch* programot is, hogy tantermi, virtuális és élő gyakorlatokon keresztül fokozza a készséget és az ellenálló képességet, lehetővé téve a katonák és vezetők számára, hogy optimalizálják a személyes felkészültségüket és teljesítményüket bizonytalan és tartós veszélyhelyzetben. A továbbfejlesztett teljesítmény- és rugalmassági edzés lehetővé teszi a hatékony taktikai döntéshozatalt, és stresszes körülmények között küzd a harci sebesültek ellátásáért, ami maximalizálja az osztag sikerét és csökkenti a megelőzhető harci halált. A hadsereg kampányának része a teljesítményt befolyásoló egészségtelen stressz megelőzése. Erre a kampányra válaszul a *Squad Overmatch* program helyszíni kísérletet végzett, hogy tesztelje az innovatív, integrált képzési megközelítés hatékonyságát a csapatmunka, az ellenálló képesség és a helyzetismeret javítása érdekében, valamint csökkentse a stresszt, miközben taktikai harci sebesültellátást végez. A résztvevők a képzést hagyományos tanteremben (stand up előadás), virtuális környezetet szimuláló csapatképzésen (*Virtual Battlespace III*) és élő képzési gyakorlatokon keresztül kapták meg (szereplőkkel és a legkorszerűbb szimulációs technikákkal).

³⁴ Comprehensive Soldier and Family Fitness.

³⁵ Master Resilience Training.

³⁶ Mindfulness-based Mind Fitness Training.

³⁷ Positive Emotion Resilience Training.

A KATONAI KUTATÁSOK KIHÍVÁSAI

Az amerikai hadsereg és a közös szolgálatok folyamatosan igyekeznek versenyelőnyt szerezni a potenciális ellenfelekkel szemben, és számos kognitív fejlesztési stratégiát fontolgatnak a katonaszpecifikus eredmények javítására, mint például a fenyegetés észlelése, a döntéshozatal, a helyzetfelismerés gyorsítása és az érzelmek szabályozása. A versenyelőny megszerzéséhez egyre szélesebb körben használják az MI-ket. E stratégiák közül sokat a védelmi laboratóriumokban dolgoznak ki, és helyszíni kiképzési gyakorlatokon validálnak. Ennek eredményeként a katonai egységek és az érdekelt felek számára belső jelentéseket készítenek a tudományos szakirodalom terjesztése nélkül. Ezért kihívást jelent megérteni a vizsgált specifikus módszertanokat, valamint az ebből eredő teljesítménynövekedések sajátosságát, megbízhatóságát és robusztusságát. A jelenlegi tudományos szakirodalom azonban szilárd alapot nyújt az alapvető mechanisztikus megértésekhez, és megvizsgálja a közvetlen és a közvetett fejlesztési stratégiák hatékonyságát korlátozott laboratóriumi körülmények között és feladatokban. Ezek a katonai kontextusban elvégzett feladatok kapcsán végzett kutatások az általánosítás szintjétől függetlenül erős alapot nyújtanak a feltörekvő technológiák és módszerek alkalmazásához a teljesítmény növelésére az alkalmazott összefüggésekben, például iskolai tanulás, speciális készségfejlesztés, misszió során tervezés és gyakorlatok, valamint műveletek.

A kognitív teljesítmény fokozására nagyon változatos módszereket alkalmazhatunk, és az amerikaiaknál már eredmények is mutatkoznak. Mindegyik megközelítés az észlelési, a kognitív és az affektív folyamatok egy részecsoportját célozza meg, és ily módon sajátos korlátai és kihívásai vannak a megvalósítás szempontjából. Érdekes megfontolni számos további vizsgálatot, amelyek befolyásolják a fejlesztési technikák hatékonyságát és végső alkalmazását katonai kontextusban.

Jelenleg még nem ismert, hogy milyen kompromisszumok vannak egyes teljesítmények javítása és ugyanakkor más teljesítmények esetleges csökkenése között. Ez különösen vonatkozhat az agstimulációs megközelítésekre, amelyek megváltoztatják az anyagcsereerőforrások iránti igényeket az egyes agyi régiókban, esetleg csökkentik azok elérhetőségét más agyi régiók számára, amelyekre a feladatok teljesítésekor támaszkodhatunk. Ez a tény a missziós feladatok szempontjából kritikus lehet. Az egyének szintjén bekövetkező kompromisszumok mellett a csapatok szintjén is érdemes figyelembe venni a kompromisszumokat a teljesítmények terén. Lehetséges például, hogy néhány csapattag teljesítményének növelése a fokozott elvárások miatt akaratlanul negatívan befolyásolhatja a csapat összteljesítményét. Ezzel szemben lehetséges, hogy az addig gyengébben teljesítő csoporttagok fokozott motivációt tapasztalhatnak a nagy teljesítményű csapattagok kapcsán. A szociál- és a kognitív pszichológia metszéspontjában végzett jövőbeni kutatásoknak figyelembe kell venniük azt a komplex csapatdinamikát, amely az individualizált fejlesztési megközelítések együttes alkalmazása esetén bontakozhat ki.

A katonaság általában a fejlesztési technikák alkalmazásával járó költségekre összpontosít, a közösségnek azonban figyelembe kell vennie a katona teljesítményének, egészségének és jólétének egyéb rövid és hosszú távú költségeit is. Az agyi stimuláció és bizonyos táplálékkiegészítők hosszú távú következményeit eddig például még nem teljes mértékben tárták fel, és káros hatással lehetnek az egészségre és az általános közérzetre. Néhány feltörekvő fejlesztési technika szabályozási szempontból ellentmondásos, ideértve az agy és a perifériás idegek stimulálását és a gyógyszerészeti kiegészítést, ami korlátozza a kutatás hatékonyságát és az azonosított technikák lehetséges széles körű elterjedését.

A figyelemfelkeltés és a csapatmunka gyakorlásán kívül a legtöbb fejlesztési technikát konkrét feladatok (azaz terület-specifikus) és egyéni teljesítmény szintjén vizsgálják, korlátozva annak megértését, hogy az ilyen technikák miként változtathatják meg a csoportban és a sokkal összetettebb csoportcélok érdekében végzett feladatok esetében. Míg a katonai állománytól elvárják, hogy jártasságot szerezzen bizonyos feladatokban, de ezekre az ismeretekre nincs szükség más feladatokhoz, a jövőbeni katonai műveletekhez komplex kognitív folyamatokra (helyzetfelismerés, döntéshozatal, problémamegoldás) lesz szükség. A célzott képzési módszerek magas hatékonyságot mutatnak, de az általános kognitív képességek fejlesztése vonatkozásában viszonylag kevés a kutatás, és az eredmények sem eléggé meggyőzőek. Ez egy jövőbeni kutatási terület lehet, amelyet a hadseregnek folytatnia kell, valamint a katonai egységek csoportszintű szervezete és komplex, kollektív feladat-végrehajtása miatt nagyobb hangsúlyt kell fektetni a csapatszintű fejlesztésekre. A katonai környezetben végzett fejlesztési technikák valós eredményeinek előrejelzésében a csoport jellemzői valószínűleg értékes paraméternek bizonyulnak.

A feltörekvő fejlesztési kutatások viszont bebizonyítják, hogy egyetlen fejlesztési technika sem nyújt mindenki számára egyforma eredményt minden összefüggésben és feladatban. A valódi teljesítménynövelésnek meg kell haladnia az emberi kognitív képesség szempontjait, kiemelve az összehasonlítás alapjául szolgáló, pontos alap csúcsteljesítmény-mérések elérésének fontosságát. Ilyen intézkedések nélkül nehéz biztosítani a fejlesztési programok hatékonyságát, és megkülönböztetni az optimalizálást és a továbbfejlesztést, amelyek a további kutatást ösztönzik. Végül a fejlesztési technikák alkalmazásának a kiválasztása az oktatás és a műveletek során számos olyan kihívást jelent, amelyek irányítják és korlátozzák az eszközök tervezését és alkalmazását. Ezek magukban foglalják a megfelelő eszközhasználat és karbantartás egyedi képzési igényeit, a harctéri eszközök hálózati követelményeit, valamint a hordozható és a viselhető eszközökön vagy azok körül elhelyezett meglévő hardverrel és szoftverrel történő interakciót és integrációt. A kihívásokat és a feltörekvő technológiák és technikák lehetőségeit figyelembe véve több irányban lehetséges a kutatás.³⁸

ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK

Az amerikai hadsereg több mint fél évszázada használja a kognitív teljesítmény-növelő technikákat és technológiákat, a gyógyszeripar, az étrend, az idegtudomány, az oktatás, a technológia és az alvással kapcsolatos területeken. A kutatások során új eszközként megkezdtek az MI-k alkalmazását is. A legtöbb eddigi kutatás bebizonyította, hogy lehetséges a teljesítmény optimalizálása. A jelenlegi kutatások fő kérdése, hogy a speciális megközelítések vagy az új technológiák – elsősorban az MI – segíthetnek-e a katonáknak a teljesítményük fenntartásában stressz, fáradtság, alváshiány esetén. Természetesen már rendelkezésre áll számos gyógyszer, amely hatékonyan csökkenti a kognitív teljesítményre gyakorolt negatív hatásokat. A teljesítménynöveléshez az MI segítségével és folyamatos kutatással megkísérelhetjük az egyének és a csapatok csúcsteljesítményének mérését, majd a kapott új referenciaértéken felüli fejlesztési stratégiák kialakítását. Az ígéretes jövőbeli technikák közé tartoznak a multimodális, az adaptív és az egyénre szabott megközelítések, amelyek kihasználják a mesterséges intelligencia és az orvosi biológiai mérnöki területeken elért eredményeket. E területek

³⁸ Az Amerikai Egyesült Államok hadseregének ezen a területen folytatott kutatása – amelyről a tanulmányban is szó volt – irányadó lehet más hadseregek számára is.

és az emberi teljesítménynövelő kutatás közötti szimbiotikus kapcsolat alátámaszthatja az együttműködésen alapuló, multidiszciplináris kutatás és fejlesztés fontosságát. A kutatás eredményei előkészítik az utat az egyre elfogadottabb, megbízhatóbb és erőteljesebb kognitív fejlesztési módszerek előtt, amelyek felgyorsítják az ismeretek és a készségek elsajátítását, javítják a helyzettudatosságot és a stressz alatt történő döntéshozatalt, valamint elősegíthetik a jövőbeli katonák versenyelőnyének megszerzését az ellenfelekkel szemben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Blankenbeckler, Paul N. – Graves, Thomas Rhett – Wampler, Richard L.: *Designing interactive multimedia instruction to address soldiers' learning needs*. United States Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, Research Report 1979, 12. 2014. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA616380.pdf>
- Bostrom, Nick – Sandberg, Anders: *Cognitive Enhancement: Methods, Ethics, Regulatory Challenges*. Science and Engineering Ethics, Vol. 15, 19. 06. 2009., 311–341. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11948-009-9142-5>; DOI: 10.1007/s11948-009-9142-5
- Brunyé, Tad T. – Brou, Randy – Doty, Tracy Jill – Gregory, Frederick D. – Hussey, Erika K. – Lieberman, Harris R. – Loverro, Kari L. – Mezzacappa, Elizabeth S. – Neumeier, William H. – Patton, Debra J. – Soares, Jason W. – Thomas, Thaddeus P. – Yu, Alfred B.: *A Review of US Army Research Contributing to Cognitive Enhancement in Military Contexts*. Journal of Cognitive Enhancement, Vol. 4, 12. 02. 2020., 453–468. <https://link.springer.com/article/10.1007/s41465-020-00167-3>; DOI: 10.1007/s41465-020-00167-3
- Brunyé, Tad T. – Smith, Amy M. – Hendel, Dalit – Gardony, Aaron L. – Martis, Shaina B. – Taylor, Holly A.: *Retrieval practice enhances near but not far transfer of spatial memory*. Journal of Experimental Psychology: Learning Memory and Cognition, Vol. 46, 2020, 24–45. <https://doi.org/doiLanding?doi=10.1037%2Fxl0000710>; DOI: 10.1037/xlm0000710
- Brunyé, Tad T. – Smith, Amy M. – Horner, Carlene B. – Thomas, Ayanna K.: *Verbal long-term memory is enhanced by retrieval practice but impaired by prefrontal direct current stimulation*. Brain and Cognition, Vol. 128, 2018, 80–88. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0278262618302628?via%3Dihub>; DOI: 10.1016/j.bandc.2018.09.008
- Campbell, Charlotte – Cantrell, Glenn – Generalao, Timothy – Sawyer, Alicia – Takitch, James: *Interactive multimedia instruction for US Army training*. In: Reeves, Thomas – Yamashita, Shirley (eds.): *Proceedings of E-Learn 2006 – World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare, and Higher Education*. Honolulu, 2006, 1105–1110. <https://www.learnlib.org/p/23854/>
- Lackey, Stephanie J. – Salcedo, Julie – Matthews, Gerald – Maxwell, Douglas: *A study in training effectiveness*. Interservice/Industry Training, Simulation, and Education Conference (I/ITSEC), Orlando, 2014. https://www.researchgate.net/publication/292984866_Virtual_World_Room_Clearing_A_Study_in_Training_Effectiveness
- McDaniel, Mark A. – Einstein, Gilles O.: *Material appropriate difficulty: A framework for determining when difficulty is desirable for improving learning*. In: Alice F. Healy (ed.): *Decades of behavior. Experimental cognitive psychology and its applications*. American Psychological Association, 2006, 73–85. <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F10895-006>; DOI: 10.1037/10895-006
- Dr. Négyesi Imre: *A mesterséges intelligencia és a hadsereg*. Hadtudomány, 2019/3., 71–79. https://www.mhft.eu/hadtudomany/2019/2019_3/2019eA%20mesterséges%20intelligencia%20és%20a%20hadseregek_Négyesi%20Imre.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2019.29.3.71

- Dr. Négyesi Imre: *A mesterséges intelligencia és az etika*. Hadtudomány, 2020/1., 103–113. http://mht.eu/hadtudomany/2020/2020_1szam/Hadtudomany_2020-1-szam.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2020.30.1.103
- Dr. Négyesi Imre: *A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának társadalmi kérdései*. Honvédségi Szemle, 2021/1., 133–144. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/199>; DOI: 10.35926/HSZ.2021.1.10
- Porkoláb Imre – Négyesi Imre: *A mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek kutatása a haderőben*. Honvédségi Szemle, 2019/5., 3–19. <https://honvedelem.hu/images/media/5f2bd1646ceb8298912683.pdf>
- Spain, Randall D. – Priest, Heather A. – Murphy, Jennifer S.: *Current trends in adaptive training with military applications: An introduction*. Military Psychology, Vol. 24, Issue 2, 2012, 87–95. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08995605.2012.676984>; DOI: 10.1080/08995605.2012.676984
- Swets, John A. – Bjork, Robert A.: *Enhancing human performance: An evaluation of "new age" techniques considered by the U.S. Army*. Psychological Science, Vol. 1, Issue 2, 1990, 85–96. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1467-9280.1990.tb00074.x>; DOI: 10.1111/j.1467-9280.1990.tb00074.x

Somogyi Zoltán Márk főhadnagy:

A MÁSODIK HEGYI-KARABAHI HÁBORÚ KATONAI SZEMSZÖGBŐL (2.)

DOI: [10.35926/HSZ.2021.6.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.6.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: A kétrészes írás fő témája a közelmúltban a Kis-Kaukázusban lezajlott katonai konfliktus az Örményország által támogatott Hegyi-Karabah Köztársaság és Azerbajdzsán között. A háború sok eseménye tanulsággal szolgál számunkra, hiszen a konvencionális módon hadat viselő felek – főleg Azerbajdzsán – új harceljárásokat és eszközöket alkalmaztak a konfliktus során. A tanulmányban a szerző ismerteti a háború előzményeit, az örmény és az azeri felkészülést, a konfliktusban alkalmazott harceljárásokat, különös tekintettel a pilóta nélküli repülőgépek (UAV) alkalmazására a konvencionális háborúban, valamint kitér az Oroszországi Föderáció beavatkozására és a békefenntartásba való átmenetre. Ez volt az egyik első olyan háború a hadtörténelemben, ahol a szemben álló felek – nyílt hadviselés során – a siker elérése érdekében széleskörűen alkalmaztak összhaderőnemi szinten pilóta nélküli repülőeszközöket. A szerző elsőként dolgozta fel a két reguláris hadsereggel rendelkező fél közötti konfliktust, így megállapításai hasznosak lehetnek a jövőre nézve.

KULCSSZAVAK: haderőreform, támadás, védelem, tüzéség, UAV/RPA/ISR-platformok, elektronikai zavarás

A MÁSODIK HEGYI-KARABAHI HÁBORÚ ÉS AZ ALKALMAZOTT HARCELJÁRÁSOK¹

2020-ban mindkét ország közel került egy újabb háborúhoz, ugyanúgy, mint 2016-ban. Ekkor viszont már drasztikusabb állapotok uralkodtak a világban, a koronavírus-járvány miatt megállt a gazdaság, megnőtt az egészségügy leterheltsége. Az Amerikai Egyesült Államokban zavargások és az elnökválasztás kötötték le a politika figyelmét, míg Oroszországban a fehéroroszországi elnökválasztás utáni kaotikus állapotok irányították Putyin figyelmét Közép- és Kelet-Európára. Örményországban a nyár végére szintén magas lett a fertőzöttek aránya, illetve komoly recesszióval kellett szembenéznük. Azerbajdzsánban az alacsony kőolajár miatt kieső bevételek jelentettek gondot, a kormánynak ráadásul még komoly ellenzéki tiltakozásokkal is meg kellett birkóznia.²

¹ The Course of the Nagorno-Karabakh armed conflict and its impact on the civilian population. European Asylum Support Office, Country of Origin Information Report, 10. 11. 2020., 3–13. https://www.ecoi.net/en/file/local/2040716/2020_11_Chronology_Armenia_Azerbaijan_Nagorno_Karabakh_armed_conflict_impact_civilian_population.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 05. 19.)

² PGI Insight: Armenia/Azerbaijan – July 2020. <https://www.pgiti.com/blog/pgi-insight-armenia-azerbijan-july-2020/>; Azerbaijan – Events of 2019. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/azerbijan#>; TIMELINE: Fierce fighting in disputed Nagorno-Karabakh. Global Village Space, 10. 10. 2020. <https://www.globalvillagespace.com/timeline-fierce-fighting-in-disputed-nagorno-karabakh/> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 14.)

A háború 2020. szeptember 27-én vette kezdetét. Pontosan nem tudni, ki kezdte, anynyi bizonyos, hogy ez más volt, mint az addigi határvillongások, mert most mindkét fél komoly erőket vonultatott fel Hegyi-Karabah északkeleti és délkeleti részén. Az azeri támadás Kelbadzsar, Martakert, Ağdami és Fizuli járások területén indult meg.³ Tüzérségi és légicsapásokkal kezdődött, ahol a felek főleg egymás civil létesítményeit támadták. Ezt követően hadiállapot lépett érvénybe Örményországban, Arcahban és Azerbajdzsánban egyaránt. Az azeri erőknek már az első naptól kezdve sikerült elfoglalniuk területeket. Érdekes adalék, hogy az örmény Védelmi Minisztérium állítása szerint szeptember 29-én egy török F-16 típusú repülőgép lőtt le egy örmény Szu-25 csapattámogató repülőgépet. Másik fejlemény, hogy szeptember 30-án Oroszország, Franciaország és Örményország jelezte, hogy líbiai és szíriai zsoldosok érkeztek a térségbe török segítséggel. Azerbajdzsán az első napokban földön és levegőben egyaránt megindította offenzíváját, amihez a törökök is csatlakoztak némi segítséggel.

Az elavult duplaszárnyú An-2 repülőgépekből készített UAV-okat csaliként használták fel, hogy az örmény védelem felfedje magát, majd ezután mértek csapást tüzérséggel és drónokkal főleg a beásott légvédelmi, tüzérségi eszközök, vezetési pontok és civil célpontok ellen.⁴ Sőt, október 2-án Jereván ellen is hajtottak végre támadást, amit az örmények Sz-300-as légvédelmi rakétarendszerükkel vertek vissza.⁵ Ez az incidens már felvetette az örmény–oroszlaterális védelmi szerződés aktiválását, hiszen Örményországot saját területén érte támadás, Moszkva mégsem avatkozott be a háborúba.⁶

Az oroszoktól vásárolt Repellent rendszerek itt bizonyították be, hogy nem működnek megfelelően: egyszerűen nem tudták velük befogni és zavarni az azeri, a török és az izraeli eszközöket. Az orosz Gjumri bázison alkalmazott Kraszuha elektronikai hadviselési komplexum ellenben tökéletesen működött, számos török Bayraktar és Harop izraeli drón semmisült meg ott.⁷ Ekkor támadták meg izraeli Lora rakétával a Gorisz és Lacsin közötti hidat is, ami nagy károkat okozott és lelassította az utánpótlás szállítását.⁸

Az azeriek a háború első napjától kezdve tüzérséggel és légicsapásokkal támadták Sztjepanakertet, Hegyi-Karabah fővárosát, míg az örmények főleg Terter és Gandzsa városokat ágyúzták és lőtték ballisztikus rakétákkal.⁹ Ezzel készítették elő a szárazföldi

³ Heavy clashes between Azerbaijan and Armenia armies in Karabakh + (Map update). Islamic World News, 27. 09. 2020. <https://english.iswnnews.com/15486/heavy-clashes-between-azerbaijan-and-armenia-armies-in-karabakh-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

⁴ Uzi Rubin: The Second Nagorno-Karabakh War: A Milestone in Military Affairs. Mideast Security and Policy Studies, No. 184, 2020, 9. <https://besacenter.org/nagorno-karabakh-war-milestone/> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 15.); Armenian STRELA Vs. Azerbaijan Drone Soviet-Era AN-2 Biplane / S-300 Relocating, 05. 10. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=fh0THAflVDk> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

⁵ Latest Updates on Karabakh Clashes, 1 October 2020. Islamic World News, 02. 10. 2020. <https://english.iswnnews.com/15574/latest-updates-on-karabakh-clashes-1-october-2020/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

⁶ Russia knocked Turkish drones out of sky in Armenia claims report. Bne IntelliNews, 21. 10. 2020. <https://www.intellinews.com/russia-knocked-turkish-drones-out-of-sky-in-armenia-claims-report-194580/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 05.)

⁷ Russia's \$42M EW System did not Work in Nagorno-Karabakh: Armenia PM Complains. Defense World, 09. 12. 2020. https://www.defenseworld.net/news/28502/Russia_s_42M_EW_System_did_not_Work_in_Nagorno_Karabakh_Armenian_PM_Complains#.YCF0qOhKjIU (Letöltés időpontja: 2021. 02. 08.)

⁸ Shaan Shaikh – Wes Rumbaugh: The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense. Center for Strategic and International Studies, 08. 12. 2020. <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.)

⁹ Armenia: Fighting in Nagorno-Karabakh enters sixth day October 2 /update 6. Garda World, 02. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/385541/armenia-fighting-in-nagorno-karabakh-enters-sixth-day-october-2-update-6> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

csapatok előrenyomulását, ami Terter és Fizuli térségében volt lehetséges.¹⁰ Azerbajdzsán a háború első napjától kezdve kezdeményező volt, és minden eszközt megragadott, hogy a kezdeti fölényt a későbbiekben a siker továbbfejlesztésére fordítsa. Nemcsak a frontvonalon lévő állásokat pusztították, hanem Hegyi-Karabah infrastruktúráját is, hogy a harcoló erők ne jussanak utánpótláshoz.¹¹ Az örmények védelme jól szervezett volt, de nem számoltak ekkora erejű dróncsapásokkal, ami meghozta a sikert az azeri katonai vezetésnek, így mérsékelni tudták élőerő-vesztéseiket. Hegyi-Karabah hadereje már a háború elején demoralizálódott, mert az azeri Védelmi Minisztérium közzétette a légi csapásokról készült videókat.¹² Azerbajdzsán eleve úgy tervezte meg katonai műveleteit, hogy délen próbálja kihasználni a terepadottságokat, hiszen ott Iránhoz közelebb alacsonyabbak és kopárabbak a hegyek. Ez jobban kedvezett az UAV-ok alkalmazásának is.¹³

1. kép Részletek egy azeri UAV felvételéből, amint egy örmény állást semmisít meg¹⁴

A sikert ezért inkább délen sikerült jelentősen továbbfejleszteni, ugyanis a különleges erők hathatós támogatásával az azeri erők október 4-én bevették Dzsebrailt, miközben megkezdték az előrevonást a már Hegyi-Karabahhoz szervesen tartozó Hadrut felé.¹⁵ Északon is előrenyomultak: a Murovdag-hegy térségében az azeri erőknek október 4-én sikerült egy kiszögellést létrehozni, de a szűk utakon az örmény védelem nagy veszteségeket okozott,

¹⁰ Latest Updates on Karabakh Clashes, 4 October 2020 (Map Update). Islamic World News, 04. 10. 2020. <https://english.iswnnews.com/15611/latest-updates-on-karabakh-clashes-4-october-2020-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

¹¹ Vörös Szabolcs: „Tudtuk, hogy nagy a baj” – ezért teljesül be az örmény Trianon. Válasz Online, 2020. 12. 01. <https://www.valaszonline.hu/2020/12/01/ormenyorszag-azerbajdzsan-hegyi-karabah-haboru-elemzes/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 22.)

¹² Sebastien Roblin: What Open Source Evidence Tells Us About The Nagorno-Karabakh War. Forbes, 23. 10. 2020. <https://www.forbes.com/sites/sebastienroblin/2020/10/23/what-open-source-evidence-tells-us-about-the-nagorno-karabakh-war/?sh=56716726f4be> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 05.)

¹³ Rubin: i. m.

¹⁴ George E. Hand IV: Graphic: What the Azerbaijani Drone Strike Footage Tells Us. Sofrep.com, 03. 10. 2020. <https://sofrep.com/news/armenian-azerbaijani-drone-strike-footage-graphic/> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 08.)

¹⁵ Azerbaijan: Jebrayil was released! Islamic World News, 04. 10. 2020. <https://english.iswnnews.com/15621/azerbaijan-jebayil-was-released/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

északkeleten pedig megkezdték Martakert ostromát október 6-án.¹⁶ Hadrut közelében az azeri erők komoly ellenállásba ütköztek, Dzsebrail pedig ekkorra már azeri kézre került.¹⁷

A felek az EBESZ kezdeményezésére október 10-én tűzszünetet kötöttek,¹⁸ de csak három napig sikerült betartani, mert október 14-én Azerbajdzsán megelőző csapással Örményország területén megsemmisített két kínai gyártmányú WM–80 rakéta-sorozatvetőt. Ugyancsak ezen a napon az azeri erők – miután elegendő területet szereztek manővereikhez – Fizulit is célba vették.¹⁹ Október 15-én – videófelvételek tanúsága szerint – már Hadrutba is sikerült bejutniuk, így délen már teljes mértékben Fizulira tudtak koncentrálni, amit október 17-re elfoglaltak.²⁰ Aznap ismét született egy tűzszünet, de csak egy napig sikerült fenntartani, Azerbajdzsán nem volt hajlandó itt megállni. A további azeri előrenyomulás megakadályozása céljából az örmény hadsereg ellentámadásba kezdett Dzsebrail térségében, ezzel visszavetette az azeriek nyugati irányú előrenyomulását.²¹ Viszont – Martakert kivételével – nem sikerült egy fontosabb város megtartása sem: Dzsebrail, Hadrut, Fizuli egy-két nap alatt elesett, ami azt mutatja, hogy helység harcban az örmény erők nem mozogtak otthonosan, gyenge volt a szervezethez, miután áttörték a főbb védelmi állásaikat. Az UAV-ok jelentősen megtizedelték erőiket és bekorlátozták a mozgásaikat, főleg nyílt terepszakaszokon, a harcjárművekkel végrehajtott manőverek lehetetlenné váltak. Azerbajdzsán célja egyértelmű volt: azontúl, hogy szétzúzzák Hegyi-Karabakh védelmét, a 30 évvel ezelőtt is eredetileg azeriek által lakott területek visszaszerzését tűzték ki célul. Hagyományos szárazföldi egységeik lövészekkel és harcokocsikkal összehangolt előrevonása nem mindig volt ellenállásmentes, az örményeknek sokszor sikerült őket lesállításokkal és váratlan tüzérségi tüzekkel lassítani, nekik veszteségeket okozni, de az azeri légi fölény miatt az örményeknek csak korlátozott sikereik voltak ebben.²² A különleges műveleti erők beszivárgó egységei módszeresen iktatták ki a vezetési pontokat az előretolt repülésirányítók (JTAC²³) segítségével kért pontos légi vagy tüzérségi csapásokkal.

¹⁶ Agdere (Magdakert) on the verge of complete siege by the Azerbaijanian forces. Islamic World News, 06. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15633/agdere-martakert-on-the-verge-of-complete-siege-by-the-azerbaijani-forces/> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 19.)

¹⁷ Azerbaijani flag waving in liberated territories of Jabrayil region. Report News Agency, 09. 10. 2020. <https://report.az/en/karabakh/video-recordings-from-liberated-jabrayil-region/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

¹⁸ Armenia: Fighting in Nagorno-Karabakh continues as ceasefire talks begin October 10 /uptade 10. Garda World, 10. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/387746/armenia-fighting-in-nagorno-karabakh-continues-as-ceasefire-talks-begin-october-10-update-10> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

¹⁹ Latest Updates on Karabakh Clashes, 14 October 2020 (Map Update). Islamic World News, 14. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15758/latest-updates-on-karabakh-clashes-14-october-2020-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

²⁰ Azerbaijani army captured Fuzuli town south of Nagorno-Karabakh (Map Update). Islamic World News, 17. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15804/azerbaijani-army-captured-fuzuli-town-south-of-nagorno-karabakh-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

²¹ Armenia: New Humanitarian ceasefire to be implement October 17 amid Nagorno-Karabakh clashes /update 15. Garda World, 17. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/390286/armenia-new-humanitarian-ceasefire-to-be-implemented-october-17-amid-nagorno-karabakh-clashes-update-15>; Armenia: Clashes continue on October 18 despite renewed Nagorno-Karabakh ceasefire /update 16. Garda World, 18. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/390471/armenia-clashes-continue-on-october-18-despite-renewed-nagorno-karabakh-ceasefire-update-16> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 25.)

²² Latest Updates on Karabakh Clashes, 3 November 2020 (Map Update). Islamic World News, 03. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16097/latest-updates-on-karabakh-clashes-3-november-2020-map-update/>; 62 killed Azeri soldiers – Armenian ambush explained. 27. 10. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=cup39KdHpyQ> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 26.)

²³ Joint Terminal Attack Controller.

2. kép Egy török gyártmányú Bayraktar TB2 típusú UAV MAM-L rakétákkal felfegyverzve²⁴

Október 19-én az azeri erők délen folytatták a támadást nyugati irányba, Gubadli városa felé. Itt nagyon dinamikusán haladtak előre, október 20-ra elfoglalták Zangelant, és 22-én elérték Örményország délkeleti határvonalát is. Itt vigyáztak, nehogy átlépjék a határt, mert tartottak attól, hogy az örmények az oroszokat fogják segítségül hívni a 2010-es kölcsönös védelmi egyezmény értelmében. Közben megint volt egy egynapos tűzszünet 26-án.²⁵ Másnap az azeri szárazföldi erők elfoglalták Gubadlit, így lehetőségük nyílt Susa és a lacsini folyosó irányába történő támadásra. Október 27-én még egy nagy esemény történt, ez pedig Adel al-Saher halála, aki a Hamza Division elnevezésű szíriai milícia parancsnoka volt. A milícia zsoldosai valószínűleg török segítséggel jutottak Azerbajdzsánba a harcok támogatására. Az örmények számára ez óriási siker volt, hiszen sokáig folyt hajtóvadászat a férfi ellen Szíriában; halálát nem tudták felhasználni a morál növelésére,²⁶ aminek nem lehet tudni az okát.

Az örmény vezetés a lakosságot és a hadsereget folyamatosan arról tájékoztatta, hogy nem olyan nagy a baj, Örményország győzni fog. Ily módon inkább félreinformáltak mindenkit, hogy az áttörhetetlen és legyőzhetetlen védelem illúziója fennmaradhasson.²⁷

Az azeriek október 31-től már csak a Hegyi-Karabakh déli részén kialakított két hídfőállásból folytatták az előrenyomulást északi irányba: a már említett Gubadliból Lacsin felé és Hadrutból Susa felé.²⁸ November 3-ra megközelítették a lacsini folyosót, amit az örmény hatóságok lezártak a civil forgalom elől. Itt az azerieknek nem sikerült áttörniük az örmény védelmet, a különleges műveleti egységeik viszont elérték Susát, így onnan hozzáférhető lett a létfontosságú útvonal. Az örmény csapatok felderítődrónok segítségé-

²⁴ ASELNAN CATS FLIR statement from Selçuk Bayraktar. <https://www.turkishdefencenews.com/cats-flir-statement-selcuk-bayraktar/> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 08.)

²⁵ Armenia: Clashes continue in and around Nagorno-Karabakh as third ceasefire is agreed from October 26 /update 19. Garda World, 26. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/393026/armenia-clashes-continue-in-and-around-nagorno-karabakh-as-third-ceasefire-is-agreed-from-october-26-update-19> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

²⁶ Prominent Syrian militant commander killed in Karabakh. Islamic World News, 27. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15968/prominent-syrian-militant-commander-killed-in-karabakh/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 05.)

²⁷ Vörös: i. m.

²⁸ Latest Updates on Karabakh Clashes, 31 October 2020 (Map Update). Islamic World News, 31. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/16038/latest-updates-on-karabakh-clashes-31-october-2020-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

vel bemérték az ott manőverező azeri szárazföldi csapatokat, és tüzérségi tüzet vezettek rájuk, ezzel lassítva előrevonásukat a városhoz.²⁹

Susáért heves harcok folytak, hiszen ez a város – elhelyezkedése és kulturális értékei miatt – a kulcs ahhoz, hogy valaki irányítása alá vonja a térséget. Itt készült felvételeken látható, hogy az örmény katonák elavult felszereléseik ellenére igyekeznek szilárd védelmet kiépíteni. A manőverezést a hegyi utakon néhol a saját vagy rekvirált civil gépjárművekkel oldották meg. Valószínűleg harcfelderítő járőrök alkalmazásával igyekeztek felmérni, hol járhatnak az azeri erők, így több alkalommal ütköztek bele az ellenségbe. A harcszerű mozgás láthatóan nem volt egyik félnek sem az erőssége, az örmények nem tudtak szervezeten elszakadni az ellenségtől, az azeriek pedig gyakran hegygerincen hajtották végre a manővereiket, még a növényzet ellenére is nagyon láthatóan, így nem volt nehéz tüzet vezetni rájuk.³⁰ Az örmény erők kitartóan védték a várost, de az az azeriek szerint november 8-án elesett, bár az örmények csak 9-én ismerték el az elvesztését.³¹ Sztyepanakert, Hegyi-Karabah fővárosa innen már csak alig 5 km-re van északra. Ez volt az azeri csapatok következő célpontja, bár még mindig dúltak a harcok Susa környékén. Az azeri haderő közel volt ahhoz, hogy a teljes régiót megszerezze. Mindeközben északon is folytak harcok, de ott az erdők által fedett, magas hegyek miatt szegedt terepszakaszon nem tudtak eredményesen előrenyomulni. Ezek a körülmények nem igazán kedveztek az UAV-okkal történő felderítéshez és légcsapásokhoz.³² Susa eleste után Pasinján hivatalosan segítségért folyamodott Moszkvához.³³

November 9-én aztán egy váratlan esemény történt, amikor az azeri légvédelem véletlenül lelőtt egy orosz Mi-24 típusú harci helikoptert a nahicseváni határon. Ez azt eredményezte, hogy Vladimir Putyin orosz elnök november 10-én tárgyalásra hívta mindkét ország elnökét – Nikol Pasinjánt és Ilham Alijevét –, hogy azonnal kössenek tűzszünetet, amit november 11-én hivatalosan meg is tettek.³⁴ Érdekes, hogy az Oroszországi Föderáció egészen eddig nem volt hajlandó beavatkozni a konfliktusba, de ahogy Susa elesett és lelőtték az egyik helikopterüket, azonnal beavatkoztak. Ez sejteti, hogy előre készültek békefenntartó erők delegálásra a térségbe.³⁵

²⁹ Video: Azerbaijani forces suppressed on the Lachin-Susha road. Islamic World News, 05. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16133/video-azerbaijani-forces-suppressed-on-the-lachin-shusha-road/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

³⁰ Footages from Karabakh conflict – Armenian frontlines. 07. 11. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=BIXbLpdfPvY> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 02.)

³¹ President of Azerbaijan: Susha is liberated! Islamic World News, 08. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16178/president-of-azerbaijan-shusha-is-liberated/>; Armenia: Self-proclaimed Nagorno-Karabakh authorities confirm Azeri capture of Susha November 9 /update 28. Garda World, 09. 11. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/397916/armenia-self-proclaimed-nagorno-karabakh-authorities-confirm-azeri-capture-of-shusha-november-9-update-28> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 26.)

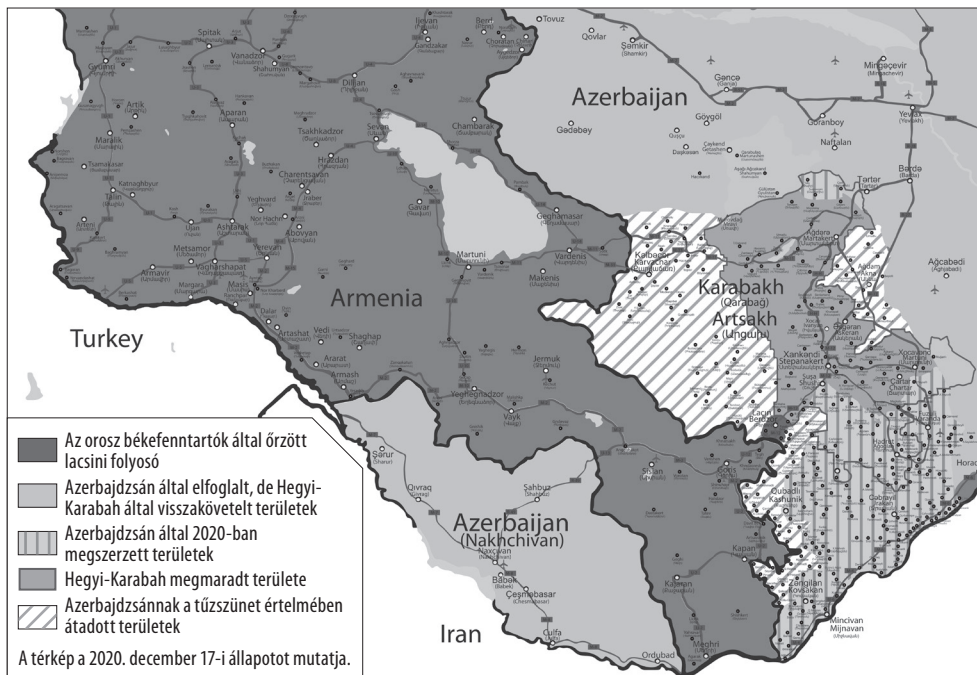
³² Latest Updates on Karabakh, 16 November 2020. Islamic World News, 16. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16325/latest-updates-on-karabakh-16-november-2020/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

³³ Dumitru Minzarari: Russia's Stake in the Nagorno-Karabakh War: Accident or Design? Stiftung Wissenschaft und Politik, 12. 11. 2020. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/russias-stake-in-the-nagorno-karabakh-war-accident-or-design/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 05.)

³⁴ Azerbaijan shoots down Russian military helicopter + video. Islamic World News, 09. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16199/azerbaijan-shoots-down-russian-military-helicopter-video/>; Official announcement of the end of the war between Armenia and Azerbaijan! Islamic World News, 10. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16208/official-announcement-of-the-end-of-the-war-between-armenia-and-azerbaijan/> (Letöltések időpontja: 2020. 03. 05.)

³⁵ Minzarari: i. m.

A háború alatt a harcoló felek egymás nagyobb városai ellen végig folytattak támadásokat harcászati ballisztikus rakétákkal és hagyományos tüzérséggel, ahol főleg civilek voltak az áldozatok. A hagyományos merev, illetve forgósárnyas technikákat az azeri és az örmény légierő nem nagyon alkalmazta, féltették őket egymás légvédelmi rendszereitől. Így is néha-néha ledobtak egymásra kazettás, illetve fehérfoszfort tartalmazó bombákat, megsértve ezzel a nemzetközi hadijogot.³⁶

1. ábra Hegyi-Karabah tűzszüneti megállapodásban rögzített új határai³⁷

OROSZ BEAVATKOZÁS, ÁTMENET A BÉKEFENNTARTÁSBA

A tűzszüneti szerződés tartalmazta az Oroszországi Föderáció békefenntartóinak bevonulását a térségbe 5 évre, amely időtartam további 5 évvel meghosszabbítható. Összesen 1960 katona 90 harcjárművel és 380 más technikai eszközzel 23 megfigyelőpontot foglalt el Martakert, Ağdam, Susa és a lacsini folyosó környékén november 21-ig.³⁸ Céljuk a harcoló felek szétválasztása és a kulturális objektumok megóvása lett ebben a béketeremtő

³⁶ Video: The use of phosphorous bombs in the Nagorno-Karabakh war. Islamic World News, 31. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/16030/video-the-use-of-phosphorous-bombs-in-the-nagorno-karabakh-war/>; War crime in Barda town, Azerbaijan + Video. Islamic World News, 28. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15992/war-crime-in-barda-town-azerbaijan/>; War crime in Ganja, at least 15 people killed + Video. 17. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15787/war-crime-in-ganja-at-least-15-people-killed-video/> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 26.)

³⁷ Nagorno-Karabakh war map. Wikimedia Commons. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nagorno-Karabakh_war_map_\(2020\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nagorno-Karabakh_war_map_(2020).svg) (Letöltés időpontja 2021. 03. 30.)

³⁸ Latest Updates on Karabakh, 23 November 2020. Islamic World News, 23. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16410/latest-updates-on-karabakh-23-november-2020/>; Maps of Russia's Observation Posts in Nagorno-Karabakh Released. Islamic World News, 12. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16243/maps-of-russias-observation-posts-in-nagorno-karabakh-released/> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 26.)

küldetésben. A megállapodás értelmében az örményeknek át kellett adniuk Kelbadzsar járást november 15-ig, Ağdam járást november 20-ig és Lacsin járást december 1-jéig. A szemben álló feleknek szárazföldi kapcsolatot kell biztosítaniuk Örményország és Hegyi-Karabah között a lacsini folyosón keresztül, illetve Nahicseván Autonóm Köztársaság és Azerbajdzsán között Zangezuron keresztül. Az azeriek megtarthatták az általuk elfoglalt, korábban Arcahhoz tartozó területeket.³⁹

Az orosz fél mellett a törökök is jelezték, hogy részt kívánnak venni a béketeremtési műveletben. November 12-én Szergej Sojgu orosz és Hulusi Akar török védelmi miniszter megegyezett egy közös megfigyelői központ létrehozásának szándékáról, és Barda városát jelölték meg lehetséges helyszíneként.⁴⁰ A központ végül 2021. február 1-jén kezdte meg működését Kijamedgyinli faluban (Ağdamtól 12 km-rel keletre). Mindkét fél maximum 60 főt delegálhat, akik pilóta nélküli repülőeszközökkel követik a tűzszünet betartását, de más forrásokból is szerezhetnek információt.⁴¹

December 13-án harc alakult ki Susától délre a katarovanki örmény monostorért, valamint Gubadlitól északnyugatra és Zangelantól északnyugatra is, ugyanis ezekről a területekről az örmények nem vonultak ki, ezért az azeri csapatok próbálták ezeket megszerezni, sikertelenül. A harcoló feleket az orosz békefenntartók választották szét. Sajnos a tűzszüneti megállapodás nem tért ki ezeknek a területeknek a rendezésére, ezért alakulhattak ki itt harcok.⁴² Végül az említett helyekről is visszavonultak az örmények.⁴³ Eközben folyamatosan zajlott a főbb útvonalakon és településeken a fel nem robbant rakéták, bombák, lőszer, aknák felderítése és semlegesítése. Megkezdődött az örmény menekültek visszatérése a megmaradt területekre, de sokan végleg elhagyták lakóhelyeiket, mivel azok Azerbajdzsáné lettek, az emberek nagy része Sztjepanakertbe és Jerevánba ment.⁴⁴ Hegyi-Karabah Autonóm Körzet területén az orosz békefenntartók, az azeriek által megszerzett területeken azeri és török erők közösen kezdték el a mentesítést. Nagyobb munkájuk ez utóbbiaknak van, hiszen az örmények a védműveik előtt több hektáron telepítettek aknamezőket.⁴⁵ A későbbiekben a Hegyi-Karabah/Arcah Autonóm Körzet lesz az örmények lakta rész Sztjepanakert központtal. Az orosz békefenntartók e terület szuverenitását fogják szavatolni. Ezzel megkezdődtek a térség stabilizációját célzó műveletek.

³⁹ The peace agreement between Azerbaijan and Armenia; Who is the winner of this conflict? Islamic World News, 11. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16231/the-peace-agreement-between-azerbaijan-and-armenia-who-is-the-winner-of-this-conflict/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

⁴⁰ Latest Updates on Karabakh, 16 November 2020. i. m.

⁴¹ Paul Goble: Joint Russian-Turkish Karabakh Monitoring Center Opens Amidst Fresh Controversy. The Jamestown Foundation, 04. 02. 2021. <https://jamestown.org/program/joint-russian-turkish-karabakh-monitoring-center-opens-amidst-fresh-controversy/> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 20.)

⁴² New attack of Azerbaijan on the last remaining Armenian forces in the south of Susha. Islamic World News, 13. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16588/new-attack-of-azerbaijan-on-the-last-remaining-armenian-forces-in-the-south-of-shusha-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

⁴³ Latest Updates on Karabakh, 18 December 2020 (Map Update). Islamic World News, 18. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16653/latest-updates-on-karabakh-18-december-2020-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

⁴⁴ Latest Updates on Karabakh, 23 November 2020. i. m.

⁴⁵ Latest Updates on Karabakh, 1 December 2020. Islamic World News, 01. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16502/latest-updates-on-karabakh-1-december-2020/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.)

UAV-OK ALKALMAZÁSA A HAGYOMÁNYOS HADVISELÉSBEN

A 21. században elterjedt a pilóta nélküli repülőeszközök alkalmazása több különböző hadszíntéren, de egészen eddig csak az aszimmetrikus hadviselésben alkalmazták ezeket, mint Afganisztán, Irak, Líbia, Szíria és Jemen. Az UAV költségghatékony eszköz a hagyományos vadászgépekkel szemben, mert a hosszabb repülési ideje miatt sokkal hosszabb ideig képes támogatni a szárazföldi csapatokat, és akár fegyverzetet is hordozhatnak.

Az eddig leírtak alapján elmondható, hogy ez a háború a konvencionális hadviselés elvei alapján zajlott le. Mindkét fél alkalmazott távirányított repülőeszközöket: az örmények csak felderítési célból, míg az azeriek felderítésen kívül önmegsemmisítő, illetve csapásmérő eszközöket is használtak. Nekik jóval több ilyen repülőeszközük volt, és ilyen értelemben a háború alatt náluk volt a légi fölény.⁴⁶

Azerbajdzsán a Harop, Orbiter, SkyStriker, Heron, Hermes, Aerostar, Searcher drónokat Izraelből, míg a Bayraktar TB2 típusút Törökországból vásárolta meg 2007–2013 között. Ezek közül mindegyiknek van optikai felderítőrendszere, de a Heron és a Byraktar UAV-ok alkalmasak fegyverzet hordozására is.⁴⁷ Az An–2-esek átszerelésére nem tudni, mikor került sor. Mindezen eszközök kezelésére és harci alkalmazására az azeriek török segítséggel készültek fel.⁴⁸ Örményországnak saját Krunk típusú felderítődrónjai voltak, de a háború végén pár darab Orlan–10 orosz eszközt is használtak felderítésre.⁴⁹ A gyakorlati használatukat is az orosz féltől sajátították el.⁵⁰

Egy pilóta nélküli repülőeszköz kezelőjének (operátorának) a kiképzése komoly gyakorlati felkészítést igényel, hiszen előfordulhat, hogy gyorsan, rutinosan kell döntést hoznia. Ismernie kell a repülőeszközt érő aerodinamikai hatásokat, tudnia kell reagálni a különböző fizikai hatásokra, nagy magasságban a repülőeszköz jegesedhet, turbulenciába kerülhet. Fel kell készülnie különböző vészhelyzetekre. A személyi-lelki tényező is nagyon fontos, hiszen – főleg a csapásmérő eszközök esetében, de a tűzfigyelést végző felderítődrónoknál is – a kezelő egy képernyőn látja, ahogy embert/embereket ölnek meg. Ennek pszichológiai hatását a katonákra az *Arctalan ellenség* (Good Kill) című film mutatja be elég szemléletesen.⁵¹ Ezek alapján elmondható, hogy nem akárből lehet RPA-pilóta, komoly pszichés, mentális feltételeknek kell megfelelnie, intenzív elméleti és gyakorlati képzésen kell átesnie, hogy aztán magabiztosan tudja alkalmazni a drága haditechnikát.

Az sem egy utolsó szempont, ha szárazföldi csapatok kötelékein belül tevékenykedő JTAC-katonák is ismerik az eszköz harci alkalmazásának rendjét és lehetőségeit, vagyis milyen eljárásokat alkalmazhat ahhoz, hogy légicsapást mérjenek az adott pilóta nélküli repülőeszközzel. Az előretolt repülésirányító nagyon fontos szerepet játszik a szárazföldi

⁴⁶ Rubin: i. m. 4.

⁴⁷ Uo. 10.

⁴⁸ Vasif Huseynov: Azerbaijan, Turkey Hold Large-Scale Military Drills Amidst Escalation of Tensions With Armenia. The Jamestown Foundation, 14. 08. 2020. <https://jamestown.org/program/azerbaijan-turkey-hold-large-scale-military-drills-amidst-escalation-of-tensions-with-armenia/>; Ruslan Rehimov: Turkey-Azerbaijan joint military drills continue. Anadolu Agency, 02. 08. 2020. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-azerbaijan-joint-military-drills-continue/1929548> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 24.)

⁴⁹ Shaikh–Rumbaugh: i. m.

⁵⁰ Huseynov: i. m.; Armenia, Russian Troops Train for Drone Warfare. Asbarez, 24. 07. 2020. <http://asbarez.com/195670/armenian-russian-troops-train-for-drone-warfare/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 24.)

⁵¹ Genevieve Hassan: Good Kill: Tackling the ethics of drone warfare on film. BBC News, 10. 04. 2015. <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-3222793> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.)

csapatok kötelékén belül, mivel ő felel a légtérben a repülőeszközök elkülönítéséért, szükség esetén képes légi támogatást és tűzérési tüzet kérni a szárazföldi csapatok érdekében, és ezeket a tüzeket a szárazföldi parancsnok szándéka szerint koordinálja és összehangolja. A háború során az átszivárgást végrehajtó különleges műveleti erők soraiban biztosan voltak előretolt repülésirányítók, akik ha előkészült védelmet, harcokcsit vagy tűzérési eszközt fedeztek fel, arra azonnal Bayraktar vagy Heron eszközzel végrehajtható csapást kértek.

Az örmények főként ISR-platformokat használtak, ezekkel figyelték az azeriek előrenyomulását, majd az eszközök által továbbított képek és koordináták alapján mértek tűzérési csapást, illetve pontosították a következő tűzcsapásokat.⁵² Az UAV-okat lényegében tűzérési felderítőként alkalmazták. Ehhez is kell a kezelő magas fokú képzettsége, mint a nagyobb repülőeszközöknél, itt az alárendeltség azonban más, mert a kezelő itt a harcállásponton van, ahonnan a csapásokat vezetik a műveleti területen. A műveletirányító központra (TOC⁵³) egy tűztámogató tiszt (FSO⁵⁴) keresztül jutnak el az információk, köztük a felderítőplatform által közölt adatok is, amelyek fontos felderítési információk is lehetnek, mint például november 3-án a lacsini folyosónál, amikor az örmények így szerzett információ alapján támadták az előrenyomuló azeri erőket.

A drónokat alkalmazó vezetésnek arra is gondolnia kell, hogy a technológia biztonságban maradjon, ha azt el akarják lopni. Az ISR-platformok elleni egyik leghatásosabb védekezés az eszköz elektronikus zavarása. Ezzel vagy leállásra bírják a platformot, vagy pedig átveszik felette az irányítást, bár ez technológiailag – előrelátó tervezéssel és szakszerű alkalmazással – megelőzhető. Ugyanakkor az ellenséges légvédelmi fegyverek és vadászrepülőgépek is nagy veszélyt jelentek a pilóta nélküli repülőeszközökre.

Tehát az alkalmazáshoz nem elég a repülőeszköz fejlettségének magas szintje és az azt irányító kiképzett személy: olyan vezetés kell, amely ismeri az alkalmazásban rejlő lehetőségeket, rendelkezik az ehhez szükséges felderítési információkkal és a valós idejű légi helyzetképpel. Ez a fegyverrendszer egy olyan TOC létezését feltételezi, ahova minden információ időben fut be, a parancsokat pedig időben adják ki és továbbítják. Hiszen a pilóta nélküli repülőgép kezelője nem döntheti el, hogy megsemmisítheti-e a kiszemelt célt. Ehhez egy olyan döntéshozatali rendszer élén álló parancsnok adja meg neki a jogosultságot, aki átlátja az adott szituációt és rendelkezik az adott felhatalmazással, hogy egy ilyen parancsot kiadjon.

A parancsnoknak az alkalmazás során arra is gondolnia kell, hogy az eszközt az ellenség esetleg zavarással készül majd megszerezni/megsemmisíteni. Jelenleg ez a leghatékonyabb védekezés az UAV-ok ellen a szárazföldi csöves légvédelem és kézi légvédelmi rakéták mellett.⁵⁵ Az elektronikai hadviselés rohamosan fejlődik, az informatikai-kommunikációs rendszerek zavarása hatékonyan tudja befolyásolni a harcok kimenetelét. Az UAV-ok alkalmazásának alappillére a kommunikáció, ha ez nem működik, akkor az eszköz elveszett. Ha az ellenség megszerzi, akkor a technológiáját is megszerzi, ha nem semmisül meg az eszköz. Arra is gondolni kell, hogy zavarás során a radarok nem látnak semmit, így gyengül ezalatt a saját légtér ellenőrzése és a saját erők védelme is.

Azerbajdzsánnak e követelmények alapján kellett felkészítenie és alkalmaznia az eszközeit, melyeknek lényegében a győzelmét köszönheti. Az örmények harcállásai és beásott eszközei könnyű célpontot jelentettek a rájuk vadászó drónoknak. Míg a nagyobb

⁵² Rubin: i. m. 7.

⁵³ Tactical Operation Center.

⁵⁴ Fire Support Officer.

⁵⁵ Rubin: i. m. 10.

fesztávolságú eszközök nagy magasságban tudnak tevékenykedni, addig a kisebb UAV-ok alacsony észlelhetőségüknek, vagyis technológiájuknak köszönhetően viszonylag észrevétlenül be tudtak repülni az ellenség légterébe,⁵⁶ így az Sz–300, Tor, Sztrela–10, Osa és a Repellent légvédelmi rendszerek lokátorai semmit sem láttak.⁵⁷ Az UAV-okat főként védelmi harcállások, megerősített pontok, vezetési pontok, vezetést/irányítást biztosító eszközök, harcokocsik, tüzérségi eszközök, légvédelmi eszközök, utánpótlást szállító teherautók ellen alkalmazták a műveleti területen.⁵⁸

VÉGSŐ KÖVETKEZTETÉSEK

A veszteségek a következők szerint alakultak:

- Azerbajdzsán összesen 2783 személyt (plusz 100 eltűntet tartanak nyilván), 40 db harcokocsit, 37 db lövész harcjárművet, 15 db páncélozott szállító harcjárművet, 1 db tüzérségi eszközt, 47 db egyéb járművet, 2 db hagyományos repülőgépet és 36 db UAV-ot veszített el a „felszabadító” háborújában;
- a Hegyi-Karabah Köztársaság és Örményország összesen legalább 3439 személyt (de 4000 főnél kevesebbet), 229 db harcokocsit, 137 db lövész harcjárművet, 36 db légvédelmi eszközt, 340 db tüzérségi eszközt, 556 db egyéb járművet, 2 db hagyományos repülőgépet és 4 db UAV-ot veszített el a harcok során.⁵⁹

A számok önmagukért beszélnek: Örményország és Arcah vezetése rettenetes vereséget szenvedett, így lényegében Azerbajdzsán győzelmével zárult a második hegyi-karabahi háború. Az azeriek az új technológiáknak, a begyakorolt új harceljárásoknak és a médiának köszönhetően érték el ezt a sikert. Örményország és a Hegyi-Karabahi Köztársaság nem tanult különösebben a múltban elkövetett hibákból: az elavult eszközök alkalmazása, a katonai vezetők tanácstalansága, valamint a rossz kommunikáció a fronton harcoló katonák és a lakosság irányában kudarcot eredményezett. Ennek a jövőben még sok belpolitikai és geopolitikai következménye lesz.

Az orosz fél beavatkozása a konfliktusba későn történt meg, annak ellenére, hogy az örményeket nemcsak Hegyi-Karabah területén érte támadás, hanem a saját országukban is, aminek nagy részét ráadásul az oroszok által Gjumrinál telepített védelmi rendszerek hátrították el. Valószínűleg Moszkva azért avatkozott be ilyen későn, mert Nikol Pashinján kormányának stabilitását kívánta aláásni, hiszen azok nagyon Nyugat-barát módon kezdtek politizálni, és a Robert Kocsarján ellen indított büntetőeljárás meglehetősen aláásta a két ország szövetségét. Október 20-án az orosz haderő térségben állomásozó erői kisebb előretolt állásokat létesítettek az örmény határ közelében, ami akár Örményország támogatásaként is értelmezhető volt. Törökország részvétele a háborúban gyakorlatilag Moszkva tudtával, és így indirekt módon

⁵⁶ Uo. 11.

⁵⁷ Uo. 9.; Azerbaijani military continue using attack drones in Nagorno Karabakh. 26. 10. 2020. https://www.youtube.com/watch?v=A-X10kgB1Kw&has_verified=1; Russia's \$42M EW System did not Work in Nagorno-Karabakh... i. m.

⁵⁸ Rubin: i. m. 4.

⁵⁹ Stijn Mitzer et al.: The Fight For Nagorno-Karabakh: Documenting Losses on The Sides Of Armenia and Azerbaijan. <https://www.oryxspioenkop.com/2020/09/the-fight-for-nagorno-karabakh.html>; Yerevan says around 3,400 killed in hostilities in Nagorno-Karabakh. TASS, 20. 01. 2021. <https://tass.com/world/1247091>; Azerbaijan has released official statistics on its casualties in the Nagorno-Karabakh war. Islamic World News, 03. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16524/azerbaijan-has-released-official-statistics-on-its-casualties-in-the-nagorno-karabakh-war/> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 25.)

beleegyezésével zajlott. Ennek ellenére az iszlamista zsoldosok megjelenése az azeriek oldalán nem tetszett az oroszoknak, ezt jelezték is egy október 26-án a Szíriai Nemzeti Hadsereg egy törökbarát frakciója ellen végrehajtott légitámadással, amelyben számos harcost öltek meg. Putyin végül elérte célját: Azerbajdzsán visszakapta az 1990-es évek elején elvesztett területeit, amiért régóta folytak a tárgyalások az EBESZ minszki csoportjában, Törökországgal egyetértésben folynak a békeépítő tevékenységek, az orosz–örmény kapcsolatok javultak és a Moszkva–Baku viszony sem romlott túlságosan.⁶⁰

2020. november 10-én tüntetések robbantak ki Jerevánban Pasinján kormánya ellen a tüzszünet megalázó mivolta miatt, a civilek a parlament épületébe is betörték.⁶¹ Ezt a megmozdulást az ellenzék és a hadsereg szította a lakosság körében, mivel a miniszterelnök a hadsereget tette felelőssé a kudarcért, ezért kilátásba helyezte Onik Gaszparján vezérezredes vezérkari főnök leváltását, majd november 23-án bemutatta az új védelmi minisztert, Vagarsak Harutyunjánt, és reformok sürgetését javasolta a hadseregben.⁶² Ez a megmozdulása erőtlennek hatott annak tükrében, hogy vannak falvak a régi-új örmény–azeri határon, amelyeket a tüzszünetben megállapítottak szerint ketté kell választani.⁶³ Szjunyikba ráadásul a lakosság a helyi polgármester utasítására nem engedte be Pasinján konvoját.⁶⁴

2020. december 10-én Azerbajdzsán győzelmi parádét tartott Bakuban, amin Recep Tayyip Erdoğan török elnök is részt vett. Törökország jelentősen támogatta az azeri haderőt győzelme elérésében, és ezzel megerősítette befolyását a Dél-Kaukázusban, növelve a későbbi együttműködés lehetőségét a közép-ázsiai országokkal a Kaszpi-tengeren keresztül.⁶⁵

2021 februárjában Pasinján a hadsereget államcsínykísérlettel vádolta, mert ismét tömegek követelték távozását.⁶⁶ Klasszikus puccskísérlet nem történt az országban, de az nyilvánvaló, hogy a tüntetők a kormány és az elnök lemondását követelték, aki felvonultatta a saját pártján állókat, hogy megmutassa, van még támogatottsága.⁶⁷ Ezt a kormányválságot, amit a világjárvány is súlyosbít, mielőbb meg kell oldani, ebben az előrehozott választások megoldást jelenthetnek.⁶⁸

⁶⁰ Laurence Broers: Did Russia win the Karabakh war? Eurasianet, 17. 11. 2020. <https://eurasianet.org/perspectives-did-russia-win-the-karabakh-war> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 16.)

⁶¹ Protesters Storm Armenian Parliament In Anger Over Nagorno-Karabakh Deal. Radio Free Europe – Radio Liberty, 10. 11. 2020. <https://www.rferl.org/a/protesters-storm-armenian-parliament/30940248.html> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

⁶² Latest Updates on Karabakh, 23 November 2020. i. m.

⁶³ Manya Israyelyan: Armenians Displaced By Post War Demarcations. Radio Free Europe – Radio Liberty, 20. 01. 2021. <https://reliefweb.int/report/armenia/armenians-displaced-post-war-demarcations> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

⁶⁴ Avet Demourian: Thousands demand the prime minister’s resignation. PBS NewsHour, 22. 12. 2020. <https://www.pbs.org/newshour/politics/thousands-protest-in-armenia-demand-the-prime-ministers-resignation> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

⁶⁵ ‘One nation, two states’ on display as Erdogan visits Azerbaijan for Karabakh victory parade. France 24, 10. 12. 2020. <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20201210-one-nation-two-states-on-display-as-erdogan-visits-azerbaijan-for-karabakh-victory-parade> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.); Vörös: i. m.

⁶⁶ Nvard Hovhannisyán: Thousands rally behind Armenia’s PM after he accuses army coup attempt. Reuters, 25. 02. 2021. <https://www.reuters.com/article/armenia-politics-int-idUSKBN2APIOG> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

⁶⁷ Emma Beswick: Armenia’s PM says the army attempted a coup. What’s really going on? Euronews, 26. 02. 2021. <https://www.euronews.com/2021/02/26/armenia-s-pm-says-the-army-attempted-a-coup-what-s-really-going-on> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

⁶⁸ Avet Demourian: Thousands protest in Armenia, demand PM’s resignation. AP News, 22. 12. 2020. <https://apnews.com/article/azerbaijan-armenia-yerevan-b25f56adcd0ac74497d68884a7a7bb6> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.); Vörös: i. m.

Katonailag elmondható, hogy az UAV-ok szerepe felértékelődött. Egy mai ütőképességszerepnek ezekkel rendelkeznie kell, hogy eredményesen tudja pusztítani az ellenség infrastruktúráját, megerősített vagy beásott védelmét és harceszközait. A zavarás a jelenleg létező legjobb védelem ellenük, hátránya azonban a saját légtér ellenőrzésének egy időre történő elvesztése. Elképzelhetőnek tartom ezért, hogy majd megjelennek vadász UAV-ok is, melyeket kifejezetten az ISR-plafómkok és a csapásmérő RPA-k ellen fogják kifejleszteni.

Az elavult eszközök – például a szovjet időkben gyártott gépkarabélyok, harckocsik, lövészharcjárművek, önjáró lövegek és rakéta-sorozatvetők – modernizálása még hasznos lehet. Mint látható volt azonban a háború során, könnyen el lehet őket veszíteni a repülőeszközök hatékony elektronikai zavarása nélkül. Ez még fontosabbá teszi a lövészek képzettségének erősítését, hogy a terepszakaszokon megfelelően álcázzák magukat és időben tudjanak reagálni a váratlan helyzetekre, ha kell, tüzéség és légierő hathatós támogatása nélkül. A komplex, minden dimenziót átlátó, a hadszíntérről – ezen belül a saját erők és az ellenség tevékenységéről – valós idejű információkkal rendelkező vezetés fontossága megnövekedett.

2021. január 11-én Vlagyimir Putyin, Ilham Alijev és Nikol Pasinján egy moszkvai találkozón megállapodtak, hogy vasúti összeköttetés fog megvalósulni Törökország, Nahicseván és Azerbajdzsán között Örményországon keresztül. A vasútvonal még a Szovjetunió időszakában épült, de 1990-ben a háború kezdetekor lezárták. Az Irán és Oroszország közötti, Örményországon áthaladó észak–dél irányú vasútvonalat pedig össze fogják kötni az említett vasúttal. Megállapodtak arról is, hogy megnyitják egymás határait, és a jövőben közös projekteket hoznak létre a térségben.⁶⁹

Mindez azt mutatja, hogy a jövőben talán csökken az ellentét a két ellenséges ország között, de elég egy újabb szikra, ami belobbanthatja az utóbbi háború után megmaradt feszültségeket. Oroszország és Törökország érdekszférája most nemcsak Szíriában, hanem a Kaukázusban is találkozik egymással, ami tovább erősíti a későbbi rivalizálást a két regionális hatalom között a térségben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

62 killed Azeri soldiers – Armenian ambush explained. 27. 10. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=cup39KdHpyQ>

Agdere (Magdakert) on the verge of complete siege by the Azerbaijanian forces. Islamic World News, 06. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15633/agdere-martakert-on-the-verge-of-complete-siege-by-the-azerbaijani-forces/>

Armenia: Clashes continue in and around Nagorno-Karabakh as third ceasefire is agreed from October 26 /update 19. Garda World, 26. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/393026/armenia-clashes-continue-in-and-around-nagorno-karabakh-as-third-ceasefire-is-agreed-from-october-26-update-19>

Armenia: Clashes continue on October 18 despite renewed Nagorno-Karabakh ceasefire /update 16. Garda World, 18. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/390471/armenia-clashes-continue-on-october-18-despite-renewed-nagorno-karabakh-ceasefire-update-16>

⁶⁹ Historical meeting of presidents of Russia, Azerbaijan and Armenia; New chapter of collaboration in Caucasus. Islamic World News, 17. 01. 2021. <https://english.iswnews.com/17087/historical-meeting-of-presidents-of-russia-azerbaijan-and-armenia-new-chapter-of-collaboration-in-caucasus/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.)

- Armenia: Fighting in Nagorno-Karabakh continues as ceasefire talks begin October 10 /update 10. Garda World, 10. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/387746/armenia-fighting-in-nagorno-karabakh-continues-as-ceasefire-talks-begin-october-10-update-10>
- Armenia: Fighting in Nagorno-Karabakh enters sixth day October 2 /update 6. Garda World, 02. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/385541/armenia-fighting-in-nagorno-karabakh-enters-sixth-day-october-2-update-6>
- Armenia: New Humanitarian ceasefire to be implement October 17 amid Nagorno-Karabakh clashes /update 15. Garda World, 17. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/390286/armenia-new-humanitarian-ceasefire-to-be-implemented-october-17-amid-nagorno-karabakh-clashes-update-15>
- Armenia: Self-proclaimed Nagorno-Karabakh authorities confirm Azeri capture of Susha November 9 / update 28. Garda World, 09. 11. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/397916/armenia-self-proclaimed-nagorno-karabakh-authorities-confirm-azeri-capture-of-susha-november-9-update-28>
- Armenia, Russian Troops Train for Drone Warfare. Asbarez, 24. 07. 2020. <http://asbarez.com/195670/armenian-russian-troops-train-for-drone-warfare/>
- Armenian STRELA Vs. Azerbaijan Drone Soviet-Era AN-2 Biplane / S-300 Relocating. 05. 10. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=fhOTHAflVDk>
- ASELSAN CATS FLIR statement from Selçuk Bayraktar. <https://www.turkishdefencenews.com/cats-flir-statement-selcuk-bayraktar/>
- Azerbaijan – Events of 2019. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/azerbaijan#>
- Azerbaijan has released official statistics on its casualties in the Nagorno-Karabakh war. Islamic World News, 03. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16524/azerbaijan-has-released-official-statistics-on-its-casualties-in-the-nagorno-karabakh-war/>
- Azerbaijan: Jebrayil was released! Islamic World News, 04. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15621/azerbaijan-jebrayil-was-released/>
- Azerbaijan shoots down Russian military helicopter + video. Islamic World News, 09. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16199/azerbaijan-shoots-down-russian-military-helicopter-video/>
- Azerbaijani army captured Fuzuli town south of Nagorno-Karabakh (Map Update). Islamic World News, 17. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15804/azerbaijani-army-captured-fuzuli-town-south-of-nagorno-karabakh-map-update/>
- Azerbaijani flag waving in liberated territories of Jabrayil region. Report News Agency, 09. 10. 2020. <https://report.az/en/karabakh/video-recordings-from-liberated-jabrayil-region/>
- Azerbaijani military continue using attack drones in Nagorno Karabakh. 26. 10. 2020. https://www.youtube.com/watch?v=A-XI0kgB1Kw&has_verified=1
- Beswick, Emma: *Armenia's PM says the army attempted a coup. What's really going on?* Euronews, 26. 02. 2021. <https://www.euronews.com/2021/02/26/armenia-s-pm-says-the-army-attempted-a-coup-what-s-really-going-on>
- Broers, Laurence: *Did Russia win the Karabakh war?* Eurasianet, 17. 11. 2020. <https://eurasianet.org/perspectives-did-russia-win-the-karabakh-war>
- Demourian, Avet: *Thousands demand the prime minister's resignation.* PBS NewsHour, 22. 12. 2020. <https://www.pbs.org/newshour/politics/thousands-protest-in-armenia-demand-the-prime-ministers-resignation>
- Demourian, Avet: *Thousands protest in Armenia, demand PM's resignation.* AP News, 22. 12. 2020. <https://apnews.com/article/azerbaijan-armenia-yerevan-b25f56adccdd0ac74497d68884a7a7bb6>
- Footages from Karabakh conflict – Armenian frontlines. 07. 11. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=BIXbLpdfPvY>

- Goble, Paul: *Joint Russian-Turkish Karabakh Monitoring Center Opens Amidst Fresh Controversy*. The Jamestown Foundation, 04. 02. 2021. <https://jamestown.org/program/joint-russian-turkish-karabakh-monitoring-center-opens-amidst-fresh-controversy/>
- Hand, George E. IV: *Graphic: What the Azerbaijani Drone Strike Footage Tells Us*. Sofrep.com, 03. 10. 2020. <https://sofrep.com/news/armenian-azerbaijani-drone-strike-footage-graphic/>
- Hassan, Genevieve: *Good Kill: Tackling the ethics of drone warfare on film*. BBC News, 10. 04. 2015. <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-32222793>
- Heavy clashes between Azerbaijan and Armenia armies in Karabakh + (Map update). Islamic World News, 27. 09. 2020. <https://english.iswnews.com/15486/heavy-clashes-between-azerbaijan-and-armenia-armies-in-karabakh-map-update/>
- Historical meeting of presidents of Russia, Azerbaijan and Armenia; New chapter of collaboration in Caucasus. Islamic World News, 17. 01. 2021. <https://english.iswnews.com/17087/historical-meeting-of-presidents-of-russia-azerbaijan-and-armenia-new-chapter-of-collaboration-in-caucasus/>
- Hovhannisyan, Nvard: *Thousands rally behind Armenia's PM after he accuses army coup attempt*. Reuters, 25. 02. 2021. <https://www.reuters.com/article/armenia-politics-int-idUSKBN2API0G>
- Huseynov, Vasif: *Azerbaijan, Turkey Hold Large-Scale Military Drills Amidst Escalation of Tensions With Armenia*. The Jamestown Foundation, 14. 08. 2020. <https://jamestown.org/program/azerbaijan-turkey-hold-large-scale-military-drills-amidst-escalation-of-tensions-with-armenia/>
- Israyelyan, Manya: *Armenians Displaced By Post War Demarcations*. Radio Free Europe – Radio Liberty, 20. 01. 2021. <https://reliefweb.int/report/armenia/armenians-displaced-post-war-demarcations>
- Latest Updates on Karabakh, 16 November 2020. Islamic World News, 16. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16325/latest-updates-on-karabakh-16-november-2020>
- Latest Updates on Karabakh, 23 November 2020. Islamic World News, 20. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16410/latest-updates-on-karabakh-23-november-2020/>
- Latest Updates on Karabakh, 1 December 2020. Islamic World News, 01. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16502/latest-updates-on-karabakh-1-december-2020/>
- Latest Updates on Karabakh, 18 December 2020 (Map Update). Islamic World News, 18. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16653/latest-updates-on-karabakh-18-december-2020-map-update/>
- Latest Updates on Karabakh Clashes, 1 October 2020. Islamic World News, 02. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15574/latest-updates-on-karabakh-clashes-1-october-2020/>
- Latest Updates on Karabakh Clashes, 4 October 2020 (Map Update). Islamic World News, 04. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15611/latest-updates-on-karabakh-clashes-4-october-2020-map-update/>
- Latest Updates on Karabakh Clashes, 14 October 2020 (map Update). Islamic World News, 14. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15758/latest-updates-on-karabakh-clashes-14-october-2020-map-update/>
- Latest Updates on Karabakh Clashes, 31 October 2020 (Map Update). Islamic World News, 31. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/16038/latest-updates-on-karabakh-clashes-31-october-2020-map-update/>
- Latest Updates on Karabakh Clashes, 3 November 2020 (Map Update). Islamic World News, 03. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16097/latest-updates-on-karabakh-clashes-3-november-2020-map-update/>
- Latest Updates on Karabakh, 23 November 2020. Islamic World News, 20. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16410/latest-updates-on-karabakh-23-november-2020/>
- Maps of Russia's Observation Posts in Nagorno-Karabakh Released. Islamic World News, 12. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16243/maps-of-russias-observation-posts-in-nagorno-karabakh-released/>

- Minzarari, Dumitru: *Russia's Stake in the Nagorno-Karabakh War: Accident or Design?* Stiftung Wissenschaft und Politik, 12. 11. 2020. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/russias-stake-in-the-nagorno-karabakh-war-accident-or-design/>
- Mitzer, Stijn – Oliemans, Joost – Janovsky, Jakub: *The Fight For Nagorno-Karabakh: Documenting Losses on The Sides Of Armenia and Azerbaijan*. <https://www.oryxspioenkop.com/2020/09/the-fight-for-nagorno-karabakh.html>
- Nagorno-Karabakh war map. Wikimedia Commons. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nagorno-Karabakh_war_map_\(2020\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nagorno-Karabakh_war_map_(2020).svg)
- New attack of Azerbaijan on the last remaining Armenian forces in the south of Shusha. 13. 12. 2020. Islamic World News. <https://english.iswnews.com/16588/new-attack-of-azerbaijan-on-the-last-remaining-armenian-forces-in-the-south-of-shusha-map-update/>
- Official announcement of the end of the war between Armenia and Azerbaijan! 10. 11. 2020. Islamic World News. <https://english.iswnews.com/16208/official-announcement-of-the-end-of-the-war-between-armenia-and-azerbaijan/>
- 'One nation, two states' on display as Erdogan visits Azerbaijan for Karabakh victory parade. France 24, 10. 12. 2020. <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20201210-one-nation-two-states-on-display-as-erdogan-visits-azerbaijan-for-karabakh-victory-parade>
- PGI Insight: Armenia/Azerbaijan – July 2020. <https://www.pgilt.com/blog/pgi-insight-armenia-azerbijan-july-2020/>
- President of Azerbaijan: Shusha is liberated! Islamic World News, 08. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16178/president-of-azerbaijan-shusha-is-liberated/>
- Prominent Syrian militant commander killed in Karabakh. Islamic World News, 27. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15968/prominent-syrian-militant-commander-killed-in-karabakh/>
- Protesters Storm Armenian Parliament In Anger Over Nagorno-Karabakh Deal. Radio Free Europe – Radio Liberty, 10. 11. 2020. <https://www.rferl.org/a/protesters-storm-armenian-parliament/30940248.html>
- Rehimov, Ruslan: *Turkey-Azerbaijan joint military drills continue*. Anadolu Agency, 02. 08. 2020. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-azerbaijan-joint-military-drills-continue/1929548>
- Roblin, Sebastien: *What Open Source Evidence Tells Us About The Nagorno-Karabakh War*. Forbes, 23. 10. 2020. <https://www.forbes.com/sites/sebastienroblin/2020/10/23/what-open-source-evidence-tells-us-about-the-nagorno-karabakh-war/?sh=56716726f4be>
- Rubin, Uzi: *The Second Nagorno-Karabakh War: A Milestone in Military Affairs*. Mideast Security and Policy Studies, No. 184, 2020. <https://besacenter.org/nagorno-karabakh-war-milestone/>
- Russia knocked Turkish drones out of sky in Armenia claims report. Bne IntelliNews, 21. 10. 2020. <https://www.intellinews.com/russia-knocked-turkish-drones-out-of-sky-in-armenia-claims-report-194580/>
- Russia's \$42M EW System did not Work in Nagorno-Karabakh: Armenia PM Complains. Defense World, 09. 12. 2020. https://www.defenseworld.net/news/28502/Russia_s_42M_EW_System_did_not_Work_in_Nagorno_Karabakh_Armenian_PM_Complains#
- Shaikh, Shaan – Rumbaugh, Wes: *The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense*. Center for Strategic and International Studies, 08. 12. 2020. <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>
- The Course of the Nagorno-Karabakh armed conflict and its impact on the civilian population. European Asylum Support Office, Country of Origin Information Report, 10. 11. 2020. https://www.ecoi.net/en/file/local/2040716/2020_11_Chronology_Armenia_Azerbaijan_Nagorno_Karabakh_armed_conflict_impact_civilian_population.pdf
- The Nagorno-Karabakh Republic from space. Atlas of the Nagorno-Karabakh Republic (Artsakh). <https://karabakhatlas.wordpress.com/2012/10/04/karabakh-from-space/amp/>

- The peace agreement between Azerbaijan and Armenia; Who is the winner of this conflict? Islamic World News, 11. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16231/the-peace-agreement-between-azerbaijan-and-armenia-who-is-the-winner-of-this-conflict/>
- TIMELINE: Fierce fighting in disputed Nagorno-Karabakh. Global Village Space, 10. 10. 2020. <https://www.globalvillagespace.com/timeline-fierce-fighting-in-disputed-nagorno-karabakh/>
- Video: Azerbaijani forces suppressed on the Lanchin-Susha road. Islamic World News, 05. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16133/video-azerbaijani-forces-suppressed-on-the-lachin-shusha-road/>
- Video: The use of phosphorous bombs in the Nagorno-Karabakh war. Islamic World News, 31. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/16030/video-the-use-of-phosphorous-bombs-in-the-nagorno-karabakh-war/>
- Vörös Szabolcs: „*Tudtuk, hogy nagy a baj*” – ezért teljesül be az örmény Trianon. Válasz Online, 2020. 12. 01. <https://www.valaszonline.hu/2020/12/01/ormenyország-azerbajdzsan-hegyi-karabah-haboru-elemzes/>
- War crime in Barda town, Azerbaijan + Video. Islamic World News, 28. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15992/war-crime-in-barda-town-azerbaijan/>
- War crime in Ganja, at least 15 people killed + Video. 17. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15787/war-crime-in-ganja-at-least-15-people-killed-video/>
- Yerevan says around 3,400 killed in hostilities in Nagorno-Karabakh. TASS, 20. 01. 2021. <https://tass.com/world/1247091>

Novák András:

MIGRÁCIÓ A BALKÁNON: HOGYAN LÁTJÁK A MENEKÜLTEK A BALKÁNI BEJUTÁST ÉS A SAJÁT HELYZETÜKET?

DOI: [10.35926/HSZ.2021.6.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.6.6)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az elmúlt hat évben az illegális migráció első és talán legfontosabb útvonala a Balkánon át vezetett. 2015 és 2020 között a szerzőnek a munkája kapcsán rengeteg személyes találkozásban volt része, háromszáz menekültet pedig meg is interjúvolt utazásaik körülményeiről. Számos olyan kérdést tett fel, amelyek megválaszolásával talán közelebb juthatunk a migrációs válság megoldásához. Jelen dolgozatában röviden összefoglalja az újkori migráció kialakulását és a balkáni útvonal létrejöttét, ezután pedig ismerteti az általa készített felmérés eredményét.

KULCSSZAVAK: migráció, ISIS, Balkán, menekültek, menekülttábor, embercsempészek

A MIGRÁCIÓS VÁLSÁG KIVÁLTÓ OKAI

Az ember bizonyos megközelítésben vándorló lény, ez viszont társadalmilag csak akkor elfogadható, ha nem veszélyezteti az egyes (kibocsátó, befogadó és tranzit-) országok, társadalmak normális létét, biztonságát.¹

2015-ben rendkívüli migrációs válság alakult ki Európában, amely méretében, összetettségében és kiváltó okainak tekintetében is egyedülálló volt. Több mint 1,39 millió ember kért hivatalosan menedéket a kontinensen, sőt az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség – közismertebb nevén Frontex – számításai szerint akár a kétfélmilliót is elérhette az Európába érkezett menekültek száma. Nem véletlenül nevezi a szakirodalom és a politikai közbeszéd is a jelenséget a második világháború óta tapasztalt legsúlyosabb menekültválságnak a kontinensen. Legtöbbször az Iszlám Állam terrorszervezet létrejöttét, tagjai és támogatói által a lakosság ellen elkövetett brutális terrorcselekményeket tartják a drasztikus menekülthullám megindulása fő okának.

A terrorizmus mint globális jelenség magában hordozza a hálózatrendszerek kiépülését. A folyamat eredményeként számos, korábban jobbra elszigetelt közösség válik a nemzetközi terror részesévé.²

A szunnita szélsőséges csoportoknak – amelyek a politikai rendszer megváltoztatásáért harcolnak és általános jogokat követelnek – jó lehetőségeket biztosított a terjeszkedésre az instabil iraki belpolitikai helyzet, valamint az évek óta tartó szíriai polgárháború. A 2014-ben megalakított Iszlám Állam (Iraki és Levantei Iszlám Állam, Iraki és Szíriai Iszlám Állam,

¹ Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris, Budapest, 2006, 162–175.

² Kasznár Attila: Az újgur terrorizmus nemzetközi biztonsági kockázatai. Arc és Álarc, I. évf. 2017/2–3., 181–189.

angol rövidítéssel és a továbbiakban: ISIS) is ilyen volt, s mint terrorszervezet, rendkívül sikeresnek számított: jól szervezett, jól finanszírozott volt, és az egyik legveszélyesebb nemzetközi csoportként tartották számon. Kialakult tehát ez a nemzetállami jellemzőket is magán viselő, szervezett terrorista egység, amely a bizonytalan helyzetben tömegeket állított maga mellé azzal, hogy védelmet és szociális ellátóhálózatokat épített ki. A szabad nemzetek általános felfogása szerint ez egy gyilkos, diktatórikus képződmény, a belülről fakadó hatalmas támogatottság miatt mégis önállóságra tett szert, s hosszú ideig életképes maradt.

Az ISIS eredeti célja egy kalifátus létrehozása volt, amely magában foglalja többek között Szíria és Irak szunnita többségű területeit, illetve a közel-keleti régió jelentős részét (beleértve Jordániát, Izraelt, Palesztinát, Libanont, Ciprust és Törökország déli részét). Az ISIS által időszakosan létrehozott kalifátust egyetlen ország vagy nemzetközi szervezet sem ismerte el hivatalosan létező, önálló államnak. Kétségbevonhatatlan ugyanakkor, hogy *de facto* létező területtel, lakossággal rendelkező és állami funkciókat is ellátó vallási-társadalmi képződményről beszélünk. Amennyiben azonban figyelembe vesszük az alapvető céljait, módszereit, tevékenységét és a nemzetközi kapcsolatokhoz való viszonyulását, akkor csak terrorista szervezetnek minősíthetjük. Katonai szempontból az ISIS alapvetően egy mozgékony, a szárazföldi csapatok tulajdonságaival rendelkező szervezett erőnek volt tekinthető. Az ISIS többféle harctevékenységi formát kombinált az öngyilkos merényletektől az aszimmetrikus hadviselési jellemzőket mutató hagyományos szárazföldi harcig (lakott települések megerősítése, az ott folytatott műveletek védelme stb.).

Számos tényező járult hozzá az ISIS térnyeréséhez és terjeszkedéséhez. Az iraki és szíriai válság helytelen kezelése, valamint a radikális militáns iszlám és a növekvő dzsihádiszmus mind növelhették eredményességét.³ Az Iszlám Állam térhódítását az iraki alkotmány azon rendelkezése is segítette, hogy egy törvény sem állhat összeütközésben az iszlámmal. A valóságban ez azt jelenti, hogy a kisebbségek nem gyakorolhatják a vallásukat, s törvény tiltja a muszlimok más hitre való áttérését. Az egyik legjelentősebb tényező azonban az volt, hogy az ISIS az iraki konfliktus és a szíriai polgárháború okozta politikai űrt sikeresen használta ki, és 2014-ben Szíria és Irak jelentős területeit rövid idő alatt el tudta foglalni. Ehhez az is hozzájárult, hogy az iraki rendvédelmi erők gyakorlatilag semmilyen ellenállást nem tanúsítottak a szervezettel szemben. A szervezeti fegyelem és az elfoglalt területeken az állami szolgáltatások azonnali megszervezése nagymértékben segítette a kalifátus létrehozását, amelyet 2014. június 29-én kiáltott ki a szervezet vezetője Moszulban.⁴

Kiemelendő, hogy az ISIS képes volt kulcsfontosságú természeti erőforrásokat elfoglalni Szíria és Irak területén, amelyek révén saját működését finanszírozta. Ezenfelül a terrorszervezet az elfoglalt területeken saját központi bankot hozott létre, valamint saját arany-, ezüst- és rézpénzt adott ki.

Az ISIS gyors térnyerésének, sikerének egyik meghatározó oka a közösségi médiában folytatott tudatos programja volt. Ennek a kampánynak a legfőbb célja a toborzásban, valamint adományok, anyagi segélyek megszerzésében és begyűjtésében, illetve a folyamatos fenyegetés fenntartásában merült ki. Az ISIS rendkívül gyors sikere mindezen tényezők párhuzamos bekövetkeztének eredménye.⁵

³ Szilágyi-Kiss Hajnalka: Az Iszlám Állam megerősödésének logisztikai háttere. Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021/5.

⁴ Háber Péter: Az „Iszlám Állam” nevű terrorista szervezet és az általa gerjesztett biztonsági kockázatok. Szakmai Szemle, 2016/3., 55–82.

⁵ Resperger István (szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 72–75.

A migrációt kiváltó és felerősítő tényezőkre a legjobb példák a szíriai, az iraki, az afgán és a líbiai konfliktusok. Ezek azok az évek óta elhúzódó események, amelyeknek a statisztikai adatok alapján meghatározó szerepük volt a 2015-ös európai migrációs válság kialakulásában. Míg 2015-ben az Európába érkező migránsok között a szíriai, az iraki és az afgán polgárháború elől menekülők voltak a legnagyobb arányban (szíriai 29%, afgán 19%, iraki 13%),⁶ addig a Kadhafi-rendszer összeomlása és az azt követő líbiai káosz a szubszaharai térség fegyveres konfliktusai (Nigéria, Eritrea és Szomália) elől menekülők számára nyitotta meg a kaput Európa felé. 2011 előtt ugyanis az észak-afrikai autoriter rendszereknek kulcsszerepük volt az Afrikából érkező migránsok feltartóztatásában, azonban a jelenlegi Líbia képtelen ezt a feladatot ellátni. Az ISIS 2014-es katonai megerősödésével és terjeszkedésével, illetve az ellene való nemzetközi fellépéssel azonban – vagyis a 2014 szeptemberében meginduló és 2017-ig elhúzódó bombázásokkal – ez a helyzet alapvetően megváltozott. Az életkörülmények az ISIS által elfoglalt vagy a más felkelők által uralt területeken drasztikusan romlottak. A regnáló kormány Szíriában egyre kevésbé volt képes ellátni az általa ellenőrzött területek lakosságát, amelynek létszáma a belső menekültek megjelenésével 2015 közepére gyakorlatilag megduplázódott. Mindezek következtében valószínűleg még azok is elbizonytalanodtak (s a migráció mellett döntöttek), akik reménykedtek abban, hogy a szíriai kormánycsapatok rövid idő alatt visszaállítják a rendet az országban.

A Közel-Kelet politikai helyzete ingatag, és az elmúlt fél évszázadban több ízben helyi fegyveres konfliktusok színterévé vált. Ez is közrejátszott abban, hogy az emberek időről időre útnak indultak ebből a térségből.⁷ A fegyveres konfliktusokon túl, a szociális-egészségügyi helyzet, az ivóvízhiány okozta gondok és a rossz élelmezési lehetőségek is hozzájárulnak a menekültáradat megindulásához.⁸

Az iszlám tanulmányokat is folytató, közel húsz éve a térségben élő német Közel-Kelet-szakértő, Rainer Hermann szerint „[d]öntő jelentősége lesz annak, hogy sikerül-e megakadályozni az eskaláció negyedik szintjét, hogy sikerül-e csökkenteni a feszültséget. A Nyugat ebben a háborúban csak járulékos segítséget nyújthat a mérsékelt muszlimoknak.”⁹

Az arab tavasz egyik hatásaként jelentős menekülthullám indult meg az észak-afrikai és a közel-keleti régióban, ami Európát is érinti.¹⁰ Habár a 2014-ben kezdődött menekülthullám napjainkra csökkent, azonban változatlanul az egyik legfontosabb problémát jelenti Európa államainak.

A „menekült” pontos definícióját a menekültek jogállásáról szóló 1951-es egyezményben, az ún. genfi konvencióban fektették le. Ennek értelmében a menekült olyan személy, aki „faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy

⁶ Tálás Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről. *Nemzet és Biztonság*, 2016/6., 86–115.

⁷ Dr. Probáld Ferenc – Dr. Szegedi Nándor: *Afrika és a Közel-Kelet gazdaságföldrajza*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1986, 34–35.

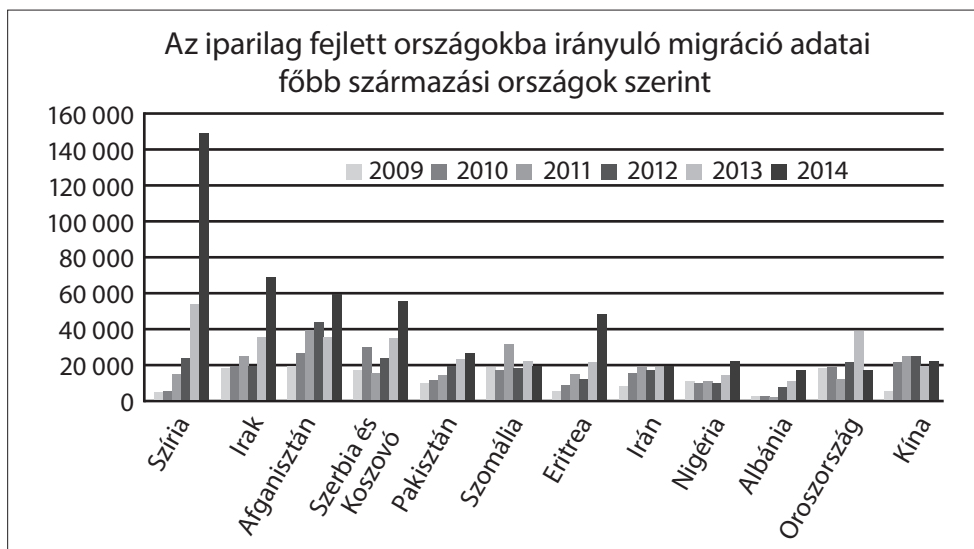
⁸ Dr. Dezső Tamás: *Demográfia és migráció: a muszlim világ népességrobbanásának okai és következményei*. Migrációkutató Intézet. <https://www.migraciokutato.hu/2018/12/11/a-muszlim-vilag-nepessegrobbanasanak-okai-es-kovetkezmenyei/> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 09.)

⁹ Rainer Hermann: *Az Iszlám Állam. A világi állam kudarca az arab világban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015, 59.

¹⁰ Simon Péter: Az arab tavasz kiváltó okai, jelene és hatása a biztonságpolitika alakulására. *Felderítő Szemle*, XIII. évf. 2014/1., 17–25.

aki állampolgársággal nem rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni”.¹¹

Az arab tavaszt követően egy le nem zárult polgárháború zajlik. A menekülni kényszerülő szíriaiak egy része hazájának polgárháború által nem sújtott részeibe menekült, egy másik hányada – illetve az előbbiekből időközben azok is, akiket a polgárháború terjedése „kiszorított” az országból – kénytelen volt elhagyni hazáját; ez 2015 közepén 4,2 millió főt jelentett.¹² Az ISIS elől szinte felekezeti különbség nélkül mindenki, még a szunniták is menekülnek. Az elmúlt öt év alatt 234 ezer szír állampolgár folyamodott menedékért az EU országainak valamelyikében. Eközben csak Törökországban 1,5 millió szír menekült tartózkodik, vagyis a szír menekültproblémának mindössze egy töredéke jelentkezik Európában.

1. ábra Az iparilag fejlett országokba irányuló migráció adatai főbb származási országok szerint (Forrás: Ritecz György: A migráció trendjei – és ami mögötte van. Regio, 24. évf. 2016/2., 117. [Letöltés időpontja: 2019. 09. 10.]

Az Európába tartó menekültek zöme (38,6%) egy szűk régióból (Irak, Afganisztán, Pakisztán, Irán, Szíria) érkezik. Vagyis azokból az országokból, amelyekben a Nyugat vívott háborút – elvileg – humanitárius célból, majd csapataik nemrég kivonultak onnan, lényegében káoszt hagyva maguk után, ami befejezetlen konfliktuskezelést, politikailag és gazdaságilag is rendezetlen viszonyokat jelent.¹³

Az állam intézménye nem működik sem Irakban, sem Afganisztánban, így nem csoda, hogy aki teheti, eljön onnan. A másik ilyen terület a Szubszahara térsége (Fekete-Afrika) és

¹¹ 1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről. 1. cikk (2). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900015.tvr> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 12.)

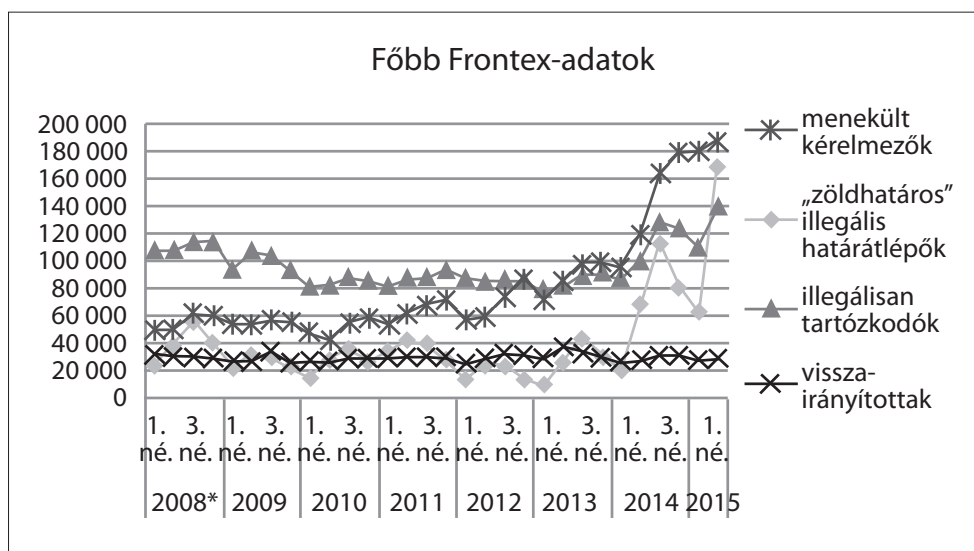
¹² unhr.org.hu

¹³ Ritecz György: A migráció trendjei – és ami mögötte van. Regio, 24. évf. 2016/2., 109–139. DOI: <http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/115> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 10.)

„Afrika szarva” (Északkelet-Afrika), amely régiók országaiban már több éve polgárháború zajlik, és a Nyugat semmit sem volt képes tenni a polgári lakosság védelme érdekében.

A globális statisztikában is érzékelhetővé vált egy kvázi egyedi eset: a Szerbiából és a statisztikailag még hozzá tartozó Koszovóból menekülők ügye. A Nyugat-Balkánon az ottani megoldatlan konfliktusok a múltban már nemegyszer olyan háborúkhöz vezettek, amelyeket az egész világ megszenvedett. Ezek a kiváltó okok továbbra is fennállnak, és a húsz évvel ezelőtti balkáni rendezés sem oldotta meg, csak elodázta kezelésüket.¹⁴ 2009-ben még kevesebb mint 17 ezer (16 981) fő indult el Koszovóból az Európai Unió felé, 2013-ban ennek a duplája (34 347 fő), majd 2014-ben ismét majdnem megduplázódott a számuk (55 668 fő). Ennek következtében a legfejlettebb 44 országba benyújtott menekültkérelmek alapján a negyedik legjelentősebb származási országnak Koszovó tekinthető.¹⁵ Koszovó nagyon jó táptalajt nyújt a szervezett bűnözői csoportoknak, amelyek a „magyarországi joghézagot” felismerve tudatos kommunikációval és jól szervezett módon tömegeket csempészték az EU területére. Természetesen mindezzel dollár- vagy eurómilliókat keresve.

Fontos megjegyezni, hogy a balkáni régió államai tranzitországnak számítanak, tehát az ide érkezők nem itt szeretnék munkát vállalni vagy a menedékkérelmüket benyújtani.¹⁶

2. ábra Főbb Frontex-adatok (Forrás: Ritecz: i. m. 127.)

Az ún. *kilencek* (Cseh Köztársaság, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Szlovákia és Szlovénia) schengeni övezethez való csatlakozása óta

¹⁴ Magyar Levente: A migráció a legnagyobb biztonsági kihívás Európában. <https://magyarnemzet.hu/kulfold/magyar-levente-a-migracio-a-legnagyobb-biztonsagi-kihivas-europaban-7563518/> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 06.)

¹⁵ Huszonkét éve nem látott számú menedékkérő érkezett 2014-ben a világ fejlett ipari országaiba. <https://www.unhcr.org/hu/393-hu-hirek2015huszonket-eve-nem-latott-szamu-menedekker-erkezett-2014-ben-a-vilag-fejlett-ipari-orszagaiba-html.html> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 03.)

¹⁶ Besenyő János – Miletics Péter József (szerk.): Szemelvények a XXI. századi migráció témaköréből. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely (HVK TKH), Budapest, 2017. <http://real.mtak.hu/83709/1/szemelvények.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 22.)

a visszairányítottak (*refusals of entry*) száma lényegében stagnál, vagyis a határátkelőhelyeken a kockázatot jelentő személyek száma nem csökkent, de nem is nőtt az elmúlt hét évben. Az illegálisan tartózkodók (*illegal stay*) száma 80-100 ezer (felfedett) személyt jelentett negyedévente. 2017-ben emelkedett a 2008-as szintre, illetve minimálisan a fölé. Tehát hosszabb távon nem érzékelhető migrációs nyomás a határátkelőhelyeken. Az ún. *zöldhatáros* (határátkelőhelyek közötti, ideértve a tengereken átjutni akarókat is) illegális határátlépők (*illegal bordercrossing between BCPs*) száma is egyfajta enyhén csökkenő tendenciát mutatott 2008–2013 között (40-20 ezer/negyedéves nagyságrenddel), de 2014 III. negyedévére megugrott a 110 ezres nagyságrend fölé, majd a következő két negyedévben már lecsökkent a 80 ezres, illetve a 62 ezres szintre. 2015 II. negyedévében a zöldhatáros illegális határátlépők száma 170 ezer főre emelkedett. Ezzel szemben a menekültkérelmet benyújtók száma (a Frontex adatai szerint) 2008–2011 között negyedévente stabilan 50-60 ezer főt mutatott, majd dinamikus emelkedésbe kezdett, míg végül 2014-ben kiugró (2014. IV. negyedévben 180 715 fő) adatot produkált, amelyet 2015 I. és II. negyedévében megismételt (181 569 és 187 437 fő¹⁷).¹⁸

2014-ben viszont történt valami. Tudjuk, hogy korábban negyedévente 5-20 ezer főt fogtak el (külön-külön) a tengeri (*sea border*) és a szárazföldi (*land border*) zöldhatáron. 2014 II. negyedévében viszont már a tengeren 61 ezernél is több migránst tartóztattak fel a határrendészek, a III. negyedévben pedig már közel 100 ezret (97 936 fő), majd a IV. negyedévben további 46 ezer migránst, de 2015 I. negyedévében már ismét „csak” 23 ezer főt fedtek fel az európai ún. *kékhatárok*on. 2015 tavasza viszont új csúcsot eredményezett: negyedév alatt 127 ezer főt.¹⁹ Eközben a szárazföldön 2014-ben (a tengerihez képest) enyhe emelkedés mutatható ki. A 2014. I. negyedévi 7 ezerről fokozatosan 34 ezerre emelkedett az elfogottak száma, ami 2015-ben tovább emelkedett 42 ezer főre.

A 2014-es tengeri elfogások döntő többsége az olasz tengeri térségben történt. Először is az arab tavaszt követően, az időszakos konszolidáció után Tunéziában egyfajta anarchikus állapot alakult ki, ahol a szervezett bűnözői bandák szabadon garázdálkodtak. Ugyanez volt a helyzet Líbiában, annyi különbséggel, hogy itt még konszolidáció sem volt, és szinte (törzsi) polgárháború dúlt (ez az ún. *push factor*). Vagyis a szervezett bűnözők zavartalanul üzhették a nagy haszonnal kecsegtető csempészetet, akik, mint tudjuk, az emberek mellett az ország olajkészleteinek jó részét is kicsempészik az országból.

2013 októberében Lampedusa közelében több mint háromszáz migráns veszítette életét. Erre az Európai Tanács döntésének megfelelően, a Frontex koordinálásával és az EU finanszírozásával – alapvetően az olasz hatóságok által, bevonva a haditengerészetet is – megkezdődött az ún. *Mare Nostrum-akció*. Ennek lényege, hogy nem az olasz partok előtt, hanem az afrikai partokhoz közel (de még nemzetközi vizeken – a nemzetközi jogi bonyodalmak elkerülése végett) járőröztek a továbbiakban, hogy lehetőleg minél kevesebben jussanak ki a nyílt nemzetközi vizekre, és ha lehet, többen már ne fulladjanak bele a tengerbe menekülés közben. Vagyis lényegében a csempészt személyek elé mentek (ez a *pull factor*), és már nem kellett közel öt napot hánykolódnia a tengeren, mire eljutottak az olasz felségterületre, hanem alig ötórás út után felvették őket az olaszok (később más EU-államok is) hajói és beszállították

¹⁷ Ritecz György – Sallai János: A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0. Central European Papers, IV. évf. 2016/2., 104–106.

¹⁸ http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=11:bekescsaba&Itemid=885&lang=hu (Letöltés időpontja: 2019. 01. 13.)

¹⁹ <http://bamf.de/EN/DasBAMF/dasbamf.node.html> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 10.)

öket az olasz (schengeni) területre. Ezt felismerve, a csempészek egyre több kisebb és/vagy rosszabb állapotú hajóba zsúfoltak rengeteg embert, megígérve nekik, hogy elérik a „közeli” EU-s hajókat. Lényegében tehát az olasz hatóságok (az EU jóváhagyásával) gerjesztették ezt a migrációs hullámot. Jól mutatja ezt, hogy 2014 III. negyedévében a 97 ezer tengeren átkelő menekült harmada (33 381 fő) szír állampolgár volt. Földrajzilag Európa irányába nem ez volt a leglogikusabb útvonal a számukra, de gyakorlatilag ez volt a leggyorsabb és „legbiztonságosabb”. Érzékelve a húzóeffektus nem kívánt hatását, a nemzetközi akciót 2014 szeptembere és decembere között fokozatosan leállították. Ennek következménye az lett, hogy az utolsó negyedévben az előző felére, majd 2015 elején tovább csökkent az elfogások (tengeri kimentések) száma. Eközben a szárazföldi elfogások száma éppen az említett két utolsó negyedévben emelkedett, vagyis tipikus „terelőhatás” lépett életbe. Ha az átjutás nem sikerül, illetve nehezen megy az egyik szakaszon (migrációs útvonalon), akkor a másira terelődik a migrációs nyomás.

2015-ben a jó idő beálltával ismét próbálkoztak a csempészek, és újabb hajókat indítottak, de ekkor már nem voltak ott az afrikai partok közelében „az EU hajói”, így be is következett a tragédia: újabb 900 ember fulladt egyszerre a Földközi-tengerbe. Ugyanis az ISIS terjeszkedése és tevékenysége egyre intenzívebbé vált, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának (UN Refugee Agency, UNHCR) menekültügyi ellátásra fordítható pénze is egyre csökkent. A közel-keleti, de főleg a törökországi menekülttáborokban az állapotok (azaz az életminőség) egyre kritikusabbá váltak, így mind nagyobb tömegek indultak útnak. Egyes afgán csoportok azért menekültek, mert attól féltek, hogy hazájukban is tért hódít az ISIS. Mások, akik mindaddig abban reménykedtek, hogy előbb-utóbb véget ér a polgárháború hazájukban és hazatérhetnek, reményt veszítve arra kényszerültek, hogy otthagyják az „időszakos” sátoztáborokat, és maguknak, illetve a családjuknak (gyermeküknek) jobb életet, jövőt remélve egy biztonságosnak tekinthető, „normális” államban keressenek új hazát.²⁰ Ebben közrejátszhatott az is, hogy 2014-ben és 2015 első felében a schengeni térségbe már bejutottak – a modern kommunikáció segítségével – nemcsak arról számolhattak be az otthon maradóknak, hogy kijutottak és az életkörülményeik egészen kedvezők, hanem az útvonalról, csomópontokról, kontaktszemélyekről is szinte folyamatos tájékoztatást adva, lényegében digitálisan irányítva segítették a következő (egyre nagyobb) hullámot.²¹

KUTATÁS A MIGRÁNSOKKAL KÉSZÜLT INTERJÚKBÓL

A következő felmérés nem reprezentatív, mégis igen egységes képet mutat a különböző országokból érkezők háttéréről, indokairól és illegális határátlépéseiről. A kérdéseket – miután televíziós riporter vagyok – úgy állítottam össze, hogy azokra a témákra adjanak választ, amelyek a legjobban érdekelhetik az embereket és a szakértőket.

Kutatómunkámat 2013 és 2020 között végeztem tizenkét országban (Szíria, Kurdisztán, Irak, Törökország, Észak-Macedónia, Görögország, Szerbia, Bosznia, Horvátország, Olaszország, Líbia, Libanon). Úgy vélem, ezeket az információkat szinte a teljes érkező tömegre rá lehet vetíteni. A kutatás eredetileg televíziós interjúgyűjteménynek készült, így továbbfejlesztve és részletesebben kidolgozva a témát egy kifejezetten érdekes és komoly tanulságokat lehet belőle levonni.

²⁰ Csuka Gyöngyi – Török Ádám (szerk.): Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai. MTA Migrációs Munkacsoport, Budapest, 2015.

²¹ <https://frontex.europa.eu/search-results/?q=In+2014+and+the+first+half+of+2015+to+the+Schengen+area> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 11.)

A kérdéssorban közel háromszáz menekült választait összesítettem. Ezeknek a kamerával készített interjúknak a nagy része már adásba került. Egy-egy interjúrészletet külön is leírok, hogy így tudjam érzékletesebben ismertetni az érkezők véleményét és a tőlük kapott információt.

Az érkezőket három csoportba soroltam az indulási régió szerint: Közel-Kelet, Ázsia és Afrika. A felmérésemben abban az esetben választottam szét a más területről érkezők válaszait, ha az átlaghoz képest feltűnően eltérő választ adtak.

1. térkép Készítette a szerző. Grafika: ATV

Az 1. térképen az elmúlt hat évben bejárt helyszíneket mutatom be, azokat, amelyek szoros kapcsolatban vannak a menekültválsággal. Ezekben a városokban és országokban készültek az interjúk, amelyek összegzését a következőkben ismertetem.

2. térkép Készítette a szerző. Grafika: ATV

Az elmúlt években kisebb-nagyobb változásokkal két, teljesen tiszta migrációs és/vagy csempészút vonal alakult ki. Amelyik jobban érinti Magyarországot, az a Balkánon keresztül vezet (I. migrációs útvonal, lásd 2. térkép), és 2020 elején szinte biztosan elmondható volt: ebből az irányból érkeztek a legtöbben. Itt kettévált az út: többségében az Égei-tengeren közelítették meg Görögországot, kisebb részük pedig az Évroz-folyón (szárazföldön) keresztül. Görögország a balkáni migrációs vagy csempészút vonalak legfontosabb kiindulópontja, először ugyanis mindenki Görögországba érkezik, s csak ezt követően indul tovább.

3. térkép Készítette a szerző. Grafika: ATV

A II. migrációs útvonal (lásd 3. térkép) Észak-Afrikából kiindulva az olasz szigeteket és Máltát veszi célba. Ez számunkra kevésbé érdekes, de itt szinte heti rendszerességgel jelentek meg lélekvesztő bárkák és hajók tele menekültekkel. Még 2020 elején is volt olyan, hogy átlagosan napi 100-200 ember érte el az Európai Unió valamely szigetének partjait.

4. térkép Készítette a szerző. Grafika: ATV

A válaszadók 99%-a a 4. térképen feltüntetett országokból érkezett. Az érkezők nemzetiségi aránya leginkább a politikai és háborús helyzettől függött. Az ISIS felszámolását követően sokkal többen jöttek Ázsiából, mint a Közel-Keletről. A Frontex adatai szerint az elmúlt hat évben így is 94 különböző országból érkeztek menekültek, bevándorlók, migránsok Európába.

A Közel-Keletről érkezők válaszai:	
Nem	77%
Nem, és még most sem hiszi el	1%
Igen, de tudta, hogy ennek ellenére be lehet menni	11%
Igen, de életveszélyben volt	11%

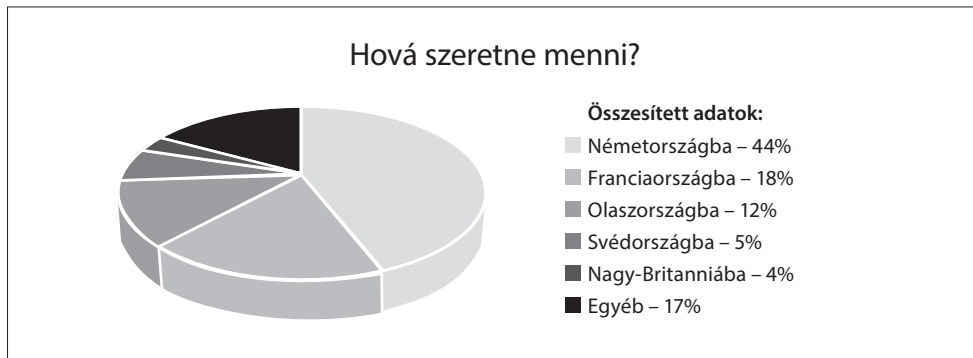
Ázsiából érkezők válaszai:	
Nem	90%
Nem, és még most sem hiszi el	1%
Igen, de tudta, hogy ennek ellenére be lehet menni	6%
Igen, de életveszélyben volt	3%

Afrikából érkezők válaszai:	
Nem	89%
Nem, és még most sem hiszi el	2%
Igen, de tudta, hogy ennek ellenére be lehet menni	1%
Igen, de életveszélyben volt	8%

„Semmit nem tudunk. Azt mondták a barátaim, akik már Németországban vannak, hogy be lehet jönni. De nem is volt más választásom, teljesen lerombolták a házam, nem maradt semmim, ezért vagyok itt. Most én is Münchenbe szeretnék menni. Mindenem odaveszett a háborúban. Nincs vesztenivalóm, munkát szeretnék találni Európában és normális életet élni. Ehhez nekünk is jogunk van. Tudom, hogy Európában van esélyem új életet kezdeni, ezért is indultam el.” (Mohamed Abdullah Szíriából)

A válaszokból egyértelműen kiderült: a nagy többség egyáltalán nem hallott arról, hogy az európai uniós országok megpróbálják megakadályozni a bejutást és határzárakat alkalmaznak.

Az külön érdekesség, hogy az Ázsiából és Afrikából érkezők még kevesebb információval rendelkeztek a határhelyzetről. Akik viszont a Közel-Keletről jöttek, sokkal jobban informáltak voltak. Ez annak köszönhető, hogy a másik két régióból sokkal több szegény érkezett, akik kevésbé jutottak információhoz és internetkapcsolathoz.

A Közel-Keletről érkezők választai:	
Németországba	44%
Franciaországba	12%
Olaszországba	10%
Svédországba	5%
Nagy-Britanniába	6%
Egyéb	13%

Ázsiából érkezők választai:	
Németországba	66%
Franciaországba	10%
Olaszországba	12%
Svédországba	3%
Nagy-Britanniába	5%
Egyéb	4%

Afrikából érkezők választai:	
Németországba	33%
Franciaországba	47%
Olaszországba	9%
Svédországba	2%
Nagy-Britanniába	4%
Egyéb	5%

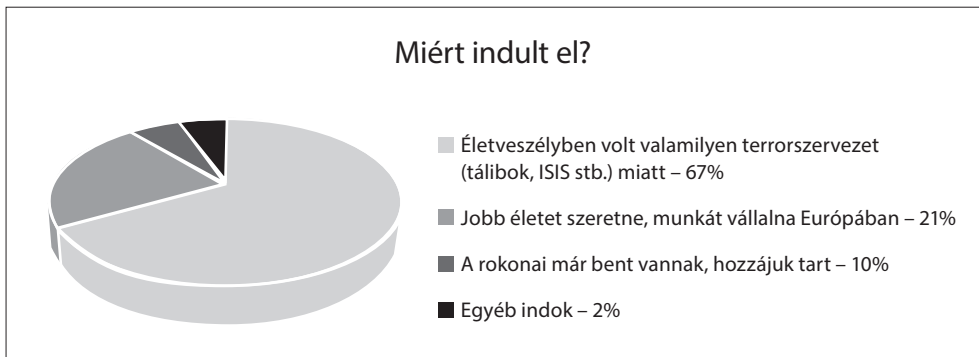
„Éhezünk, nincs munka a környéken, a férjemet pedig megölték. Négy gyerekkel indultam el és Franciaországba tartok. Ez itt a görög menekülttábor, de szörnyűek a körülmények. Ahogy csak tudunk, indulunk tovább. Néha úgy bánnak velünk, mint az állatokkal. Az első héten még sátrat sem adtak. A gyerekekkel a földön aludtunk itt, a kerítés mellett. Ez nem élet így. Naponta egyszer adnak enni. Alig várjuk már, hogy továbbmenjünk. Franciaországban van rokonom, hozzájuk igyekszünk. De a neheze még hátravan.” (Maria Shimal Csádból)

Az végig egyértelmű volt, hogy a menekültek legszívesebben Németországba, Franciaországba vagy Olaszországba utaznának. Ennek az egyik legfőbb oka az, hogy Németországból kapják a legtöbb örömteli hírt: információik szerint nagyon emberségesen bánnak velük, igen magas a menedékkérelmek pozitív elbírálása, emellett pedig viszonylag sok, 500–700 euró havi juttatást is kapnak a menekültstátusz elbírálásáig, illetve még utána is.

5. térkép Készítette a szerző. Grafika: ATV

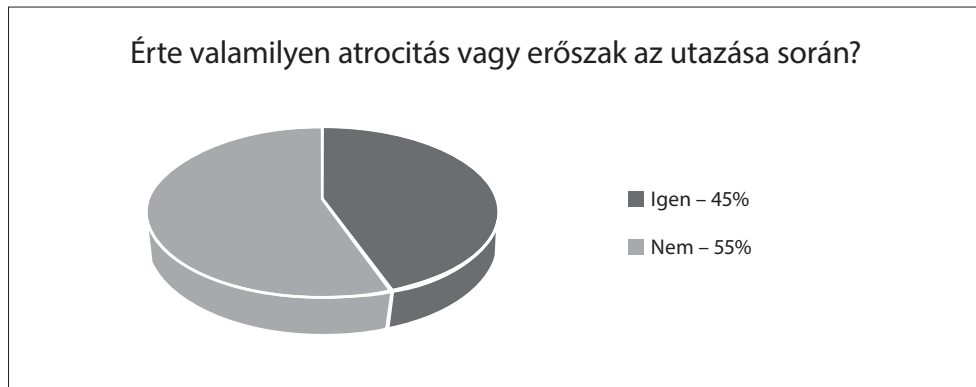
Az 5. térképen is jól látható, hogy mindenképpen Nyugat-Európa leggazdagabb országai az elsődleges célpontok. (Az Amerikai Egyesült Államokat és Kanadát a Közép- és Dél-Amerikából induló bevándorlóhullám miatt tettem fel a térképre.) Ennek az oka az, hogy ezekben az európai országokban a legfejlettebb a menekültkezelési eljárás és ezeken a helyeken kapják a legtöbb támogatást vagy segílyt.

Ázsiából érkezők válaszai:	
Életveszélyben volt valamilyen terrorszervezet (tálibok, ISIS stb.) miatt	55%
Jobb életet szeretne, munkát vállalna Európában	39%
A rokonai már bent vannak, hozzájuk tart	6%
Egyéb indok	5%

„Az ISIS minden családtagomat megölte. Egyedül maradtam. Nincs vesztenivalóm, ezért jöttem. Új életet szeretnék kezdeni Európában. Németországba vagy Olaszországba tartok. Ez a görög menekülttábor túlszűfolt és mindenhonnan jönnek emberek. Nem csak háborús helyszínről. Rengetegen vannak Pakisztánból, Iránból, Afganisztánból és Bangladesből is. Mi is látjuk, hogy ez probléma, sokszor össze is kevernek minket.” (Musztafa Ibrahim, Irakból)

A felmérés egyik legfontosabb kérdése az volt: „Miért indult el?” Legtöbbször a következő válasz érkezett: „Mert veszélyben volt az életem.” De ez sok esetben inkább betanult szöveg, amit a menekültek a különböző menekültügyi eljárások során és a hatóságok előtt adnak elő. Ezt a választ adják a legtöbbször a sajtónak is. Tapasztalataim szerint az egyik legfontosabb cél, hogy szánalmat és együttérzést keltsenek a hallgatóban. A migrációs hullám elején ez a válasz még valós tartalmat tükrözött. Az utóbbi két-három évben viszont inkább a jobb élet reményében érkezők száma nőtt meg. Talán ezen a ponton válik el, hogy ki a valódi menekült és ki az illegális bevándorló. A *migráns* kifejezés ez utóbbi esetben kap politikai felhangú, pejoratív értelmet.

Ha érte valamilyen atrocitás (főleg a hatóságok részéről), az melyik országban történt?	
Bulgária	33%
Horvátország	19%
Irán	11%
Észak-Macedónia	11%
Törökország	9%
Magyarország	8%
Románia	5%

„Többször megverték a rendőrök, rám engedték a kutyákat. Mindkét karomat és a lábamat is megharapták. Úgy bántak velünk, mintha állatok lennénk. Ez Bulgáriában történt. Hidd el, életveszélyben voltunk a tálibok miatt! Ha nem tartod be a törvényeiket, akkor megfenyegetnek. Mindig életveszélyben. Egy rettegés Kabulban az élet. Én tolmács voltam, a szövetséges erőket segítettem, mert négy nyelven beszélek. De látták a tálibok, hogy együtt vagyok az amerikaiakkal és az angolokkal, és ez már elég volt nekik, hogy célponttá váljak. Így nem lehet élni. Az életemet mentettem azzal, hogy eljöttem.” (Mahmud Malek Afganisztánból)

A rendőrkutya-dilemma

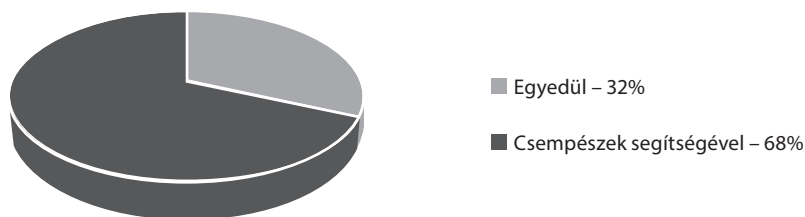
A menekültek közt több olyan is volt, akit több országban is megverték, vagy elvették a pénzét és/vagy a telefonját. Az atrocitást firtató kérdés ezért igen szenzitív téma. Elég nehéz objektívan leírni és elemezni a hallottakat. Hiszen rengeteg menekültet vertek meg vagy raboltak ki az

utazásuk során többnyire a hivatásos állományba tartozó rendőrök. Ezt az interjúk alkalmával igen sokan megerősítették. Rengetegen mutatták a sebeiket, amelyeket különböző rendőr-kutyák okoztak. A legtöbbször, miután a telefonjukat és a pénzüket is elvették, visszalökdösték őket a legutolsó határon. Rengetegen panaszkodtak a bolgár rendőrség tagjaira, de sokan a magyar hatóságok hasonló eseteiről is beszámoltak. Ezt a mentalitást igen nehéz komplex és professzionális határvédelemnek nevezni, sokkal inkább agresszióknak és lopásnak hangzik. Fontos megjegyezni azonban, hogy nem minden panaszkodó állítja a valóságot.

Ha az egyik oldalról nézzük: a kutyás határvédelem hatékony. Már csak azért is, mert még senki sem talált megfelelő, a migrációs hullámot igazán hatékonyan megállítani képes módszert. Azonban több tucat olyan sérült szemtanú beszámolóját hallgattam végig és rögzítettem kamerával, akiket rendőr-kutyák haraptak vagy sebesítettek meg. Azaz hosszú percek alatt marcangolták, harapták őket az erre kiképzett állatok. Nekünk, civileknek rettenetes lenne akár csak végignéznünk, ahogy fegyvertelen emberekre ugató, harapós kutyák támadnak.

Összegezve, a biztonság szempontjából fontos a szigorú határvédelem, ám napjaink társadalmában már elfogadhatatlan, emberiségellenes, hogy a rendészeti agresszió a szemünk előtt zajlik.

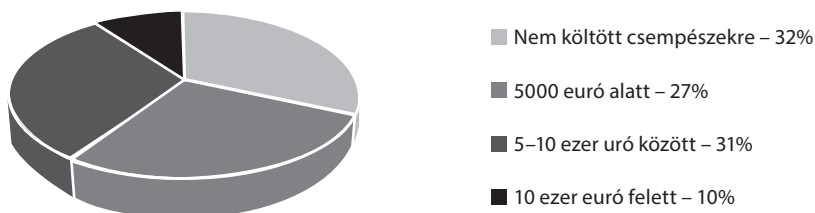
Egyedül jött, vagy csempészek segítettek az útját?

Afrikából érkezők válaszai:

Egyedül	45%
Csempészek segítségével	55%

Mennyi pénzt költött embercsempészekre?

Afrikából érkezők válasza:	
Nem költött csempészekre	38%
5000 euró alatt	57%
5–10 ezer euró között	3%
10 ezer euró felett	2%

„Alig van munka Pakisztánban. Napi 10 eurót kerestem. Ebből nem lehet megélni. Van néhány barátom, akiket már bevitték az embercsempészek. Így jutottam el Boszniáig. Most az alkalmas időt várom, hogy továbbmehessek.” (Mohammed Kamal Khan Pakisztánból)

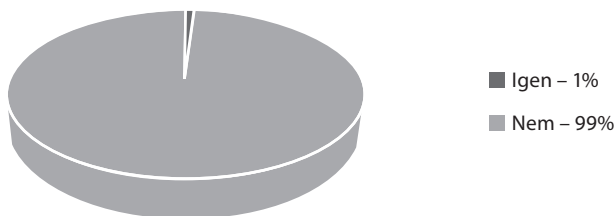
A felmérésnek ez a pontja hallatlanul megdöbbentő képet mutat. Az rajzolódik ki belőle, hogy a nagy többség embercsempészek segítségével jön, és 70%-uk jelentős összegeket költ a célállomásra való eljutásig. A menekültek többször megerősítették a beszélgetések kapcsán: havi szinten több tízmillió eurós üzletről van szó, amit a csempészek megkereshetnek ezzel az illegális tevékenységgel.

Az egyik leglényegesebb összetevő, amiért még most is működik a balkáni útvonal, hogy rengeteg pénz van benne. Többen beszámoltak arról, hogy az albán és afgán maffia teljesen átállt a drogról az emberkereskedelemre. Jóval magasabb a profit, és a feladat szinte ugyanaz: illegálisan kell átszállítani [az árut] a határon. Kicsit nehezebb ugyan a menekülttel, mert lélegzik, mert levegő, víz és néha étel is kell neki, de jóval többet fizet, és ami szintén fontos, hogy előre. Ezért is működnek könnyen az embercsempész-útvonalak.

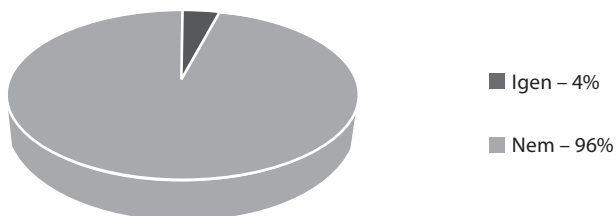
Ez az eredmény nem igazán megdöbbentő. Egyszerű a képlet: a csempészeknek nem érdekük átverni az ügyfeleket. Az utazó, ha elégedett, máris hazatelefonál, mondjuk Kabulba vagy Iszlámábádba, hogy például Alinál érdemes befizetni egy müncheni járatra, mert tudja teljesíteni. Ez pedig működik. A csempészek 100%-os bejutást ígérnek 5–10 ezer euróért cserébe.

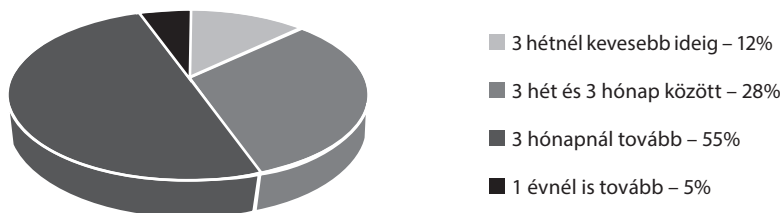
Amikor szembesült vele, hogy nehezebb bejutni
(például a határzárak miatt), gondolt rá, hogy visszafordul?

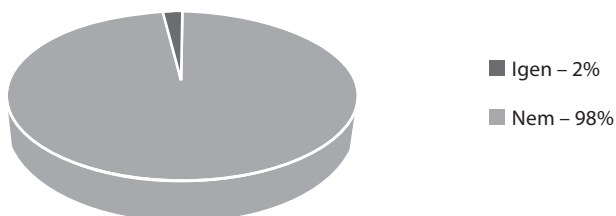
Ha változik a helyzet az országában, akkor visszamegy?

Mennyi ideig tartott az utazása Szerbiáig?

Hallott-e olyan menekültről, akit visszatoloncoltak?

ÖSSZEGRÉS

Bár kutatásom nem reprezentatív jellegű, ennek ellenére az adatokból egyértelműen kimutatható: az embercsempészek kommunikációja sokkal sikeresebb, mint az európai országoké. Hiszen a menekültek nagy többsége (90%) úgy tudja: az Európai Unióba könnyen be lehet jutni illegálisan. Arról egyáltalán nem hallottak, hogy néhány ország határárat létesített. Ezzel ellentétben arról számoltak be – és az adatok is erről árulkodnak –, hogy a csempészek egyértelműen be tudják tartani az ígéreteiket, és átviszik, illetve bejuttatják őket bizonyos európai uniós országokba. A felmérésből az is kiderül, hogy a legtöbben azért indulnak el, mert jobb életet kívánnak maguknak. Jobb fizetést és magasabb életszínvonalat szeretnének ahhoz képest, mint ahol éltek.

Azt már korábban lehetett tudni, hogy a közel-keleti háború befejezése után jelentősen megváltoznak az indulási állomások. Míg korábban a menekültek jellemzően az ISIS miatti háborúra hivatkoztak, addig mostanra ez már gazdasági okokra változott. Jelenleg (főleg Afganisztánból, Iránból és Pakisztánból) azok jönnek, akik jobb életben reménykednek. Ők a tipikus gazdasági bevándorlók. A vizsgálatból az is kirajzolódik, hogy a nagy többséget érte valamilyen rendőri atrocitás, azaz megverték vagy kirabolták őket, elvették a pénzüket vagy éppen a telefonjukat.

Az is egyértelműen kiolvasható a kutatásból, hogy a menekültek rengeteg pénzt költenek az illegális határátlépésre. Természetesen átlagot nagyon nehéz számolni, hiszen mindenki utazása egyedi, de abban megerősítettek, hogy átlagosan 4–10 ezer euró között költenek arra, hogy 3–6 országot átszelve bejussanak valamelyik uniós államba. Ha a szerb migrációs hivatal adatait vesszük alapul, azt lehet mondani, hogy Szerbián 2019-től napjainkig körülbelül 30 ezer ember ment át. Az is elgondolkodtató, hogy a megkérdezettek nem is hallottak olyanról, akit visszatoloncoltak a hazájába. A kérdésekre adott válaszok alapján abban teljes az egyetértés, hogy senki sem fordul vissza. Ha már elindult, be is fejezi az utat. Azt mondták, nem az a kérdés, hogy bejutnak-e, csak az, hányadik próbálkozásra.

Tanulásként elmondhatjuk, hogy 2019-re az illegális embercsempész-útvonalak kifejezetten jól működtek. Ha valaki úgy döntött Iszlámábádban vagy Kabulban, hogy el akar menni Németországig vagy Franciaországig, akkor 5000–8000 euróval a zsebében szinte biztosan meg tudta tenni.

A megoldás az lehetne, ha az európai uniós országok a legfrekvenciáltabb kiinduló országokban megfelelő mértékű és hatásos reklámokkal kezdenék el hirdetni: tilos az átjárás és a bejárás! Például televízió-, újság- és rádióreklámok szólhatnak arról, hogy az uniós határok le vannak zárva. Talán ez lehetne az első lépés a migrációs válság kezelésében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900015.tvr>
- Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Osiris, Budapest, 2006.
- Besenő János – Miletics Péter József (szerk.): *Szemelvények a XXI. századi migráció témaköréből*. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely (HVK TKH), Budapest, 2017. <http://real.mtak.hu/83709/1/szemelvények.pdf>
- Csuka Gyöngyi – Török Ádám (szerk.): *Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai*. MTA Migrációs Munkacsoport, Budapest, 2015.

- Dr. Dezső Tamás: *Demográfia és migráció: a muszlim világ népességrobbanásának okai és következményei*. Migrációkutató Intézet. <https://www.migraciokutato.hu/2018/12/11/a-muszlim-vilag-nepessegrobbanasanak-okai-es-kovetkezmenyei/>.
- Háber Péter: *Az „Iszlám Állam” nevű terrorista szervezet és az általa gerjesztett biztonsági kockázatok*. Szakmai Szemle, 2016/3., 55–82.
- Hermann, Rainer: *Az Iszlám Állam. A világi állam kudarca az arab világban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015.
- Huszonkét éve nem látott számú menedékkérő érkezett 2014-ben a világ fejlett ipari országaiba. <https://www.unhcr.org/hu/393-huhirek2015huszonket-eve-nem-latott-szamu-menedekkerok-erkezett-2014-ben-a-vilag-fejlett-ipari-orszagaiba-html.html>
- Kasznár Attila: *Az ujjur terrorizmus nemzetközi biztonsági kockázatai*. Arc és Álarc, I. évf. 2017/2–3., 181–189.
- Magyar Levente: *A migráció a legnagyobb biztonsági kihívás Európában*. <https://magyarnemzet.hu/kulfold/magyar-levente-a-migracio-a-legnagyobb-biztonsagi-kihivas-europaban-7563518/>
- Dr. Probáld Ferenc – Dr. Szegedi Nándor: *Afrika és a Közel-Kelet gazdaságföldrajza*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1986.
- Resperger István (szerk.): *Nemzetbiztonsági alapismeretek*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Ritecz György: *A migráció trendjei – és ami mögötte van*. Regio, 24. évf. 2016/2., 109–139. <http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/115>; DOI: 10.17355/rkkpt.v24i2.115
- Ritecz György – Sallai János: *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Central European Papers, IV. évf. 2016/2., 104–106.
- Simon Péter: *Az arab tavasz kiváltó okai, jelene és hatása a biztonságpolitika alakulására*. Felderítő Szemle, XIII. évf. 2014/1., 17–25.
- Szilágyi-Kiss Hajnalka: *Az Iszlám Állam megerősödésének logisztikai háttere*. Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021/5.
- Tálás Péter: *Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről*. Nemzet és Biztonság, 2016/6., 86–115.
- <http://bamf.de/EN/DasBAMF/dasbamf.node.html>
- <https://frontex.europa.eu/search-results/?q=In+2014+and+the+first+half+of+2015+to+the+Schengen+area>
- http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=11:bekescsaba&Itemid=885&lang=hu

Ádám Barnabás hkő. ezredes:

A HONVÉD HUSZÁR DÍSZALEGYSÉG LÉTREHOZÁSA ÉS TERVEZETT RÉSZVÉTELE AZ ÁLLAMI PROTOKOLLÁRIS FELADATOKBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.6.7](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.6.7)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség alakulatai közül a Szent Korona teljes körű őrzés-védelmét és az állami katonai protokollesemények díszelgő biztosítását végrehajtó 32. Nemzeti Honvéd Díszegység állományában hozták létre a Honvéd Huszár Díszalegységet. Az állami protokolleseményeken megjelenő díszegység kötelékében a honvédhuszárok magas politikai, diplomáciai pozíciót betöltő hazai és külföldi személyek előtt is reprezentálják nemzetközileg is jól ismert nemzeti lovaskultúránkat, a világhírű és hungarikummá minősített magyar huszárságot, illetve magas színvonalú lötenyésztésünket. A tanulmány a honvédhuszárság létrehozásának folyamatát és lehetséges feladatait protokolláris szempontból igyekszik megvilágítani.

KULCSSZAVAK: huszárság, állami protokoll, díszelgési feladatok

BEVEZETÉS

A Magyar Honvédség feladatai közül a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 36. § (1) b) és a (2) c) pontjai két olyan különleges feladatot – fegyverhasználati joggal a Szent Korona őrzését és fegyverhasználati jog nélkül az állami protokolláris feladatok teljesítésében való részvételt – határoznak meg, amelyek külön-külön is igénylik, hogy csak ezen feladatok végrehajtására a magyar haderőstruktúrában egy speciális rendeltetéssel bíró katonai alakulat működjön. A Magyar Honvédség által védendő létesítmények kijelöléséről, valamint a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyék köréről, illetve az őrzésükre vonatkozó szabályokról szóló 78/2011. (V. 12.) Korm. rendelet alapján a mai Magyar Honvédségben a 32. Nemzeti Honvéd Díszegység¹ az a katonai szervezet, amelynek alegységei – ország és világ előtt – a nemzet ünnep- és gyásznapijain, az állami és katonai eseményeken, a kijelölt objektumok díszőrszolgálatának ellátásával megjelenítik a mai magyar haderő nemzeti egységét és ősi intézményét.

A 32. Nemzeti Honvéd Díszegységet 2011. november 1-jén alakították meg. A Honvéd Koronaőrség fegyverhasználati joggal látja el az Országházban – vagy a kijelölt helyen – a Szent Korona és a levont nemzeti lobogó őrzését, közreműködik a nemzeti és állami ünnepeken, továbbá a diplomáciai és egyházi eseményeken. A Honvéd Palotaőrség végzi Magyarország

¹ Az alakulat bemutató írása az MH BHD honlapján érhető el: https://bhd.honvedseg.hu/rovat/32_nemzeti_honved_diszegyseg (Letöltés időpontja: 2021. 04. 03.)

köztársasági elnökének állami és protokolláris feladataival kapcsolatos katonai díszelgési feladatokat, díszőrszolgálatot lát el a Köztársasági Elnöki Hivatalnak otthont adó Sándor-palotában, közreműködik a nemzeti és állami ünnepeken, diplomáciai eseményeken. A Honvéd Díszászlóalj Magyarország nemzeti és állami ünnepein, diplomáciai, társadalmi és katonai rendezvényein, illetve kegyeleti eseményeken jeleníti meg a magyar honvédet, díszőrszolgálatot lát el Magyarország felvont lobogójánál, végzi a katonai tiszteletadással kapcsolatos feladatokat, külföldi állami és katonai vezetők katonai tiszteletadással történő fogadását, az előjáró intézkedése szerinti kegyeleti feladatokat. A Kincsem Nemzeti Lovas Program² keretén belül 2020-ban megalakított Honvéd Huszár Díszalegység³ az állami és katonai protokoll lovasított díszelgési feladatait, valamint az országmárka szerves részét képező lovaságazat⁴ és a több évszázados magyar katonai lovaskultúra megőrzését és bemutatását hajtja végre. A honvédhuszárok lóháton vesznek részt az állami, katonai protokolláris, turisztikai és lovaseseményeken, Honvéd Huszár Lovasiskolát működtetnek a Lipicai Lovasközpontban, illetve a kijelölt helyen magyar stílusú huszárlókképzési bemutatókat tartanak és nyári huszártáborokat szerveznek. A tanulmány a továbbiakban ezen díszalegység létrehozását és tervezett protokolláris feladatait ismerteti.

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A magyar közvélemény, de a hadtudomány képviselői előtt sem igazán ismert az a tény, hogy a NATO-ban ma is léteznek aktív hadrendi elemként modern technikai eszközökkel felszerelt huszárezredek. Ilyen Dániában a Gardehusarregimentet (Gárdahuszárezred – magyar alapítású, három névtelen magyar huszártiszt, 1614),⁵ Franciaországban a 1er régiment de hussards parachutistes (1. ejtőernyős huszárezred – magyar alapítású, gróf Bercsényi László Ignác, 1720),⁶ a 2e régiment de hussards (2. huszárezred – magyar alapítású, gróf Esterházy Bálint József, 1735),⁷ a 3e régiment de hussards (3. huszárezred – magyar alapítású, gróf Esterházy Bálint Miklós, 1764),⁸ Hollandiában a Regiment Huzaren van Boreel (Boreel huszárezred – magyar mintára alapított, 1813),⁹ Kanadában

² Kincsem – Nemzeti Lovas Program. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, 2012. <http://mlosz.hu/nlp/nlp.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 12.)

³ Uo. 3.6.2.

⁴ A Nemzeti Lovas Programban meghatározott feladatokról és a kiemelt feladatok végrehajtásához szükséges intézkedésekről szóló 1061/2012. (III. 12.) Korm. határozat. Magyar Közlöny, 2012/29. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2012&szam=29> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 02.)

⁵ Om Gardehusarregimentet (A Gárdahuszárezredről). <https://forsvaret.dk/da/organisation/haeren/gardehusarregimentet/> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 05.)

⁶ 1er régiment de hussards parachutistes (Az 1. ejtőernyős huszárezred). <https://www.defense.gouv.fr/terre/1-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/11e-brigade-parachutiste/regiments/1er-regiment-de-hussards-parachutistes> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 05.)

⁷ 2e régiment de hussards (A 2. huszárezred). https://www.defense.gouv.fr/english/node_64/1-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/commandement-du-enseignement/2e-regiment-de-hussards (Letöltés időpontja: 2021. 03. 31.)

⁸ 3e régiment de hussards (A 3. huszárezred). <https://www.sengager.fr/regiments/3e-regiment-de-hussards> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 30.)

⁹ Regiment Huzaren van Boreel (A Boreel huszárezred). <https://www.huzarenvanboreel.nl/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 30.)

a 8th Canadian Hussars (8. kanadai huszárezred – magyar mintára alapított, 1848),¹⁰ a Sherbrooke Hussars (Sherbrooke-i huszárezred – magyar mintára alapított, 1866),¹¹ a Royal Canadian Hussars (Királyi kanadai huszárezred – magyar mintára alapított, 1879),¹² a 1st Hussars (1. huszárezred – magyar mintára alapított, 1888),¹³ az Egyesült Királyságban a The Queen’s Royal Hussars (a Királynő huszárezrede)¹⁴ és a The King’s Royal Hussars (a Király huszárezrede).¹⁵

Ezen alakulatok közül a dán haderő Slagelse-ben állomásozó Gárdahuszárezredének állományában található egy huszárszázad,¹⁶ amely lóháton végez protokolláris feladatokat. A gárdaezred vonatkozásában érdekesség, hogy történetét a hivatalos oklevelek alapján 1614-re¹⁷ vezetik vissza, és önmagukat a világ legrégebbi huszárezredének tartják. Történelmükben magyar huszárok is fontos szerepet játszottak, mivel IV. Keresztély dán–norvég király (1588–1648) Báthory István lengyel király (1575–1586) halála után testőrségének három magyar huszártisztjét fogadta szolgálatába, akik a király körül testőri feladatokat végeztek. A testőr csapat bővítését követően is mindössze három magyar tisztből, egy őrmesterből, két káplárból, egy trombitásból és harminc huszárból állt. A mai lovasított alegység két huszárszázadból (századonként 40 fő), kiképzési részlegből, zenei részlegből, ellátó és karbantartó szakaszokból áll, összesen 75 lóval rendelkezik. A dán királyi ház protokolleseményein vesznek részt, lóháton és gyalog protokoll őrzés-védelmi (például díszőrszolgálat, díszsorfal, díszkíséret) feladatokat látnak el, ugyanakkor különleges jogrendi helyzetben a Királyi Testőrséget erősítik meg. A huszárság hagyományait és szokásait nagyon komolyan ápolják, díszegyenruhájuk (1. ábra) közvetlenül visszavezethető az V. Frigyes dán és norvég uralkodó (1723–1766) által 1762. február 10-én létrehozott huszárezredhez, amely sikeresen harcolt a kozákokkal az Oroszország elleni háborúban. Érdekesség még, hogy csak ennél a huszárszázadnál fogadnak egyéves szolgálatra „önkénteseket”, míg a Gárdahuszárezred többi, modern haditechnikával felszerelt alegysége szerződéses katonákból áll.

¹⁰ 8th Canadian Hussars (A 8. kanadai huszárezred). <http://www.army-armee.forces.gc.ca/en/5-canadian-division/8-canadian-hussars/index.page> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 30.)

¹¹ Sherbrooke Hussars (A Sherbrooke-i huszárezred). <http://www.army-armee.forces.gc.ca/en/2-canadian-division/the-sherbrooke-hussars/index.page> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 31.)

¹² The Royal Canadian Hussars (A Királyi kanadai huszárezred). <http://www.army-armee.forces.gc.ca/en/2-canadian-division/the-royal-canadian-hussars/index.page> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 30.)

¹³ 1st Hussars (Az 1. huszárezred). <http://www.army-armee.forces.gc.ca/en/4-canadian-division/1-hussars/index.page> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 31.)

¹⁴ The Queen’s Royal Hussars (A Királynő huszárezrede). <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/queens-royal-hussars/> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 02.)

¹⁵ The King’s Royal Hussars (A Király huszárezrede). <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/kings-royal-hussars/> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 02.)

¹⁶ Gardehusarregimentets Hesteskadron (Gárdahuszárezred lovasított svadron). <https://karriere.forsvaret.dk/uddannelse/interne-uddannelser/hesteskadronens-varnepligt/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 20.)

¹⁷ Om Gardehusarregimentet (A Gárdahuszárezredről). <https://forsvaret.dk/da/organisation/haeren/gardehusarregimentet/om-os/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 31.)

1. ábra A dán Gárdahuszárezred protokollfeladatokra alkalmas huszárszázadának egyenruhája

Forrás: <https://portals.clio.me/dk/historie/7-9/emner/historiske-temaer/lokalhistorie-sjaelland/introduktion/>
(Letöltés időpontja: 2020. 11. 06.)

Az Egyesült Királyságban ceremoniális feladatokra az Udvari Lovasság lovasított ezrede (Household Cavalry Mounted Regiment)¹⁸ van kijelölve. Ez az ezred 250 lóval rendelkezik, és alaprendeltetési feladata a királyi ház tradicionális lovas testőrségének (The Queen's Life Guard) 24 órás ellátása a Whitehallban, az udvar ceremoniális és egyéb hivatalos diplomáciai eseményeinek (pl. a királynő születésnapjára díszszemléje, államfői látogatások), a kormányzati, önkormányzati események (pl. a parlament nyitótulése, főpolgármesteri szemle) díszelgő biztosítása lóháton. Ezeken kívül feladatuk még zenés lovassági bemutatók megtartása és a brit katonai lovaskultúra megjelenítése a nemzeti lovaseseményeken, -versenyeken, amelyekben az alakulat tagjai aktívan versenyeznek is. Képességüket tekintve a napi lovas testőr díszőrszolgálatokkal és különleges bemutató csoportjával jelentősen hozzájárulnak az udvari és a nemzetközi diplomáciai események fényének emeléséhez, a Londonba látogató turisták állandó programokkal való kiszolgálásához, illetve a katonai lovaskultúra megjelenítéséhez és ápolásához. Érdekesség, hogy a páncélosfelderítő-ezred (hagyományos nevén Household Cavalry Regiment) állományát a lovasított ezredhez való kétéves vezénlyéssel rotálják. 15 hét alatt készítik fel őket a lovasított ceremoniális feladatok ellátására, majd a két év letelte után visszatérnek a páncélosfelderítő-ezredhez. Létszámhiányuk nem számottevő, a Windsorbán tartott lovaskiképzésen átlagosan 10-20 fő vesz részt, és az újoncok 90%-a lóval azelőtt még nem találkozott. Évente 10-20 fekete színű lovat szereznek be – elsősorban Írországból –, és 15 hét alatt készítik fel őket a díszelgési feladatokra.

¹⁸ Household Cavalry (Udvari Lovasság). <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/household-cavalry/> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 02.)

A HONVÉD HUSZÁR DÍSZALEGYSÉG LÉTREHOZÁSA

A „Budapest és az agglomeráció fejlesztésével összefüggő állami feladatokról, valamint egyes fejlesztések megvalósításáról [...]” szóló 2018. évi XLIX. törvény feladatmeghatározása alapján – a Nemzeti Hauszmann Program keretében – megújuló Budai Palotanegyed értékmegőrző és méltó használatának, fenntartásának és bemutatásának, fenntartható fejlesztésének, valamint tervszerű és egységes szemléletű helyreállításának biztosítása kiemelt jelentőségű közfeladat.

A Honvédelmi Minisztérium, kapcsolódva a Kincsem Nemzeti Lovas Programhoz, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 36. § (2) c) és a Magyar Honvédség által védendő létesítmények kijelöléséről, valamint a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyék köréről és az őrzésükre vonatkozó szabályokról szóló 78/2011. (V. 12.) Korm. rendelet 3. § (1) pontjaiban meghatározott feladatok végrehajtására – a Miniszterelnökség felkérésére – munkacsoportot¹⁹ hozott létre 2015 februárjában, amelynek alapvető feladata volt, hogy előkészítse a *Magyar Honvédség részeként a Honvéd Huszár Díszalegység* (a továbbiakban: HHD) létrehozását és működtetését. A munkacsoport 2015 júniusára kidolgozta a tárcaszintű koncepciót. A további előkészítési és tervezési folyamat vezetését a Honvéd Vezérkar vette át, illetve az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár folytatta.²⁰

*A kidolgozói munka során az alábbi javaslatokat fogalmazták meg:*²¹

- A Magyar Honvédség közmegebecsültségének megfelelően vegyen részt kiemelt közfeladatok, különösen a Nemzeti Hauszmann Program és a Kincsem Nemzeti Lovasprogram megvalósításában;
- A Magyar Honvédség meglévő katonai képességeinek kihasználásával, ill. nemzetközi és nemzeti elismertségen nyugvó tradicionális képesség újraélesztésével növelje társadalmi láthatóságát;
- A Budai Palotanegyed történelmi arculatának és hagyományainak megfelelő katonai feladatok végrehajtásával a Magyar Honvédség járuljon hozzá:
 - lovasított és gyalogos protokolláris objektumőrzési és díszelgési feladatok végrehajtásával a biztonság megőrzéséhez és növeléséhez,
 - a diplomáciai és más protokollesemények színvonalának emeléséhez,
 - a ceremóniális katonai jelenléttel és programelemekkel az idegenforgalom fejlesztéséhez,
 - a magyar katonai lovaskultúra, ill. lófajták bemutatásával a magyar lótenyésztés és értékesítés fejlesztéséhez,
 - a Kincsem Nemzeti Lovas Program megvalósításához,
 - Magyarország Nemzeti Lovas Díszegységének a 24/2005. (BK 14.) BM utasításban meghatározott feladataihoz;
- A Honvéd Huszár Díszalegység kezdeti műveleti készenlétét 2021. március 15-re érje el;
- A honvédhuszárság feladatait békeidőszakban alapvetően protokolláris, az attól eltérő helyzetben a huszárság eredeti feladatrendszerén belül objektumbiztosítási feladatokra kell tervezni és felkészíteni;

¹⁹ HM munkabizottsági jegyzőkönyv, 2015. 02. 20. Jkv sz. 61-74/2015. Vezeti Kun Szabó István vezérőrnagy (HM TKHÁT), helyettese Korom Ferenc dandártábornok (HVK HDMCSF).

²⁰ 284/2018. sz. HVKF parancs. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozlart&ev=2018&szam=9&k=13> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 12.)

²¹ MH BHD dandárparancsnok írásos jelentése. Nyszt. 510-20/2018.

- A lóháton megjelenő honvédszűrség egyidejűleg reprezentálja a nemzet katonai lovaskultúráját, hagyományait és a megújuló Magyar Honvédséget;
- Magyarország Nemzeti Lovas Díszegységével együttműködve vagy önállóan vegyen részt az állami, katonai protokolláris, kegyeleti és egyházi díszelgési feladatok teljesítésében;
- járuljon hozzá az országimázs, a nemzeti öntudat erősítéséhez, a honvéd tisztképzés és katonai pályára irányítás, az iskolai lovasoktatás és lovaglás népszerűsítéséhez, a huszár hagyományörzés támogatásához;
- Katonadiplomáciai szempontból – a HM Nemzetközi Főosztály irányítása és az MHP szakmai vezetése mellett – kapcsolja össze a NATO-tagországokban a 21. században is működő, magyarok által alapított vagy magyar mintára szervezett, 11 modern huszárezredet, valamint a működő tradicionális lovassági alakulatokat;
- Társadalmi kapcsolatok vonatkozásában – a HM HOÁT irányítása és az MHP szakmai vezetése mellett – járuljon hozzá az iskolai lovasoktatás és lovaglás népszerűsítéséhez, a huszár hagyományörzéshez;
- A honvédszűrségek egyéni és kötelekben történő megjelenésükkel a köztudatban élő, hungarikummá minősített, magyar huszárra jellemző nemzeti jellegeket, jegyeket hangsúlyozzák;
- A honvédszűrségek díszöltözeti formái a nemzeti színeket jelenítsék meg, a fehér ezüstszínnel váltható ki. Kiemelt díszelgési feladatokon díszöltözetük harmonizáljon a Nemzeti Lovas Díszegység öltözetével. A napi szolgálati díszöltözetük a Hauszmann-féle eredeti átépítést követően a Budavári Palotában szolgálatot teljesített lovas alakulat jellegzetességeit hangsúlyozza;
- A lovasított díszelgési feladatokat alapvetően szürke színű, lipicai fajtához tartozó, állami ménesgazdaság által tenyésztett lovakkal kell tervezni, amelyek nem kerülnek a HM tulajdonába. Az állami tulajdonú lovakat költségvetési szervek közötti kölcsönös előnyöket biztosító, térítésmentes használatba adási megállapodásban kell használatba venni. A lovak és a személyi állomány lovasképzésére huszár lovasiskolát kell működtetni egy állami lovasintézményben. A kiképzett huszárlovak értékesíthetők az állam által;
- A felállítást 2020. július 1-től az alábbi három ütemben, a meglévő üres beosztások felhasználásával és feltöltésével kell tervezni:
 - I. ütem: Huszár Előkészítő törzs felállítása – 2020. július 1. – 2020. október 1.
 - II. ütem: Huszár Előkészítő részleg felállítása – 2020. október 1. – 2021. március 15.
 - III. ütem: Honvéd Huszár Díszegység működtetése – 2021. március 15-től;
- A Honvéd Huszár Díszegység szervezeti tagozódása a 32. Nemzeti Honvéd Díszegység állományába történjen, végrehajtó alegységként az alábbi összetételben:
 - Parancsnokság: a napi szolgálati tevékenység tervezési, szervezési, vezetési és koordinációs tevékenységének végzése, állategészségügyi biztosítás,
 - Kiképzési részleg – Huszár Lovas Iskola (Szilvásvárad) –, lóképzés és lovasoktatás, lovarda szakmai működtetése, igény szerint huszárbemutatók a Lipicai Lovas Központban,
 - Huszár szakasz(ok): napi belső és külső szolgálatok, protokollkirendelések, díszelgési feladatok, huszár alakú bemutatók végrehajtása,
 - Szállásmesteri (Logisztikai) részleg: a HHD alaprendeltetési feladatainak logisztikai biztosítása, lovardakiszolgálási feladatok.

A fenti javaslatokat a legmagasabb vezetői szinten elfogadták, a felállításról pedig 2019 januárjában honvédelmi miniszteri utasítás²² rendelkezett. A meghatározott feladat és a jóváhagyott tervek alapján dr. Vidoven Árpád, a HM közigazgatási államtitkára és Korom Ferenc vezérezredes, a Magyar Honvédség akkori parancsnoka közös irányítása alatt elkészült a felállítás erőforrás-tervezése, a ruházati formák és lószerszámzatok felhasználói és műszaki követelményeinek meghatározása, megkezdődtek a jogszabályok, illetve a feladatrendszer áttekintése és kidolgozása, amelynek keretén belül előkészítették az együttműködési megállapodást a lovak biztosítása céljából az Agrárminisztériummal (a továbbiakban: AM) és a szilvászváradai Állami Ménesgazdasággal (a továbbiakban: ÁMgSZ). 2020 elején Dallos Gyula, a Kincsem Nemzeti Lovas Program megújításáért és végrehajtásáért felelős miniszteri biztos²³ szakmai útmutatásai alapján és Cseri Dávid, az ÁMgSZ igazgatója vezetésével megkezdődött a lipicai csikók kiválogatása és a Lipicai Lovas Központban az elhelyezési és kiképzési feltételek megteremtése. 2020. július 1-jén Dallos Gyula miniszteri biztos ünnepélyesen megnyitotta a Huszár Előkészítő Törzs kiképzését, és szimbolikusan átadásra került az első lipicai hátasló. A felkészülés megkezdődött.

HONVÉD HUSZÁR DÍSZALEGYSÉG TERVEZETT PROTOKOLLÁRIS FELADATAI

A protokoll hagyományos értelemben véve a hivatalos érintkezésben használt valamilyen szempont szerint szervezett mozgást takar, mely lehet üzleti, egyházi, katonai protokoll stb.²⁴ A protokolláris feladatok rendkívül összetett tevékenységeket jelentenek a katonai tiszteletadással meghatározott eseményeken. „*A tiszteletadás katonai formája a díszszemle, a díszmenet, vagyis amikor a díszegység tiszteletadást teljesít az arra jogosult személyiség vagy jelkép előtt. Erre sor kerülhet nemzeti ünnepen zászlófelvonáskor, államfő, kormányfő érkezésekor, távozásakor; eskü, koszorúzás, emlékműavatás alkalmával, parancsnokság átvétele, csapatzászló vagy kitiüntetés átadása után [...] A díszegység megszemlélése parancsnoklási aktus, emiatt csak az teheti meg, aki parancsnoki felelősséget visel, vagyis államfő, kormányfő, honvédelmi miniszter, katonai vezetők, kivételesen hasonló rangú külföldi személyiségek is (pl. államfői látogatás alkalmával).*”²⁵

Nemzeti ünnepek rendezvényein való részvétel:

A huszárság megjelenésével tervezett protokolláris feladatok közül kiemelkedik a nemzeti ünnepeken és gyásznapokon Magyarország lobogójának katonai tiszteletadással történő felvonásán, félárbóca engedésén, ill. levonásán való díszelgési feladat végrehajtása a 32. Nemzeti Honvéd Díszegység gyalogságával, a Nemzeti Lovas Díszegységgel és a Központi zenekarral. A feladatra maximális létszámban jelenne meg a HHD.

²² A honvédelmi szervezetek 2019. évi feladatainak, valamint a 2020–2021. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról szóló 3/2019. (I. 31.) HM utasítás. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2019/2.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 12.)

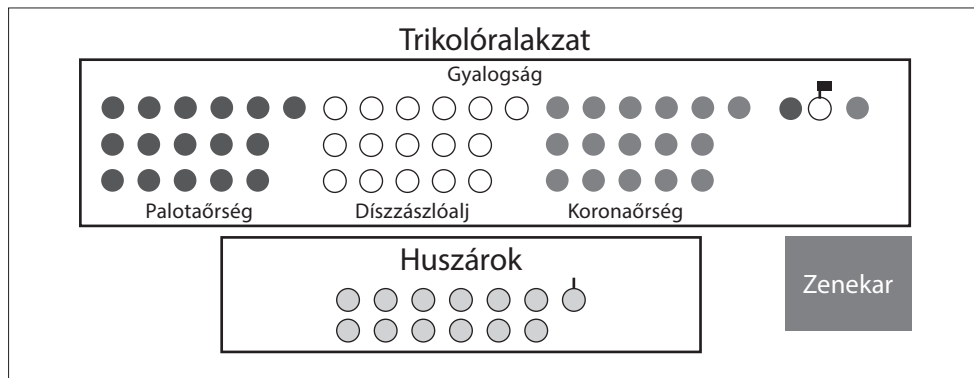
²³ Agrárminisztérium, miniszteri biztosok. <https://kormany.hu/agrarminiszterium/miniszteri-biztosok> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 12.)

²⁴ Görög Ibolya: Protokoll az életem. Athenaeum Kiadó, Budapest, 2017.

²⁵ Diplomáciai lexikon. A nemzetközi kapcsolatok kézikönyve. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2018, 621. http://real.mtak.hu/80560/1/diplomaciai_lexikon.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 04. 12.)

Az állami és kormányzati vezetők diplomáciai protokolláris eseményein való részvétel:

Az állami és diplomáciai protokolláris feladatok jellemzően a köztársasági elnöki, a miniszterelnöki vagy a honvédelmi miniszteri hivatalos látogatások alkalmával, ill. azok programjában végrehajtott katonai tiszteletadással történő díszkíséret, dízsorfal és díszszemle (2. ábra). A honvédhuszárok tervezett létszáma (a fogadás helyétől függően) 8–16 huszár.

2. ábra Protokollalakzat összetétele (Készítette a szerző)

Szintén köztársasági elnöki protokollesemény a nagyköveti megbízólevél-átadási ceremónia, amelynek során az Öreg huszár szobrától a nagykövek huszár díszfelvezetéssel és díszkíséréssel érkehetnek a Köztársasági Elnöki Hivatalhoz. Ez a feladat a helyszín alapján 6 huszárral tervezhető.

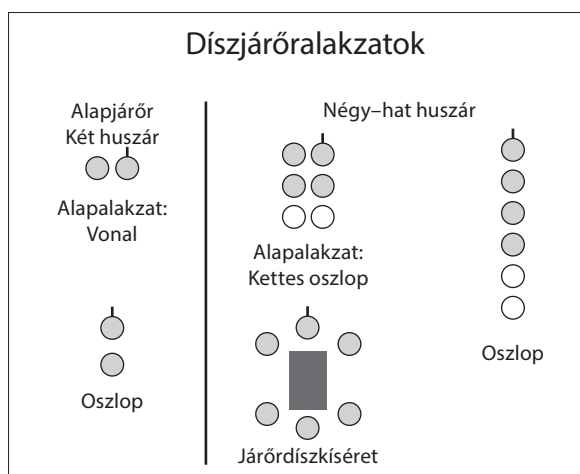
A Magyar Honvédség Parancsnokához köthető katonai diplomáciai protokollfeladatok:

A katonai diplomáciai protokolláris feladatok jellemzően a Magyar Honvédség parancsnokához érkező magas beosztású NATO- vagy más haderők parancsnokságáról érkező (vezérkari főnöki) hivatalos látogatások alkalmával, ill. annak programjában végrehajtott katonai tiszteletadással történő díszkíséret, dízsorfal, fogadás és díszszemle. A honvédhuszárok tervezett létszáma (a fogadás helyétől függően) 8–12 huszár.

Egyéb jellegű protokollfeladatok lehetnek:

A fentebb leírt állami vagy katonai diplomáciai protokollfeladatok keretén belül a különböző szintű delegációk programjába illeszthető a huszárok elhelyezési objektumában díszruházatban végrehajtott huszár ló kiképzési vagy harcászati alak bemutatók megtartása 2×6 huszárral, istállólátogatás vezetéssel vagy patkolókovács-bemutató (patkókészítés és lópatkolás).

Egyéb, protokolljellegű feladat lehet a nyári időszakban (április 1. – október 31.), rendszeres protokolltevékenységként végezhető, a Köztársasági Elnöki Hivatalnak és a Miniszterelnöki Hivatalnak helyt adó Budavári Palota területén a napi huszár díszjárőr szolgálát (3. ábra) 4 huszárral és a zenés huszárszemle 2×4 huszárral.

3. ábra Járőr- és díszkíséret-alkazatok (Készítette a szerző)

ÖSSZEFOGLALÁS

A huszárság mint a könnyűlovasság egyik csapatneme megjelenésénél fogva reprezentatív alakulat, és békeidőben ceremoniális feladatokat hajt végre a 21. században is. Jó példa erre a dán haderő Gardehusarregimentjének (Gárdahuszárezred) lovasított százada, amely a Királyi Testőrség mellett a királyi ház tagjainak közvetlen szolgálatában áll, hasonló protokolláris őrző-védő feladattal, mint a brit királynő Udvari Lovassága.

Hazai vonatkozásban a Kincsem Nemzeti Lovas Programban szereplő Honvéd Huszár Díszalegység létrehozásával és működtetésével megújuló honvédelmi rendszerünkben ismét megjelenik nemzeti történelmünk egyik katonaeszménye, nemzeti kultúránk, népmeséink, népdalaink és irodalmunk fontos szereplője, nemzettudatunk vitán felül álló közkedvelt alakja, hadtörténelmi múltunk legtisztább katonai és egyéni becsületen alapuló, legmagasabb harcértékű erkölcsiséggel bíró katonai alakulata. Reprezentatív részvételével a különböző protokolleseményeken hozzájárulhat a Budavári Palota komplexumhoz szervesen kötődő diplomáciai protokollesemények színvonalának emeléséhez. Ugyanakkor kiemelt jelentőséggel bírhat, hogy a magyar katonai lovaskultúra ápolásával és bemutatásával jelentős szerepet játszhat a nemzetközi szinten hazánkról kialakult országimázs erősítésében.

A hamvaiból 2020. július 1-jén feltámadó honvédhuszárság előtt még hosszú és kemény felkészülés áll annak érdekében, hogy a fenti célok megvalósulhassanak, de az úton elindult. Áldás a huszárra, áldás a lovára!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1061/2012. (III. 12.) Korm. határozat a Nemzeti Lovas Programban meghatározott feladatokról és a kiemelt feladatok végrehajtásához szükséges intézkedésekről. Magyar Közlöny, 2012/29. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2012&szam=29>
- 1er régiment de hussards parachutistes (Az 1. ejtőernyős huszárezred). <https://www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/11e-brigade-parachutiste/regiments/1er-regiment-de-hussards-parachutistes>

- 1st Hussars (Az 1. huszárezred). <http://www.army-armee.forces.gc.ca/en/4-canadian-division/1-hussars/index.page>
- 284/2018. sz. HVKF parancs. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozltart&ev=2018&szam=9&k=13>
2011. évi CXIII. törvény a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv>
- 2e régiment de hussards (A 2. huszárezred). https://www.defense.gouv.fr/english/node_64/l-armee-terre/le-niveau-divisionnaire/commandement-du-renseignement/2e-regiment-de-hussards
- 3/2019. (I. 31.) HM utasítás a honvédelmi szervezetek 2019. évi feladatainak, valamint a 2020–2021. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2019/2.pdf>
32. Nemzeti Honvéd Díszegység. https://bhd.honvedseg.hu/rovat/32_nemzeti_honved_diszegyseg
- 3e régiment de hussards (A 3. huszárezred). <https://www.sengager.fr/regiments/3e-regiment-de-hussards>
- 8th Canadian Hussars (A 8. kanadai huszárezred). <http://www.army-armee.forces.gc.ca/en/5-canadian-division/8-canadian-hussars/index.page>
- 78/2011. (V. 12.) Korm. rendelet a Magyar Honvédség által védendő létesítmények kijelöléséről, valamint a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyék köréről és az őrzésükre vonatkozó szabályokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100078.kor>
- Agrárminisztérium, miniszteri biztosok. <https://kormany.hu/agraarminiszterium/miniszteri-biztosok>
- Diplomáciai lexikon. A nemzetközi kapcsolatok kézikönyve. Éghajlat Könyvkiadó Budapest, 2018, 621. http://real.mtak.hu/80560/1/diplomaciai_lexikon.pdf
- Gardehusarregimentet (A Gárdahuszárezredről). <https://forsvaret.dk/da/organisation/haeren/gardehusarregimentet/>
- Gardehusarregimentets Hesteskadron (Gárdahuszárezred lovasított svadron). <https://karriere.forsvaret.dk/uddannelse/interne-uddannelser/hesteskadronens-varnepligt/>
- Görög Ibolya: *Protokoll az életem*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 2017.
- HM munkabizottsági jegyzőkönyv, 2015. 02. 20. Jkv sz. 61-74/2015.
- Household Cavalry (Udvari Lovasság). <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/household-cavalry/>
- Kincsem – Nemzeti Lovas Program. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, 2012. <http://mlosz.hu/nlp/nlp.pdf>
- MH BHD dandárparancsnok írásos jelentése. Nytsz. 510-20/2018.
- Om Gardehusarregimentet (A Gárdahuszárezredről). <https://forsvaret.dk/da/organisation/haeren/gardehusarregimentet/om-os/>
- Regiment Huzaren van Boreel (A Boreel huszárezred). <https://www.huzarenvanboreel.nl/>
- Sherbrooke Hussars (A Sherbrooke-i huszárezred). <http://www.army-armee.forces.gc.ca/en/2-canadian-division/the-sherbrooke-hussars/index.page>
- The King's Royal Hussars (A Király huszárezrede). <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/kings-royal-hussars/>
- The Queen's Royal Hussars (A Királynő huszárezrede). <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/queens-royal-hussars/>
- The Royal Canadian Hussars (A királyi kanadai huszárezred). <http://www.army-armee.forces.gc.ca/en/2-canadian-division/the-royal-canadian-hussars/index.page>

Szajkó Gyula őrnagy:

A HADFELSZERELÉSI IGÉNYEK TERVEZÉSE ÉS BIZTOSÍTÁSA A KÜLÖNLEGES JOGRENDI IDŐSZAK BEVEZETÉSEKOR

DOI: [10.35926/HSZ.2021.6.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.6.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: A különleges jogrendi időszak bevezetésekor a Magyar Honvédség számára rendkívül fontos, hogy a kiadott parancsok, intézkedések, rendeletek, feladatok hatékony végrehajtásához megfelelő mennyiségű és minőségű anyagokkal, eszközökkel és jól kiképzett, szakmailag felkészült állománnyal rendelkezzen. A hadfelszerelési igények tervezése alapvetően békeidőszakhoz köthető tevékenység, amelyben kiemelt jelentőséggel bír, hogy a készletek, haditechnikai eszközök számvetése a pontosságot, a precizitást tükrözze. A jól megalapozott és megfelelően alátámasztott igények egy része már a békeidőszakban is rendelkezésére áll a haderőnek, míg a hiányzó, fennmaradó termékek, cikkek később, egyes nemzetgazdasági szereplők bevonásán keresztül, előzetes szerződések megkötésével jutnak el a felhasználóhoz, a Magyar Honvédséghez. A cikkben – a teljesség igénye nélkül – a szerző áttekinti a hadfelszerelési igények tervezését és azokat a folyamatokat, elemeket, amelyek biztosíthatják a felmerülő szükségletek kielégítését, kitérve a lehetséges kockázatokra is.

KULCSSZAVAK: logisztikai támogatás, hadfelszerelés, különleges jogrendi időszak, nemzetgazdaság, készletképzés

A Magyar Honvédség (MH) legfontosabb feladatait az alaptörvény rögzíti. Eszerint a honvédség „...*alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése.*”¹ A feladatok eredményes végrehajtásához a haderőnek a mai kornak megfelelő, modern hadfelszerelésre és jól képzett, szakmailag felkészült állományra van szüksége.

Az MH részéről felmerülő hadfelszerelési igények mindig igazodnak a magyar kormány és az Országgyűlés által meghatározott küldetésekhez, célokhoz (ideértve a szövetségi kötelezettségekből adódó feladatokat is). A hadfelszerelési igények tervezése alapvetően békeidőszakhoz köthető tevékenység, amelynek végrehajtásában a csapattagozattól egészen a stratégiai szintig különböző katonai szervezetek vesznek részt.

A hadfelszerelés egy része (például harcjárművek, kézi- és komplex fegyverek, repülőgépek stb.) már békeidőszakban is rendelkezésére áll a haderőnek, míg a hiányzó anyagokat és eszközöket (élelmezési anyagok, üzemanyagok hadászati készletei stb.) később, a különleges jogrend bevezetésekor szerzik be a felelős szervek és személyek.

¹ Magyarország Alaptörvénye 45. cikk (1). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 29.)

A lebiztosítandó anyagok és eszközök a nemzetgazdaságon keresztül jutnak el az MH-hoz meghatározott ipari kapacitások kihasználásával. Ezért is van szükség pontos adatokra az igényekről, mert a gazdasági szereplők fogják majd szerződéseken keresztül garantálni, hogy az egyes hadfelszerelések a meghatározott időben az MH rendelkezésére álljanak.

A védelemgazdasági alapterv azt a célt szolgálja, hogy információval rendelkezünk a gazdaság kapacitásairól. A felelős szervek ennek alapján teszik meg a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy a különleges jogrend bevezetésekor az igények kielégítése zökkenőmentesen történjen.

A feladatok teljesítéséhez szükséges készletek megléte vagy a hiányzó anyagokra és eszközökre vonatkozó szerződések megkötése egyre nagyobb jelentőséggel bír napjainkban. A biztonságpolitikai helyzetben beállt változások (például az Oroszország által végrehajtott nagyszabású mozgósítások, a Krím annektálása, az arab tavasz utáni instabil helyzet stb.) arra késztették a NATO-t és a szervezet tagjaként Magyarországot, hogy a műveleti jelleg helyett az erők alkalmazási képességére, azaz a készenlét fejlesztésére helyezték a hangsúlyt.² Ennek megfelelően a gazdaságmozgósítással kapcsolatos tervek naprakész nyilvántartására, a különleges jogrend bevezetésekor jelentkező szükségletek kielégítésére is kiemelt figyelmet kell fordítani.

Tanulmányomban – a teljesség igénye nélkül – dokumentumok elemzése alapján igyekszem bemutatni:

- a készletképzési elveket;
- az MH részéről a különleges jogrendi időszakban jelentkező feladatok ellátásához összeállítandó hadfelszerelési igényt;
- a gazdaság lehetséges szerepeit a szükségletek kielégítésében;
- azokat a kockázatokat, amelyek a gazdaságmozgósítás végrehajtásakor jelentkezhetnek.

A HADFELSZERELÉSI IGÉNYEK TERVEZÉSE A KÜLÖNLEGES JOGRENDI IDŐSZAK FELADATAINAK ELLÁTÁSÁHOZ

A hadfelszerelés meghatározására az 52/2020 (X. 8.) HM utasításban a következő definíció olvasható: „...a honvédelmi szervezetek tevékenységéhez szükséges valamennyi olyan termék, amelyet az ipar és a kereskedelem katonai célokra gyárt vagy szállít, valamint a polgári kereskedelmi forgalomba nem, vagy csak külön engedéllyel kerülhet, és a beszerzését jogszabály szabályozza, továbbá mindazon hardver- és szoftvertermék, amelynek katonai alkalmazásba vétele tervezett.”³ Látható, hogy az MH részére történő hadfelszerelés gyártása, előállítása vagy szállítása a civil szféra, valamely iparág hozzájárulásával valósul meg. Természetesen csak olyan eszköz, anyag kerülhet a haderőhöz, amely átesett rendszeresítési eljáráson és megfelel a szakemberek által meghatározott paramétereknek, műszaki követelményeknek. A jelen írásban főként a már rendszeresített hadfelszerelés készletképzésével és a megállapított hiányok biztosításának lehetőségeivel foglalkozom.

² Horváth Attila: A katonai logisztika alapképzési szak RSOM felkészítés tapasztalatai. Hadmérnök, XIII. évf./2018/4., 82. http://hadmernok.hu/184_06_horvath.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 01. 30.)

³ A honvédelmi miniszter 52/2020. (X. 8.) HM utasítása a hadfelszerelés rendszerbe kerülésének és rendszerből történő kivonásának rendjéről. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/1ce0b56bed728b91faaaeca1c00934343bb6287c/megtekintes> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 02.)

A hadfelszerelési igények tervezése⁴ már csapatszinten elkezdődik, amelyhez szükséges a tervező személyeknek (a különböző anyagnemfelelősöknek, szakterület-vezetőknek) ismerni és használni a hadi- és üzemeltetésinorma-előírásokat, a hadi állománytáblát, a lépcsőzési elveket, a tárolási szabályokat, az alap Logisztikai Információs Rendszert⁵ (aLOGIR) és a jelentések rendszerét. Az említett szabályokat, intézkedéseket általában minősített adatokként tartják nyilván, így csak korlátozott mértékben lehet utalni rájuk és ismertetni az azokban tárolt információkat.

A meglévő és hiányzó készletek megállapításához egy táblázatot szükséges kitölteni. A hadfelszerelési táblázatban szerepelnek a készletekre vonatkozó pontos megnevezések, a személyekre, eszközökre és a csapatanyagraktárak után számvetett szükségletekre vonatkozó, különböző mértékegységekben (például kilogramm, darabszám, liter) kifejezett információk. A kitöltéshez szükséges beazonosítani, hogy az adott hadfelszerelés mely anyagnemhez tartozik. Ezt legkönnyebben az MH parancsnoka által kiadott M/22/55/53 és a 4915-1/2020 nyilvántartási számú, a Magyar Honvédség Készletképzési és Készletlépcsőzési Rendjében, valamint Hadinormájában (I. és II. kötet) szereplő iránymutatások alapján lehet végrehajtani. Ezek alapján a hadinormában 5 anyagosztály (I–V.) szerint különböztetik meg az anyagokat és eszközöket, amelyek a következők:⁶

- *I. osztály:* azok a cikkek és anyagok, amelyeket a személyi állomány vagy állatok megközelítőleg azonos mennyiségben fogyasztanak (élelmiszer, takarmány stb.).
- *II. osztály:* azon hadfelszerelés, amelynek mennyiségét (javadalmazását) a szervezeti és eszközállománytáblák határozzák meg (például ruházati cikkek, alkatrészek, szerszámkészletek stb.).
- *III. osztály:* a hajtó- és kenőanyagok, kivéve a repülőeszközök üzemanyagai. (*III./a osztály:* a repülőeszközök hajtó- és kenőanyagai.)
- *IV. osztály:* építési és erődítési anyagok, telepített berendezések (például szögesdrótok, homokzsákok stb.).
- *V. osztály:* lőszer, robbanóanyagok, kémiai hatóanyagok (például bombák, gyutacsok, detonátorok, rakéták, hajtótöltet stb.).

A hadfelszerelés megkülönböztetése mellett az általános elveknél meghatározzák, hogy a szükségleteket Átlagos Napi Ellátási Normában (Standard Day of Supply – SDOS) kell megállapítani, amely a felhasználókra (személyekre, eszközökre) számvetett közepes intenzitású műveleti nap ellátási igényét tartalmazza. Továbbá, hogy a készletek megalakítása szerint a katonai szervezeteket három (A, B, C) ellátási kategóriába sorolják attól függően, hogy milyen feladatokat (ti. harcoló, harctámogató vagy harckiszolgáló-támogató) látnak el a különböző műveletek végrehajtásakor. A készleteket lépcsőzve – csapatszinten 7 DOS-nak, míg központi szinten 23 DOS-nak megfelelő mennyiséget – szükséges megalakítani.

⁴ A hadfelszereléseket és ebből adódóan az igények tervezését, valamint a készletek képzését alapvetően két részre lehet bontani: a hadianyagokra (harcanyagok, fenntartási anyagok, ellátási anyagok) és a haditechnikai eszközökre (harcszerszámok, biztosítóeszközök, kiszolgálóeszközök).

⁵ „Az alap Logisztikai Információs Rendszer 2019-ben állították rendszerbe, amely teljes egészében kiváltotta a korábbi eszközanalitikus nyilvántartást. Az új rendszert az SAP (Systemanalyse und Programmentwicklung: Rendszerelemzés és Programfejlesztésplatformok) részeként sikerült kifejleszteni, amely illeszkedik a már meglévő HM Központi Költségvetés és Gazdálkodási Rendszerhez (HM KGIR) és az SAP-Egészségügyi Központ rendszeréhez (SAP-EK).” Szajkó Gyula – Dr. Fábos Róbert: Gondolatok a katonai ellátási lánc fejlesztési lehetőségeiről. *Katonai Logisztika*, 2020/1–2., 172. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00091/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2020_01-02_151-181.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 02.)

⁶ Ált/217. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína (3. kiadás). Budapest, Magyar Honvédség, 2015, 67.

Így az MH részére, feladatainak teljesítésére 30, közepes intenzitású harcnapra számvetett, illetve a felhasznált anyagok, eszközök utánpótlására 15 napos „nemzetgazdasági induló készletet” kell biztosítani.⁷ Az 1. táblázat az üzemanyagokra vonatkozóan (példaként) egy egyszerűsített számvetést tartalmaz, amely a készletek megalakítását hivatott szemléltetni.

1. táblázat *Eszközök hajtóanyag-szükségleti számvetése (Szerkesztette a szerző)*

Eszköz megnevezése	Eszköz hajtóanyag tartálykészlet	1 napi szükséglete (ÜZA/7 alapján ⁸)	7 napi szükséglete (DOS)	Tartálykiegészítő készlet	23 napi szükséglet (DOS)	ÖSSZESEN (DOS)
PSZH BTR/80	300 liter téli gázolaj	49 liter	343 liter	60 liter	1127 liter	1487 liter
Audi A6 2.4	70 liter Esz-95 autóbenzin	11,4 liter	79,8 liter	20 liter	262 liter	422 liter

A táblázatban látható, hogy az eszközök 1 napi szükségletét a gép fogyasztási normája alapján számoltam ki, és azt szoroztam meg az ellátási napok számával. Amennyiben az eszköz tartálykészletének befogadóképessége nem elegendő a 7 napi készlet tárolására, úgy tartálykiegészítő készletet kell megalakítani, amelyet mennyiségtől függően 20 literes üzemanyagkannában vagy 200 literes acélhordóban szükséges lebiztosítani. Egy harcjármű (jelen esetben: PSZH BTR/80) után téli gázolajból 360 liter (7 DOS) csapatkészletet és 1127 liter központi készletet indokolt megalakítani. Ha egy dandárszintű szervezet rendelkezik megközelítőleg 240 darab PSZH BTR/80 típusú harcjárművel, akkor helyszínen 86 400 liter, míg központi tagozatnál 270 480 liter téli gázolajnak megfelelő mennyiséget célszerű lebiztosítani annak érdekében, hogy a katonai szervezet megfeleljen a készletképzés előírásainak. A hadfelszerelési táblázatban tehát a rovatokat kitöltik a számvetett szükségletekkel, a helyszínen lebiztosítható, valamint a központi tagozatnál tárolandó készletekkel.

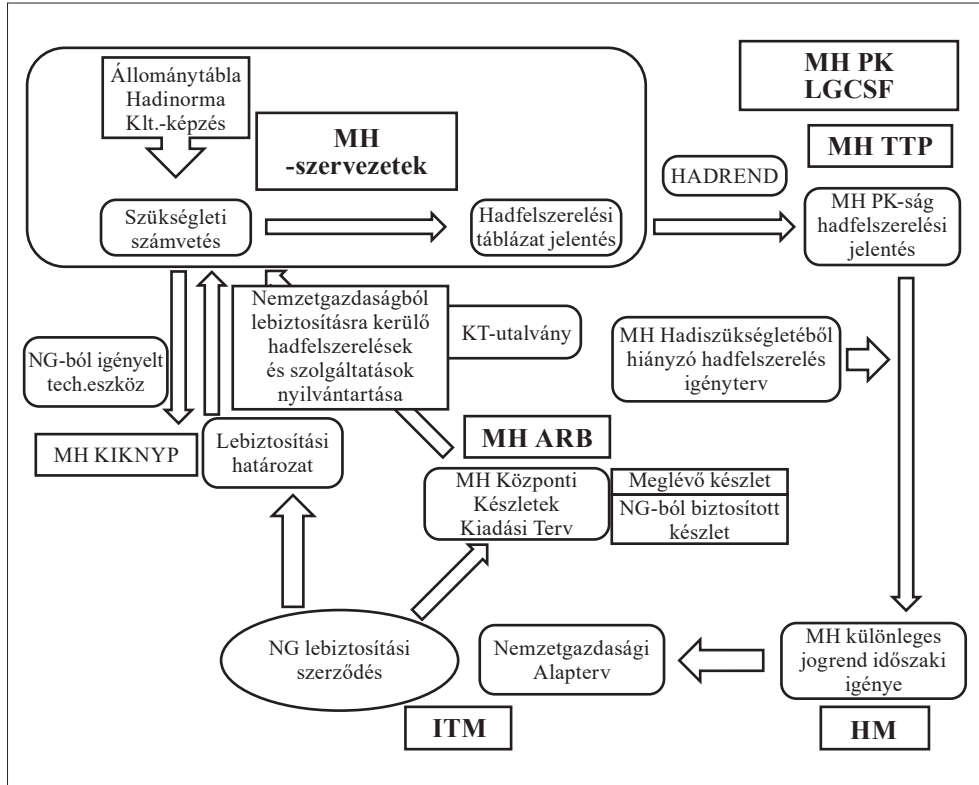
Természetesen anyagnemenként specifikusan változhat a számvetések módszere. Vannak például olyan hadfelszerelések (főként haditechnikai eszközök), amelyek DOS-ban nem kifejezhetőek, ezért azokat százalékban és/vagy darabszámban állapítják meg a katonai szervezetek. Itt csak a példa alapján azt kívántam szemléltetni, hogy a hadfelszerelési igények (szükségletek) tervezése a szabályok szerint, szigorú előírások, normatívák betartásán keresztül valósul meg a honvédség részéről.

A katonai szervezetek az említett dokumentumok alapján tehát összeállítják az összes hadfelszerelésre vonatkozó igényüket, amelyet továbbítanak az előljáró tagozat felé. Mindezek alapján az előljáró tagozat (MH Parancsnoksága, MH Tartalékképző és Támogató Parancsnokság) megállapítja az MH összesített hadfelszerelési szükségletét, és a pótlás biztosítására megküldi igényét a Honvédelmi Minisztérium részére. A honvédelmi tárca az MH különleges jogrend időszaki igényét átadja az Innovációs és Technológiai Minisztériumnak a védelemgazdasági alapterv összeállításához.

⁷ Uo. 118.

⁸ A szárazföldi eszközök hajtóanyag-alapnormáit az ÜZA/7 szabályzat tartalmazza. Az egynapi hajtóanyagkészletet a NATO 2115 (Üzemanyag Fogyasztási Egység) szabványban meghatározottak szerint állapítják meg. A táblázatban szereplő eszközöknél az egynapi készletet a következők szerint számoljuk: 100 km megtételéhez szükséges mennyiség száraz, vízszintes, szilárd burkolatú úton, közepes terheléssel, közepes sebességgel, a gép hajtóanyag-fogyasztási normája szerint.

Az igények teljesítéséről a lebiztosítási szerződésen keresztül határozat is készül, amelyről (a nemzetgazdaságból biztosított haditechnikai eszközök vonatkozásában) tájékoztatást kapnak az érintett szervezetek az előjáró tagozatoktól és az MH Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokságtól. A folyamatot az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra A hadfelszerelési igény tervezésének folyamata (Szerkesztette a szerző)

Az ábra magyarázatához hozzátartozik, hogy a katonai szervezetek a 7 DOS szükségleteiből a helyszínen nem tárolható készletekre vonatkozóan (például tárolóhely-kapacitás hiánya miatt) Központi Tárolási Utalványt (KTU) is kérhetnek a magasabbegységek engedélyével, hogy az anyagok és eszközök egy meghatározott részét a központi raktárakban (MH Anyagellátó Raktárbázis – MH ARB) biztosítsák. Az MH ARB a helyszínen nem tárolt készletekről felterjeszhet igényt az előjáró felé, hogy a hiányzó anyagok és eszközök rendelkezésre állása a nemzetgazdaság hozzájárulásával valósuljon meg.

Látható, hogy a különleges jogrendi időszakok végrehajtását garantáló hadfelszerelés tervezése és biztosítása összetett folyamat. A nemzetgazdaság tehát meghatározó szerepet tölt be az anyagok és eszközök tekintetében a szükségletek kielégítésében. A különleges jogrendi időszak bevezetésekor jelentkező feladatok a kihirdetett állapottól függően különbözőek lehetnek. Ennek megfelelően krízisidőszakban változhatnak a honvédség részéről jelentkező szükségletek is. Nyilvánvalónak tűnik, hogy rendkívüli állapot kihirdetésekor intenzív műveleteket kell végrehajtania az MH-nak, míg veszélyhelyzet időszakában ennél jóval kevesebb feladat hárul a haderőre. Így célszerű megemlíteni, melyek azok a helyzetek,

állapotok – a jelenleg érvényben lévő törvény szerint –, amelyek bekövetkezésekor a különleges jogrend elrendelhető, kihirdethető. Ezek lehetnek:⁹

- *rendkívüli állapot*: ha az Országgyűlés kinyilvánítja a hadiállapotot vagy idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye áll fenn (háborús veszély) és honvédelmi tanácsot hoz létre;
- *szükségállapot*: ha a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok alkalmazása nem elegendő a rend, a közbiztonság fenntartására;
- *megelőző védelmi helyzet*: amikor az Országgyűlés külső fegyveres támadás veszélye esetén vagy szövetségi kötelezettség teljesítése érdekében meghatározott időszakra kihirdeti a megelőző védelmi helyzetet, ezzel egyidejűleg felhatalmazza a kormányt sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetésére;
- *terrorveszélyhelyzet*: ha terrortámadás jelentős és közvetlen veszélye áll fenn, vagy terrortámadás történt;
- *váratlan támadás*: amikor külső fegyveres csoportoknak Magyarország területére történő váratlan betörése esetén a támadás elhárítására, Magyarország területének a honi és szövetséges légvédelmi és repülő készségi erőkkel való oltalmazására, a törvényes rend, az élet- és vagyonbiztonság, a közrend és a közbiztonság védelme érdekében a kormány kihirdeti a váratlan támadást, és szükség esetén – a szükségállapot vagy a rendkívüli állapot bevezetéséig – a támadással arányos és arra felkészített erőkkel a köztársasági elnök megteszi a szükséges ellenlépéseket;
- *veszélyhelyzet*: ha az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás, vagy ipari szerencsétlenség következik be.

Látható, hogy a felsorolt állapotok bevezetésekor az MH-nak meghatározott feladatai lesznek, amelyek végrehajtásához megfelelő mennyiségű és minőségű anyagokra, eszközökre van szüksége. A nemzetgazdaságnak a különleges jogrend időszakában (ez különösen igaz a rendkívüli állapot kihirdetésekor) fel kell készülnie arra, hogy a haderő részére elegendő hadfelszerelést biztosítson a feladatok teljesítéséhez. Ennek megfelelően szükséges kijelölni és pontosan nyilvántartani azokat a nemzetgazdaságban meglévő vagy kiépítendő kapacitásokat, amelyekkel mindez garantálható.

A NEMZETGAZDASÁG SZEREPE A HADFELSZERELÉS BIZTOSÍTÁSÁBAN.

A TERMELÉST ESETLEGESEN BEFOLYÁSOLÓ KOCKÁZATI TÉNYEZŐK

A nemzetgazdaság felkészítésével és mozgósításával érhető el, hogy az a különleges jogrendi időszaki feladatokhoz a haderő részéről jelentkező igényeket kielégítse. Az anyagok, eszközök előállítására, biztosítására alapvetően az alábbi módszerek állnak rendelkezésre:¹⁰

- *Igénybevétellel történő igénykielégítés*: idetartoznak a nemzetgazdaságban meglévő és honvédelmi vagy védelmi célból kijelölt ingatlanok (például hírközlési, közlekedési, infrastrukturális hálózatok), ingó dolgok (például közúti, vízi, légi járművek, vasúti gördülőanyagok).

⁹ Magyarország Alaptörvénye, 42–47.

¹⁰ 131/2003. (VIII. 22.) Korm. rendelet a nemzetgazdaság védelmi felkészítése és mozgósítása feladatai végrehajtásának szabályozásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0300131.kor> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 10.)

- *Folyó termelő és meglévő készletek kapacitásai*: azok az erőforrások, amelyeket hazai termelő, szolgáltató kapacitásokon állítanak elő, vagy amelyeket belföldi gazdasági társaságok, szervezetek forgalmaznak, feltéve, hogy a gazdaságmozgósítási igény megfelelő mennyiségben és minőségben kielégíthetőnek minősíthető. Ebbe a csoportba tartozhat a folyamatosan forgalmazott polgári termékek többsége (például energia-hordozók, az élelmiszerek, mezőgazdasági termékek, hazai gyártású gyógyszerek), a társaságoknál készletezett anyagok (például üzemanyagok), vagy a szolgáltatásokhoz és termékekhez szükséges alapanyagok, fogyasztási cikkek és egyes gyártó/javító kapacitások.
- *Védelmi célú tartalékokból történő igénykielégítés*: a gazdasági erőforrás biztosítása megvalósítható az előállítási ciklus különböző fázisainak (kész- vagy félkész termék, nyersanyag, gyártóeszköz) tartalékolásával és szükség esetén a félkész termékeknek a készre gyártásával.
- *Rögzített hadiipari kapacitások*: nagy tömegben alkalmazott, honvédelmi vagy védelmi szempontból fontos termékfélések gyártását, javítását biztosító kapacitásokat jelölnek ki és rögzítenek. A kapacitások folyó időszaki fenntartására a kormány – szerződés alapján – költségvetési erőforrást is nyújt a szolgáltatásra kötelezetteknek, amelyek gazdasági megfontolás és egyéb tényezők figyelembevételével eldönthetik, hogy a készterméket fizikailag készletezik és tárolják, vagy pedig a készre gyártó kapacitásokat szerződéssel rögzítik, esetleg a kettő kombinációját alkalmazzák; vállalják továbbá az anyagok és eszközök minősített időszakban történő rendelkezésre állását a vonatkozó szerződéskötési kötelezettségeknek megfelelően.
- *export-importból történő igénykielégítés*: az a) és b) pontokban felsorolt igénykielégítési módokkal nem biztosítható erőforrásra importbeszerzési eljárást szükséges lefolytatni, tekintettel arra, hogy veszélyeztetettségi időszakban (6 hónap) akár exportot korlátozó, importot könnyítő gazdaságpolitikai intézkedések bevezetését is elrendelheti a kormány.

A védelemgazdasági alapterv

A nemzetgazdaság védelmi célú felkészítése békeidőszakhoz tartozó tevékenység, amelynek végrehajtásakor kiemelt jelentőséggel bír a védelemgazdasági alapterv összeállítása, naprakész nyilvántartása és vezetése. A védelemgazdasági alapterv révén érhető el, hogy a különleges jogrendi időszakban is hozzáférhetőek legyenek a hadfelszerelési igények kielégítését biztosító kapacitások. A dokumentumot a központi tervező szerv (ti. a mindenkori gazdaságpolitikáért felelős minisztérium) állítja össze a honvédelemben közreműködő intézmények adatszolgáltatásai alapján.¹¹ Az alaptervet a tervezésért felelős minisztérium vezetője hagyja jóvá, aki köteles beszámolni minden évben a kormánynak a nemzetgazdaság védelmi célú felkészítéséről.

A nemzetgazdasági alapterv külön fejezetekre tagolva készül el, amelyek kitérnek a követelménytámasztók által meghatározott különleges jogrendi időszaki igényekre, a szükségletek kielégítésére vonatkozó javaslatokra, a hozzá kapcsolódó költségvetési forrásokra és a szerződések előkészítésére, valamint megkötésére.

¹¹ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 10.)

Az első fejezetben – az MH és a rendvédelmi szervek igényein felül – tervet készítenek a nemzetgazdaság mozgósítására is. A szükségletek kielégítésére vonatkozó javaslatokat a jelen tanulmányban korábban leírt lehetséges módszerek figyelembevételével és a kapacitásokat biztosító szervezetek kijelölésével készítik el.

A harmadik fejezetben a költségvetési erőforrások tervezését két lépcsőben, egymással párhuzamosan, de folyamatosan egyeztetve végzik a felelős szervek. Az államháztartásért felelős miniszter, a gazdasági prognózisok alapján, a GDP előírt százalékában meghatározza az adott évben figyelembe veendő védelmi kiadások összesített nagyságrendjét s ezen belül az egyéb védelmi kiadásokat is.¹² Ezzel párhuzamosan az erőforrások biztosításában érintett szervezetek megküldik költségvetési javaslataikat a honvédelemért felelős miniszternek, aki az összesített adatokat továbbítja az államháztartásért felelős miniszternek. Ha az összesített igény és az államháztartásért felelős miniszter által kimunkált főszámok nem felelnek meg egymásnak, akkor további egyeztetés következik, hogy a törvényjavaslatban már konszenzusos számadatok jelenjenek meg. Ezt követően az alapterv utolsó fejezetében a költségvetési források tervezésében érintett szervezetek előkészítik és megkötik a gazdaságfelkészítési és gazdaságmozgósítási szerződéseket. Elmondható, hogy a védelemgazdasági alapterv elkészítésével, az abban foglaltak betartásával elérhetővé válik, hogy a különleges jogrend bevezetések a haderő részéről jelentkező szükségleteket kielégítsék.

A hadiipari termelésre történő átállás lehetséges kockázatai

A gazdaság mozgósításakor fontos szerepet betöltő vállalatoknak különböző kockázatokkal kell szembenéznük, amikor átállnak hadiipari termelésre. Véleményem szerint szükséges beazonosítani ezeket a kockázatokat, és amennyiben lehet, megfelelő kezelést is érdemes alkalmazni, hogy a különleges jogrend bevezetések a termelés zökkenőmentesen történjen. A kockázatok feltárására, osztályozására és azok negatív hatásainak csökkentésére hozott ellenlépéseket a védelemgazdasági alapterv részeként vagy mellékleteként szükséges kidolgozni.

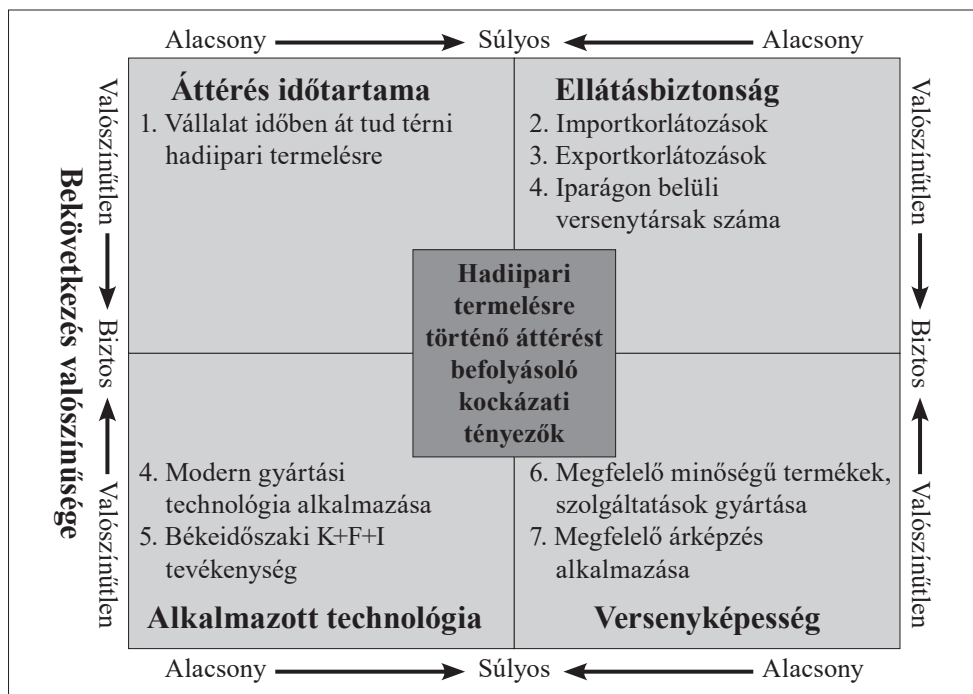
Minden, a nemzetgazdaság mozgósítását és felkészítését, a hadiipari termelést érintő kockázatról tájékoztatni kell az államháztartásért felelős minisztert, aki ennek függvényében dönthet arról, hogy vállalja-e a kockázatokat, vagy utasítja az érintett ágazati minisztériumokat, hogy dolgozzanak ki egy olyan tervet, ami minimumra csökkenti a lehetséges kockázatok bekövetkezésének valószínűségét. A kockázati tényezők feltárása hosszadalmas elemzést igényel, azonban elhagyása – véleményem szerint – extrém magas hatással lehet a hadiipari termelésre, így a hadfelszerelési igények időben történő kielégítésére is. A nemzetgazdaság mozgósítását és felkészítését érintő lehetséges kockázati tényezőket a 2. ábra mutatja be.

Az ábrán egy valószínűség-hatás diagram látható, amely osztályozás nélkül mutatja be az előforduló kockázatokat és veszélyeket. Az elemzők feladata, hogy a feltárt és számmal jelölt szempontokat külön-külön, a bekövetkezés valószínűsége és a hadiipari termelésre gyakorolt lehetséges hatásuk alapján osztályozzák, és javaslatot tegyenek csökkentésükre.

A felsorolt kockázati tényezők listája bővíthető, itt csak a legáltalánosabb veszélyeket emeltük ki. A szempontok besorolása összetett és sokszor szubjektív mérlegelésen alapuló tevékenység, amelyben a békeidőszaki termelésnél szerzett tapasztalatok, elemzések adhatnak támpontot. Az elemzők által osztályozott tényezőket tehát felvezetik a diagram megfelelő pontjára, és nyíllal azonosítják azok bekövetkezési valószínűségének, illetve

¹² 131/2003. (VIII. 22.) Korm. rendelet, 21.

hatásának erősödését vagy gyengülését. Az extrém magas besorolású tényezőkre kiemelt figyelmet kell fordítani, és lehetőség szerint még a békeidőszakban szükséges kezelésekre javaslatokat kidolgozni.

2. ábra Hadiipari termelésre történő áttérést érintő kockázati tényezők (Szerkesztette a szerző)

Az ábrában felsorolt tényezők közül az ellátásbiztonság, az alkalmazott technológia és a versenyképesség már békeidőszakban is jelentős hatásokat gyakorolnak a hadiiparra. Ez a három összetevő egyben befolyásolhatja is az alábbi követelmények teljesülését:¹³

- mindig a kor technológiai színvonalát elérő eszközöket állítsunk elő;
- a hadiipar megfizethető, versenyképes áron állítsa elő termékeit, szolgáltatásait;
- képes legyen az ipar a haderő által alkalmazott haditechnikai eszközöket támogatni, valamint a gyártás/szolgáltatás folyamatát működtetni békeidőben és háborúban egyaránt.

Ezek a követelmények kockázatokat is rejtenek magukban, hiszen, ha nem a kor színvonalának megfelelő eszközöket állít elő a hadiipar, a hadsereg nem fogja tudni hatékonyan ellátni feladatát. A modern gyártási technológia és a békeidőszaki termelés minősége lehetővé teszi, hogy az ipar felkészüljön a nagy mennyiségű és korszerű hadianyag és haditechnikai eszköz biztosítására. Ehhez szükséges, hogy a vállalatok (különösen a létfontosságú termékeket és szolgáltatásokat előállítók) kutatás-fejlesztési tevékenységet is folytassanak, amelyhez az államnak is hozzá kell járulnia különböző támogatásokkal.

¹³ Taksás Balázs: A hadiipar fejlesztésének feltételei és működésének követelményei. Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/2., 130. <http://real.mtak.hu/107697/> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 16.)

A kutatás-fejlesztésen és innováción keresztül a békeidőszakban is új anyagok, eszközök, gyártási technológiák előállítása valósulhat meg, amely a különleges jogrend bevezetésekor is tovább működhet. Rengeteg példa szemlélteti, hogy a háborúk idején is fejlett kutatásokat folytattak a konfliktusban részt vevő országok, hogy még modernebb eszközökkel szerelhesék fel hadseregüket az előny kivívása érdekében.¹⁴ A kutatás-fejlesztési tevékenységre fordított erőforrások csökkentése kockázatot jelenthet a létfontosságú termékeket és szolgáltatásokat előállító vállalatok és közvetetten a nemzetgazdaság számára, hiszen a tevékenység elmaradásával a gazdaság nem biztos, hogy fejlett, modern eszközökkel tudja majd ellátni a hadsereget (például) rendkívüli állapot kihirdetésekor. Ezért is fontos, hogy az állam támogassa (például szellemi tőkével, kutatást segítő eszközökkel vagy a projekt menedzselésével) azon vállalkozásokat, amelyek a nemzetgazdaság mozgósításakor kulcsszerepet töltenek be a kapacitások rendelkezésre állásában (például haditechnikai eszközt, energiahordozókat, élelmiszeripari termékeket előállító cégek). A kutatás-fejlesztési, innovációs tevékenységek „ösztönzésével” így elérhetővé válik, hogy a vállalkozások korszerű anyagokat, eszközöket biztosítsanak a haderőnek békeidőszakban és különleges jogrendi időszakban egyaránt.

A versenyképesség garantálhatja, hogy költséghatékonyan álljanak rendelkezésre az anyagok és eszközök. A hadsereg felszerelése mindig költséges feladat. Ez kifejezetten igaz a hadiiparra. Ha ugyanis a magyar vállalkozások drágábban állítanak elő terméket, szolgáltatást, mint a külföldi versenytársaik, akkor az adófizetőknek többet kell ráfordítaniuk ugyanakkora biztonság fenntartására, mint az érintett országok lakosságának.¹⁵ Ekkor, a magasabb árképzés miatt felmerülhet, hogy kevesebb hadfelszerelést vásárol az állam a hadseregének (ha nem kíván adót emelni, vagy más területektől erőforrást elvonni), amely a biztonság csökkenéséhez vezethet, és mérsékelheti a hadiipar profitszintjét is. Fontos tehát, hogy az iparágak megfelelő minőségű anyagokat, eszközöket állítsanak elő, és azokat elérhető áron bocsássák piacra, amellyel versenyképesé válhatnak akár a nemzetközi kereskedelemben is. Ha az iparágak exportálni tudják termékeiket, az azt jelenti, hogy nemcsak magas színvonalú technológiát állítanak elő, hanem képesek azt versenyképes áron biztosítani.

A versenyképes vállalkozások hiánya is kockázatokat rejt magában. Ha már békeidőszakban sem tud a hadiipar megfelelő minőségű terméket, szolgáltatást biztosítani elérhető áron, akkor valószínűsíthető, hogy a különleges jogrendi időszakban sem lesz erre képes, rosszabb helyzetben még állami segítséggel sem. Ezzel ellentétben a versenyképes vállalatok már megfelelő ár-érték aránnyal tudják termékeiket, szolgáltatásaikat értékesíteni a hazai és nemzetközi piacokon, amellyel növelhetik bevételüket, így nagyobb anyagi erőforrásokat tudnak fordítani fejlesztésekre, új technológiákra. Szükséges tehát elemezni, hogy a létfontosságú vállalatok mennyire versenyképesek, illetve megvizsgálni az ebből fakadó kockázatokat, hogy milyen hatással lehetnek ezek az igények kielégítésére.

Az ellátásbiztonság

Az ellátásbiztonság szintén alapvető tényező, hiszen a hadsereg számára rendkívül fontos, hogy a gazdaság mind krízis-, mind békeidőszakban képes legyen kielégíteni szükségleteit. Ez egyaránt jelenti a legyártott és értékesített eszközök alkatrész-utánpótlásának, a fogyó anyagi készletek kiegészítésének biztosítását és a folyamatos termelőkéesség fenntartását.¹⁶

¹⁴ Barton C. Hacker: Marslakók új környezetben. Az amerikai katonai kutatás és fejlesztés szervezeti átalakítása. Fizikai Szemle, Budapest, 1997/3., 88.

¹⁵ Taksás: i. m. 132.

¹⁶ Uo.

A béke- és a krízisidőszaki termék-előállítás nem biztos, hogy ugyanazon értékláncok működtetésén keresztül fog megvalósulni. A különleges jogrend bevezetésekor elképzelhető, hogy az import- vagy exportkorlátozások kedvezőtlenül befolyásolják a vállalkozások működését. Az importkorlátozások (például) nemcsak a magyarországi kőolaj-feldolgozásban érintett cégek termelési mennyiségét csökkenthetik, hanem megakadályozhatják (minimális tartalékkészlet hiánya esetén) magát az üzemanyag előállítását is. Könnyen belátható, hogy az Oroszországból érkező nyers kőolaj importjának korlátozása esetén jelentős fennakadások jelentkezhetnek az ellátásban.¹⁷ Ez is kockázatot rejt magában, és szükséges megvizsgálni bekövetkezésének valószínűségét, majd biztonsági lépésként esetleg meghatározni azokat a minimális tartalékkészleteket, amelyeket állami segítséggel a cégek le tudnak biztosítani a különböző tárolóhelyeken.

Az importfüggőség természetesen kihathat alap- és félkész termékekre is, amelyeket a vállalatok külföldi gazdasági szereplőktől szereznek be a késztermékek előállításához; ez szintén kockázatokat jelenthet a létfontosságú anyagok, eszközök különleges jogrend időszaki gyártásakor.

Az iparágon belüli versenytársak száma szintén meghatározhatja a szükségletek kielégítésének gyorsaságát. Az amerikai védelmi minisztérium például azzal a kihívással találta szemben magát, hogy a precíziós irányítású rakéták előállításában részt vevő két hazai cég nem biztos, hogy krízisidőszakban képes lesz kielégíteni a hadsereg szükségleteit. Ezért azt a megoldást választották, hogy felépítenek egy olyan adatbázist, amelyen keresztül elemezhető a jelenlegi beszállítók helyzete, az ellátási láncok, a szükségletek, a termelőkapacitások, a helyettesíthető termékek és vállalkozások. Az elemzés hozzásegíti a döntéshozókat, hogy könnyebben azonosítsák a felmerülő kockázatokat, majd megtegyék a szükséges ellenlépéseket.¹⁸

Az iparági versenytársak számának növelésével csökkenteni lehet a korábban leírt kockázatokat. Ha elegendő vállalat van a piacon, kevésbé valószínű, hogy fennakadások lennének a hasonló vagy helyettesíthető termékek, szolgáltatások biztosításában.

Az exportkorlátozások a nemzetgazdaság felkészítésekor érinthetik kedvezőtlenül a vállalatokat, hiszen ekkor a profit egy részéről kell lemondaniuk (ti. ha külföldre is értékesítenek termékeket, szolgáltatásokat) úgy, hogy közben a termelésüket fokozniuk kell, vagy változatlan szinten tartaniuk a különleges jogrend időszaki igények kielégítésére. Az államnak tehát fedeznie kell a vállalatok kieső bevételeit, hogy továbbra is változatlan színvonalon tudják termékeiket, szolgáltatásaikat előállítani.

Nyilvánvalóan a vállalatoknak – a lakossággal együtt – hozzá kell járulniuk az országvédelmi feladatokhoz (különösen rendkívüli állapot kihirdetésekor), akár lemondva bizonyos javakról vagy jövedelmekről/nyereségről a legfelsőbb cél érdekében, figyelembe véve, hogy a végső „átállásig” érdemes fenntartani a hatékonyság érdekében a vállalatok piaci alapú működését.

Az áttérés időtartama azoknál a vállalatoknál lehet fontos tényező, ahol a termelőkapacitást biztosító gyártóegységek, gyártósorok csökkentett teljesítménnyel működnek békeidőszakban. A maximális kihasználás érdekében három időszakot lehet elkülöníteni, amelyek bevezetésével a vállalatok felkészülhetnek a teljes kapacitással történő üzemelésre:¹⁹

¹⁷ Jelenleg az orosz államtól vásároljuk a nyers kőolaj szinte teljes mennyiségét. A magyar–orosz gazdasági kapcsolatok a XXI. század elején. Statisztikai Tükör, Budapest, 2010, 2. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel31006.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 16.)

¹⁸ Julie C. Kelly et al.: Strengthening Industrial Base Decision-Making for Precision-Guided Munitions. Texas Security Review, 11. 08. 2020. <https://warontherocks.com/2020/08/strengthening-industrial-base-decision-making-for-precision-guided-munitions/?fbclid=IwAR2ZnW6MOOmX7EIndefncQnyRadR3agStYHokYiGooNNEU38cYUCDUfFc> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 12.)

¹⁹ Ált/217., 126.

- felfutó periódusú termelés/szolgáltatás időszaka;
- a kapacitás maximális kihasználásának időszaka;
- helyreállítás időszaka.

A rögzített hadiipari kapacitásokkal rendelkező vállalatoknál tehát azt szükséges elemezni, hogy megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot kihirdetésekor – amikor már folyamatosan kell biztosítani a termékeket, szolgáltatásokat – a vállalat készen áll-e a teljes kapacitással történő működésre, vagy esetleg csak részleges üzemelésre lesz képes. Elegendő személyi állománnyal, eszközökkel rendelkezik-e, vagy szükség van állami beavatkozásra, segítségre.

Természetesen a létfontosságú vállalatokat (amelyeket kijelöltek) békeidőszakban adat-szolgáltatási kötelezettség terheli, ha termelő-, szolgáltató kapacitásuk megszűnik, 30%-kal nő vagy csökken. Az információk alapján az állam még időben megteheti az előírt lépéseket, amellyel a kulcsfontosságú kapacitások továbbra is fenntarthatók. Ezen túlmenően célszerű megvizsgálni, hogy amennyiben szükséges megnövelt személyi állomány, eszköz, technológia a maximális működés eléréséhez, és ez egyszerre több cégnél is jelentkezik, akkor az állam hogyan tudja ezeket biztosítani.

Látható, hogy a különleges jogrend bevezetésekor a nemzetgazdaságra különösen fontos szerep hárul a hadfelszerelési igények kielégítése terén. Fontos megjegyezni, hogy a nemzetgazdaság felkészítésekor és mozgósításakor nemcsak a hadsereget szükséges ellátni termékkel, szolgáltatásokkal, hanem az egész országot, tehát a lakosságot is. Ennek megfelelően a nemzetgazdaságra többletterh hárul ebben az időszakban. Ezért is szükséges elemezni a felmerülő kockázatokat, amelyek hatással lehetnek az igények kielégítésére.

ÖSSZEGZÉS

A hadfelszerelési igények tervezése és a szükségletek meghatározása mindig szigorú előírások, intézkedések betartásán keresztül valósul meg a honvédség részéről. A különleges jogrend bevezetésekor jelentkező feladatok ellátásához a hadsereg már békeidőszakban is rendelkezik alapanyagokkal, eszközökkel. A hiányzó felszereléseket a nemzetgazdaságból szükséges lebiztosítani szerződések útján, a védelemgazdasági alapterv jóváhagyásán keresztül. A honvédelmi tárca által összesített igényeken felül további 15 napos nemzetgazdasági indulókészletet kell megalakítani, és időben a haderő részére átadni, amelynek teljesítéséhez szükség lehet a gazdaság mozgósítására is.

Természetesen a nemzetgazdaságnak a különleges jogrend bizonyos állapotaiban (különösen rendkívüli állapot kihirdetésekor) nemcsak a honvédség és a rendvédelmi szervek szükségleteit kell fedeznie, hanem az ország többi szereplőjének (köztük a teljes lakosságnak) az igényeit is szükséges kielégítenie. A védelemgazdasági alaptervben szereplő igény-kielégítési módszerek (például folyó termelő és meglévő készletek kapacitásai, rögzített hadiipari kapacitások, védelmi célú tartalékok) megfelelő alapot képeznek a termékek és szolgáltatások biztosítására.

A hadiipari termelésre történő áttérés folyamata rejt magában kockázatokat, amelyek bekövetkezési valószínűségét érdemes vizsgálni és elemezni. Az áttérés időtartamához, az ellátásbiztonsághoz, az alkalmazott technológiához vagy a versenyképességhez tartozó tényezők jelentősen befolyásolhatják a nemzetgazdaság védelmi felkészítését, mozgósítását. Ha a hadiipari termelésben érintett vállalatok nem folytatnak kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységet, valószínű, hogy a modern eszközök gyártásában alulmaradnak a külföldi versenytársakhoz képest, és a hadseregnek sem tudnak megfelelő technológiai színvonalú

hadfelszereléseket biztosítani. Amennyiben nem gyártanak a kor kihívásainak eleget tevő anyagokat, eszközöket, valószínű, hogy exportálni sem tudják azokat külföldre. Így csak a hazai piacon (különösen a hadiipar esetében) lesznek képesek értékesíteni termékeiket, szolgáltatásaikat, amellyel csökkenni fog bevételük, nyereségük, kutatás-fejlesztésre és innovációra visszafordítható tőkeállományuk.

Nyilvánvaló, hogy a nemzetgazdaság hadiipari termelésre történő áttérésekor az elsődleges szempont az, hogy a létfontosságú termékek, szolgáltatások rendelkezésre álljanak a szükséges helyen, időben, és az már csak másodlagos tényező, vagy egyáltalán nem számít, hogy a vállalat mennyire versenyképes vagy mennyire képes exportálni rendkívüli állapot kihirdetésekor. Ezek a kockázatok, amelyek főként békeidőszakban és a felkészítés időszakában jelentkezhetnek, közvetetten később negatív hatással lehetnek a különleges jogrend időszaki igények kielégítésére (például nem a legmodernebb eszközöket, anyagokat gyártja az ipar, vagy az energiaszektorban lévő egyes vállalatok a külső importfüggőség miatt csak jelentős időeltolódással tudják biztosítani a szükséges készleteket). Ezért mindenképpen indokolt, hogy a felmerülő kockázatok beazonosítására és bekövetkezésük kezelésére legalább tervezés szintjén történjen előrelépés az érintett minisztériumoknál, amellyel bővíthetik a nemzetgazdaság védelmi felkészítésének és mozgósításának dokumentumait.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 131/2003. (VIII. 22.) Korm. rendelet a nemzetgazdaság védelmi felkészítése és mozgósítása feladatai végrehajtásának szabályozásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0300131.kor>
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv>
- A honvédelmi miniszter 52/2020. (X. 8.) HM utasítása a hadfelszerelés rendszerbe kerülésének és rendszerből történő kivonásának rendjéről. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/1ce0b56bed728b91faaeaa1c00934343bb6287c/megtekintes>
- A magyar–orosz gazdasági kapcsolatok a XXI. század elején. Statisztikai Tükör, Budapest, 2010. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel31006.pdf>
- Ált/217. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatási Doktrína. 3. kiadás. Magyar Honvédség, Budapest, 2015.
- Hacker, Barton C.: *Marslakók új környezetben. Az amerikai katonai kutatás és fejlesztés szervezeti átalakítása.* Fizikai Szemle, Budapest, 1997/3.
- Horváth Attila: *A katonai logisztika alapképzési szak RSOM felkészítés tapasztalatai.* Hadmérnök, 2018/4. http://hadmernok.hu/184_06_horvath.pdf
- Kelly, Julie C. – Lago, Daniel E. – Thomason, James S.: *Strengthening Industrial Base Decision-Making for Precision-Guided Munitions.* Texas Security Review, 11. 08. 2020. <https://warontherocks.com/2020/08/strengthening-industrial-base-decision-making-for-precision-guided-munitions/>
- Magyarország Alaptörvénye. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
- Szajkó Gyula – Dr. Fábos Róbert: *Gondolatok a katonai ellátási lánc fejlesztési lehetőségeiről.* Katonai Logisztika, 2020/1–2. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00091/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2020_01-02_151-181.pdf
- Taksás Balázs: *A hadiipar fejlesztésének feltételei és működésének követelményei.* Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/2. <http://real.mtak.hu/107697/>; DOI: 10.35926/HSZ.2020.2.12

Reszegi Zsolt:

EJTŐERNYŐS LÖVÉSZEK¹ ÉS HONVÉD EJTŐERNYŐSÖK. A NÉMET ÉS A MAGYAR EJTŐERNYŐS UGRÓKIKÉPZÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA A NÉMET EJTŐERNYŐS-KIKÉPZÉSI SZABÁLYZAT ISMERTETÉSÉVEL

DOI: [10.35926/HSZ.2021.6.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.6.9)

ÖSSZEFOGLALÓ: A német ejtőernyős-alakulatok komoly sikereket értek el a második világháború korai szakaszában, ezzel ösztönözve más államok hadvezetését is saját légi szállítású erők gyors felállítására. Közéjük tartozott a Magyar Királyi Honvédség vezérkara is, amely túlnyomórészt sikertelenül próbálkozott a német módszerek megismerésével és meghonosításával, így a hazai katonai ejtőernyőzés kényszerűségből alapvetően saját tapasztalatokra hagyatkozva fejlődött. Jelen írás az 1940-ben kiadott német ejtőernyős-kiképzési szabályzatot ismerteti, és ennek egyes elemeit az akkori magyar módszerekkel veti össze.

KULCSSZAVAK: ejtőernyőzés, ejtőernyős-kiképzés, második világháború, Luftwaffe, Magyar Királyi Honvédség

A Magyar Királyság katonai vezetése már a német ejtőernyős fegyvernem kialakulásának kezdetétől kereste a lehetőséget, hogy annak működéséről és kiképzési módszereiről többet tudjon meg. Ezt a sürgető érdeklődést az 1940. év döbbenetes sikerei (Norvégia, Belgium, Hollandia) váltották ki. A magyar vezetés igénye nem volt egyedülálló; számos európai állam némileg megkésve, de fokozott tempóban látott hozzá az ejtőernyős- és légi szállítású csapatok létrehozásához, kiképzéséhez és harcéljárásának kidolgozásához.

Az első levéltári irat 1937-ből származik, amikor német ejtőernyős-ugrótornyok beszerzésére történt kísérlet. A német fél kérésre tájékoztatta a berlini magyar katonai attasét, hogy bár van lehetőség a német ugrótornyok tanulmányozására, a német ejtőernyősöket Junkers Ju 52-es szállítógépekből ugratva képzik ki.² 1940-ben a Honvéd Vezérkar főnöke kívánt információt szerezni a német ejtőernyősök felszereléséről, szervezetéről, alkalmazási elveiről és a velük szerzett tapasztalatokról.³ Többször felmerült, hogy a külföldi (német)

¹ Német ejtőernyős lövészek, ejtőernyős vadászok: A német ejtőernyősöket kezdetben ejtőernyős lövészek is nevezték (Fallschirmschütze), majd az ejtőernyős vadász (Fallschirmjäger) elnevezés vált általánossá. A jelenlegi tanulmány a forrásban szereplő módon, ejtőernyős lövészként nevezi meg a német ejtőernyősöket.

² Reszegi Zsolt: Légi huszárok: Az ejtőernyős csapatnem kialakulása és harcai 1938 és 1945 között. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum és a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Budapest–Pápa, 2013, 13.

³ Reszegi: i. m. 13.

információbeszerzés és helyi tapasztalatszerzés hiánya hátrányokkal járt a szervezés során. Tervbe vették az ejtőernyősszázad parancsnokának külföldi kiküldetését is, ám ez nem valósult meg.⁴ Viszont Vitéz Szentnémedy Ferenc⁵ százados – jelentése szerint – bepillantást nyerhetett olyan, bizalmas német dokumentumokba, amelyek a német ejtőernyős csapatnemről tartalmaztak addig ismeretlen információkat.⁶

Számos, ebben az időszakban megjelent, honvéd ejtőernyősök által írt szakcikk emelte ki azt a tényt, hogy amíg a magyar ejtőernyős csapatnem eljutott a harc készségig, sok nehézséget kellett leküzdenie, elsősorban tapasztalat- és információhiány miatt.⁷ A tragikus veszteséggel induló délvidéki ejtőernyős-bevetés után írt jelentés az ejtőernyős-zászlóalj haditapasztalatának hiányát nevezte meg a probléma fő okaként, és azt állapította meg, hogy a német szervezést kellett volna alapul venni a zászlóalj kiépítése során.⁸

1941. november 1-jén sor került az első magyar tiszti küldöttség (a küldöttség tagjai között volt Tassonyi Edömér főhadnagy és vitéz Szügyi Zoltán alezredes) kiutazására Németországba, a német ejtőernyős-kiképzés tanulmányozására. A következő évben újabb tisztek keresték fel a német ejtőernyős-iskolát, hogy az ottani ugrókiképzést elsajátítsák, megismerjék az ejtőernyős-szervezeti kérdéseket és utánpótlási módszereket. Petneházy Imre őrnagy, Molnár Lajos százados, Ugron István főhadnagy, Pávay Andor főhadnagy és Ajtay Ferenc hadnagy tartozott a kiutazók közé. Wittstockban 1942 őszén három hetet töltöttek el.⁹ 1944 nyarán aztán a III. számú német ejtőernyős-iskola Pápára települt, ahol rendszeresített német csapaternyőre (RZ 20) képezték át az ejtőernyős honvédeket.¹⁰

Milyen volt a német kiképzés, milyen elemeket tartalmazott? Miben hasonlított, illetve tért el a magyar kiképzéstől? A továbbiakban a német forrás bemutatása következik. Lábjegyzetben kiegészítem a magyar kiképzési módszer sajátosságaival, de annyit már itt elárulhatok, hogy a legfontosabb különbség az volt, hogy míg a magyar ejtőernyős-kiképzés részleteiről a háború alatt jelentek meg szakcikk, szabályzat kiadására mégsem került sor. Ezzel szemben az 1940-ben kiadott német ejtőernyős alapkiképzési szabályzat¹¹ rigorózan és precízen lefektette az ugrókiképzés folyamatát.

⁴ Reszegi: i. m. 14.

⁵ Életrajzi adatait lásd Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Budapest, 2003, 328.

⁶ Reszegi: i. m. 14.

⁷ Vadas Mihály: *A légi gyalogságról*. Honvéd Altiszti Folyóirat, VI. évf. 1939/9., 14–20.; vitéz Makray Ferenc: *Szervezési kérdések az ejtőernyős csapatok felállításánál*. Magyar Katonai Szemle, 10. évf. 1940/4., 143–152.; vitéz Makray Ferenc: *Az ejtőernyős csapatok magyar szemmel nézve*. Magyar Katonai Szemle, 9. évf. 1939/9., 142–150.; Kincses Gyula: *Magyar ejtőernyősök*. Honvéd Tiszthelyettesek Folyóirata, IX. évf. 1942/5., 35–49.; Tassonyi Edömér: *Az ejtőernyős csapat alkalmazása*. Magyar Katonai Szemle, 13. évf. 1943/4., 125–128.

⁸ Reszegi: i. m. 15.

⁹ Reszegi: i. m. 125.

¹⁰ Reszegi: i. m. 126.

¹¹ *Die Fallschirmgrundausbildung für die Fallschirmtruppe*. Ausgabe 1940. BA – MA RLD 3/1601.

Birodalmi Légügyi Miniszter
és a Luftwaffe Főparancsnoka

Berlin, 1940. február 10.

Kiképzési Ügyek Főnöke
Szabályzati és taneszköz osztály/L. In. 11
Nr. 1150/40

A légierő 1601. számú szolgálati szabályzata, *Az ejtőernyős alapkiképzés az ejtőernyős csapatok számára* 1940. évi kiadása rögzítette az alapelveket, amelyek alapján az ejtőernyős-iskolában zajló ejtőernyős alapkiképzést végre kellett hajtani, és amelyek az ejtőernyős-kiképzéshez, az ejtőernyős csapatrészek ugrószolgálatához¹² mérvadónak számítottak.

A szabályzat magában foglalja a 7 és fél hetes békekiképzést, a lerövidített békekiképzést (6 és fél hét), illetve a 4 hetes háborús kiképzés leírását.

A L. Dv. 1601, 1940. évi kiadása megjelenésével hatályba lépett.

I. U.
Kühl

I. ÁLTALÁNOS IRÁNYELVEK

1. A gondos kiképzés és az ejtőernyő biztos ismerete előfeltétele az ejtőernyőscsapatok sikeres háborús bevetésének. Az ejtőernyő a biztonság érzését adja az ejtőernyős lövészek és hitet a kitűzött cél végrehajthatóságában.
2. Az ejtőernyős-oktatás, a hajtogatási gyakorlatok és a praktikus előgyakorlatok fontos részei a kiképzés egészének. A tisztek, altisztek és legénység ezek által ismerik meg az ejtőernyő teljesítőképességét és sajátosságát, és teljes bizalmat kell szerezniük önmagukban, illetve ernyőjük teljesítőképességében. A legrások önmagukban növelik az ejtőernyős lövész akaraterjét, gyors elhatározásra való képességét, önbizalmát és bátorságát.
3. A század kiképzéséért stb. az ugrószolgálat¹³ során a század- stb. parancsnok a felelős. A feljebbvalók a század- stb. parancsnokok önállóságát fokozott figyelemmel ellenőrzik a kiképzésnél, és rögtön közbeavatkoznak, mihamián a kiképzési folyamatban hibákat vesznek észre.

II. TANSZEMÉLYZET

4. A jó kiképzés előfeltétele egy századnál stb. a kifogástalanul előképzett tiszthelyettesi személyzet. Minden tiszttől és altiszttől megkövetelt az ejtőernyőscsapatok tiszthelyettesi posztjának betöltéséhez szükséges alkalmasság. Az ismereteket a tisztek és az altisztek számára az ejtőernyős-iskolában külön tanfolyamokon oktatják. Ezeket a század- stb. kiképzés folyamán a század- stb. parancsnokon keresztül mélyítik el.

¹² A mai modern ugrószolgálat (vagy ugrásszolgálat) feladata a résztvevők eligazítása, az ugrás irányítása, az ugrások ellenőrzése, a szabályok betartása és betartatása. A szolgálatokhoz tartozik az ugrásvezető, a légijármű-vezető, az ugratóparancsnok, a felszerelő parancsnok és a földet érési ügyeletes. https://www.galatech.hu/pg/dir/39-sz_Legugyi-eloiras.pdf. (Letöltés időpontja: 2021. 09. 04.)

¹³ Modern szakkifejezéssel élve ejtőernyős üzem.

5. Az ejtőernyőscsapatok tiszthelyetteseinek többek között a következő tulajdonságokkal kell rendelkeznie: nyugalom, türelmes elfogadás a tanulók hibáival kapcsolatban és fáradhatatlan ténykedés. Az eszközök pontos ismerete, példászerű irányítása, a praktikus előgyakorlatok és a leugrások mintaszerű végrehajtása ezen feladat teljesítését nagymértékben megkönnyítik.

III. KIKÉPZÉSI FOLYAMAT

A. Alap kiképzés

6. Az alapkiképzés az ejtőernyős-iskolában történik. Azzal kezdődik, hogy a tiszthelyettes könnyen érthető módon ismerteti az ejtőernyő típusát. Ehhez kapcsolódik az ejtőernyő hajtogatásának oktatása és az előkészítő gyakorlatok elsajátítása. Emellett zajlik a leugrásnál előírt magatartás oktatása és az ugrószolgálat végrehajtása.
7. Ha az ejtőernyős lövész minden területen elegendő biztosságot szerzett, követi az első ugrás, aminek mindig egyéni ugrásnak kell lennie. Az előkészítő (kiképzőeszköz nélkül és eszközzel végrehajtott) gyakorlatoknak az ugrásnál működésbe lépő ízületeket lazává, a testet hajlékonyá kell formálnia, és a lövést alkalmassá kell tennie arra, hogy minden helyzetben helyesen érjen földet.
8. Az ejtőernyős lövész testi rátermettségére különös figyelmet kell fordítani. A fellépő hiányosságokat minél hamarabb jelezni kell, hogy a csapatorvos az ugrót meg tudja vizsgálni, és szükség esetén ejtőernyős ugrásra alkalmatlannak minősítse. Ebben az esetben a csapatorvos írásos indoklása után az illető kilép az ejtőernyőscsapatok ugróállományából.
9. A kiképzésnél számításba kell venni az emberek szellemi sajátosságát. A tananyagot könnyen érthető formában kell közvetíteni a lövészeknek. Ha létrejön a lövészen a tudatosság, hogy az anyagot nehézség nélkül lehet tanulni, ez az ejtőernyős-szolgálat iránti örömet és önbizalmat éleníti.
10. Az alapkiképzésben az ejtőernyőscsapat valamennyi tisztje, tiszthelyettese és közlegénye részt vesz.
11. Az ejtőernyős lövész alapkiképzése 6 ejtőernyős ugrást foglal magában. Az első ugrás egyéni ugrás 250 m magasról. Ezt sorugrás követi 5-6 emberrel, 200 m magasról, amelynél nem az emberek gyors gépelhagyására, hanem az ugrás közbeni viselkedésére fektetnek különös hangsúlyt (sorugrás nagy időközzel).
A 3. ugrás sorugrás 10-12 emberrel, fegyver nélkül 150 m magasról. Ezt 4. ugrásként egy alkonyati vagy éjjeli ugrás követi, 120 m magasról. Az 5. leugrás során sorugrással 10-12 ember ugrik, fegyver nélkül, 150 m magasról. A hevederzet leoldása után egy meghatározott szakaszon futással, ugrásokkal halad előre a terepen az ejtőernyős lövész, azután lögyakorlatot hajt végre.
12. Az első kiképzés lezárását egy szakasz leugrása alkotja, 120 m magasságból, fegyver nélkül, utána gyülekezés a szakaszkötelékben.

B. Kötelékkiképzés

A befejezett kiképzés után az ugrások kötelékben történnek. Ezeknek az ugrásoknak az elsajátított technikát össze kell kötnie a lezárt harci kiképzéssel.

IV. ELŐKÉSZÍTŐ GYAKORLATOK

A. Talajgyakorlatok

1. Általános

13. A földet éréshez előgyakorlatként mindenféle olyan fizikai torna szolgálhat, ami megfelelően átmozgatja és hajlékonyá teszi a testet. A gyakorlatokat intenzíven kell végezni, hogy az ízületek, az inak, az izmok és a csontok a nyomás vagy húzás okozta túlterheléshez és az ütések erejéhez hozzászokjanak.¹⁴
14. Az esési gyakorlatoknál a fő hangsúlyt arra kell helyezni, hogy a guruló átfordulást úgy alakítsák át egy gurulással, hogy a talajt kevés érzékeny ponton (kézfelület, alsókar, ülep, váll, vádli, talp) érintsék.

2. Előreesés

15. A katona megfeszített testtel, keresztet formázva esik előre, és az esést a karok kinyújtásával, kézfelületekkel és alkarokkal fogja fel. Az ujjhegyek ferdén befelé mutatnak, a fej oldalra fordul. Kezdetben minden esést térden állásból kiindulva kell gyakorolni.

3. Hátraesés

16. Térdeket, csípőt és nyakat behajlítani, fejet és térdeket a mellkashoz nyomni, hátat domborítani. A karok ferdén előre lefelé mutatnak. Ezután az ülepre esni, majd a meggömbített háton gurulni. Az átgurulást meg lehet akadályozni a karok ferdén lefelé történő széttáráásával. A lábak elválnak a talajtól, a térdek felhúzódnak és lazán kinyílnak.

4. Előregurulás

17. Jobb (b.) térdre ereszkedni, bal (j.) láb kinyújtott, teljes talppal a földre helyezve. Jobb (b.) alkart – tenyér a földön – közvetlenül a jobb (b.) térd elé helyezni. Fejet erősen balra (j.) fordítani. Átgurulni előre a jobb (b.) vállon, bal (j.) ülep felén, ennél jobb (b.) lábat kinyújtani, és bal (j.) lábat hajlítani. Bal (j.) térdre érkezni, nyújtott jobb (b.) lábbal.
18. Később az előregurulást állva, állásból és nekifutással gyakorolni. Itt az esési gyakorlatok megkezdéséhez a lábakat és a talpakat összezárva kell tartani.

5. Gurulás hátra

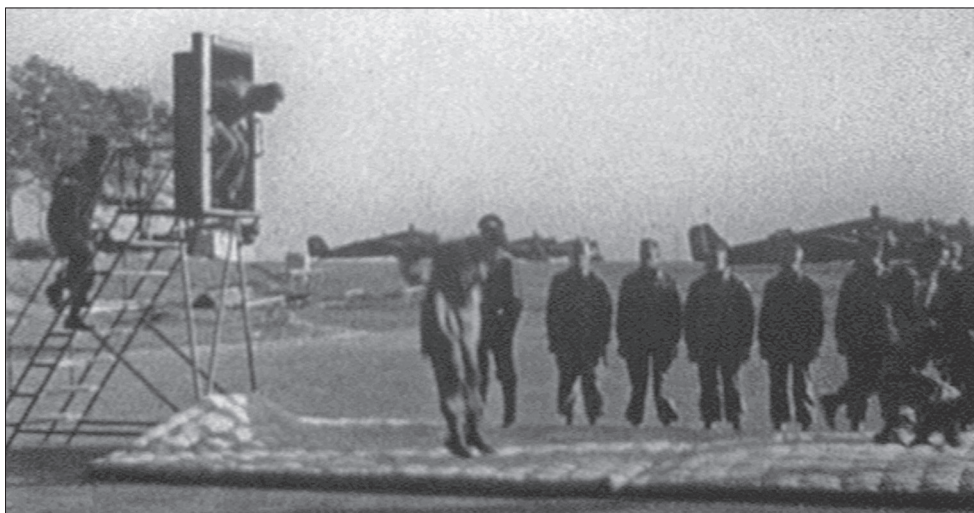
19. Úgy kezdődik, mint a hátraesés. Egy átgurulást a karok nem akadályoznak, hanem segítenek. Fejet balra (j.) fordítani, a mellkasra hajtani, hátrafelé gurulni bal (j.) vállon keresztül – bal (j.) kar kinyújtva – ennél bal (j.) lábat behajlítani, és jobb (b.) lábat kinyújtani. Bal (j.) térdre érkezni, kinyújtott jobb (b.) lábbal, ami a talajt teljes talppal érinti.¹⁵

¹⁴ BA – MA RLD 3/1601. A magyar ejtőernyősöknél a következő sportok kaptak hangsúlyt: atlétika, cselgáncs, ökölvívás, úszás. Sáray Bertalan: Sportkiképzés az ejtőernyős csapatnál. Magyar Katonai Szemle, 13. évf. 1943/10., 201.

¹⁵ A honvéd ejtőernyősök a kiképzést egyszerű talajgyakorlatokkal kezdték és a lábgyakorlatokra fektettek nagyobb hangsúlyt, mivel a földet érés során ez a testrész hárította a mozgási energia egy részét. Hasonló, részletes földet érési talajgyakorlatot nem végeztek.

6. Ugrás a létráról

20. A gyakorlólétráról az előre- és hátragurulást először matracon, később a fűvön fokozódó magasságról kell gyakorolni. Az ugrási magasságot 2 m-ig kell emelni.¹⁶

1. kép Német ejtőernyős lövész ugrása gyakorlólétráról

2. kép Honvéd ejtőernyős ugrása gyakorlólétráról Pápán

¹⁶ Az ugrópadok funkciója hasonló volt, mint a német gyakorlólétra: 1–3 méter közötti magasságú, fából készült egyszerű faállványok voltak, hátsó részükön falépcsővel, vagy rámpával, a pad előtti részen pedig felásott homokkal, hogy a becsapódást tompítsa. Reszegi: i. m. 113.

3. kép Német ejtőernyősök gépelhagyása statikus géptörzsből

B. A hevederzet felerősítése és levétele

21. Miután kiadták a hevederzetet, a lövész először a jobb, majd a bal karját vezeti át a nyíláson, amit a hátheveder és a hasheveder alkot. A hordhevedereket simán kell lefelé a csípő alá húzni és az ülepzinórtatot az ülep alá húzni. A combhevederzetet (amit korábban be kell állítani a pontos méretre) a combtőnél hátulról kell körbevezetni és a karabinerekkel felülről a farhevederzet D-gyűrűjébe beakasztani. Ahhoz, hogy a combhevederzet szorosan a testhez simuljon, fontos, hogy az ember a combhevederzet rögzítésekor egy kicsit előrehajoljon, és a térdeit berogyassa, hogy a hevederzetből kivegye a feszültséget. A tartóhevedereknél először a has-, majd mellhevedert kell bekapcsolni. Mindkét heveder zárja ugyanolyan. A has- (mell-) hevederek szabad végét a csíptető csaton keresztül kell fűzni, méghozzá úgy, hogy először balra fűzzük be, a hevedernél lévő rögzítés és a pecek között balra, majd a pecek fölött áthúzva jobbra kihúzni. A hashevedernél a szabad véget először is a hurkon keresztül kell vezetni, majd föntről a hasheveder és a test között keresztülhúzni. A mellhevedernél megfelelően kell eljárni; azonban a szabad véget a hosszak megfelelően a mellhevedernél szükséges többször körülvezetni.

2. A hevederzet levétele

22. A hevederzet leoldása a következő sorrendben történik: combheveder, mell- és hasheveder. Mialatt az ember a felsőtestét kissé előrehajlítja, és a térdeit kissé berogyasztja, először is mindkét combhevedert leoldja. Azután kinyitja a mellzárát. Ehhez a heveder szabad végét kihúzza és a csíptető csathoz vezeti. Majd a csíptető csatot függőlegesen a mellkashoz

teszi, és a pecket a testhez nyomja. A heveder szabad végét a csíptető csaton keresztül vezeti, amíg a heveder szabad végének az eleje bal oldali irányba nem áll. Azután bal kézzel a szabad véget kihúzza. A jobb kéz ezután finoman kihúzza a mellhevedert a csíptető csatból. Ennek megfelelően lehet levenni a hasi hevedert. Ha mindegyik zárat kioldották, leveti az ember a vászonhevedert.

C. Az ejtőernyő biztonságba helyezése

23. Az ejtőernyő biztonságba helyezését két ember végzi, akik közül az egyik a szállítótáskát¹⁷ az ejtőernyős lövész földet érési helyéhez viszi.
24. Miután az ejtőernyős lövész a hevederzetet kioldotta és ledobta, az ernyőket begyűjtő csoport egyik tagja megfogja az ejtőernyő-kupola csúcsán keresztül futó vezetőzsinórokat, a másik az ernyőt, a belső borítózsákhoz¹⁸ kapcsolódó zsinórzat összefonódó részénél. A tartókötelet a külső borítózsákkal¹⁹ és a hevederzettel együtt átdobja a vállán, hogy ezek a részek ne piszkolódjának a földön. Az ejtőernyőt a földről felemelve, a hosszra vigyázva kell feszesre húzni, aminél arra kell ügyelni, hogy a csúcsot ne húzzák végig a földön. A csúcsnál álló ember végül felgöngyöli a kupolát a tartókötelek felé. Ha ez megtörténik, a hevederzetet vivő ember vet néhány csomót a zsinórzatra, hogy azok összekuszálódását megakadályozza. A zsinórzatot a kupola körül göngyölitik fel. Az összegöngyölitett ejtőernyőt a kupolával és a zsinórzattal együtt a szállítótáskába helyezik. A selyemre ráhúzzák a kitágított külső borítózsákot, majd erre rakják rá a tartóköteleket és a hevederzetet. Itt arra kell ügyelni, hogy a kupola selyme és a vezetőzsinórzat a tartókötelzet fémrészeivel és a külső borítózsák hasonló részeivel ne kerüljön érintkezésbe. A szállítótáskát be kell zárni.

D. Az ejtőernyő begyűjtése

25. A földet érés után az ejtőernyős lövésznek először el kell érnie, hogy az ejtőernyője összeessen. Ezt úgy éri el, hogy a gurulás után, aminek mindig állva kell végződnie, oldalt (jobbra vagy balra) az ejtőernyő csúcsáig elfut. Ezáltal az ejtőernyő magától összehullik. Ha az ember a földet érés után nem tud felállni és a szél miatt a kinyitott ernyő végigvonszolja a földön, a hátára fekszik, elfordítja a testét a bal (vagy jobb) oldalára, szétterpeszti egy kicsit a lábszárait és elkapja először a bal (vagy jobb), majd a jobb (vagy bal) kezével a tartóköteleket alulról a kötelek összesodort része fölött. Szorosan visszafelé meghúzza a hordkötélzetet. Ezáltal az ernyő mozgása egy rövid időközre lefékeződik. Ezt a pillanatot kihasználja az ugró, előrelendíti az eddig összezárt lábszárait, amennyire csak lehet, talpait a földnek támasztja, hagyja magát az ejtőernyőtől felhúzni, és elfut oldalt az ejtőernyő mellett.
26. Ha az ugró az ernyő begyűjtését ilyen módon nem tudja végrehajtani, mert egy testrészével a hordkötélzet közé került, vagy megsebesült, megragad több, egymás mellett lévő hordkötélzetet (zsinórköteget) – végszükségben elég egyet is –, és ezt meghúzza, mialatt az egyik oldalán fekszik, maga felé vonva. Ezáltal is összeesik az ernyő. Az összeesést úgy lehet a legkönnyebben elérni, ha az ember azt a zsinórköteget (hordkötélet) húzza magához, amit a földön talál.

¹⁷ Mai terminológia szerint társzák.

¹⁸ Mai terminológia szerint fékzsák.

¹⁹ Mai terminológia szerint tok.

27. Az ejtőernyő begyűjtését járó motor mögött vagy erős szélben kell gyakorolni. A testet és a kezeket gyakorlóruházattal és bőrkesztyűvel kell védeni.²⁰

E. Gyakorlatok a felfüggesztőkészüléken

1. Irányba fordulás

28. Gyakorlóeszköz:

- – közönséges emelő csigasor kioldókészülékkel,
- – R. Z. 1. hordkötélzet,
- – R. Z. 1. hevederzet.

29. A lövészt a hordkötélzet közvetítésével, ami a csigasor felfüggesztő berendezésébe van bekapcsolva, a hevederzetbe rögzítik, és az emelő csigasorral kb. 1 m magasra felhúzzák.
30. Miután az oktató a tanulónak forgómozgást adott a saját tengelye körül, parancsot ad neki, hogy magát fordítsa szélirányba. A tanuló, aki eddig természetes testtartásban lóg a hevederzetben, ezután a forgómozgást megszakítja azáltal, hogy hirtelen a lábait szétterpeszti és a karjait az oldalához vezeti. Ha így sikerült a forgómozgást megállítania, megpróbál az utasított szélirányban maradni. Ezt úgy éri el, hogy egy jobbra fordulásához bal lábát előrevezeti, és utána erőteljesen visszalöki. A jobb kar vezeti ki a mozgást ellentétes irányba. A többi testrész vele ellentétesen együtt mozdul. Egy balra forduláshoz értelemszerűen kell eljárni.
31. Amennyiben a tanulónak nem sikerül az utasított szélirányban maradni, akkor az erősebb forgómozgásnak kell engednie, magát egyszer vagy többször a saját tengelye körül megforgatni, majd megpróbálni a szélirányban maradását.

2. Ugrás kioldással

32. Gyakorlóeszköz:

- közönséges emelő csigasor kioldókészülékkel
- R. Z. 1. hordkötélzet,
- R. Z. 1. hevederzet,
- matrac.

33. Ez a gyakorlat úgy kezdődik, mint a „szélbe fordulni” gyakorlat és a leszállás előgyakorlatával folytatódik. Ehhez a tanuló az oktatótól inga- és forgómozgást kap.
34. A tanuló megpróbálja magát a hevederzeten függve egy meghatározott irányba tartani. A gyakorlat alatt az oktató kiáltással jelzi, ahogy a földhöz közeledik. A mindig csökkenő magasságot számokkal tudatja. Az oktató 5 m-es magasságot jelző közlése után a tanulót a kioldókészülékből kioldják. A kioldás után az eddig szétvetett vagy terpesztett lábait villámgyorsan összezárja, térdeit és lábfejeit szorosan összeszorítja, és laza, könnyed lábakkal várja az ütközést a matracon. Ahogy a lábak a talajt (matracot) érintik, az illető megfeszíti az izmait, egyúttal behajlítja a bokákat, térdeket és a csípőt, a felsőtestét előredobja, hogy annak zuhanását a kézfelületekkel és alsókarral felfogja. A tanuló a vállán keresztül előre felé gurul. A fejet ellenkező irányban a testhez fordítja.
35. A földet érést az elő- és hátralengés közben kell gyakorolni (lásd talajgyakorlatok).

²⁰ A honvéd ejtőernyősök is rendelkeztek rendszeresített ugróruházattal (1939M egybeszabott ugróruha), valamint bőrkesztyűvel. Reszegi Zsolt: Ejtőernyős ugróruházat II. rész. Haditechnika, 49. évf. 2017/5., 60–65.

3. Ugrás a gyakorlólétráról a felfüggesztőkészülékbe

36. Gyakorlóeszköz:

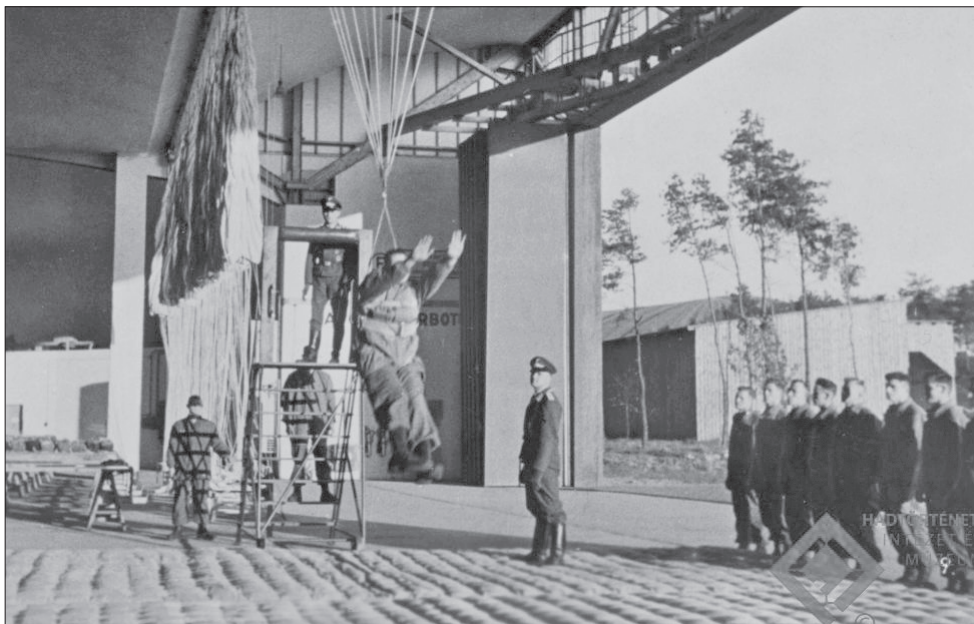
- közönséges emelő csigasor kioldókészülékkel,
- R. Z. 1. hordkötélzet,
- R. Z. 1. hevederzet,
- gyakorlólétra,
- matrac.

37. A tanuló a felvett hevederzettel a gyakorlólétra emelvényének ajtajában áll. A hordkötetek karabinerét a hevederzet fő D-gyűrűjébe kapcsolják; a fő tartókötteleket a felfüggesztő berendezés segítségével rögzítik. A kioldó berendezést biztosítják, hogy ne oldja ki magát a felfüggesztőkészülékből.

38. A felfüggesztő berendezést csak addig emelik magasba, hogy a tanuló e gyakorlat kiindulóállásánál ne legyen akadályozva, hanem szabadon tudjon mozogni.

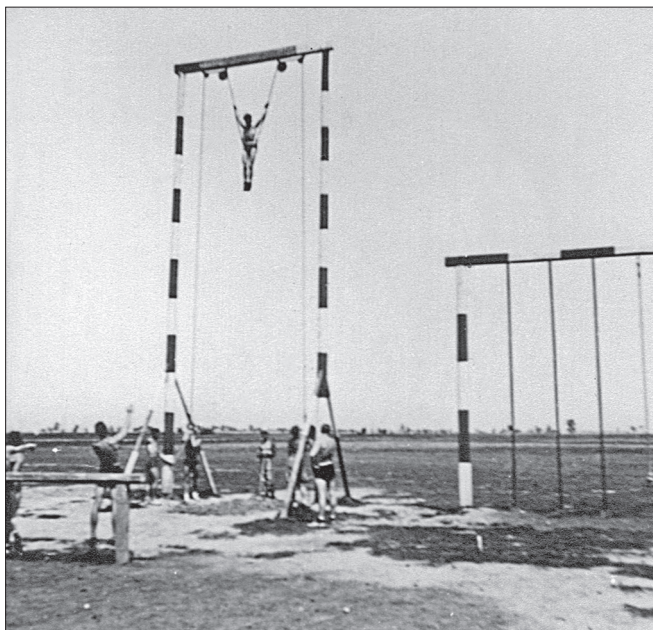
39. A kiindulóállás hasonló, mint a szállító repülőgépből való ugrásnál (lásd „Egyes ugrás a szállító repülőgépből”). Az oktató parancsára (ütés az ülepre) az ugró végrehajtja az ugrást a gyakorlólétráról értelemszerűen úgy, mint az egyes ugrást a szállítórepülőből.

40. A felfüggesztőkészüléken az előrelendülés végén a tanuló 180°-kal elfordítja magát, és hagyja magát a platformra visszalendülni.²¹

4. kép A hevederzet rögzítve a felfüggesztő berendezésen; német ejtőernyősök ugrása folyamatban

²¹ A honvéd ejtőernyősök egyszerűbb szerkezeten gyakorolták a földet érést, a szabadesést, ez volt a „bitó” vagy más néven az „akasztófa”. A gyakorló a lábait a kötelek alsó végein található hurkokba dugta, kezeivel megmarkolta a lábait tartó köteleket a feje felett. A köteleket átvezették egy-egy csigán, végeiket pedig a földön lévő honvédek tartották. Amikor az oktató kiadta a parancsot, elengedték a köteleket, a gyakorló pedig szabadeséssel zuhant a föld felé, lábait szorosan összezárva, mellkasát előre feszítve. A földet érés előtt a honvéd megrántotta a köteleket, ezáltal a végükön lévő ellensúlyok lefékeztek az esést. Ezen az ejtőszerkezeten fokozatosan növelték az ejtési magasságot a maximumig.

5. kép Honvéd ejtőernyősök gyakorolnak a „bitón”

V. MAGATARTÁS AZ UGRÁSKOR

A. Magatartás az ugrás előtt

41. Az ugrás előtt lelkiismeretesen ellenőrizni kell az ejtőernyőt és a csomagolást. Mindenkinek magának kell ellenőriznie a saját ejtőernyőjét, összehajtogatnia és csomagolnia.²² Csak a csomagolási előírásban álló segítő támogathatja őt ebben. Az oktató mindössze ellenőrzi a végrehajtást.
42. Olyan ejtőernyőt, amit nem a tiszthelyettes felügyelete alatt hajtogattak, nem szabad ugráshoz használni.
43. Ha egy ugráshoz becsomagolt ernyőt kinyitottak, úgy nem szabad azt még egyszer újra lezárni. Az ejtőernyőt inkább újra kell hajtogatni.
44. Ugrás előtt a lövésznek fel kell vennie a különleges és védőruházatot. Az ugró a kiosztott védőruházatot köteles viselni; nem saját belátása szerint dönt arról, hogy melyik részt veszi fel. A rugalmas bokavédő pályát orvosi rendelkezésre fel kell tenni.
45. Az ugrás előtt a másodparancsnok²³ ellenőrzi az emberei ruházatát, hevederzetét, az elhelyezést és az ejtőernyő állapotát.
46. A ruházatnál arra kell ügyelni, hogy minden zseb zárva legyen, kiálló részek (gombok, csatok stb.) ne legyenek útban. A csizma helyes zsinórzatát (fűzését) ellenőrizni kell. Mindenkinek fel kell vennie a kiosztott védőruházatot.

²² Mai terminológia szerint tokba zárnia.

²³ Parancsnokhelyettes.

47. A hevederzetet gondosan ellenőrizni kell. A mell- és hashevedernek a szabályzatnak megfelelően zárva kell lennie. Mindkét hevedernél azt kell megvizsgálni, hogy nem túl lazák-e, vagy nem túl szorosan vannak-e meghúzva. Az ellenőrzés kiterjed továbbá a helyes fekvésre és a combheveder szabályszerű rögzítésére.
48. Az ejtőernyőt háternyőként kell felerősíteni. Négyeszer körbetekert (háromszoros fonású, olajzöld) biztonsági szállal kell a hátheveder gyűrűjébe rögzíteni az ernyőt. A hordkötél karabinerét fölülről kell a hordheveder fő D-gyűrűjébe beakasztani, és biztonsági szeggel biztosítani.
49. Magánál az ejtőernyőnél a másodparancsnok ellenőrzi a külső borítózsák záródását és biztosítását. A bekötőkötél előírt helyzetét és annak biztosítását gondos vizsgálatnak kell alávetni.
50. A vizsgálat után a lövésznek arra kell ügyelnie, hogy ügyetlen mozdulattal, ütközéssel stb. a törő- és biztosítóhelyet²⁴ ne hagyja megsértve, és hogy a bekötő kötele a biztosításától (rögzítés a rögzítőgyűrűben) a karabinerig szabadon lógjon. Tilos a bekötőkötél szabad végét a karabinerrel valahogy a hevederzethez rögzíteni. A kötélt szabad végét mindig – tehát alaphelyzetben is – a bal kézben kell tartani.
51. Maga az ugrás úgy megy végbe, ahogy az le van írva az Ugrási módok szakaszban.

B. Viselkedés és testtartás a leereszkedés alatt

52. Miután az ejtőernyő kibomlott, az ember nyugodtan hagyja magát a hevederzeten (vászonheveder) lógni. A testnek ekkor lazának kell lennie, a karok és a lábak szabadon lógnak lefelé. A saját tengely menti forgómozgással szemben a lövésznek nem szabad ellenállnia. Ez a forgómozgás az ejtőernyő kibomlásához szükséges. A zuhanás első szakasza alatt tehát az ejtőernyős lövésznek semmi dolga sincs.
53. Körülbelül 30 m-re a földtől a katonának, ahogy azt a gyakorlókészüléken tanulta, a szél irányába kell fordulnia.
54. A kiképzésvezető a földről hangosbeszélőn keresztül ad utasításokat a lövésznek.²⁵

C. Földet érés

55. Röviddel a föld felett az ember villámgyorsan összezárja a lábait, amelyek a szélbe forduláshoz megfeszítve, vagy szétterpesztve voltak. A talpát és a térdét szorosan összenyomja. Ekkor mindkét lábnak ugyanolyan magasan kell lennie. Ezek így egy fellépő felületet hoznak létre. Jóllehet a combok még lazán lógnak, ennek ellenére minden izom készen áll, hogy a földre való érkezéskor működésbe lépjenek. A lábak érintik a talajt, a lövész behajlítja a bokáit, a térdeit és a csípőjét, és ehhez kapcsolódva egy előreguruló átfordulást (vagy hátrafelé végzett guruló átfordulást) végez. Esés, hemperedés és felállás között nem szabad szünetet tartania.²⁶ A gurulás után elfut az ejtőernyő oldala mellett, és ezzel összejejtí azt.

²⁴ Törő- és biztosítóhely; az a rész, ahol az R. Z. 1. típusú ejtőernyő biztosítószége a külső borítózsák (mai terminológia szerint tok) rögzítőgyűrűit összeköti.

²⁵ Balanyi János ejtőernyős őrmester visszaemlékezése szerint megafonon (hangosbemondón) keresztül kapták az utasítást a földet érést megelőzően. Balanyi János: Ejtőernyős vándorugrás. Honvéd Tiszthyettesek Folyóirata, X. évf. 1943/6., 55.

²⁶ A föld felé közeledve az ugró kinyújtotta lábait, izmait megfeszítette és megfogta a feje fölött a hevedereket. A leékezés pillanatában erősen belerántott a hevederekbe, ezáltal valamennyire csökkentette a földet érés erejét és hagyta magát eldőlni tetszőleges irányba. Mindkét lábbal egyszerre ért talajt, térdeit kissé behajlította. Reszegi: i. m. 121.

56. Tilos a szélirányra oldalvást földre érkezni, a földet érésnél feszes, vagy szétterpesztett lábakkal talajt érni. Álló testhelyzetű földet érés kapcsolódó guruló átfordulás nélkül tilos.²⁷

D. Magatartás a földet érés után

57. Földet érés után az ugrónak mindenekelőtt el kell érnie, hogy az ejtőernyője összeessen. A végrehajtás a IV. D. (az ejtőernyő begyűjtése) után történik.
58. Ha ez megtörtént, az egyes és sorugrásnál leoldja és ledobja a hevederzetet. Az egyes ugrásnál az ugró a leszállási helyénél marad, mialatt a sorugrásnál nem kell a lehető leggyorsabban a gyülekezési helyhez mennie.
59. Fegyverrel történő sorugrásnál megfelelően kell eljárni, azonban a katona a gyülekezési helyhez haladva, útközben megnyitja zubbonyának a mellrészét, előhúzza a derékszíját és futás közben felcsatolja.
A további tevékenységet a „sorugrás fegyverrel” című fejezetben ismertetik.

VI. UGRÁSMÓDOK

A. Egyes ugrás

1. A bekötőkötél rögzítése

60. Az ember a szállító repülőgép bal oldalán foglal helyet, éspedig az ajtó melletti első ülésen. Vele szemben ül a parancsnok.
61. A bekötőkötél rögzítése a „Felkészülni!” parancsra történik. Erre a parancsra feláll az ugró, megragadja a jobb kezével a bal hossztartót az ülése magasságában, és a bal kezével átadja a parancsnoknak a bekötőkötél szabad végét. Ő rögzíti azt a karabinerrel a szállítórepülő mennyezetén elhelyezett felhúzómű drótkötélen, mégpedig úgy, hogy a karabiner nyelve jobbra (a repülési irányba) mutasson. Saját biztonságára való tekintettel az ugró ellenőrzi ezt, és megbizonyosodik, hogy a bekötőkötél megfelelően van rögzítve (húzás a bekötőkötélen).
Ezután tesz néhány lépést előre, míg nagyjából az ajtó elülső kapaszkodó fogantyújánál nem áll. Jobb kezével a bal hossztartóba, bal kezével a felhúzó berendezés hárompontos merevítőjének bal oldali felső drótkötelébe kapaszkodik.²⁸

2. Felkészülés az ugrásra

62. Ahogy a repülőgép az ugróterülethez közelít, az ember a „Felkészülni az ugrásra!” parancsra a szállító repülőgép ajtajába lép. Erre a parancsra megragadja a jobb kezével az ajtó elülső fogantyúját, bal kezével a hátsó fogantyút. Ezután jobb lábát az elülső

²⁷ Tilos volt egy lábra földet érni, vagy mereven tartott, megfeszített lábizmokkal földet érni, mivel ezek töréssel, vagy egyéb sérüléssel járhattak. Reszegi: i. m. 121.

²⁸ A legfontosabb különbség a német és a magyar ernyőtípus között a nyitási mód; a német RZ-ernyősaladót csak bekötött ugrásra lehetett használni, míg a magyar H 39. ernyőket, bekötött és kézi kioldással is lehetett nyitni. A honvéd ejtőernyősök 3-4 ugrás után már kézi nyitással is ugorhattak. Ez lehetőséget biztosított bekötött, alacsony nyitási, valamint kézi kioldású, nagy ugrási és alacsony nyitási magasságú ugrásokra.

fogantyú lábához, a balt az ajtó hátsó széléhez helyezi. Mindkét lábfeje nagyjából a repülőgép ajtajának küszöbe felett lógjon ki. Ha az ember így áll az ajtóban, könnyedén behajlítja mindkét térdét, felsőtestét előrehajlítja annyira, hogy az ugrásnál a háton található ejtőernyő ne tudjon az ajtó felső szélén fennakadni. A tekintet a bal szárny bal külső végére irányul.

3. Ugrás

63. Az ember megkapja a jelet az ugrásra (ütés az ülepre vagy a lábra), felsőtestét megfelelő mértékben előrehajlítja, és a kezek előrelendítésével, a fej behúzásával és a lábak egyidejű kinyújtásával erőteljesen eltolja magát a padló szélétől. Az ugrási irány párhuzamos a szárny hátsó részének szélével. Az ugrás után a testnek a levegőben vízszintesen kell feküdnie.²⁹ Mihelyt a nyitási folyamat véget ért, a parancsnok behúzza a bekötőkötélet és a belső burkolózsákot, valamint leoldja a karabinert a felhúzómű drótkötéléről.

B. Sorugrás fegyver nélkül

1. Beszállás és a helyek elfoglalása

64. Az ejtőernyős lövésraj fordított sorrendben foglalja el a helyét a repülőgépben, tehát lefelől a rajparancsnok-helyettes, azután a 10., 9., 8., 7., 6., 5., 4., 3., 2., 1. lövész, végül a rajparancsnok. Minden ember a számára kijelölt helyet foglalja el. A jobb oldalon ül (az ajtótól számítva) a rajparancsnok és a 2., 4., 6., 8. és 10. lövész, a bal oldalon az 1., 3., 5., 7., 9. és a rajparancsnok-helyettes.³⁰

2. A bekötőkötél rögzítése

65. A bekötőkötél rögzítésére a parancsot („Felkészülni!”) az ugratóparancsnok³¹ adja ki. Erre a parancsra felemelkednek az ugrók üléseikről, felállásuk sorrendjében, egymás után. A rajparancsnok átlép a jobb oldalról a bal oldalra, bekötőkötélnek karabinerét beakasztja a felhúzómű drótkötélebe, méghozzá úgy, hogy a karabiner nyelve jobbra nézzen, tesz pár lépést előre, amíg nagyjából az ajtó elülső kapaszkodójának vonalába nem ér. Jobb kezével a bal hosszartóba kapaszkodik, mialatt a bal kezével a bekötőkötélbe fogódkodik, közvetlenül a karabiner alatt. A kézhát a test felé mutat, a hüvelykujj lefelé, nem szabad a bekötőkötélnél fogni vele. A bekötőkötélnek a kéz és a biztosító állás között szabadon kell lennie.

²⁹ Kézi kioldással történő ugrás során az ugró egyik kezét az oldalához szorította (más tapasztalat szerint a kezeket a mellkas előtt keresztbe fonva), a másikkal megfogta a kézi kioldót és kilépett a repülőgépből. Késleltetett nyitással történő ugrás esetén az ugró úgy ugrott ki a gépből, mint egy műugró, hogy elérje az ugrás utáni, kb. 60-70°-os fejfelé lefelé zuhanó testhelyzetet. Amennyiben az ejtőernyős megfogta az ajtót, akaratlanul is később engedte el, minek következtében hosszirányú forgást kaphatott, mely összetekkerhette az ernyő zsinórzatát. A lábakat összezárván kellett tartani, hogy a nyíló ernyő zsinórzata ne akadjon beléjük. Reszegi: i. m. 124–126.

³⁰ Mivel írásban lefektetett kiképzési szabályzat nem létezett, a magyar ejtőernyősök a gyakorlatok során tapasztalták ki az ejtőernyős ugrások folyamatát a különböző géptípusokból. Ezekről a korabeli szakcikkék számolnak be. A Caproni Ca-101/3m fedélzetén a motorzaj miatt nem lehetett kommunikálni, így a földön megbeszélte sorrendben szálltak be az ugrók a gépbe. A Savoia-Marchetti SM.75 típusnál kétféle sorrend ismert; az oktató 1–10-ig megszámozza az ugrókat és így szállnak be a repülőgépbe. A másik verzió szerint az ejtőernyős honvédek fordított sorrendben foglalnak helyet a gépben. Reszegi: i. m. 117–118. Sajnos a Fiat G.12 típusal végrehajtott ugrásokról nincs pontos információ, így csak feltételezni lehet, hogy az SM.75-ből végrehajtott módon és sorrendben ugrottak.

³¹ Mai terminológia szerint ugratásvezető.

66. Időközben az 1. sz. lövész feláll és a bekötőkötélnek karabinerét beakasztja a felhúzómű drótkötélébe. Felzárkózik a rajparancsnokra úgy, hogy közvetlenül mögötte áll. A többi lövész és a rajparancsnok-helyettes tevékenysége értelem szerinti. A bekötőkötél rögzítése után tehát a raj sorban áll a rajparancsnok mögött a szállítórepülő bal oldalán, jobb kéz a bal hossztartón, bal kéz a bekötőkötélen.

3. Felkészülés az ugrásra

67. Ahogy a gép közeledik az ugróterülethez, úgy következik a parancs: „Felkészülni az ugrásra!” A rajparancsnok az ajtóba áll, a raj felzárkózik előre. A rajparancsnok és a sorban őt követő minden egyes ember testtartása és testhelyzete ugyanaz, mint az egyes ugrásnál a szállítórepülőből történő ugrásnál.

4. Ugrás

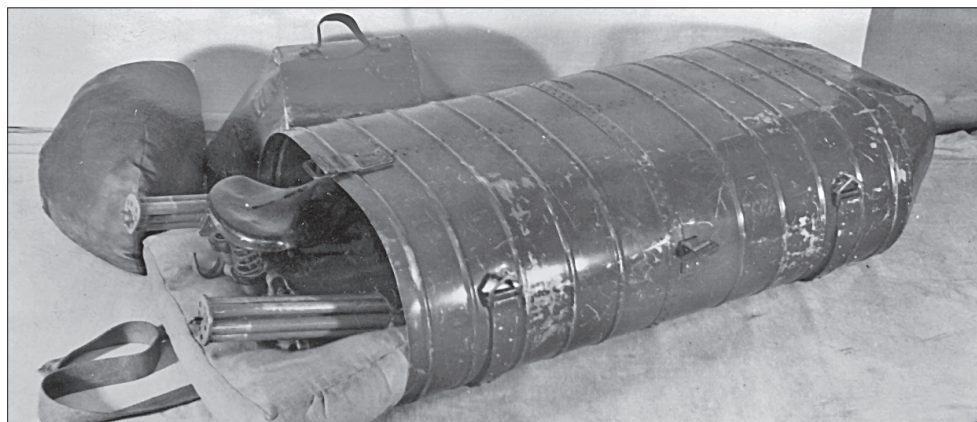
68. Megkapja a rajparancsnok a jelzést (kürt) az ugrásra, elhagyja a szállító repülőgépet az előírt testtartásban. A raj maradéka gyorsan, kapkodás nélkül követi őt.

69. A bekötőkötélek és a belső borítózsákok behúzását a felügyelő³² végzi.

C. Sorugrás fegyverekkel

1. A fegyverkonténerek berakodása

70. Minden ejtőernyős lövészraj feladatának végrehajtásához több fegyverkonténer³³ tartozik. Minden fegyverkonténerbe a raj egy részének fegyvereit csomagolják be. A fegyverkonténereket a belső csörlőkészülékkel³⁴ a bombavető nyílásokon keresztül felhúzzák és a kioldószerkezeten rögzítik. A teherernyők bekötőkötélét karabinereikkel a teherfelhúzó mű drótkötélén rögzítik. A fegyverkonténerek feltöltését a szállítószázad pihenős személyzete végzi az ejtőernyős csapatrészek felügyelete alatt.

6. kép Magyar ejtőernyős konténer, szétszerelt rádióval

³² Mai terminológia szerint segédugrató.

³³ A honvéd ejtőernyősök számára is rendelkezésre állt fémfalú ledobókonténer, amelyet a rendszeresített SM.75 ejtőernyős szállítógépből le tudtak dobni.

³⁴ Heissvorrichtung: olyan szerkezet, melynek segítségével a fegyverkonténert be tudták csörlőzni a Ju 52-es bombavető nyílásába.

7. kép Német ejtőernyős konténer³⁵

2. A bekötőkötelek rögzítése, felkészülés az ugrásra és kiugrás

71. A beszállás a repülőbe, a helyek elfoglalása, a bekötőkötelek rögzítése és a felkészülés az ugrásra úgy következik, mint a fegyver nélküli sorugrásnál. A parancsokat, amiket előre leegyeztetett jelzésekkel helyettesítenek, az ugrásvezető adja ki. A fegyverkonténerek kioldásáért a fedélzeti rádiós a felelős.
72. A bekötőkötelek és a belső borítózsákok behúzásáért a felügyelő, a teherernyők köteleiért a fedélzeti rádiós a felelős.

3. A fegyverek felvétele

73. Földet érés után a lövész leoldja a hevederzetet és eldobja azt. Azután, amilyen gyorsan csak lehetséges, a gyülekezési helyre megy, ami számára mindig fegyverkonténerének földet érési helye. Odafelé úton kinyitja a zubbonyát, előhúzza a derékszíját és futás közben felcsatolja.
74. A fegyverek felvétele a fegyverkonténerek földet érési helyénél vagy fedezékben történik. Ha a fegyverkonténert ott helyben kipakolják, az az ugró, aki legelőször a konténerhez ér (előírás szerint a rajparancsnok stb., a 4. és 9. lövészek), leoldja a karabiner kampót a gyűrűkről. A fegyverkonténer reteszeit kinyitják, a fegyverkonténert felnyitják. Minden lövész kivieszi a fegyverkonténerből saját fegyverét, lőszerét és felszerelését, majd a terep kihasználásával a rajparancsnoka által kijelölt gyülekezési helyre megy.
75. Mivel az egyes katonák beérkezése a fegyverkonténerhez nem mindig az ugrás sorrendjében történik, minden egyes ember tevékenységét nem lehet konkrétan megállapítani. Ezért addig kell oktatni minden egyes embert, amíg a fegyverek kipakolása stb. fennakadás nélkül és gyorsan megy.

³⁵ Bundesarchiv, Bild 101I-304-0634-07 / Funke / CC-BY-SA 3.0. (Letöltés időpontja: 2021. 07. 13.)

76. Ha a fegyverek kivétele fedezékben történik, úgy előtte a teherernyőt le kell oldani. A fegyverkonténert a négy fogantyúnál kell megragadni és fedezékbe vinni. Ott ki lehet pakolni és felvenni a fegyvereket.
77. A kipakolást és a felvételt (számbavételt) sötétségben is gyakorolni kell.

D. A tiszthelyettes feladatai az ugrószolgálat alatt

1. Általános

78. Az ugrószolgálat a kiképzés megkoronázása. A tiszthelyettes számára ez a legnagyobb mértékű felelősség. Szakszerű legrásától és ellenőrzésétől, hidegvérűségétől függ a lövészek élete és egészsége. Nyugodtságát, képességét és tudását az alkalmazott eszközök biztonságosságáról az ugrás előtt a repülőgépben még egyszer tudatosítania kell a tanulóknak. Csak azoknak a tiszthelyetteseknek szabad az ugrást végrehajtani és ellenőrizni, akik megfelelő kiképzésben részesültek. Az oktató viseli a felelősséget ezen tiszthelyettesek beosztásáért.

2. Az egyes ugrás

79. Az egyes ugrásnál egy ugratóparancsnok beosztása szükséges. Feladatait az ugrásról a VII. szakasz, F rész, 129. pont ismerteti.
80. Az ugrásnál az embereknek a kívánt pont fölötti ugrásáért és a felszerelések ellenőrzéséért ő a felelős. Az ugratóparancsnoknak ki kell zárnia az ugrásból az ugrás előtt az erőteljes izgatottság világosan látható jeleit mutató embereket (hirtelen kiütőköző sápadtság vagy vörösség, erős verejtékezés stb.), akik mozgási bizonytalanság tüneteit mutatják, vagy tétováznak a felkészülésnél.
81. Az ugrásvezető³⁶ helye az ajtó közelében van. Az ajtóból és az ablakból figyelve megállapítja a kiugrási hely közeledtét. A kiugrási hely előtt időben kiadja a parancsokat az ugrásra való felkészülésre a VI. szakasznak megfelelően. Ezeket nyugodt hangon adja ki. A végrehajtást minden részletében legpontosabban felügyeli. Különösen arra kell figyelnie, hogy a bekötőkötél karabinere előírászerűen legyen rögzítve, hogy a bekötőkötél az ernyőtől szabadon fusson a kioldószerkezetbe (kihúzóműbe³⁷), kiváltképp, hogy az ne csavarodjon az előrelépő emberekre vagy végtagjaikra. Itt ismét különösen oda kell figyelnie, amikor az ugró az ajtóba lép. Arról kell gondoskodnia, hogy az ugró, amíg hajlított térdű pozíciót vesz fel, ejtőernyőjével az ajtó felső szélébe ne ütdjön be. Az ajtóból és az ablakon keresztül megfigyelve megállapítja a repülőgép helyzetét az ugróterület felett. Itt megadja az ugróknak a jelet (ütés az ülepre) az ugrásra. Ha megállapítja, hogy az ugróterületre a repülőgép-vezető rosszul repült rá, vagy egyéb esemény következik be, amik a sikeres ugrást akadályozzák, az ugrót, ha ő már az ajtóban áll, a hordkötélnél megragadva megakadályozza az ugrásban, és a szállítórepülőbe behúzza.³⁸

³⁶ Mai terminológia szerint ugrató; az ugrásvezető a földön a teljes folyamatért felelős szolgálati személy. Dr. Boldizsár Gábor ezredes közlése.

³⁷ A kihúzómű ebben az esetben a repülőgép belsejében végigfutó, a két végén a géptörzshöz rögzített drótkötelet jelenti.

³⁸ A honvéd ejtőernyősöknél egy tapasztalt ugratótisztt figyelte meg az újoncokat a repülés alatt és az ugrás előtt, ellenőrizte a földön a felszerelésüket, határozta meg az ugrási sorrendet. A német ejtőernyősök felszerelésének ellenőrzését lásd a 108. és 128. pontnál.

82. Az ilyen jellegű ugrás csak a gyakorló kiugrási helyeknél történő ugrásoknál engedélyezett, amelyek rárepülési iránya és a dobási hely pontosan ismert. Más esetekben az ugratóparancsnok és a felügyelő segítségével kell ledobni, mint ahogy az a C. Sorugrás fegyverekkel részben ismertetésre került.

3. A sorugrás

83. A sorugrásnál egy ugratóparancsnok és egy felügyelő beosztása kötelező. Az ugratóparancsnok az ugrók dobásáért, a felügyelő az emberek és az eszközök felügyeletéért felelős.
84. Ledobásra és ugrásra csak helyi és ismeretlen terepen végrehajtott bevetés után kerülhet sor.
85. Helyi repülésen olyan repüléseket kell érteni, amelyeknél rögtön a felszállás után a repülőtérre vagy a repülőtér közvetlen közelében fekvő terület fölé repülnek rá, ott ledobják az ejtőernyős lövészeket és a repülőtérre rögtön ismét leszállnak.
86. Ismeretlen terepen végrehajtott bevetések olyan repülések, amelyeknél hosszabb repülés után egy idegen ugrási helyen dobják le az ejtőernyős lövészeket.
87. Az ugratóparancsnok és a felügyelő helye a repüléskor, ugráskor és visszarepüléskor ugyanaz, méghozzá az ugratóparancsnoknak a vezetőállás közepén, a felügyelőnek a hátsó rakodótérben van, ugrássegítő eszközöket alkalmazhatnak, „célkereszt” vagy „ugrási céltábla” formájában.
88. Gyakorlóugrásoknál, helyi repüléseknél stb. nem kötelező a megfigyelő alkalmazása, ha az ugratóparancsnok az ugrási területet és a rárepülés útvonalát pontosan ismeri.
89. A felügyelő, ahogy az egyes ugrásnál, ismét ellenőrzi az ugrót és az eszközt. A felkészülésnél a karabinerek helyes beakasztására és a lövészek helyes kéztartására ügyel. Gondoskodik arról, hogy minden ugró ellenőrizze a sorban előtte álló ember bekötőkötélének szabad helyzetét. A legutolsó ugró megadja a jelet, hogy minden rendben. Az ugrás alatt figyelme leginkább ismét a bekötőkötélre irányul. Itt arra kell ügyelnie, hogy a bekötőkötél karabinere a hárompontos merevítőig siklik. Szükség esetén jobb kezének kézhátával utánatolja a bekötőkötélet. Ha bekövetkezik egy olyan helyzet, ami az ugrás megszakítását követeli, gyorsan kinyújtja a bal kezét a következő ugró mellkasa előtt, és megakadályozza az ugrásban. Sorugrás alatt az ajtón keresztül megfigyelve meggyőződik, hogy elérték-e az ugrási hely határát, vagy egyébként egy olyan területet, ami az ugrást nem teszi lehetővé. Ebben és más olyan esetekben, amik nem teszik lehetővé az ugrást, meg kell szakítani azt.
90. Ha egy sorugrást fegyverekkel hajtottak végre, úgy a fedélzeti rádiós gondoskodik a fegyverkonténerek kioldásáról. Ez mindig a megközelítés irányának és a raj gyülekezésének függvényében zajlik, és előre meg kell határozni.
91. Raj ugrásánál csak a harci kötelék parancsnoka van jelen. Helye a középső repülőgépen van. Átveszi a teljes raj ugrásának parancsnokságát, amikor az ugrási hely láthatóvá válik. Kijadja a parancsokat a középső repülőnek, mintha a gép egyedül repülne és jelezni szeretné az ugrást, és a szomszédos gépeknek is zászlójelzéssel az ugrásra. Ezeket a zászlójelzéseket a szomszédos repülőkből a megfigyelő szóban és a kürttel adja tovább, úgy, mintha az egyedül repülő gép³⁹ adna le ugrójelzést.

³⁹ A megfigyelő ezzel saját magának adja ki a parancsot.

Ennél jelzi:

92. A zászló egyszeri kinyújtása és újra behúzása: „Felkészülni!”
 A zászló ismételt kinyújtása: „Felkészülni az ugrásra!”
 A zászló behúzása: „Leugrás!”
 A zászló lassú ki- és behúzása: „Parancs visszavonva, nem ugrani!”

VII. AZ UGRÁS VÉGREHAJTÁSA

A. Általános

93. Az ugrószolgálat végrehajtása békeidőszakban a megfelelő időjárási helyzettől függ. Az időjárási állomás vezetőjének közlése alapján dönti el a tancsoport vezetője, zászlóaljparancsnok stb., hogy a kijelölt ugrószolgálatot megtartják-e.
94. Az ugrószolgálat végrehajtásához a következő szélerősségek maximális értéke érvényes m/s-ban:
- 4 m/s szélerősségnél, 6 m/s-ig növekvő széllelkésekkel az első ugrás,
 - 5 m/s szélerősségnél, 7 m/s-ig növekvő széllelkésekkel a 2–4. ugrás,
 - 6 m/s szélerősségnél, 8 m/s-ig növekvő széllelkésekkel az 5. ugrás esetében,
 - 7 m/s szélerősségnél, 9 m/s-ig növekvő széllelkésekkel befejezett kiképzés után.
- Puha talajnál (homok, szántóföld stb.) az első ugrás után ilyen értékekből lehet kiindulni. 12 m/s a legnagyobb szélerősség, aminél befejezett kiképzés után előnyös talajviszonyok mellett ugrani lehet.⁴⁰
95. Az időjárási állomás vezetőjének jelentésében az időjárási helyzetről, különösen a szél-erősségről és -irányról felvilágosítást kell adnia.
96. Különbséget kell tenni fényes nappal, alkonyatkor vagy este végrehajtott ugrások között.

B. Felügyelet

97. Minden ugrószolgálatnál kötelező:
- egy tiszt mint vezető,⁴¹
 - egy tiszt mint a gyakorló csoport (raj) parancsnoka,
 - egy szanitéc mint csapatorvos,
 - egy altiszt mint felügyelő felszálláskor,
 - egy írnok az ugrási fogalmazvány vezetésére,
 - egy meteorológus, a vezetők tanácsadójaként.
- Ha az előírányzott rendfokozatok nem állnak rendelkezésre, helyetteseket jelölhetnek ki. A vezetőnek azonban mindig egy tisztnek kell lennie; a gyakorló csapat parancsnokaként beoszthatnak szükség esetén egy őrmestert is.
98. Az altisztek és legénység kiválasztásánál, akiknek ezen módon bővített felhatalmazást adnak, a század- stb. parancsnok a felelős.
99. A vezető a teljes ugrószolgálatért felelős.

⁴⁰ Egy bizonyos szélerősség felett tilos volt ugrást végrehajtani; ezt újonc ugrók számára 10 km/h-ban (2,77 m/s), gyakorlott ugróknál 20 km/h-ban (5,55 m/s) határozták meg. Szokolay Tamás százados szerint vitéz Bertalan Árpád őrnagynak volt tulajdonítható az a döntés is, hogy 10 km/h-nál nagyobb szélben nem szabad gyakorlóugrást végezni kezdő ugrókkal. Reszegi: i. m. 121–122.

⁴¹ Az ugrásvezető mint a fő szolgálati személy. Dr. Boldizsár Gábor ezredes közlése.

C. Felkészülés az ugrásra

100. A század- stb. parancsnok a megkezdett ugrószolgálat előtt időben készítet magának egy jelentést az időjárás helyzetről, és ezt a jelentést a tancsoport vezetőjének, zászlóaljparancsnoknak stb. az ugrószolgálat engedélyezése céljából továbbadja. A század- stb. parancsnok jelentésének időpontját a tancsoport vezetője, zászlóaljparancsnok stb. szabja meg.
101. Az utasításba adott ugrószolgálat előtt elegendő időt kell az előkészületre szabni, hogy a csapatok ezeket nyugodt körülmények között ismerjék meg.
102. Az ugrószolgálat kezdete előtt a gyakorló csapat parancsnoka jelenti a vezetőnek az ugrásra készen álló különítményt. Egyidejűleg jelenti, hogy ellenőrizte a ruházatot és az ejtőernyőket, és ezeket az előírásnak megfelelően rendben találta.
103. Ezzel egy időben jelent a vezetőnek:
- a személyzet legidősebb tagja a startkész szállítórepülőkről és személyzetről,
 - a szanitéctiszt a mentőjármű és tűzoltóság készenlétéről,
 - a gépjárművek parancsnoka a gépkocsik és személyzet előkészítéséről (ha beosztották).
- A vezető a célkereszt (ha szükséges) helyes és pontos kihelyezését felelős. Jelentés után utasítást ad a tiszthelyettesnek, megfigyelőnek és repülőgép-vezetőnek a rárepülési magasságról, valamint a rárepülési irányról és az ugrásról. Majd kiadja a parancsot az elvonulásra a starthoz.

D. Biztonsági intézkedések

1. Egyezményes jelzések oktató, szállítórepülő és gépjármű között

104. A megegyezés oktató, szállítórepülő és gépjármű között fényjelzéssel és rádióval történik. Világítójelzést csak a vezető utasítására szabad leadni. Csak a szolgálattevő csapatorvosnak szabad sebesülésnél a sebesültszállítót vagy a tűzoltókat fényjelzéssel magához parancsolni.
105. A fényjelzések a következőket jelentik:
- 2 zöld világítólövedék: „Sebesültszállító ide!”
 - 3 zöld világítólövedék: „Sebesültszállító és tűzoltó ide!”
 - 1 vörös világítólövedék: „Nem ledobni – földre tenni!”
 - 2 vörös világítólövedék: „Dobást szüneteltetni – leszállni!”
 - 1 fehér világítólövedék: „Dobást folytatni!”

2. Bevetés a repülőter hatótávolságán kívül

106. Az ejtőernyőscsapatok bevetésénél a repülőtéren kívül a hírközlésért a földi állomások és a levegőben található repülőgépek között (vezérgép) az L. Dv. 421⁴² határozatai, illetve a jelzések a H. Dv. 425⁴³ alapján (jelzőtábla) érvényesek. Ilyenkor előnyösebb az esetenként megállapított jelzéseket használni.
107. A rárepülési irányt úgy kell megválasztani, hogy az antenna ki- és behúzásához az indulási és az ugrási hely között elegendő idő legyen legalább rövid rádióforgalomhoz.

⁴² L. Dv. 421: Luftwaffendienstvorschrift 421. (421. sz. Luftwaffe szolgálati szabályzat). Kiképzési szabályzat a híradócsapat számára.

⁴³ H. Dv. 425: Heeresdienstvorschrift 425. (425. sz. Heer szolgálati szabályzat). A hadsereg jelkulcstáblái.

108. Felszállás után a repülő rádiója önállóan felveszi a kapcsolatot a földi állomással. Ugrás előtt az ugratóparancsnok megparancsolja a rádió behúzását. Ezt az utasítást időben kell végrehajtani, hogy az antenna behúzását az ugrás előtt biztosíthassák. A végrehajtás után a rádiós jelenti, hogy az antenna be van húzva. Csak ezután adhatja meg az ugratóparancsnok a jelet az ugrásra.
109. A rádiós és az ugratóparancsnok felelős azért, hogy kiengedett antennával ne dobjanak le ejtőernyős lövészt. Ezért a rádiós köteles az ugratóparancsnok figyelmét felhívni arra, hogy az antenna még ki van engedve, ha az ugratóparancsnok valamilyen okból az antenna behúzásának utasítását elmulasztotta.
110. Ha a rádiókészüléket nem használták, akkor is meggyőződik a rádiós a ledobás előtt arról, hogy az antenna be van húzva és a ledobásvezetőnek ugratóparancsnoknak megfelelő jelentést ad át.

3. Az ugrószolgálat járműveivel kapcsolatos rendelkezések

111. Az ugrószolgálat végrehajtásához szükséges gépjárműveket, mint a nyitott, terepjáró személygépkocsikat és motorkerékpárokat, el lehet helyezni a startnál. A felszállópályán, a startzászlótól jobbra, hűtővel az indulási irányba kell őket felállítani. A gyakorló csapat elszállítására alkalmazható járművek, az ejtőernyők összeszedésére kijelölt gépjárművek, sebesültszállítók és tűzoltóautók az ugrószolgálat megkezdése előtt elhagyják a kifutópályát, és ennek a szélén helyezkednek el a vezető szóbeli utasítása alapján. A gépkocsivezetőknek szemkontaktust kell tartania az indítási folyamaton.
112. Az indításnál és az ugrószolgálatra a kifutópálya vagy az ugrási terület végére állított összes gépjárműnek járó motorral kell készen állnia, üléseikben a vezetőkkel, amikor a szállítórepülő megközelíti a kiugrási területet, hogy ledobják az ejtőernyősöket.
113. Alkonyati vagy esti ugrásnál az összes jármű bekapcsolja a világítását.

4. Utasítások a repülőszolgálatához a repülőtéren

114. A szabályos repülőszolgálat az ugrószolgálattal szünetel. Az ugrásvezető adhat engedélyt az ugrási szünetekben a repülő fel- és leszállására.

E. Szolgálat a startnál

115. Lehetőleg az ugrószolgálat végrehajtásában részt vevő összes személy legyen jelen a startnál.
116. Az indításvezetőként beosztott tiszthelyettes a starthelyre beérkező irányítóknak jelenti a startra kész állapotot.
117. Feladatai az L. Dv. 5.⁴⁴ után igazodnak.
118. A gyakorló csapatok egy altisztjét beosztják mint „startfelügyelőt”. A startnál gondoskodnia kell a gyakorló csapaton belül a rendről. Intézkedik a startnál felállított tárgyak (startzászló, szélmérő stb.) eltávolításáról, ha esetleg az ugrószolgálat alatt egy lövész földet érése várható a start közvetlen közelében.
119. A gyakorló csapatok rajai, akik egyelőre még nem ugranak, visszavonulnak a várakozási zónába a startzászló közvetlen közelébe, ahol készülékeiket és felszerelésüket rendben leteszik.

⁴⁴ L. Dv. 5: Luftwaffendienstvorschrift 5. (5. sz. Luftwaffe szolgálati szabályzat). A Luftwaffe légi szolgálati rendje.

120. Az írnok a gyakorló csapatok felszállási fogalmazványát⁴⁵ vezeti. Őt az ugrószolgálat kezdetétől a gyakorló csapatok tisztje irányítja és világosítja fel.
121. A szükséges technikai eszközöknek az ugrószolgálat megkezdése előtt a starthelynél kell lennie. Az ugrószolgálat alatt egy szélmérőt (csészés fermanemometer) kell beosztani az ugrási terület közelébe. Ennél az eszköznél található a meteorológus, aki az ugrószolgálat alatt tanácsadóként a vezető rendelkezésére áll.

F. Leugrás

122. Először felsorakozik a starthoz minden ugrószolgálatra beosztott egység. A ruházatot, a hevederzetet, az ejtőernyők felerősítését és állapotát itt ellenőrzik utoljára. Ehhez kapcsolódva jelenti a gyakorló csapatok parancsnoka a felsorakozott egységet a vezetőnek. Ő adja ki a parancsot a szállító repülőgépekbe történő beszállásra.
123. Az ugrásért felelősként beosztott tiszthelyettes a szállítórepülőn átveszi a parancsnokságot a gyakorló csapat összes embere fölött. Gondoskodik a helyek megfelelő elfoglalásáról, és felügyeli az összes heveder szoros rögzítését a felszálláskor és földet éréskor.
124. A leugrás maga a VI. szakasz „ugrás módok” alapján történik.
125. A gyakorló csapatok vezetője ellenőrzi a bejegyzéseket az ugrófogalmazványban.⁴⁶ Erre a célra egy írnok áll rendelkezésére.
126. A sanitéctiszt ellenőrzi minden egyes ember földet érését, és szükség esetén odamegy hozzájuk. Önállóan intézkedik a sebesült elszállításáról, és utasítást ad a sebesültszállító vezetőjének, hogy a kifutópályán hajtson.

G. Tevékenység a földet érés után

127. Földet érés és magatartás a földet érés ismertetése után az V. Magatartás az ugráskor fejezet után következik.
128. Az egyes ugrás után az ugró a gyakorló csapat vezetőjének jelenti a leugrását és annak lefolyását. A gyakorló csapatok vezetője rögtön kioktatja az ugrót a leugráskor alkotott megfigyelései alapján, és az észlelt hibákat az oktatás tárgyává teszi.
129. Sorugrásnál a leugrott szakasz vezetője jelent a gyakorló csapatok vezetőjének.
130. Az ejtőernyők begyűjtését egy begyűjtő különítmény végzi, kivéve az egyes ugrásokat.
131. Egyes ugrásnál a segítő hozza a szállítótáskát a földet ért lövészhez, és segít neki a nyitott ernyő összehajtogatásában, illetve elcsomagolásában (lásd IV. C. Az ejtőernyő biztonságba helyezése szakaszt). A segítőnek tilos a lövésznek az ejtőernyő befogásakor vagy a hevederzet levételekor segíteni. Ez a tiltás nem érvényes, ha az ugró a leszálláskor megsérült.
132. Ha az ejtőernyőt a szállítótáskába elpakolták, a lövész viszi a hordtáskáját a gyülekezési helyre.
133. Fegyverrel és anélkül végzett sorugrásnál az ejtőernyőket és adott esetben a fegyverkonténereket egy mentőkülönítmény hozza be.
134. A gyakorló csapatok vezetője jelenti a vezetőnek az ugrószolgálat végrehajtását a szokatlan események, sebesülések stb. megadásával.
135. A vezető elrendeli az ugrószolgálat befejezését.

⁴⁵ Mai terminológia szerint üzem- vagy ugrásvezetői napló. Dr. Boldizsár Gábor ezredes közlése.

⁴⁶ Mai terminológia szerint ugrási napló. Dr. Boldizsár Gábor ezredes közlése.

MELLÉKLETJEGYZÉK

1. melléklet = kiképzési áttekintés:

- I. Ejtőernyős alapkiképzés
- II. Tiszthelyettes-kiképzés
- III. Ledobásvezető-kiképzés

2. melléklet = anyagelosztási terv, ejtőernyős alapkiképzés

KIKÉPZÉSI ÖSSZEFOGLALÓ

Ejtőernyős alapkiképzés – II. Tiszthelyettes-kiképzés – III. Ledobásvezető-kiképzés

Kiképzési cél	Kiképzés időtartama	Kiképzési terület	Résztevő	A részvétel feltétele
1	2	3	4	5
Csapatnál felhasználható ejtőernyős lövész	Békekiképzés 7½ hét	I. ejtőernyős alapkiképzés Elmélet: Az R. Z. 1. és más típusú ejtőernyők története és fejlesztése. Elsősegély-oktatás. Repülő- és meteorológiai oktatás (csak eligazítás). Magatartás a leugrás során. Az ejtőernyős csapatok feladatai és alkalmazási lehetőségei (tisztok oktatása). Gyakorlat: Testnevelés: talajgyakorlatok, gyakorlatok a felfüggesztő berendezésen, vonzóási gyakorlatok, leugrás a gyakorlólétráról. Az egyes és sorugrás előgyakorlatai. A hevederzet le- és felvétele. Reggeli sport, sportjátékok, menetgyakorlatok, gyakorlatok a fegyverkonténerekkel, fegyver kiképzés. Az R. Z. 1. ejtőernyő hajtogatása, Hajtogatás különleges körülmények között. Oktatórepülés. 6 kötelező ugrás végrehajtása, ezekből 1 alkonyati, vagy éjszakai ugrás, 1 és 1 ugrás végrehajtása hozzá kapcsolódó iskolalövészettel együtt. Elméleti és gyakorlati vizsga.	Az ejtőernyős csapatok ugrószemélyzete	1. önkéntesség 2. ejtőernyős alkalmasság 3. pszichológiai alkalmasság

Kiképzési cél	Kiképzés időtartama	Kiképzési terület	Résztevő	A részvétel feltétele
Csapatnál felhasználható ejtőernyős lövész	Lerövidített békekiképzés 6½ hét	Elmélet: Az R. Z. 1. és más típusú ejtőernyők története és fejlesztése. Elsősegély-oktatás. Repülő- és meteorológiai oktatás (csak eligazítás). Magatartás a leugrás során. Gyakorlat: Mint a)-nál, de fegyverkiképzés nélkül.	Az ejtőernyős-csapatok ugró-személyzete	1. önkéntesség 2. ejtőernyős alkalmasság 3. pszichológiai alkalmasság
	Háborús kiképzés 4 hét	Elmélet: Az R. Z. 1. és más típusú ejtőernyők története és fejlesztése. Elsősegély-oktatás. Repülő- és meteorológiai oktatás (csak eligazítás). Magatartás a leugrás során. Gyakorlat: Testnevelés: talajgyakorlatok, gyakorlatok a felfüggesztő berendezésen, vonszolási gyakorlatok, leugrás a gyakorlólétráról. Az egyes és sorugrás előgyakorlatai. A hevederzet le- és felvétele. Reggeli sport, sportjátékok, menetgyakorlatok, gyakorlatok a fegyverkonténerekkel, fegyverkiképzés. Az R. Z. 1. ejtőernyő hajtogatása. Hajtogatás különleges körülmények között. Oktatórepülés. 6 kötelező ugrás végrehajtása, ezekből 1 alkonyati, vagy éjszakai ugrás, 1 és 1 ugrás végrehajtása hozzá kapcsolódó iskolalövészettel együtt.		
Az ejtőernyőscsapatok teljesen kiképzett tiszthelyettese és a csapaternyők hajtogatója	6 hét	II. Tiszthelyettes-kiképzés Az ejtőernyős alap kiképzésen tanult tananyagok elmélyítése. Az iskola oktató- és kiképzési módszereinek betanítása. A kiképzési és karbantartási szolgálat feladatainak önálló megoldása. Oktatás az ejtőernyőről, az előkészített gyakorlatok vezetése, kiképzés a fegyverkonténereknél, az ejtőernyő hajtogatásának ügyelete. A ruha, hevederzet és ejtőernyő felerősítésének ellenőrzése. A leugrás ügyelete. Az ugrás közben történő viselkedés oktatása. Az ugrószolgálat oktatása. Az ugróernyők karbantartóinak kiképzése.	Az ejtőernyős-csapatok tisztjei, altisztjei és altisztjelöltjei	Lezárt ejtőernyős alap kiképzés

Kiképzési cél	Kiképzés időtartama	Kiképzési terület	Résztevő	A részvétel feltétele
Alkalmasság az ejtőernyőcsapatok önálló ledobására	2 hét	<p>III. Az ejtőernyős ugrószolgálat vezetőinek kiképzése</p> <p>A ledobási helyek megítélése:</p> <p>a) elméletben térkép és légifotó alapján,</p> <p>b) gyakorlatban szemrevételezés alapján</p> <p>Repülési gyakorlatok az ejtőernyős ugráshoz, ledobási gyakorlatok bábuval egyes és sorugrás különböző magasságainak és a kötélekből történő kiugrásnak megfelelően; ejtőernyős lövészek és ejtőernyősegységek önálló ledobása.</p>	Az ejtőernyős-csapatok tiszt-helyettesei	Az ejtőernyős-iskola lezárt tiszthelyettesi kiképzése

ANYAGFELOSZTÁSI TERV EJTŐERNYŐS ALAPKIKÉPZÉSRE

Folyószám	Szaktárgy	Békekiképzés 7½ hét		Lerövidített békekiképzés 6½ hét		Hadi kiképzés 4 hét	
		Óraszám		Óraszám		Óraszám	
		Tanítás	Gyak. kiképz.	Tanítás	Gyak. kiképz.	Tanítás	Gyak. kiképz.
1	Meteorológia	5		5		-	
2	Repülőgép-helymeghatározás	2		1		-	
3	Légi szolgálat biztonsági rendelkezések	3		3		1	
4	Repülőismeret	2		2		-	
5	Repüléstan	2		2		-	
6	Birodalmi légierő	2		-		-	
7	Elsősegély	4		4		3	
8	Magatartás a leugrásnál	5		5		4	
9	Az ejtőernyőcsapatok feladatai	2		-		1	
10	Ejtőernyő-történelem	2		2		-	
11	Ejtőernyőtípusok	2		2		1	
12	R. Z. 1.	20		20		15	
13	36 D. S. 28	4		2		-	
14	27 II. S. 20	2		2		-	
15	30 I/II S. 24	3		1		-	

Folyószám	Szaktárgy	Békekiképzés 7½ hét		Lerövidített békekiképzés 6½ hét		Hadi kiképzés 4 hét	
		Óraszám		Óraszám		Óraszám	
		Tanítás	Gyak. kiképz.	Tanítás	Gyak. kiképz.	Tanítás	Gyak. kiképz.
16	Oktatás a repülőnél	1		1		1	
17	A hevederzet felerősítése		6		4		3
18	Az ejtőernyők megmentése		6		4		2
19	Talajgyakorlatok		16		15		12
20	Gyakorlatok a felfüggesztő berendezésen		16		15		12
21	Hasznos gyakorlatok a Ju 52-nél		16		15		12
22	Az ernyő elfogása		9		7		6
23	R. Z. 1. csomagolási gyakorlatok		88		88		60
24	Csomagolás rendkívüli körülmények között		8		8		8
25	Gyakorlatok a fegyverkonténereknél		2		2		–
26	Fegyverkiképzés		21		–		–
27	Sportjátékok stb., úszás		14		12		–
28	Menetgyakorlatok		10		6		–
29	Szoktató repülések		2		2		1
30	Ugrószolgálat		26		26		18
31	Vizsgák		8		8		–
	Összesen a tanítás és gyakorlati kiképzés	61	248	52	212	26	134
	Összesen (órák)	309		264		160	

ÖSSZEZGÉS

A német ejtőernyős fegyvernem kialakulására a legnagyobb hatást a szovjet légideszantcsapatok gyakorlatai tették. A német ejtőernyősök zászlóalj- (illetve ezred-) kötelékben végrehajtott ugrása (Weserübung-hadművelet, majd a nyugati hadjárat során), valamint a fegyvernem intenzív bővítése indokolta a kiképzés szabályozását, ezért volt szükség a szolgálati előírás kiadására. A kiemelt figyelmet kapott német ejtőernyős bevetések pedig mintául szolgáltak; számos állam – közöttük a Magyar Királyság – kívánt ejtőernyős csapatokat felállítani. Sajnos az információk átadására vonatkozó magyar kéréseket elutasították. Emiatt a magyar ejtőernyős csapatnem kialakulása és kiképzése saját utat járt be. Bár voltak hasonlóságok a kiképzés egyes folyamatait illetően, elmondható, hogy az ejtőernyős honvéd testi felkészítése jelentősen eltért a német ejtőernyős vadászokétól, mind felszerelésében, mind pedig kiképzésében.

FORRÁSOK:

Bundesarchiv, Bild 101I-304-0634-07 / Funke / CC-BY-SA 3.0.

H. Dv. 425: Heeresdienstvorschrift 425. (425. sz. Heer szolgálati szabályzat). A hadsereg jelkulcstáblái.

L. Dv. 1601. Die Fallschirmgrundausbildung für die Fallschirmtruppe. Ernst Steiniger, Berlin, 1940.

L. Dv. 421: Luftwaffendienstvorschrift 421. (421. sz. Luftwaffe szolgálati szabályzat). Kiképzési szabályzat a híradócsapat számára.

L. Dv. 5: Luftwaffendienstvorschrift 5. (5. sz. Luftwaffe szolgálati szabályzat). A Luftwaffe légi szolgálati rendje.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Balanyi János: *Ejtőernyős vándorugrás*. Honvéd Tiszthelyettesek Folyóirata, X. évf. 1943/6.

Kincses Gyula: *Magyar ejtőernyősök*. Honvéd Tiszthelyettesek Folyóirata, IX. évf. 1942/5., 35–49.

Makray Ferenc: *Az ejtőernyős csapatok magyar szemmel nézve*. Magyar Katonai Szemle, 9. évf. 1939/9., 142–150.

Makray Ferenc: *Szervezési kérdések az ejtőernyős csapatok felállításánál*. Magyar Katonai Szemle, 10. évf. 1940/4., 143–152.

Reszegi Zsolt: *Ejtőernyős ugróruházat II. rész*. Haditechnika, 49. évf. 2017/5., 60–65.

Reszegi Zsolt: *Légi huszárok: Az ejtőernyős csapatnem kialakulása és harcai 1938 és 1945 között*. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum és a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Budapest–Pápa, 2013.

Sáray Bertalan: *Sportkiképzés az ejtőernyős csapatnál*. Magyar Katonai Szemle, 13. évf. 1943/10.

Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Ister Kiadó, Budapest, 2003.

Tassonyi Edömér: *Az ejtőernyős csapat alkalmazása*. Magyar Katonai Szemle, 13. évf. 1943/4., 125–128.

Vadas Mihály: *A légi gyalogságról*. Honvéd Altiszti Folyóirat, VI. évf. 1939/9., 14–20.

https://www.galatech.hu/pg/dir/39-sz_Legugyi-eloiras.pdf

A FELHASZNÁLT KÉPEK JEGYZÉKE, FORRÁSA:

Német ejtőernyős lövész ugrása gyakorlólétráról – A következő linken elérhető videófilm képkockája: <https://www.youtube.com/watch?v=Deq0PQRdDW0>. A videót feltevő A/V Geeks engedélyével közöljük.

Honvéd ejtőernyős ugrása gyakorlólétráról Pápán – HTM 108854-54.

Német ejtőernyősök gépelhagyása statikus géptörzsből – A következő linken elérhető videófilm képkockája: <https://www.youtube.com/watch?v=Deq0PQRdDW0>. A videót feltevő A/V Geeks engedélyével közöljük.

A hevederzet rögzítve a felfüggesztő berendezésen; német ejtőernyősök ugrása folyamatban – HTM 52876.

Honvéd ejtőernyősök gyakorolnak a „bitón” – privát gyűjteményből.

Magyar ejtőernyős konténer, szétszerelt rádióval – HTI típuskönyv, 1943 IV. kötet, *Híradó berendezések – Rádiókészülékek*.

Német ejtőernyős konténer – Bundesarchiv, Bild 101I-304-0634-07 / Funke / CC-BY-SA 3.0.

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

STRATÉGIA EGY REGIONÁLIS ÉS KÖZÉPHATALOM SZÁMÁRA EURÓPÁBAN

A SZERZŐKRŐL: Jean-Yves Haine professzor a párizsi Sorbonne Nouvelle-Paris 3 Egyetem és a Science Po tanára. Fő témája az európai és a nemzetközi biztonság, a stratégia és az erő alkalmazása.

Dr. Cynthia Salloum a római NATO Védelmi Akadémia kutatója, a diplomácia, a politikai erőszak és a nemzetközi biztonság kérdéseivel foglalkozik.

FORRÁS: Jean-Yves Haine – Cynthia Salloum: *Europe: A Strategy for a Regional and Middle Power. Parameters, Volume 51, Number 2, 18. 05. 2021., 47–59. <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3067&context=parameters>*

A szerzők tanulmányukban a jelenleg hiányzó európai stratégia szükségességéről írnak. Megállapítják, hogy miközben az Európai Unió (EU) egy újabb válsággal – a koronavírus-járvánnyal – foglalkozik, el kell fogadnia egy nagystratégiát, amely az egységen, a közös politikán és az arányosságon alapul: összetartás a tétlenség felett, politika a folyamat felett és regionális követelmények a globális ambíciók felett. A múltbeli stratégiai dokumentumok elemzése és a jelenlegi nemzetközi tendenciák tanulmányozása hangsúlyozza annak szükségességét, hogy az Unió képes legyen a saját környezetének alakítására ahelyett, hogy csupán reagálna rá. A járványnak fel kell gyorsítania Európa útját a hatalom érettsége és felelőssége felé.

Az EU – természetéből és temperamentumából adódóan – nem igazán alkalmas nagystratégia megvalósítására. A szókincsét a normák és a szabályok jelentik, nem a hatalom és az érdekek. A nemzetközi rendszer laza, többpólusú konfiguráció felé fejlődése azonban arra kényszeríti az európaiakat, hogy vállaljanak több felelősséget, különösen a biztonság és a védelem terén. Ebben a törekvésében az EU-nak fel kell építenie belső legitimitását, meg kell keresnie az arányosságot a célok és az eszközök között, meg kell őriznie némi szerénységet az ambíció terén, és előtérbe kell helyeznie a szomszédságát, mielőtt az érdekeit a távoli nagyhatalmak között érvényesítené.

A nemzetek feletti intézmények csoportjaként az EU valójában egy nagyon különös intézmény: részleges, így nem optimális monetáris unió; klasszikus szövetség, legalábbis a lisszaboni szerződésben; és állandó fórum 450 millió ember mindennapi élete jelentős részének kezelésére. Az Uniót szabályalapú konszenzusra, kooperatív magatartásra és körültekintő döntésekre tervezték. Az EU együttesen továbbra is stratégiai törpe.

Vajon a koronavírus-járvány elég-e ahhoz, hogy egy válságot, vagy éppen ellenkezőleg, sikeres reformot indítson az integráltabb és hatékonyabb unió felé? A legvalószínűbb forgatókönyv – mint az az EU-val gyakran előfordul – valószínűleg a középút lesz, ami elég ahhoz, hogy életben tartsa az Uniót, nem túl legyengülve, de nem is túl ambíciózusan.

A közvélemény-kutatások szerint az európaiak tudatában vannak egy erősebb EU szükségességének, ugyanakkor továbbra is kételkednek abban, hogy az Unió képes-e ezt megvalósítani.

A szerzők a továbbiakban részletesen kifejtik érveiket.

MEGLÉVŐ FELTÉTELEK

Az EU három modellre épült: a szolidaritásra, a demokráciára és a gazdasági kormányzásra. Az elmúlt évtized nagy részében mindhárom modell válságban volt. Európa 2015-ös migránsválsága majdnem megtörte a szolidaritás európai módját. Európa demokratikus alapjait a populista politikai mozgalmak térnyerése fenyegeti, és egyes esetekben az egyre inkább önkényuralmi kormányok elvetik a független igazságszolgáltatást vagy elutasítják a kisebbségi jogok tiszteletben tartását. Az elmúlt évek azt mutatták, hogy a gazdasági növekedés egyenlőtlenül oszlik meg az európaiak között, nemcsak a növekvő társadalmi egyenlőtlenségek által jellemzett társadalmakon belül, hanem az eurózána tagállamai között is, illetve a Dél és az Észak közötti szakadék egyre növekszik. Újra és újra jelentkező drámai helyzeteken, sietős improvizáción és a vezetés nagy ritkán felvillanó megnyilvánulásain át vezetett az út, de az EU legyőzte ezeket a válságokat.

Ennek során azonban három hasonló liberális hiedelem is megrendült: a gazdasági integráció politikai unióhoz vezet; a gazdasági kormányzás biztosítja Európa jólétét; és a demokratikus országok uniója lesz a legjobb garancia az erőszak és a konfliktusok kontinensre történő visszatérése ellen. Ezek a liberális elvek az ötvenes évek amerikai biztonsági égisze alatt születtek és valósultak meg. Az amerikai hegemonia sok európai országnak megfelelt, még a hidegháború vége után is. Az Amerikai Egyesült Államok részvétele lehetővé tette, hogy egy alapvetően polgári Európa jöjjön létre. Az amerikai jelenlét Európának lehetőséget adott a nehéz stratégiai döntések elhalasztására és a nemzetközi felelősség felfüggesztésére is.

Ez a meglehetősen korlátozott elkötelezettség a biztonsági kérdésekben sokat rontott az Unió hitelességén és erkölcsi tartásán: tétlensége Srebrenicában, Ruandában és Dárfúrban olyan humanitárius katasztrófákhoz vezetett, amelyek külügyi vonalon bemocskolták az általuk addig hangoztatott becsületet és tisztességet.

Az Európai Unió hatalmi megközelítésében *két ellentmondástól* szenved. Először is, *az Unió elhanyagolta a hatalmi politikát*, mert katonailag gyenge volt, és pont azért katonailag gyenge, mert felhagyott a hatalmi politikával. A 21. század első évtizedében az EU vezetői kezdték megérteni a változtatáshoz szükséges prioritásait. Ennek ellenére a szabályok és a normák kiterjesztésének puha erejét az érintett országok nem mindig érzékelték különösebben jóindulatúnak. A normatív hatalom a várthoz képest inkább birodalmi volt.

Ez a puha hatalom ráadásul gyakran rejtegette az EU valódi külpolitikájának hiányát – elmaradt a preferenciák meghatározása, amelyek növelték volna befolyását. Végül, amikor az erőszakról volt szó, az Unió a liberális missziók szűk körére szorítkozott, a békefenntartástól az államépítésig. Az EU ezekben a törekvésekben is rendszeresen összekeverte a célokat és az eszközöket – egy művelet azért volt sikeres, mert megvalósult. Az Unió többször nem volt hajlandó vállalni a szükséges kockázatokat – úgy tűnt, hogy a zero áldozatra vonatkozó figyelmeztetés implicit módon kapcsolódik minden művelet koncepciójához. Végül a vezetés gyakran nem értette meg a stratégiai tetteket – a semlegességhez és a pártatlansághoz ragaszkodva humanitárius beavatkozásai emiatt nagyrészt hatástalanok maradtak. Az európai katonákat gyakran vöröskeresztes személyzetként alkalmazzák, néha oktatóként és esetenként rendőrként, de szinte soha nem a kényszer megtestesítőjeként. Ölni és meghalni az európai zászlóért nagyrészt még mindig politikai tabu.

A második ellentmondás a *nemzetközi szintű hatalomelosztáshoz* kapcsolódik. Létrehozása óta az Unió a nemzetközi polaritás két szakaszában – viszonylag stabil kétpólusú rendszerben és egypólusú világban –, valamint egy harmadik, most kialakulóban lévő többpólusú rendszerben létezik. A Barack Obama amerikai elnök második ciklusa alatt tetet őlött változás a legalapvetőbb oka annak, hogy Európának abba kellett hagynia biztonságának kiszervezését.

Az európaiak azonban általában véve vonakodnak a stratégiai autonómia felé mozdulni. Ez az általános hajlandóság arra, hogy a stratégiai problémákat másokra bízzák, valószínűleg annak a következménye, hogy ilyen hosszú ideig és olyan jól éltek együtt az amerikai vezetéssel.

ELLENÁLLÁS

Az egészségügyi ellátás továbbra is nemzeti előjog; az államok a vírus elleni harcban óhatatlanul félreállították az európai intézményeket. A válság során Brüsszel sem a nemzeti kijárási korlátozásokat nem tudta összehangolni, sem a határokat nyitva tartani és az egységes piaci jogsértéseket megakadályozni. Az EU a kohézió egyre nagyobb hiányának volt tanúja, különösen akkor, amikor a világjárvány első hulláma által érintett Olaszország segítséget kért és szinte semmit sem kapott. Megindult a neheztelés, erőre kapott a nacionalizmus, a szomszédok gyanakodni kezdtek egymásra, és a határok bezárultak. Ugyanakkor a világjárvány más nagyhatalmak, köztük Kína és az Amerikai Egyesült Államok általi gyenge kezelése számos közös európai jellemzőt megerősített: a közegészségügyi szolgálatot, a tudományos szakértelmet, a politikai átláthatóságot és elszámoltathatóságot, a demokratikus döntéshozatali folyamatot, valamint a nemzetközi segítségnyújtást.

Az európaiak számára a világjárvány negatív gazdasági hatása valószínűleg példátlan. Az euróövezet bruttó hazai terméke 2021-ben majdnem 10%-kal alacsonyabb lesz, mint 2019-ben volt. Az Európán belüli hatások nem egyenlően oszlanak meg. Azokat az európai országokat, amelyek gazdasága a gyártástól és az idegenforgalomtól függ, aránytalanul érintik a kijárási és az utazási korlátozások, továbbá ezekben az országokban gyakran kisebb költségvetési tartalékok vannak a munkanélküliség kompenzálására és a gazdasági tevékenységek fellendítésére. A hatások aszimmetriája további hosszú távú gazdasági divergenciákhoz vezet Dél- és Észak-Európa között.

2020-ban ugyanakkor fontos döntéseket is hoztak. *Először* is, az Európai Központi Bank már 2020 márciusában megállapodott a 750 milliárd eurós pandémiás sürgősségi program finanszírozásában – az államkötvény-vásárlások mennyiségi enyhítésére. *Másodszor*, 2020. július 21-én a tagállamok megegyeztek egy helyreállítási alap felállításában, amely 390 milliárd euró támogatást és 360 milliárd euró hitelt nyújt a világjárvány sújtotta országok megsegítésére. Egyértelmű felismerés volt, hogy Európa túlélése a tét. Mint Emmanuel Macron francia elnök érvelt, Európa „szembenézett az igazság pillanatával”, figyelmeztetve mindenkit arra, hogy szolidaritás nélkül Európa „mint »politikai projekt« össze fog omlani”. Angela Merkel német kancellár úgy döntött, hogy gyorsan és határozottan cselekszik. Mint elismerte: „Európának szüksége van ránk, ugyanúgy, mint nekünk Európára. [...] Az EU nem marad életben erélyesebb német vezetés nélkül.” *Harmadszor*, azt is elhatározták, hogy az Európai Bizottság irányítja az oltások jövőbeni kollektív beszerzési programját annak biztosítására, hogy minden európaít lefedjenek.

Ezeknek a döntéseknek pozitív hatása volt. Gyengítették a populista és a nacionalista mozgalmakat Európán szerte. A hatalmas gazdasági segélyprogram enyhítette az Észak- és

Dél-Európa közötti gazdasági megosztottságot, valamint a Kelet- és Nyugat-Európa közötti politikai feszültségeket. Noha Brüsszel elkerülte a megszokott bűnbakszerepet, mégis jelentkeztek akadályok. Az oltóanyag-beszerzés kollektív megközelítése hangsúlyozta a szolidaritást és az egyenlőséget, de tévedésekre is volt példa, és annak terjesztése egész Európában késedelmet szenvedett.

A német támogatás növeli a segélyalap hitelességét, ám Berlin azzal kapcsolatos befolyása – elsősorban Franciaország számára – aggasztó. A német befolyás megléte vagy hiánya ugyanúgy hordoz kockázatot. A válságok nyomán megváltoznak a prioritások és megkérdőjeleződnek a múltbeli döntések, de még túl korai megmondani, hogy a pandémia okozta válság hatással lesz-e a védelmi költségvetésekre, bár valószínűleg igen. A 2021. január 1-jén létrehozott Európai Védelmi Alap célja a védelmi ipari bázis megerősítése és az innováció fejlesztése. Kezdetben 13 milliárd eurós költségvetési keretet kapott (2021–2027), de ezt az összeget a Bizottság legutóbbi javaslatában 8 milliárd euróra csökkentették.

GLOBALIS TÁVOLSÁGTARTÁS

A koronavírus néhány hónap alatt minden nagyhatalomra kihatott, és nyilvánvaló sebezhetőségeket tárt fel: ilyen a kaotikus amerikai elnökség, Kína átláthatatlan egypárti döntéshozatala és Oroszország önkényes egyvezetős politikája. Ebben az összefüggésben az államok nemzetközi társadalmá töredezettebb és kevésbé fogékony; a humanitárius problémáktól a kollektív biztonsági kérdésekig nehezebb a nemzetközi együttműködés. Sokpólusú világunk heterogénebb lett. A legvalószínűbb várható forgatókönyv szerint a világ zűrzavarba süllyed, de nem feltétlenül lesz erőszakosabb, viszont az erő általi szabályozás lesz hangsúlyos, nem pedig a szabályok szerinti működés.

Egy ilyen világban hova fog tartozni Európa? *Először* is, az Amerikai Egyesült Államok barátból versenytárrá változott. A járvány rontott Washington és Brüsszel amúgy is rossz kapcsolatain. Donald Trump volt az első amerikai elnök, aki nyíltan ellenséges lett az EU-val szemben, tét nélküli játékként fogalmazta meg a kapcsolatot. Trump az európaiakat ellenfeleknek tekintette, nem pedig Amerika legközelebbi szövetségeseinek, és mindig más szavakkal azt mondogatta tanácsadóinak, hogy „*az EU rosszabb, mint Kína, csak kisebb*”. Biden elnökségével konstruktívabb menetrend lesz lehetséges, az utóbbi évek mégis sok európaít vegyes érzelmekkel töltenek el az Amerikai Egyesült Államok iránt.

A közelmúlt története azt sugallja, hogy Washington egyre inkább eltávolodik az atlanti és európai színtértől, hogy inkább az indiai–csendes-óceáni térségre koncentráljon. A transzatlanti kapcsolatok kategorikus jellegét felemésztette a multipolaritás. A barát és az ellenség közös elfogadása a működő szövetség alapja; a mai gyorsan változó fenyegetések mellett egy olyan széles körű szövetség, mint például a NATO, nem tud fenntartani konszenzust minden lehetséges helyzetben. Joe Biden amerikai elnök megerősítette „*a hitet*” a NATO-szerződés 5. cikkében, a stratégiai fókuszok és a fenyegetésekről alkotott elképzelések azonban eltérők a szövetségesek között.

Másodszor, Kína riválissá változott. A járvány számos negatív tulajdonságot megerősített, köztük Kína megbízhatatlanságát, az átláthatóság hiányát és a dezinformációs erőfeszítéseiket. A válság mellett Kína vezetőjének, Hszi Csin-ping elnöknek egyre növekvő tekintélyelvűsége, az alapvető szabadságjogok további korlátozása és az esetleges liberalizáció csekély lehetősége a Pekinggel szembeni óvatosabb megközelítés felé terelték Európát.

A válság rámutatott az EU és Kína közötti gazdasági kapcsolatok aszimmetriájára is, ideértve az Unió egyes kulcsfontosságú ágazatainak kiszolgáltatottságát. Úgy tűnik,

hogy az EU tagállamai nem egyformán reagálnak, egyesek megpróbálnak más ellátási útvonalakat keresni, mások – élükön Németországgal – gazdasági háborút vívnak Kínával. Az EU 2019. évi stratégiai kilátásai szerint Kínát „*tárgyalópartnerként, gazdasági versenytársként és riválisként*” határozták meg. A gazdasági verseny és a politikai versengés tehát folytatódik.

Harmadszor, Oroszország továbbra is ellenség, de gyengébb. Oroszországot egyszerre két nagy válság sújtotta – a járvány és az olajár összeomlása. Putyin orosz elnök Szaúd-Arábiával játszott és veszített. Mindkét válság jelentős hatással lesz az orosz állami forrásokra. 2019-ben az olajból és a gázból származó jövedelem tette ki az orosz szövetségi költségvetés bevételeinek közel 40%-át. Az orosz Központi Bank becslései szerint a bruttó hazai termék 2020-ban 6%-kal esett vissza, és a járvány alatt az embereknek és a vállalkozásoknak csak mintegy 60 milliárd dollár értékű támogatást nyújtottak, ami a GDP 2,8%-a. Összehasonlításképpen: Németországnak 130 milliárd eurós mentőcsomagja biztosított a gazdasága számára.

Oroszország legfőbb tanulsága a járványból az lehet, hogy megerősíti az önellátás elsődlegességét a globalizált világban. Moszkva továbbra is beavatkozik az amerikai és az európai politikába, és növekszik az értékkülönbsége Brüsszellel szemben. A jelenlegi szankciórendszer valószínűleg belátható időn belül nem fog változni, és ezzel együtt az értelmes párbeszéd hiánya sem. Alekszej Navalnij orosz ellenzéki vezető 2021. évi bebörtönzése és a tüntetők tömeges letartóztatása csak fokozta az ellenszenvet az európaiak körében.

A nemzetközi rendszeren belüli globális távolságtartás soha nem látott helyzetben hagyja az EU-t – leginkább egyedül. Hagyományos amerikai szövetségese mellékvágányra terelte, a feltörekvő Kína versenyzik, Oroszország pedig szembehelyezkedik vele, így az Unió felelőssége stratégiai valósággá vált. Az Uniónak meg kell tanulnia a hatalmi politika nyelvét és az ezzel járó új szókincset – erő és kényszer, erőegyensúly és befolyási zóna. Egy multipoláris világrendben ugyanis minden nagyhatalomnak magára kell gondolnia.

A tanulmány szerzői szerint érthető, hogy az Amerikai Egyesült Államok az indiai–csendes-óceáni térségre helyezi a hangsúlyt, és aggódik Kína felemelkedése miatt. Az EU-nak szembe kell néznie az instabilitással keleti és déli szomszédságában. Európa és az Amerikai Egyesült Államok közös érdekeinek száma egyre csökken. Röviden, Európa továbbra is *középhatalom – méretét tekintve*. Az Amerikai Egyesült Államokénál nagyobb népességgel és a második legnagyobb nominális bruttó hazai termékkel, és néhány tagja (egyikük nukleáris hatalom) jelentős védelmi képességei ellenére még mindig nem képes katonai szempontból versenyezni világhatalomként. Ugyanakkor az EU *középhatalom a helyzeténél fogva* is: Brüsszel egyre inkább Washington és Peking közé kerül.

NAGYSTRATÉGIA

Minden nagystratégia megalkotása nehézségekkel jár. Az összetettség lehetetlenné, a bizonytalansági tényezők pedig haszontalanná teszik az előrejelzést. Európai vonatkozásban megvan az a jellegzetesség is, hogy olyan országok állnak össze, amelyek jelentősen eltérnek hatalmi dinamika, stratégiai kultúra és biztonsági hagyományok terén. Néhány ország hajlamos azt gondolni, hogy bármely nagystratégia kudarcra van ítélve, mivel az európaiak nem osztoznak olyan közösségi érzésben, amely lehetővé tenné egy ilyen stratégia releváns és értelmes használatát. Pedig egy nagystratégia tükrözi, hogy kik vagyunk, merre tartunk, ahogy azt is, hogy mivel rendelkezünk és mit akarunk. E mag körül az egység, az irányvonal és az arányosság képezi az EU nagystratégiájának szükségés alapját.

Egység

Az egység az első előfeltétel. A nagystratégia egy szándéknyilatkozat, az EU esetében a célközönsége a tagállamai. Először a 2003-as iraki válság után született igény ilyesmire annak nyomán, hogy a megosztott Európa erőtlenné bizonyult. 2009-ben Európa túl széttagolt volt ahhoz, hogy fontolóra vegye a frissítést. 2016-ban a terrortámadások, a bevándorlási válság és a brexitről szóló szavazás után egy héttel nyilvánosságra hozott új dokumentum hangsúlyozta a teherbírás és a politika ellenálló képességét, aláhúзва az EU összehangolt szerepének szükségességét. Az európaiak számára az egység megteremtése ma azonban nehezebb, mint valaha.

Először is, amint azt korábban említettük, az amerikai ernyő már nem védi az EU-t saját ellentéteivel szemben. *Másodszor*, a 28 tagból álló klub túl nagy ahhoz, hogy időben és hatékonyan hozzon döntéseket és intézkedéseket a kül- és a biztonságpolitikában. Fiaszó volt egy korlátozott vagy minősített többséggel történő szavazásra tett kísérlet; a konszenzus kialakítása tűnik az egyetlen továbblépési módnak. *Harmadszor*, és ami a legfontosabb, Európának a számára nagyrészt ismeretlen problémák kapcsán és területeken kell döntenie. Eddig javarészt az üres formulák vagy a fizetési diplomácia működött.

Az egység nem csak felülről lefelé irányuló folyamat kérdése lehet, amelyet egy külpolitikai elit vezet. Az egységnek magában kell foglalnia egy európai fórumot, ahol a kérdések megvitathatók és a döntések elszámoltathatók. A külpolitikáról túl gyakran döntenek zárt ajtók mögött a minősített dokumentumok és belső feljegyzések világában. Az EU-nak meghallgatásokat kell tartania és parlamenti felügyeletet kell létrehoznia, nemzeti szinten is – ez szükséges lépés a legitimitás felé. Az átláthatóság nemcsak demokratikus követelmény, hanem stratégiai szükségszerűség is, amely az Unió fegyvertárának döntő, de hiányzó dimenziót ad. A közvélemény félelmetes erőt képvisel. A világválság után fokozódnak a befelé fordító, protekcionista és elszigetelő intézkedések kísértései.

Politika

A nagystratégia második eleme a politika – az EU számára félelmetes feladat. Sokáig a bővítési keret volt az egyetlen lencse, amelyen keresztül az Unió érzekelte a szomszédságát – tagság a csatlakozni kívánók számára, társulás azok számára, akik nem tudtak. A bővítési keretet jóindulatúnak ítélték meg, de amint azt az ukrajnai fiaszó bizonyította, mégsem az. Moszkva a terjeszkedést tekintette a birodalmi politika lényegének, és úgy döntött, hogy meghúzza a határt. Az EU számára a terjeszkedés nem geopolitikai, hanem technokratikus kérdés volt. Természetesen Európa tévedése nem indokolja az orosz reakciót.

Az első tanulság a problémák meghatározásáról és a stratégiai gondolkodásról szól. A 2003-as dokumentum legfontosabb érdeme az volt, hogy megpróbálta megnevezni a fenyegetéseket, még ha csak általánosságban is. Amire azonban szükség van, az érdekek és a kihívások meghatározása, valamint a barátok és az ellenségek azonosítása. Lehet, hogy az európaiak idegenkednek az ilyen gondolkodástól, de ez a valódi stratégiai magatartás előfeltétele. Ahogy Raymond Aron – Carl Schmitt nyomán – írta: a barátok és az ellenségek azonosítása „*a politikai felelősség első feladata, amelyet nem lehet elkerülni, ez a legfőbb politikai cselekedet*”.

A második lépés a stratégia kialakítása, akár elretentésről, kényszerítésről vagy tárgyalásról legyen szó. Azokban a ritka esetekben, amikor az EU ellenséget azonosított, normatív szempontból tette ezt, és a liberális entitásként meghatározott saját identitását stratégiai

érdeke elé helyezte, ellehetlenítve így a párbeszédet. A többpólusú világban, ahol a szürke zónák helyettesítik az egyértelmű azonosítási vonalakat, a feladat nehéz lehet, de nem szabad megkerülni. A vita elhalasztása a stratégiai célok elhagyását jelenti.

A harmadik lépés magában foglalja, hogy az EU-nak meg kell határoznia a prioritásait. Számos fontos kérdésben – kereskedelem, éghajlatváltozás és a nukleáris fegyverek elterjedése – az amerikai és az európai érdekek nincsenek összhangban. Biztonsági kérdésekben az európaiak ritkán álltak ki magukért. Ukrajnában a Minszk II békefolyamat, bár törekeny, de európai megoldás egy európai problémára, ahol az Amerikai Egyesült Államok kimaradása volt a haladás feltétele. Iránnal az európaiak azon munkálkodnak, hogy megmentsék a szerintük érdekeiket szolgáló megállapodást, miközben Washington még mindig habozik a szankciók feloldását és a tárgyalások megkezdését illetően.

Az európai fővárosokban hajlamosak elbújni a vihar elől, és reménykedni a csendesebb időkben. A múlt nem lehet prologus; a Kína és Amerika között növekvő ellentétben az EU-nak az érdekei szerinti oldalt kell választania.

Arányosság

Az arányosság szempontjai – a célok és eszközök kényes egyensúlya – az egység és a politika szempontjait követik. Nem meglepő, hogy az elmúlt 20 évben az EU inkább az utóbbira koncentrált, mint az előbbire, és mivel a folyamat a képességek, nem pedig a stratégia függvénye, elégtelenségekben, lekapcsolódásokban és eltérésekben bővelkedtek. A közös biztonság- és védelempolitika alapító okirata 1999-ben egy megállapodás volt Európa újrafegyverzéséről, hogy alkalmas legyen önálló akciókra, és akkor egy 60 ezer fős katonai kontingens létrehozását tűzték ki célul. Ezt a célt gyorsan lecserélték kicsi, mintegy 2500 fős telepíthető harccsoportok felállítására.

A 2009-es pénzügyi válság után a katonai költségvetések drasztikusan csökkentek, és a világválság ismét tovább csökkentheti a védelmi költségeket. A finanszírozás hiánya a lehetséges katonai műveleteket a biztonsági spektrum korlátozott sávjára szűkítette – alacsony intenzitású békefenntartó missziókra. Mondanunk sem kell, hogy a potenciális katonai műveletek tervezését éppen ellenkezőleg kell megközelíteni.

MIT ÉS HOL HAJLANDÓ MEGTENNI AZ EU?

A tanulmány szerzői a fenti kérdésre válaszolva az alábbiak szerint összegezik mondanivalójukat és vonják le következtetéseiket.

A 2016-os dokumentumban foglaltak szerint az EU a biztonságot globálisnak tekinti, mivel érdekei, tétjei és lehetőségei mindenhol vannak: Franciaország az ENSZ BT állandó tagja. Ez a perspektíva a normatív gondolkodás – egyetemes értékek – és biztonsági hagyományok eredménye. A stratégiai valóság azonban más: Európa törekvéseinek regionális korlátok között kell maradnia. Egy multipoláris világban a regionális felelősség elengedhetetlen. E kötelezettségek figyelmen kívül hagyása külföldi beavatkozásokat és vetélkedést von maga után.

Az EU nem volt hajlandó cselekedni Szíriában, Moszkva azonban megtette. Líbia tekintetében az EU nem volt egységes, és Törökország cselekedett. Franciaország úgy döntött, hogy beavatkozik Maliban, majd az egész Száhel övezetben jelentős költségekkel. Több más európai légierő csapásokat hajtott végre Irakban és Szíriában az Iszlám Állam ellen. Vajon Mali Európa szélén van? Ha igen, akkor Líbia miért nem? És Tunézia? Mi a helyzet Törökországgal? Grúzia

az európai befolyási zóna része? Megfelelő összpontosítás és figyelem nélkül a Balkán minden biznnyal növekvő orosz vagy kínai nyomásnak lesz kitéve. Milyen kockázatokkal és felelőséggel jár Tbiliszi kirekesztése vagy befogadása? Milyen középút járható és kivel? Ezeket a megbeszéléseket a nemzeti döntések meghozatala előtt uniós szinten kell megkezdeni. A laza multipoláris rendszerben stratégiaileg elengedhetetlen az érdeklőnek védelme, a határvonalak meghatározása, sőt a vörös vonalak meghúzása. Európa egy eszme; de földrajzi és így stratégiai entitássá is kell válnia.

Miután meghatározták az érdekek körét, meghatározható a képességek szintje. Az EU-nak két, alapvetően eltérő eshetőséggel kell foglalkoznia: a védelemmel és az erőkievítéssel. Az első eshetőséghez csúcstechnika és nehézfegyverek, kifinomult légvédelem, valamint jelentős és összhaderőnemi közös erők szükségesek. A második eshetőséghez könnyű és telepíthető egységek, stratégiai légi szállítási képességek és egy vezető nemzet szükséges. Európa ma egyikre sem áll készen. Az első eshetőséget a NATO, pontosabban az amerikai haderő oldja meg; a második eshetőségre főként Franciaország és Nagy-Britannia áll készen.

Az EU jelenlegi felkészültségének hiánya ugyanolyan riasztó, mint az értelmes stratégiai kultúra hiánya. Bár a világjárvány előtt jelentős beruházásokról döntöttek, még nem tudható, hogy ezek tarthatók-e. A modernizáció egy lépés, a megsemmisítő hatás elérése egy másik. A beruházások fő irányát a képzett személyzettel, valamint megfelelő karbantartási és kiképzési költségvetéssel támogatott kinetikus fegyvereknek kell jelenteniük. Az EU-nak elsősorban a stratégiai környezetét kell megértenie, és meg kell változtatnia egy liberális közösség gondolkodásmódjáról – amely a múlt háborúinak elfeledéséről szól – egy stratégiai szereplőre, amely készen áll a jövőbeli konfliktusok elrettentésére vagy kezelésére.

A fegyverkezés nem felhívás a háborúra. Az arányosság a választott célnak megfelelő eszközök létrehozásáról és alkalmazásáról szól. Éppen azért, mert Európa gyenge, a visszafogottságnak és a mértékletességnek kell érvényesülnie. Az EU-nak felelősséget kell vállalnia hátsó udvaráért – a Balkánért és a Földközi-tenger partvidékéért –, és meg kell teremtenie saját környezetét.

JELENTŐSEBB BIZTONSÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉS SZÜKSÉGESSÉGE: AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK SZÖVETSÉGESEI EURÓPÁBAN ÉS KELET-ÁZSIÁBAN

*A SZERZŐKRŐL: Tongfi Kim, a Brüsszeli Kormányzati Iskola (Vrije Universiteit Brussel) Biztonsági, Diplomáciai és Stratégiai Központjának vezető kutatója, a nemzetközi ügyek adjunktusa és az ottani egyetem Korea Alapítványának elnöke, a *The Supply Side of Security: A Market Theory of Military Alliances* (2016) szerzője.*

Luis Simón a Brüsszeli Kormányzati Iskola Biztonsági, Diplomáciai és Stratégiai Központjának professzora és igazgatója, valamint az Elcano Royal Institute brüsszeli irodájának igazgatója.

FORRÁS: Tongfi Kim – Luis Simón: Greater Security Cooperation: US Allies in Europe and East Asia. Parameters, Volume 51, Number 2, 18. 05. 2021., 61–71. <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3068&context=parameters>

A szerzők tanulmányukban azt elemzik, hogy a növekvő kínai–orosz koordináció fokozottabb biztonsági együttműködést tesz szükségessé az Amerikai Egyesült Államok európai és kelet-ázsiai szövetségesei között, mert mindkét régióban igen hasonló fenyegetésekkel néznek szembe, amelyek ellenében hasonló művelési koncepciók, képességek és technológiák szükségesek.

Az elmúlt évtizedben a stratégiai kapcsolatok Kelet-Ázsia és Európa között gyorsan bővültek. Következésképpen az amerikai szövetségesek elemzéséhez és irányításához interregionális perspektíva szükséges, amely kifejezetten felméri a biztonság és a geopolitikai dinamika közötti kapcsolatokat mindkét régióban. Ahogyan a múltban, az amerikai vonatkozású szövetségeknek központi szerepet kell játszaniuk a megújult nagyhatalmi verseny mai korszakában is. Végül is az Amerikai Egyesült Államok egyik előnye, amelyet Kínával és Oroszországgal szemben élvez, az erősen intézményesült szövetségi rendszere. Ha Washington és szövetségesei továbbra is engedékenyek maradnak, akkor Peking és Moszkva összehangolhatja az Amerikai Egyesült Államok figyelmének és erőforrásainak megosztását, valamint ékeket verhet az amerikai szövetségesek közé.

A szerzők a fokozottabb együttműködés szükségességét az alábbiakban látják.

A SZÍNTÉR

2019. július 23-án orosz és kínai harci repülőgépek közelítették meg a Dél-Koreához tartozó, de Japán által magának követelt Liancourt-szirteket, éket verve a két amerikai szövetséges közé. A Moszkva és Peking közötti biztonsági koordináció azonban nem korlátozódik Kelet-Ázsiára: 2017 júliusában a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg haditengerészete és az orosz hadiflotta a Balti-tengeren közös gyakorlatot hajtottak végre. Egy kínai katonai szakértő szerint Kínának és Oroszországnak „*egymásra kell támaszkodniuk a különböző irányokból érkező ellenségeskedés kezeléséhez*”. 2019 januárjában az amerikai nemzeti hírszerzési igazgató, Dan Coats arról tájékoztatta a Kongresszust, hogy „*Kína és Oroszország összehangoltabban viselkednek, mint az 1950-es évek közepe óta bármikor, és a kapcsolat valószínűleg a következő években erősödni fog, mivel bizonyos érdekeik és fenyegetettségérzetük azonosak*”.

Ráadásul a Biden–Harris-adminisztráció utalásai a demokrácia és a tekintélyuralmi rendszerek közötti globális harcra implicit módon rámutatnak az Oroszország és Kína közötti hasonlóságra. A Fehér Ház ideiglenes nemzetbiztonsági stratégiai útmutatása valójában arra utal, hogy Oroszország és Kína veszélyt jelentenek az Amerikai Egyesült Államok szövetségeseire és érdekeire Európa kritikus régióiban, illetve az indiai–csendes-óceáni térségben. A két hatalom európai, indiai–csendes-óceáni és más térségeket érintő mélyebb biztonsági koordinációja bonyolultabbá teheti Amerika számára a globális stratégiai képet.

A régóta fennálló kvázi szövetségesi kapcsolatok ellenére Amerika európai és kelet-ázsiai szövetségesei korlátozott biztonsági együttműködést folytattak egymással az erőforrások szűkössége, a földrajzi távolság és a saját régiójukban fennálló fenyegetések fontossági sorrendjének meghatározásából adódóan. Az Amerikai Egyesült Államok európai és kelet-ázsiai szövetségeseinek most viszont jó okai vannak arra, hogy szorosabb biztonsági kapcsolatokat alakítsanak ki egymással. Legalább három, egymással összefüggő fejlemény támasztja alá ezt az állítást.

Az *első fejlemény* a Kína és Oroszország közötti biztonsági együttműködés említett javulása. Biztonságpolitikájuk fokozottabb összehangolása lehetővé teszi e két hatalom számára, hogy egységes frontot alakítsanak, túlszárnyalják az Amerikai Egyesült Államokat

és aláássák Washington európai és kelet-ázsiai szövetségeseinek biztonságát. Nevezetesen a fegyverrendszerek átadása és a nagyobb katonai koordináció révén Oroszország és Kína erősítik egymás képességeit, miközben kölcsönösen tanulnak egymás legjobb technológiai és műveleti tapasztalataiból.

Úgy tűnik továbbá, hogy Oroszország és Kína összehangolt tapogatózást folytat Európában és Kelet-Ázsiában, járulékos, önkorlátozó akciókat hajt végre, amelyek célja az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei reakcióinak a tesztelése, illetve a cselekvési szabadságuk határainak feltérképezése, miközben nem érik el a hagyományos katonai tevékenység küszöbét.

A *második fejlemény* az Amerikai Egyesült Államok európai és kelet-ázsiai szövetségeseivel szembeni regionális fenyegetések hasonlóságára vonatkozik. A precíziós csapásmérő és a rakétakorszerűsítési programok terén elért előrelépés révén Oroszország és Kína megpróbálja aláásni a helyi katonai egyensúlyt Északkelet-Európában és a Csendes-óceán nyugati részén. Ehhez kapcsolódóan, mivel relatívan erősítik helyi katonai pozícióikat az Amerikai Egyesült Államokéhoz képest, és azt az érzetet keltik, hogy Európa egyes részein vagy a Csendes-óceán nyugati részén helyi katonai erőfölényük van, ezért Moszkva és Peking magabiztosabban alkalmazhat nem hagyományos szondázási formákat. Amerika szövetségesei Európában és Kelet-Ázsiában hasonló problémával szembesülnek, nevezetesen azzal, hogyan lehetne ellensúlyozni az orosz és a kínai katonai modernizáció, valamint a hibrid vagy szürke zónás tevékenységek jelentette veszélyt. A hasonló fenyegetések kezeléséhez Washington szövetségeseinek hasonló műveleti koncepciókra, képességekre és technológiákra kell támaszkodniuk, amelyek növelik az együttműködés lehetőségeit.

A *harmadik fejlemény* a két régiót érintő amerikai biztonsági kötelezettségvállalás tartósságával kapcsolatos bizonytalanság. Ez a probléma különösen aktuálissá vált Donald Trump amerikai elnök *Amerika az első* víziójával és a szövetségeket értékelő vegyes megnyilvánulásaival. Még a Biden–Harris-kormányzat ismeretében is elmondható, hogy a szövetségesek nem dőlhetnek hátra, mert a következő amerikai elnök ezzel kapcsolatos hozzáállása megint változásokat hozhat.

Az Amerikai Egyesült Államok biztonsági kötelezettségvállalásaival kapcsolatos agályok között szerepel az a kérdés is, hogy vajon Washington hogyan fogja meghatározni prioritásait Európa és Kelet-Ázsia között egy olyan időszakban, amikor egyszerre néz szembe két nagyhatalmi kihívóval, és amikor az úgynevezett egypólusú korszakban élvezett hatalmi fölény csökkenni látszik. Az Amerikai Egyesült Államok régiókból történő visszahúzóadásának szelleme a szövetségeseket más megoldás keresésére ösztönzi, akár saját autonómiájuk erősítésébe történő befektetéssel, akár a biztonsági partnerségek portfóliójának diverzifikálásával. Az egymáshoz fűződő kapcsolatok szorosabbá tétele részét képezheti ennek a csomagnak, de ez nem jelenthet igazi alternatívát, mert nincs olyan országcsoport, amely az Amerikai Egyesült Államokéhoz hasonló erőkivetítési képességekkel rendelkezik. Ezek a kapcsolatok inkább csak megerősíthetik a szövetségesek alkupozícióját mindkét régióban Washingtonnal szemben, és védekezhetnek az amerikai külpolitika jövőjével kapcsolatos bizonytalanság ellen.

HASONLÓSÁGOK

Az Amerikai Egyesült Államok európai és kelet-ázsiai szövetségesei egy hosszú távú elretentési sikertörténet részesei. Bár az ellenfelek nagyszabású katonai támadásokat hajtottak végre a Washingtonnal szoros biztonsági kapcsolatokkal rendelkező országok

ellen – Dél-Koreában 1950-ben, Tajvanon 1954-ben, majd Pakisztánban az indiai–pakisztáni háborúkban –, ilyen támadás nem történt az Amerikai Egyesült Államok által védett szövetségesek ellen.

A két régió fenyegetettség szempontjából is fontos hasonlóságokat mutat. Az egyik közös jellemző a hadműveleti-harcászati rakéták által okozott fenyegetésre és a hozzáférést gátló (*anti-access/area-denial*) képességek elterjedésére vonatkozik. Ez az aggodalom különösen sürgetővé válik a közepes és rövid hatótávolságú nukleáris eszközökről szóló szerződés (INF Treaty) megszűnését követően, mert az ilyen eszközök telepítése és az ilyen képességek kiépítése nyomán Oroszország és Kína agresszívabb viselkedést tanúsít. Ebben az összefüggésben Amerika európai és kelet-ázsiai szövetségesei hasonló koncepcionális problémával szembesülnek: hogyan lépjenek fel a közelgő rakétakihívással szemben megerősített rakétavédelmi képességekkel, miközben mérlegelniük kell az orosz, illetve kínai agressziót elrettentő hadszíntéri rakéták telepítése melletti és elleni érveket.

Kína és Oroszország most hibrid vagy sűrű zónás taktikát folytat, amely agresszív, de célja a közvetlen katonai összecsapás elkerülése. Oroszország „kis zöld emberei” 2014 óta szivárogtak be Ukrajnába, míg Kína „kis kék emberei” Peking érdekeinek megfelelően a Dél- és a Kelet-kínai-tengeren törnek előre. Mivel az amerikaiak szövetségeit eredetileg nagyszabású fegyveres agresszió ellen tervezték, az ilyen hibrid, illetve sűrű zónás taktika bizonytalanságot hagy azzal kapcsolatban, hogy ezek a szövetségesek miként tudnak megbirkózni velük. A hagyományos és a nem hagyományos katonai fenyegetések közötti kapcsolat tehát mindkét régióban aggodalomra adhat okot az Amerikai Egyesült Államok szövetségesei számára.

A két térségben lévő amerikai szövetségesek számára a Kínával és Oroszországgal kapcsolatos kihívásokat fokozza az erősödő kínai–orosz együttműködés. Ez az együttműködés a hidegháború utáni korszakban folyamatosan javult, és a két volt ellenfél stratégiai szempontból egymáshoz közeledik. Különösen az időszakos közös gyakorlatok, a csereprogramok és a fegyvereladások mutatják az egyre inkább intézményesült katonai együttműködést. Az orosz fegyvereladás és technológiatranszfer fontos szerepet játszott a kínai hozzáférést gátló képességek fejlesztésében.

Tágabb értelemben a kínai–orosz diplomáciai és gazdasági együttműködés is hatékony éket verhet Amerika szövetségesei közé. Együttműködésükkel a két ország csökkentheti cselekedeteik negatív hatásait a Dél- és a Kelet-kínai-tengeren, illetve Ukrajnában, emellett szabotálhatja a Nyugat erőfeszítéseit Kelet-Ázsián és Európán kívül is, amint azt a szíriai helyzet mutatja. Ahogy az Amerikai Egyesült Államok katonai védelmének hitelessége összekapcsolódik a világ különböző részein, úgy Kína és Oroszország is együttműködhetne, hogy kikezdje a szövetségesek bizalmát Washington globális elrettentő ereje kapcsán.

A romló regionális fenyegetettségi környezet visszahozza az Amerikai Egyesült Államok európai és kelet-ázsiai szövetségeseinek attól való félelmét, hogy Washington magukra hagyja őket. Trump nyíltan megkérdőjelezte az amerikaiak szövetségeseinek értékét, és minden szövetségestől azt követelte, hogy növeljék védelmi kiadásait. 2019 végén a védelmi költségmegosztásról Dél-Koreával folytatott tárgyalások során például Washington állítólag ötszörös emelést követelt, bár ezt az igényt utólag elvetették.

A gazdasági engedmények elérését és a védelmi kiadások növelését célzó amerikai nyomás a szövetségesekre korántsem új jelenség, de a közelmúltban ezek komolyabbak lettek, mert a szövetségesek értékének megvetésével párosultak. És bár a Biden–Harris-kormányzat igyekszik javítani ezeket a kapcsolatokat, a szövetségesek nem nyugodhatnak meg.

KÜLÖNBBSÉGEK

A többoldalú NATO és a kelet-ázsiai kétoldalú szövetségek közti különbségtételen túl fontos eltérések vannak abban, hogy Amerika szövetségesei hogyan viszonyulnak a regionális fenyegetésekhez. Először is, az európai szövetségesek gazdaságilag viszonylag önállóak, annak ellenére, hogy van bizonyos mértékű függőség Oroszországtól. Ez a függés a szénhidrogén-szektorra korlátozódik, amely látszólag egyre csökken és kölcsönös – Oroszországnak ugyanis nagy szüksége van az európai piacokra, beruházásokra és technológiára. Így a gazdasági interakció mértéke, illetve az európai szövetségesek és az Amerikai Egyesült Államok közötti kölcsönös függőség messze felülmúlja Oroszországgal folytatott kapcsolataikat. Ezzel szemben Amerika kelet-ázsiai szövetségeseinek gazdasági mélyen összefonódnak Kínával, amely a térség gazdasági központjává vált. Ezek a szövetségesek erősen érdekelték a Kínával fennálló gazdasági kapcsolatok fenntartásában, ami alkalmanként alááshatja Washington szövetségeseinek kohézióját Kelet-Ázsiában.

Egy másik különbség a két régió földrajzi jellemzőiben rejlik. Míg a kelet-ázsiai amerikai szövetségesek a tengeri területi viták miatt szembesülnek Kína katonai kihívásaival, az európai szövetségesek Oroszország részéről elsősorban szárazföldi katonai fenyegetésekkel szembesülnek. Az ázsiai egyensúly helyreállításának katonai elemében ezért az Obama-adminisztráció hangsúlyozottan növelte haditengerészeti beruházásokat.

A különböző katonai követelményektől eltekintve a földrajzi különbségek valószínűleg különböző politikai kihívásokat fognak jelenteni a szövetségek számára.

Ellentétben a NATO Oroszországhoz fűződő, viszonylag egyértelműen meghatározható versenyképes kapcsolataival, néhány kelet-ázsiai amerikai szövetség állítólag Észak-Korea ellen irányul, amely veszélyes és nukleáris fegyverekkel is rendelkezik, de közel sem olyan hatalmas, mint Kína. Washington és regionális szövetségesei Kínát valójában potenciális partnernek tekintik az észak-koreai nukleáris fegyverfejlesztés által jelentett kihívás kezelésében. Ha Észak-Korea már nem jelent jelentős veszélyt Japánra és Dél-Koreára, akkor az ezzel a két országgal kötött amerikai szövetség jelentős politikai kiigazításokat fog igényelni. Eközben a NATO várhatóan fontos szerepet játszik a terrorizmus elleni küzdelemben és a geopolitikában a Közel-Keleten és Észak-Afrikában. Bár ezek az új küldetések növelik a NATO jelentőségét, különösen az Amerikai Egyesült Államok számára, de súrlódást is kelthetnek a szövetségesek között, amint azt Washington 2003-as iraki inváziója idején is láthattuk.

LEHETSÉGES KAPCSOLATOK

Amikor az új fejlemények bizonytalanságot teremtenek az Amerikai Egyesült Államok politikájában, ami potenciálisan kihat az ország mint szövetséges hírnevére vagy az amerikai katonai erőforrások elosztására, akkor a szövetségesek nagy figyelmet fordítanak a távoli régiók helyzetére.

Sőt, amikor az Amerikai Egyesült Államok globális versenyre készül Kínával, Washington egyengeti az utat a szövetségesei közötti interregionális együttműködés felé. A NATO főtitkárának nemrég küldött egyik szakértői jelentés szerint például Kínát „*leginkább teljes spektrumú riválisnak tekintik, nem pedig pusztán gazdasági vagy csak Ázsiára koncentrált biztonsági szereplőnek*”.

Két, némileg ellentmondásos régióközi kapcsolat különösen fontos Amerika szövetségei számára. Először is, ezeket az országokat mindkét régióban érinti az Amerikai Egyesült Államok katonai védelmezőként szerzett hírneve. Mivel ez a hírnév globális árucikk, az összes

amerikai szövetségesnek oka van támogatni Washingtont – annak mindenhova elérő elrettentő erejének hitelessége érdekében. Viszont az Amerikai Egyesült Államok katonai erőforrásai és politikusainak figyelme korlátozottak, ami elkerülhetetlen kompromisszumot eredményez az ország által Kelet-Ázsiában és Európában vállalható kötelezettségei között.

Amikor az Obama-adminisztráció Ázsia irányába fordította fő figyelmét, majd Trump kormányzatának hangsúlya a Kínával folytatott versengésre váltott, ez nyugtalanságot okozott az európai szövetségesek körében Washington Európa iránti elkötelezettségének fenntarthatóságával kapcsolatban, a Krím orosz annektálása után pedig Washington Európához történő visszafordulása Ázsiában vetett fel hasonló kérdéseket. Ebben a tekintetben a két régió kiegészítő és versenyképes kapcsolatai fontos háttérrel jelentenek a szövetségesek régióközi együttműködése számára.

E fontos, de absztrakt kapcsolatokon túl mit nyerhetnek az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei egy szélesebb interregionális együttműködésből? Az európai és a kelet-ázsiai szövetségesek vitathatatlanul legfontosabb hozzájárulása egymás biztonságához közvetett. Az erőforrások szűkössége és az egyre súlyosbodó fenyegetettség miatt Európában és Kelet-Ázsiában Washington azt szeretné, ha szövetségesei védelmi erőforrásait és erőfeszítéseiket a saját földrészükre és annak közvetlen szomszédságára koncentrálnák. Ebben a tekintetben az amerikai szakértők és döntéshozók gyakran azzal érvelnek, hogy az európai szövetségesek erőforrásai és képességei felhasználásának leghatékonyabb módja Oroszország elrettentése és a biztonság megteremtése saját kontinensükön, mentesítve ezzel Amerikát az ottani teher alól. Hasonló logika érvényes a kelet-ázsiai szövetségesekre is, mert Washington tőlük azt várja, hogy visszafogják Kínát a Csendes-óceán nyugati térségében.

Amerika európai szövetségesei számára jelentős közvetett előnyökkel járna, ha a kelet-ázsiai szövetségesek fokoznák védelmi és biztonsági erőfeszítéseiket, és fordítva. Európai szempontból a kelet-ázsiai szövetségesek talán leghasznosabb hozzájárulása az, hogy növelik saját katonai képességeiket, miközben csökkentik a Kínával szembeni feszültségeket is. A kelet-ázsiai szövetségesek hasonlóképpen nagyra értékelnék a nagyobb európai védelmi erőfeszítéseket, amelyek felszabadíthatnák az Amerikai Egyesült Államok erőforrásait, amelyekre Kelet-Ázsiában nagy szükség van. A kelet-ázsiai szövetségesek szintén üdvöznék a Nyugat és Oroszország közötti feszültség csökkenését – amely utóbbit az ázsiai biztonságban is érdekelt félként tartják számon. Véleményük szerint minél ellentmondásosabb az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország viszonya, annál destruktívabb magatartást tanúsít Moszkva Kelet-Ázsiában, például azzal, hogy Észak-Korea kérdésében és más ügyekben összeáll Kínával.

Bár Washington európai és kelet-ázsiai szövetségesei erőfeszítéseiket saját régióikra összpontosítják, az a tény, hogy hasonló katonai stratégiai problémákkal néznek szembe, strukturált biztonsági párbeszédre kínál lehetőséget. A rakétavédelem az egyik ilyen terület, mert a szövetségesek mindkét csoportja szembesül a hadszíntéri hatótávolságú rakéták elterjedésének problémájával. Egy másik lehetőség a hibrid háborúk és az azokhoz kapcsolódó problémák, például a kiberbiztonság vagy a dezinformáció elleni küzdelemre vonatkozik.

Strukturáltabb párbeszéd révén Washington európai és kelet-ázsiai szövetségesei megtanulhatják egymástól a rakétavédelemben vagy a hibrid fenyegetések elleni intézkedésekben alkalmazott legjobb eljárásokat, sőt a kutatás és a technológia terén is együttműködhetnek. A NATO 2030: Együtt egy új korszakért (NATO 2030: United for a New Era) elnevezésű jelentésben foglaltak szerint a Szövetségnek „*mélyíteni kell együttműködését az indiai–csendes-óceáni térségbeli partnerekkel, többek között az információmegosztás erősítésével, valamint rendszeres párbeszéddekl a technológiai együttműködésről, illetve egyes területeken közös kutatás-fejlesztéssel*”.

Washington európai és kelet-ázsiai szövetségesei közvetlenül is hozzájárulhatnak egymás biztonságának növeléséhez. Ennek egyik módja az EU Kína elleni fegyverembargója, valamint korszerű európai fegyverzet szállítása Kelet-Ázsiába és védelmi együttműködés olyan országokkal, mint Japán, Ausztrália és Vietnám. Ily módon az európai szövetségesek hozzájárulnak a kelet-ázsiai szövetségesek és az Amerikai Egyesült Államok stratégiai céljainak előmozdításához ebben a régióban.

Egy másik fontos közvetlen hozzájárulás a biztonsághoz a politikai vitáknál esedékes diplomáciai támogatáshoz kapcsolódik. Ha a szövetségesek támogatást nyújtanak bármely régió kívülről, az legitimitást ad az amerikai külpolitikának. E tekintetben Japán és más kelet-ázsiai szövetségesek hozzájárulása a Krím orosz annektálásának elítéléséhez, illetve az európai szövetségesek hozzájárulása a Dél-kínai-tengeren történő kínai fellépések elítélésében fontos legitimitációt jelent.

Végül, de nem utolsósorban, mivel Kína folyamatosan kiterjeszti befolyását, főként geogazdasági eszközök és egy ázsiai gazdasági hierarchia létrehozása révén, a kelet-ázsiai szövetségesek számára is fontos, hogy európai segítséget kapjanak Kína gazdasági befolyásolási kísérleteinek ellensúlyozásához. Kína mindkét régióban az oszd meg és uralkodj taktikához folyamodhat az Amerikai Egyesült Államok szövetségeseivel szemben.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány szerzői végül arra a következtetésre jutnak, hogy bár az Amerikai Egyesült Államok európai és kelet-ázsiai szövetségesei messze vannak egymástól, a Washingtonnal fenntartott kapcsolataik fontos geopolitikai átjárókat hoznak létre a régiók között. Ezek a kapcsolatok egyre nyilvánvalóbbá válnak, mivel Oroszország és Kína egyidejűleg fokozza az amerikai regionális szövetségeket érintő fenyegetést. Ennek háttérben számos releváns kérdés merül fel. Hogyan erősíthetik az európai és a kelet-ázsiai szövetségesek az elrettentést régióikban? Mit tanulhatnak egymás tapasztalataiból ebben a tekintetben? Milyen hasonlóságok, különbségek és lehetséges kapcsolatok vannak a két régió amerikai szövetségesei között? Hogyan ítélik meg az Amerikai Egyesült Államok kiterjesztett elrettentő erejének hitelességét Európában és Északkelet-Ázsiában? Ez a cikk ezekkel a kérdésekkel foglalkozott, azonosítva néhány hasonlóságot, különbséget és lehetséges szinergiát az Amerikai Egyesült Államok európai és kelet-ázsiai szövetségei között.

Gál Csaba ny. ezredes

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

A BRIT ŪRPARANCSNOKSÁG HIVATALOSAN MEGKEZDTE MŪKÖDÉSÉT

2021. július 29-én a brit Királyi Légierő High Wycombe-i létesítménye területén ünnepélyes keretek között hivatalosan megnyitották Nagy-Britannia Ūrparancsnokságát.¹ Az eseményen részt vett Jeremy Quin védelmi miniszter, aki beszédében kiemelte az Ūrparancsnokság felállításának fontosságát abban az időszakban, amikor az ország ellenségei folyamatosan fejlesztik az ūrbeli katonai képességeiket, és a világűr egyre inkább műveleti területté válhat. Az eseményen az Ūrparancsnokság állományának első nyolc tagja – hat fő a brit légierőtől, egy a brit szárazföldi csapatoktól és egy amerikai összekötő – megkapta az új intézményt jelképező kitűzöt. Az Ūrparancsnokság felügyelni fogja a Védelmi Minisztérium ūrképességekkel kapcsolatos összes jövőbeli képességfejlesztését, melyek három csoportra oszthatók: ūrbeli műveletek irányítása, az ūrbeli műveleteket végző állomány kiképzése és az ūrképességek és -felszerelések fejlesztése. Egy 2021 tavaszán hozott döntés értelmében Nagy-Britannia az elkövetkező 10 évben a korábban tervezettnél 1,4 milliárd fonttal többet költ majd a világűrrel kapcsolatos védelmi kiadásokra. A brit Ūrparancsnokság az egyesített ūrműveleti kezdeményezés (Combined Space Operations Initiative) keretében együttműködik további hat országgal, melyek: az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Franciaország, Kanada, Németország és Új-Zéland.

KÍNA GLOBÁLIS KIKÖTŐHÁLÓZATOT HOZ LÉTRE

Kína rendelkezik a legtöbb hazai kereskedelmi kikötővel, emellett külföldön legalább 60 országban mintegy 100 kikötőben van érdekeltsége.² 2015-ben a Shanghai International Port Group állami vállalat elnyerte egy épülő terminál 25 évre szóló üzemeltetési jogát az izraeli Haifa kikötőjében, és 2021. szeptember 2-án hivatalosan megkezdte annak üzemeltetését – amerikai és izraeli katonai szakértők ellenkezése ellenére. A kikötőt gyakran felkeresik az amerikai 6. flotta hajói, és a közelében található az izraeli haditengerészet tengeralattjáró-bázisa.³ A kínai COSCO tengeri szállítmányozási vállalat jó eséllyel tárgyalásokat folytat arról, hogy kiszélesítse európai jelenlétét, és megjelenjen a hamburgi kikötő üzemeltetői között. Siker esetén ez lesz

¹ UK Space Command officially launched. Ministry of Defence, 30. 07. 2021. <https://www.gov.uk/government/news/uk-space-command-officially-launched> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 31.)

² John Xie: China's Global Network of Shipping Ports Reveal Beijing's Strategy. Global Security, 13. 09. 2021. https://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/china/2021/09/china-210913-voa01.htm?_m=3n%2e002a%2e3151%2ejw0ao0eatg%2e2x3h (Letöltés időpontja: 2021. 09. 15.)

³ Ricky Ben-David: Israel inaugurates Chinese-run Haifa port terminal, in likely boost for economy. Times of Israel, 02. 09. 2021. <https://www.timesofisrael.com/israel-inaugurates-new-haifa-port-terminal-in-expected-boost-for-economy/> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 16.)

a nyolcadik európai kikötő, ahol működhet. A vállalat 2021. júniusi adatai szerint külföldön 36 kikötőben 357 terminált működtetett. 2016-ban megszerezte a pireuszi kikötőt üzemeltető társaság részvényeinek 51%-át, 2021 augusztusában pedig egy görög bíróság engedélyezte számára további 16%-nyi részvény vásárlását. Egy másik kínai vállalat, a China Merchants Group csak tavaly nyolc jelentős európai, közel-keleti és karib-tengeri kikötőben szerzett részesedést, így üzletileg már 27 ország 68 kikötőjében érdekelt. A kínai kormány nem közöl adatokat a külföldi kikötőkben meglévő jelenlétéről, de szakértők szerint a nyilvános adatok alapján Kínának legalább 63 ország legalább 100 kikötőjében van érdekeltsége. Általános vélemény, hogy ezek a kikötők kínai katonai jelenlét nélkül is kiterjesztik Peking stratégiai befolyását.

ÉSZAK-KOREA ÚJABB FEGYVEREKET TESZTELT

Észak-Korea szeptember első felében újabb fegyvereket tesztelt. Szeptember 11-én és 12-én egy-egy nagy hatótávolságú támadó robotrepülőgépet indítottak, melyek több mint két órát repültek Észak-Korea szárazföldi és tengeri területe felett egy nyolcast formázó repülési pályán, és ezalatt mintegy 1500 km-t tettek meg.⁴ A tesztrepülésekre nem sokkal az előtt került sor, hogy Sung Kim, Biden amerikai elnök Észak-Koreával foglalkozó különmegbízottja Tokióban tárgyalt Dél-Korea és Japán képviselőivel a nukleáris diplomácia újraindításáról Phenjannal. Szeptember 15-én Észak-Korea központi területéről két ballisztikus rakétát indítottak Japán irányába. A rakéták mintegy 800 km repülés után a szigetország kizárólagos gazdasági övezetében csapódtak a tengerbe. Legnagyobb repülési magasságuk 80 km volt. 2021 márciusa óta az ország nem tesztelt ballisztikus rakétát.⁵ Későbbi hírügynökségi jelentések pontosították, hogy a két rakéta indítását a 2021 elején létrehozott vasúti rakétaezred hajtotta végre.⁶ Katonai szakértők szerint a vasúti szerelvényeken telepített rakétaerősítések olcsó és megbízható lehetőséget biztosítanak olyan országok számára, amelyek szeretnék növelni nukleáris erőik túlélőképességét. Oroszország rendelkezik ilyen képességgel, az Amerikai Egyesült Államok esetében is felmerült a lehetőség, ezért természetesen Észak-Korea számára is jó megoldás. Ugyanakkor az ország viszonylag korlátozott és időnként megbízhatatlan vasúthálózata szűkítheti a vasúti rakétaerősítésben rejlő lehetőségeket, viszont megnehezíti a potenciális ellenfél számára a ballisztikus rakéták megsemmisítését még azok kilövése előtt. Phenjan tervezi, hogy a közeljövőben a vasúti rakétaerősítést dandárszintre fejleszti.

DÉL-KOREA FEJLESZTI RAKÉTAEREJÉT

Dél-Korea nem hagyhatja válasz nélkül északi szomszédja erőteljes fegyverkezését. Végső fázisba lépett egy ballisztikus rakéta fejlesztése, amely akár háromtonnás hasznos teher hordozására is képes lesz.⁷ Ez az eszköz alkalmas lesz Észak-Korea nukleáris eszközeit

⁴ Pyongyang test-fires first 'strategic' cruise missile. China Daily Global, 14. 09. 2021. <https://global.chinadaily.com.cn/a/202109/13/WS613ea008a310efa1bd66eed5.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 15.)

⁵ Mitch Shin: North Korea Fires 2 Ballistic Missiles Off Its East Coast. The Diplomat, 15. 09. 2021. <https://thediplomat.com/2021/09/north-korea-fires-2-ballistic-missiles-off-its-east-coast/> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 15.)

⁶ Josh Smith: N.Korea says it tested new railway-borne missile system to strike 'threatening forces'. Reuters, 16. 09. 2021. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/nkorea-launches-were-test-new-railway-borne-missile-system-kcna-2021-09-15/> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 18.)

⁷ Josh Smith: S.Korea says it is developing more powerful missiles to deter N.Korea. Reuters, 02. 09. 2021. <https://www.reuters.com/world/skorea-says-it-is-developing-more-powerful-missiles-deter-nkorea-2021-09-02/> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 03.)

tároló, 350-400 km távolságban lévő föld alatti létesítményei rombolására is. 2020-ban Szöul bejelentette, hogy az új Hyunmoo-4 rövid hatótávolságú ballisztikus rakétája 2 tonna hasznos teher hordozására képes, 2021 márciusában pedig Észak-Korea tesztelte a 2,5 tonnás harci fejjel rendelkező hasonló kategóriájú rakétáját. Szeptember elején a dél-koreai haditengerészet a néhány héttel korábban szolgálatba állt korszerű, 3000 tonna vízkiszorítású Dosan Ahn Chang-ho támadó tengeralattjárójáról – alámerült helyzetben – végrehajtotta első sikeres rakétaindítását.⁸ A víz felszíne alóli indítást korábban elsüllyesztett uszályról próbálták ki. A tengeralattjárón nyolc függőleges indítócső van, a Hyunmoo-2B típusú ballisztikus rakétájának hatótávolsága mintegy 500 km. A 2022–2026 közötti öt-éves időszakban „jelentősen megnövelt rombolóerejű” rakétákat, korszerű rakétavédelmi rendszereket és a nagy lőtávolságú tüzérség lövedékeit elfogó rendszereket fejlesztenek ki. Erre az időszakra Dél-Korea évenkénti 5,8%-os növekedéssel összesen 273 milliárd dollár védelmi kiadást tervez.

TAJVAN ERŐSÍTI VÉDELMI KÉPESSÉGEIT

A tajvani kormány 2022-re 16,89 milliárd dolláros védelmi költségvetést tervezett – a várható GDP 2,1%-át –, ami 4%-kal több az ideinél.⁹ Sajtójelentések szerint újra felmerült az évek óta halogatott terv, hogy a haditengerészet részére szerezzenek be tengeralattjárók elleni korszerű amerikai SH-60R Seahawk helikoptereket a már elöregedett, elavult hasonló rendeltetésű eszközök helyett. A Védelmi Minisztérium keresi az anyagi forrásokat akár 10 darab ilyen helikopter több év alatt történő beszerzésére, a hozzájuk tartozó Mk 54 torpedókkal, Hellfire rakétákkal és gépágyúkkal együtt. A már jóváhagyott beszerzések között szerepelnek MQ-9 Sea Guardian drónok, valamint vadászrepülőgépek. Ez utóbbiak típusa nem ismeretes, de szakértők szerint 66 darab F-16 Block 70 Fighting Falcon repülőgépről van szó. Szeptember 9-én a tajvani elnök, Caj Jing-ven jelenlétében a haditengerészet állományába került a hazai építésű Ta Csiang korvett, melyet „anyahajó-gyilkosnak” becéznek.¹⁰ A hajó egy hat hajóból álló hajóosztály első tagja. Fedélzetére erős légvédelmi rendszert telepítettek, valamint hajó elleni rakétákat is hordoz. A hajótest tervezésénél törekedtek arra, hogy az radarokkal nehezen felderíthető legyen. Tajvan elnöke bátorítja a fejlett hazai ipart, hogy saját gyártású eszközökkel fejlesszék a haderőt, mert Peking sikeresen dolgozik azon, hogy megakadályozza a védelmi eszközök importját. A hazai hajóépítő ipar négy év kutatómunka és tervezés után elkezdte legyártani az első tengeralattjáróját, a repülőgépipar pedig már gyárt kiképző repülőgépeket.

⁸ Oh Seok-min: S. Korea successfully tests SLBM from new submarine. Yonhap News Agency, 07. 09. 2021. <https://en.yna.co.kr/view/AEN20210907001900325> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 09.)

⁹ Mike Yeo: Taiwan's government reportedly makes last-minute request for Seahawk helos. Defense News, 30. 08. 2021. <https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2021/08/30/taiwans-government-reportedly-makes-last-minute-request-for-seahawk-helos/>(Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

¹⁰ Johnson Lai: Taiwan commissions domestically-made 'carrier killer' warship. Stars and Stripes, 09. 09. 2021. https://www.stripes.com/theaters/asia_pacific/2021-09-09/taiwan-domestic-naval-warship-construction-2816152.html (Letöltés időpontja: 2021. 09. 09.)

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK MEGEGYEZETT ÜZBEGISZTÁNNAL AFGÁN PILÓTÁK ÁTVÉTELÉRŐL

Augusztus közepén – amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a táliboknak sikerül Kabul elfoglalása is – az afgán légierő állományából többen légi úton elmenekültek az országból, többségük Üzbegisztán irányában. Az üzbég légierő két nap alatt az afganisztáni légierő 46 repülőeszközét kényszerítette leszállásra Termez nemzetközi repülőtérén.¹¹ Üzbég hivatalos értékelés szerint a repülőeszközökön összesen 585 fegyveres afgán katona tartózkodott, akik megkíséreltek illegálisan átrepülni az ország légtérén. A tálibok a kormányalakítás után a pilóták és a repülőeszközök visszaszerzése érdekében nyomás alá helyezték Üzbegisztánt, az viszont az Amerikai Egyesült Államokat kérte meg a helyzet rendezésére. Washington – a pilóták és családtagjaik életének megmentése érdekében – beleegyezett, hogy őket egy közeli amerikai bázisra átszállítja, és erről szeptember 11-én kötött megállapodást Taskenttel,¹² majd két nap alatt megtörtént az összes személy átszállítása az Egyesült Arab Emírségekbe.¹³ Azt nem lehet tudni, hogy utána hova mennek/mehetnek tovább, ahogyan egyelőre az sem ismeretes, hogy mi lesz az Üzbegisztánban maradt repülőeszközök sorsa. Vannak közöttük amerikai Black Hawk és orosz/szovjet Mi-17 helikopterek, valamint svájci Pilatus PC-12 felderítő-repülőgépek is.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK KIVONTA RAKÉTAVÉDELMI RENDSZEREIT SZAÚD-ARÁBIÁBÓL

Sajtóinformáció szerint augusztus végén készült műholdfelvételek arról tanúskodnak, hogy az elmúlt hetekben az amerikaiak kivonták korszerű rakétavédelmi rendszerüket és Patriot ütegeiket Szaúd-Arábiából, holott folyamatosan támadásokra lehet számítani Jemen irányából.¹⁴ Az eszközök kivonása a Rijádtól 115 km-re lévő Prince Sultan légibázisról abban az időszakban történt, amikor Washington térségbeli szövetségesei idegesen figyelték az amerikai katonák kaotikus kivonását Afganisztánból. Bár amerikai katonák tízezrei maradnak az Arab-félszigeten, az Öböl menti országok aggodalommal figyelik az Amerikai Egyesült Államok Ázsiával kapcsolatos terveinek alakulását, mert az ott erősödő fenyegetés szükségessé teheti a kivont rakétavédelmi rendszerek odatelepitését. Szaúd-Arábiának vannak saját Patriot ütegei. Egy légi célra általában két rakétát indítanak, melyek darabára több mint 3 millió dollár.

¹¹ Over 40 Afghan aircraft forced to land by Uzbek Air Force in Termez. TASS, 16. 08. 2021. <https://tass.com/world/1326713> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 16.)

¹² U.S. Reportedly Reaches Agreement With Uzbekistan On Transfer Of Afghan Pilots. Radio Free Europe – Radio Liberty, 11. 09. 2021. <https://www.rferl.org/a/afghanistan-pilots-uzbekistan-release/31455659.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 16.)

¹³ Uzbekistan Completes Deportation Of Hundreds Of Afghan Pilots And Family. Radio Free Europe – Radio Liberty, 13. 09. 2021. <https://www.rferl.org/a/afghanistan-pilots-uzbekistan-evacuation/31457269.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 16.)

¹⁴ John Gambrell: US pulls missile defenses in Saudi Arabia amid Yemen attacks. AP News, 11. 09. 2021. <https://apnews.com/article/iran-asia-afghanistan-dubai-middle-east-b6aaf30d689d0a8e45901e51f0457381> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 15.)

SZAÚD-ARÁBIA OROSZ LÉGVÉDELMI RENDSZERT VÁSÁROLHAT

Augusztusi sajtójelentések szerint Szaúd-Arábia katonai vezetői az orosz Abakan légvédelmi rendszer beszerzését fontolgatják, hogy azzal védjék meg az ország kőolaj-infrastruktúráját a jemeni fegyveres erők drón- és rakétatámadásaitól.¹⁵ Az Abakan harcászati és rövid hatótávolságú ballisztikus rakéták elleni védelemre szolgál. Az alkalmazott rakétájának hatótávolsága 30 km, hatómagassága 25 km. Egy célra két rakéta is indítható, a két indítás között 2 másodperc különbséggel. A szállító-indító járművet kétfős személyzet kezeli, telepítési ideje 6 perc, harci alkalmazás után a tüzelőállás elhagyása 6 perc elteltével történhet meg. Egy üteghez két szállító-indító jármű és egy felderítő-célkövető radar tartozik. Szakértők szerint az Abakan az Sz–500 ballisztikus rakétavédelmi rendszer csökkentett képességű exportváltozata.¹⁶

KÉT IRÁNI HADIHAJÓ HAZATÉRT 133 NAPOS ÚTJÁRÓL

Szeptember 7-én befutott hazai kikötőjébe az iráni haditengerészet két hajója, a Moudgeosztályú *Sahand* romboló és az ország első „mobil tengeri bázisa”, a *Makran* ellátóhajó.¹⁷ A hajók májusban indultak útjukra Bandar-Abbász kikötőjéből, majd a Jóreménység foka megkerülésével jutottak el az Atlanti-óceánra, Afrika nyugati partjait elhagyva áthaladtak a La Manche csatornán és Balti-tengeren. Szentpétervárnál a *Sahand* részt vett az orosz haditengerészet évfordulós díszszemléjén, majd a hajók visszaindultak. A romboló ellátását a 45 ezer kilométeres út során végig a *Makran* biztosította. Az iráni haditengerészet hazai vizektől távoli területeken történő alkalmazására az ellátóhajót egy tartályhajóból alakították át, 2021 januárjában került a haditengerészet állományába, katonákat, hadianyagot, felszerelést stb. szállíthat. Rendelkezik önvédelmi fegyverrel és támadó robotrepülőgépekkel, hordozhat mini tengeralattjárókat és rakétavetőkkel felszerelt kisebb hajókat/csónakokat is. Az iráni katonai vezetők szerint a két hajó 133 napos manővere alkalmas volt arra, hogy bizonyítsa a haditengerészetük növekvő képességeit, egyben üzenet is volt Washington számára. A nemzetközi szakértők kezdetben – amikor a hajók megjelentek az Atlanti-óceánon – azt mérlegelték, hogy ha a két hajó missziójának célja az Iránnal jó viszonyt ápoló és amerikai embargótól sújtott Venezuela kisegítése üzemanyaggal és esetleg fegyverrel, akkor hogyan reagálna erre az Amerikai Egyesült Államok. Irán gyorsított ütemben építi a *Makran*hoz hasonló következő ellátóhajóját.

A KÍNAI LÉGIERŐ VÁLTOZTATOTT A PILÓTAKÉPZÉS RENDSZERÉN

Az elmúlt években a kínai légierő a pilóták képzése során három repülőgéptípust használt: az alapképzés során a pilótajelöltek a légesvaros CJ–6 típuson repültek, a sugárhajtóműves repülést a szubszonikus JL–8 típuson kezdték, majd kibocsátás előtt a szuperszonikus

¹⁵ Saudi Arabia considers purchasing Russian Abakan air defense system: Report. Press TV, 12. 08. 2021. <https://www.presstv.ir/Detail/2021/08/12/664319/Saudi-Arabia-considers-purchasing-Russian-Abakan-air-defense-system-Report> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

¹⁶ Abakan – Anti ballistic missile system. Military-Today. <http://www.military-today.com/missiles/abakan.htm> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

¹⁷ Ilya Tsukanov: Iran Plans to Build Another Long-Range Mobile Forward Base, Conduct New Trans-Oceanic Missions. Sputnik News, 14. 09. 2021. <https://sputniknews.com/20210914/iran-plans-to-build-another-long-range-mobile-forward-base-conduct-new-trans-oceanic-missions-1089073902.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 15.)

JL–9 harci-gyakorló repülőgépet repülték.¹⁸ Jelenleg már rendelkezésre áll a JL–10 korszerű harci-gyakorló repülőgép is, amely felszereltségénél, műszerezettségénél és teljesítményénél fogva az eddigieknél jobban hasonlít a légierőnél rendszeresített harci repülőgépekre. A 2020-ban végzett pilótajelöltek már ezen a típuson is repültek a képzésük során. Az akkori kiképzésen szerzett tapasztalatok alapján a 2021 júniusában végzett pilóták a légszűrő kiképzést követően egyből a JL–10 típuson folytatták felkészülésüket. Ezzel a megoldással a pilótaképzés felgyorsult, miközben a pilótajelöltek 30%-kal több időt repülhettek a legkorszerűbb kiképző repülőgéppel, ami megkönnyíti átképzésüket a negyedik generációs J–10, J–11 és J–16 típusokra. A kiképzés vége felé sor került harci alakzatban történő és éjszakai repülésekre, valamint földi célok támadására különböző fegyverekkel. A CJ–6-ról a JL–10-re történő nagy ugrás egyeseknél visszavetette a tanulást vagy érzelmi instabilitást okozott, de náluk a több szimulátoros repülés és az egyénre szabott elemzések, értékelések megoldották a problémát.

KOSZOVÓ AMERIKAI KATONAI JÁRMŰVEKET KAPOTT

Augusztus 30-án a Koszovói Biztonsági Erő utolsó adományként 55 katonai járművet kapott az Amerikai Egyesült Államtól.¹⁹ Washington jelentős támogatásokkal segítette a több mint két éve reguláris fegyveres erővé vált, jelenleg 3400 fős szervezet létrehozását. Vjosa Osmani, Koszovó elnöke szerint ez az adomány újabb bizonyítéka a két ország különleges és közeli kapcsolatának. A jelenlegi tervek szerint 10 éven belül a haderő létszámát 5000 főre, a tartalékosokét pedig 3000 főre növelik. Alapvetően válságkezelési és polgári védelmi feladatokra képezik ki őket. 2021 elején egy szakasznyi koszovói katona utazott Kuvaitba, hogy az ország első alkalommal részt vegyen békefenntartó misszióban. Augusztus végén 111, a NATO-erőkkel kapcsolatban állt afganisztáni menekült érkezett Pristinába. Az M–1117 típusú járművekből néhányat bemutatnak egy pristinai laktanyában. Osmani elnök szerint a nehéz terepen is könnyen mozgó és aknáknak ellenálló jármű lehetővé teszi az ország számára a békeműveletek szélesebb körében történő részvételt. Kifejezte reményét, hogy Koszovó hamarosan helikopterekhez is hozzájut, így könnyebb lesz az életmentés természeti katasztrófák idején.²⁰

OROSZORSZÁG HARCISZKELETONT FEJLESZT

Több országban folytatnak kutatásokat és fejlesztéseket azért, hogy a katonáikat ellássák külső robotvázzal (exoszkeletonnal). Az exoszkeletonok általában elektromotorokkal, hidraulikus vagy pneumatikus ráségítőkkal jelentősen megnövelik a szerkezetet hordozó személy erejét és állóképességét.²¹ Az orosz mérnökök megalkották a harci exoszkeleton prototípusát, amely

¹⁸ Liu Xuanzun: PLA Air Force accelerates pilot cadet training with advanced trainer jets. Global Times, 15. 08. 2021. <https://www.globaltimes.cn/page/202108/1231514.shtml> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 31.)

¹⁹ US donates 55 military vehicles to Kosovo. AP News, 30. 08. 2021. <https://apnews.com/article/europe-kosovo-9f0f36f7faa442a287d67b635b7ae5c6> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

²⁰ AMERI NASTAVILI DA JAČAJU TZV. KOSOVO: Stigla nova donacija, da li Srbija treba da se oseća ugroženom? Srbija Danas, 30. 08. 2021. <https://www.srbijadanas.com/vesti/naoruzanje/kosovo-sad-donacija-vojska-borbenavozila-m-1117-vjosa-osmani-naoruzanje-2021-08-30> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

²¹ Ilya Tskanov: Russia Developing Combat Exoskeletons, Testing Them in Syria. Sputnik News, 28. 08. 2021. <https://sputniknews.com/military/202108281083738439-russia-developing-combat-exoskeletons-tests-them-in-syria-photos-video/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 31.)

50%-kal csökkenti a hordozója fizikai terhelését, a járás és futás közbeni energiafelhasználást pedig 15%-kal, lehetővé teszi 60 kg-os teher hordozását, valamint 20%-kal javítja az automata fegyverből leadott lövések pontosságát. Az exoskeleton két üzemmódban működik: a nehéz vagy hegyvidéki terepen haladó harcokban az akkumulátorból nyert energiával hajtott elektromotorok aktívan segítik a mozgást, míg sík terepen az elektromotorok nem működnek, ez a passzív üzemmód. A Szíriában települt orosz erők közül a műszaki csapatoknál használnak exoskeletonot, annak is az elektromotor nélküli, csak passzív üzemmódban működő változatát. A szerkezet lehetővé teszi a hordozott tehernek az emberi váz- és izomrendszerre gyakorolt hatásának csökkentését, ezáltal az azt viselő katona nagyobb távolságra viheti terhét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abakan – Anti ballistic missile system. Military-Today. <http://www.military-today.com/missiles/abakan.htm>
- AMERI NASTAVILI DA JAČAJU TZV. KOSOVO: Stigla nova donacija, da li Srbija treba da se oseća ugroženom? Srbija Danas, 30. 08. 2021. <https://www.srbijadanas.com/vesti/naoruzanje/kosovo-sad-donacija-vojska-borbena-vozila-m-1117-vjosa-osmani-naoruzanje-2021-08-30>
- Ben-David, Ricky: *Israel inaugurates Chinese-run Haifa port terminal, in likely boost for economy*. Times of Israel, 02. 09. 2021. <https://www.timesofisrael.com/israel-inaugurates-new-haifa-port-terminal-in-expected-boost-for-economy/>
- Gambrell, John: *US pulls missile defenses in Saudi Arabia amid Yemen attacks*. AP News, 11. 09. 2021. <https://apnews.com/article/iran-asia-afghanistan-dubai-middle-east-b6aaf30d689d0a8e45901e51f0457381>
- Lai, Johnson: *Taiwan commissions domestically-made 'carrier killer' warship*. Stars and Stripes, 09. 09. 2021. https://www.stripes.com/theaters/asia_pacific/2021-09-09/taiwan-domestic-naval-warship-construction-2816152.html
- Over 40 Afghan aircraft forced to land by Uzbek Air Force in Temrez. TASS, 16. 08. 2021. <https://tass.com/world/1326713>
- Pyongyang test-fires first 'strategic' cruise missile. China Daily Global, 14. 09. 2021. <https://global.chinadaily.com.cn/a/202109/13/WS613ea008a310efa1bd66eed5.html>
- Saudi Arabia considers purchasing Russian Abakan air defense system: Report. Press TV, 12. 08. 2021. <https://www.presstv.ir/Detail/2021/08/12/664319/Saudi-Arabia-considers-purchasing-Russian-Abakan-air-defense-system-Report>
- Seok-min, Oh: *S. Korea successfully tests SLBM from new submarine*. Yonhap News Agency, 07. 09. 2021. <https://en.yna.co.kr/view/AEN20210907001900325>
- Shin, Mitch: *North Korea Fires 2 Ballistic Missiles Off Its East Coast*. The Diplomat, 15. 09. 2021. <https://thediplomat.com/2021/09/north-korea-fires-2-ballistic-missiles-off-its-east-coast/>
- Smith, Josh: *N.Korea says it tested new railway-borne missile system to strike 'threatening forces'*. Reuters, 16. 09. 2021. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/nkorea-launches-were-test-new-railway-borne-missile-system-kcna-2021-09-15/>
- Smith, Josh: *S.Korea says it is developing more powerful missiles to deter N.Korea*. Reuters, 02. 09. 2021. <https://www.reuters.com/world/skorea-says-it-is-developing-more-powerful-missiles-deter-nkorea-2021-09-02/>
- Tsukanov, Ilya: *Iran Plans to Build Another Long-Range Mobile Forward Base, Conduct New Trans-Oceanic Missions*. Sputnik News, 14. 09. 2021. <https://sputniknews.com/20210914/iran-plans-to-build-another-long-range-mobile-forward-base-conduct-new-trans-oceanic-missions-1089073902.html>

- Tsukanov, Ilya: *Russia Developing Combat Exoskeletons, Testing Them in Syria*. Sputnik News, 28. 08. 2021. <https://sputniknews.com/military/202108281083738439-russia-developing-combat-exoskeletons-tests-them-in-syria--photos-video/>
- UK Space Command officially launched. Ministry of Defence, 30. 07. 2021. <https://www.gov.uk/government/news/uk-space-command-officially-launched>
- US donates 55 military vehicles to Kosovo. AP News, 30. 08. 2021. <https://apnews.com/article/europe-kosovo-9f0f36f7faa442a287d67b635b7ae5c6>
- U.S. Reportedly Reaches Agreement With Uzbekistan On Transfer Of Afghan Pilots. Radio Free Europe – Radio Liberty, 11. 09. 2021. <https://www.rferl.org/a/afghanistan-pilots-uzbekistan-release/31455659.html>
- Uzbekistan Completes Deportation Of Hundreds Of Afghan Pilots And Family. Radio Free Europe – Radio Liberty, 13. 09. 2021. <https://www.rferl.org/a/afghanistan-pilots-uzbekistan-evacuation/31457269.html>
- Xie, John: *China's Global Network of Shipping Ports Reveal Beijing's Strategy*. Global Security, 13. 09. 2021. https://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/china/2021/09/china-210913-voa01.htm?_m=3n%2e002a%2e3151%2ejw0ao0eatg%2e2x3h
- Xuanzun, Liu: *PLA Air Force accelerates pilot cadet training with advanced trainer jets*. Global Times, 15. 08. 2021. <https://www.globaltimes.cn/page/202108/1231514.shtml>
- Yeo, Mike: *Taiwan's government reportedly makes last-minute request for Seahawk helos*. Defense News, 30. 08. 2021. <https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2021/08/30/taiwans-government-reportedly-makes-last-minute-request-for-seahawk-helos/>

ABSTRACT

FOCUS

Gen Zoltán Szenes (Ret): *Quo vadis, NATO?* 3

The study presents the current position and missions of, and new challenges to NATO, analysing the events and situation from the aspect when the Alliance is able to compile its new strategic concept. This has been a long-awaited task for NATO, since the current strategic concept has been in force since 2010. The December 2019 London Summit ordered a revision, and the June 2021 Brussels Summit approved the concept entitled NATO 2030 including its major proposals. The author of the paper gives an overview of the current position of the Alliance, evaluates the strengths and weaknesses of the future that is taking shape gradually. This has been the first time since the end of the Cold War that NATO has named its great-power adversaries (Russia, China), presents a comprehensive and global security challenge, and prepares for global, multinational, and multidimensional warfare. The conclusion of the paper is that NATO may have a long-term, stable, strategic concept, a “compass” for its operation only if the USA manages to make an agreement with other member states of the Alliance and Europe on global strategic issues.

Keywords: NATO, strategic concept, report NATO 2030, report of NATO SG, London NATO Leaders’ Meeting, Brussels NATO Summit, NATO vision

Col Imre Porkoláb – Artúr Hönich: *NATO’s road to the establishment of DIANA and the main areas of focus in the framework of defence innovation* 20

At the Brussels NATO Summit in June 2021, emerging and disruptive technologies took centre stage, and decisions were also made on the establishment of two new institutions. The creation of DIANA (Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic), and the NATO Innovation Fund are to provide structural support for startups working on the development of dual-use technologies. This article details the road of NATO in the field of defence innovation, and makes recommendations for the domestic defence industry and the armed forces intending to connect the national initiatives with the ones of NATO.

Keywords: innovation, modernisation, Hungarian Defence Forces, Defence industry, NATO, strategic foresight

FORCE DEVELOPMENT

Col János Pölöskei: *Capability-based force planning*. 36

This writing presents the challenges and the content of the currently popular expression. The capability-based development of military potential is not a new phenomenon, however, some ongoing procurement programs differ from standard defence procurement procedures. The contradictions between the two trends need a solution in the capability-development process.

Keywords: military, force and capability development, defence planning, Hungarian Defence Forces

Col Imre Négyesi: *Some options of the development of military cognitive intelligence with the use of artificial intelligence* 47

Artificial intelligence of the future generation must already interact with users in such a way that users accept the fact that artificial intelligence is capable of understanding human minds, and emotions. This requires artificial emotional intelligence capable of appropriate, believable behaviour in social emotional relationships. This article is on the possible military use of such artificial intelligence.

Keywords: artificial intelligence, society, cognitive intelligence, military research

Lt Zoltán Márk Somogyi: *The third war in Nagorno-Karabakh through military perspective (2)*. 60

The main topic of the two-part paper is the latest military conflict in the Lesser-Caucasus between Armenia-supported Nagorno-Karabakh Democratic Republic and Azerbaijan. The war provides several new aspects and lessons learned because the belligerents, mostly Azerbaijan, waging a conventional war used new tactics and assets. The study describes the preludes of the war, the Armenian and Azeri

preparations for the war, and the combat procedures applied during the conflict, with special focus on the use of UAV-s in conventional warfare. It also addresses the intervention of the Russian Federation and the transition to peacekeeping. This was the first war in military history, where a wide range of unmanned aerial vehicles was deployed at joint-operations level for achieving success. This study is the first analysis of this conflict between these two regular armies, therefore the conclusions made could be very useful for the future.

Keywords: military reform, attack, defence, artillery, UAV/RPA/ISR platforms, Electronic Suppression (ES)

INTERNATIONAL

András Novák: *Migration in the Balkans – how refugees see entry into the Balkans and their own situation* 77

In the past six years, the first and perhaps most important route for illegal migration has been through the Balkans. Between 2015 and 2020, the author had plenty of personal encounters connected to his work, and he interviewed three hundred refugees about the circumstances of their travels. He asked a number of questions the answers to which might take resolving the migration crisis closer. In his present paper, the author summarizes the development of modern migration, the creation of the Balkan route, and then presents the findings of his survey.

Keywords: migration, ISIS, Balkans, refugees, refugee camp, human traffickers

COMMAND, TRAINING

Col. Barnabás Ádám: *The establishment of the Honvéd Hussar Ceremonial Unit and its planned participation in state protocol events* 95

The Hungarian Hussar Detachment has recently been established as a unit of the 32nd National Ceremonial Unit of the Hungarian Defence Forces, responsible for comprehensive guarding of the Holy Crown of Hungary and performing honour guard tasks of state military protocol events. At state protocol events the hussars of this parade unit represent our national equestrian culture, high-quality horse breeding, and the Hungarian light cavalry's historical heritage before domestic and foreign state leaders and dignitaries. The purpose of this study is to introduce the process of creation of hussar branch and to present its potential tasks in state protocol.

Keywords: hussars, state protocol, parade tasks

LOGISTICS

Maj Gyula Szajkó: *Planning and meeting materiel demand during special legal order* 105

When special legal order is introduced, it is crucial for the Hungarian Defence Forces to have well trained and professionally competent personnel and to possess the adequate quality and quantity of the necessary materiel in order to execute the issued orders, decrees, and measures effectively and efficiently. Military logistic planning is fundamentally a peacetime activity in which precision and accuracy in the account of supplies and military equipment are of vital importance. Part of the well-established and duly substantiated needs is already at the disposal of the armed forces in peacetime, while other products reach the user, the Hungarian Defence Forces, through the involvement of economic actors under preliminary contracts. Without attempting to be comprehensive, the article reviews the planning of military equipment and the processes that can ensure that emerging demands are met, taking into consideration potential risks as well.

Keywords: logistic support, military equipment, special legal order, economic, generating stockpiles

MILITARY HISTORY

Zsolt Reszegi: *Airborne infantry and Hungarian paratroopers. A comparison of the German and Hungarian parachute jump training through presenting a German training manual* 118

In the early phase of the Second World War the German airborne units were extremely successful, which encouraged the military commands of other states to rapidly establish their own air-mobile

forces. One of them was the General Staff of the Royal Hungarian Defence Forces, which made mostly unsuccessful attempts to study and adapt the German methodology. As a result, the domestic military parachuting was forced to develop primarily on the basis of own lessons learned. This paper presents the German training manual issued in 1940, and compares some of its elements with the contemporary Hungarian methods.

Keywords: parachuting, parachute training, Second World War, Luftwaffe, Royal Hungarian Defence Forces

REVIEW

- Gen (Ret) Ferenc Végh: *Review of international scientific and special literature* 145
The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.
- Col (Ret) Csaba Gál: *International military and military technology review* 159
A summary of the latest news in the international military and military technology press.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szereződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmrinyi.hu*).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljének a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk.*

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Réz Levente: *A légi erő tűztámogatási feladatai*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évf. 2019/2., 159–175. DOI: 10.32560/rk.2019.2.12.

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám, 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36.

Internetes hivatkozásoknál:

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secretcyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyük figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiegész, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Hans Kundnani: Germany as a Geo-economic Power. The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 22.)

Walter Lippmann: Public Opinion. Free Press, New York, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Papp Ildikó et al.: A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában. Orvosi Hetilap, 155. évf. 2014/30., 1197.

Stephen Rollnick et al.: Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior. The Guilford Press, New York, 2008, 42.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: Jackie Northam: In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiamilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

Köszönjük együttműködésüket!

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége

HM ZRÍNYI
 TERKÉPESZETI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS
 SZOLGÁLTATÓ KÖZHÁZSNÁL NONPROFIT KFT.

Az 1951-ben létrehozott Honvéd Kiadó Intézet az első a Honvédelmi Minisztérium háttérmezőmunkáit kate-tematikájú lapozva, könyvekbe adta ki. Tervekenye-nyitott a civil olvasók felé is, előtérbe került a magyar monográfiákban, tanulmánykötetekben és folyóir-nyezési sorozat, különösen ismeretterjesztő munkái-kaionál vonat-és folyóiratok több mint dányban, ebből

3000 kiadványt közöl 900 mű-évek között mányi, politikai-adorók is amely-került. A Zrínyi-fokozatosan a-megjelent művei-Kiadó gondozá-tema hálóján tén-avaták be az-ereplőtől mellet- a lezárva-kiállók miszt-egyre nagyobb-nyelvű a jelen-kezeltére sa-fovatoké, embert- nagyobb hung-kiadványok-nyelvű számára a-munkázatok-kiadás eladá-szerződésnél-egyre nagyobb-ink egy jelentős-kiadványok mellet-kiadás, ebből- Legfontosabb-kozedők-kiadványa Folyóirat: a tudományos Szemle a-megjelent, a Hungarián

években-ai és honvédelmi- az évek során jelentős körűl, katonai szakírók munkáinak közzététele- közzététel több- szótára, lezárónok- honvédségi újságok- A kiadó 30 évben- mintegy 35 millió pe- si forgalomban. Az 1980-as- szerkesztéségi (hadtörté- évente mintegy 150 címűt- könyvelésű) forgalomba is- kijárat és kiadványait ki-adás szervez részére vált- zászokba szorult. A Zrínyi- kéntek a magyar történe- meg és immi tartatásighe- rmiú jelentős események- és katonákat is, akik helytállnak- katasztrófák ellenében, a- garantálásában is, kiválók- zónák, művek és- biztonság kihívásainak- tüstörtü szervezeti működés- passzokéi szerzők. Ezve a- honvédelmi nevelési segítő- egy a közérthető és köz- szeműtő munkáinak, me- gszóltatásra alkalmas, tüstörtü történelmi kiadványok- képzettség, gondozás is- a kiderít tervekben. Köz- nyelven is megjelent. A- és eszt kiadványokat is- művelkedés keretében- Honvédelmi Minisztérium- Honvéda Magyar Honvédség- kéthavonta megjelent kiadvány. (MFA a Hatalmas) folyóirat: a Honvédség- Magyar Honvédség éveitől- angol nyelvű tudományos folyóirat. Defence Review.

éves a

ZRÍNYI KIADÓ

25%
kedvezmény

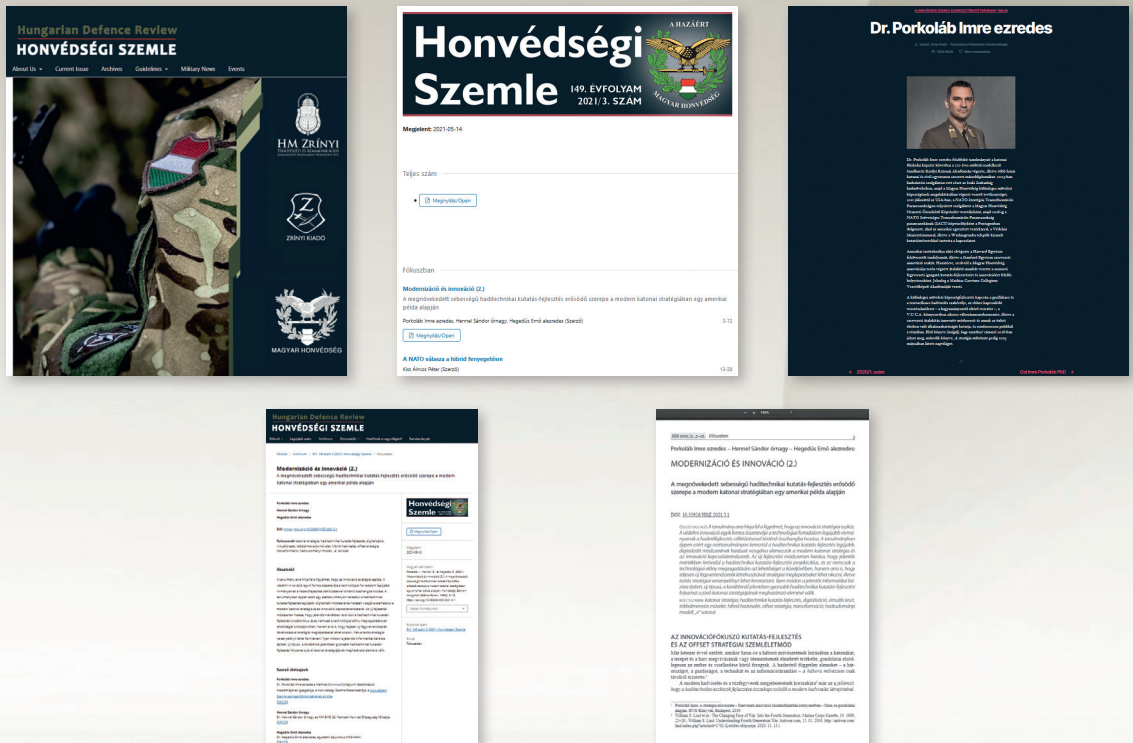
KÖNYV- ÉS TÉRKÉPBOLT
1024 Budapest, Filler utca 14.
shop.hmzrinyi.hu

Megújult a Honvédségi Szemle honlapja!

www.honvedsegiszemle.hu
www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai már olvashatók megújult honlapunkon! Csak kattintson a honvedsegiszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdeklí, a Hírek menüpont alatt ízelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónkat, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egyszóval mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu weboldalon

ZRÍNYI KIADÓ